

KOSZORÚ

A PETŐFI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE

ÚJ FOLYAM

VIII. KÖTET

1941—42.

BUDAPEST

A PETŐFI TÁRSASÁG PÁRTOLÓ TAGJAINAK TAGILLETMÉNYE

TARTALOM

TANULMÁNYOK

	Lap
<i>Bán Aladár</i> : A finn-ugor népköltés kimagasló értékei	84
<i>Cáspár Jenő</i> : Petőfi centenáris évei	193
<i>Cáspár Jenő, Kornis Gyula, Voinovich Géza</i> : Petőfi állítólagos szibériai fog- sága és halála	1
<i>Gyökössy Endre</i> : Tömörkény István	142
<i>Jankovics Marcell</i> : Lelkek találkozása	201
<i>Lázár Béla</i> : Petőfi ismeretlen arcképe	65
<i>Ravasz László</i> : Forradalmak a szó birodalmában	129

ELBESZÉLÉSEK

<i>Babay József</i> : A régi zongora	136
<i>Iffj. Hegedüs Sándor</i> : A reggeli vendég (Tréfa egy felvonásban)	75
<i>Iffj. Hegedüs Sándor</i> : Színitanoda (Vígjáték egy felvonásban)	155
<i>Terescsényi György</i> : Csicsóka	149
<i>Terescsényi György</i> : Légitámadás	26
<i>Zádor Tamás</i> : Gúlaavatás (Drámarészlet)	97

KOLTEMÉNYEK

<i>Agyagfalvi-Hegyi István</i> : Az Ismeretlen megvizasztal	153
<i>Baja Mihály</i> : Kőrösi Csoma Sándor	199
<i>Bán Aladár</i> : Aforizmák	134

<i>vitéz Bodor Aladár: Versek (Almafa a temetőben, A kínai fal)</i>	141
<i>Falu Tamás: Versek (Jó volna újra kezdeni, Basszus, Tanyai gyerek)</i>	148
<i>Havas István: Versek (Történelem, A híd, A cenki hársfasorban)</i>	24
<i>Horvát Henrik: Műfordítások</i>	31
<i>P. Jánossy Béla: Versek (Petőfi szelleme, Gólya az aszfalton)</i>	82
<i>Petri Mór: Versek (Kiviruló mult, A lázadó zúrzavar)</i>	73
<i>Szathmáry István: Versek (Új dal régi húron, Az új kereszteshad)</i>	95

FIGYELŐ

<i>Dr. Bán Aladár: Dr. Bendeffy László: Kummagyarica</i>	168
<i>G. J.: Széchenyi emlékezete</i>	34
<i>G. J.: Könyvnap után</i>	241
<i>Gáspár Jenő: Széljegyzet egy világirodalomtörténet margójára</i>	167
<i>Havas István: Végvári emlékezete</i>	108
<i>Dr. Lázár Béla: Ibsen pilulái</i>	38
<i>Dr. Lázár Béla: A káosz dícséreti</i>	112
<i>(—ő.): Rózsa Sándor, mint népi ideál?</i>	242
<i>(Ör): A Nyugat halálára</i>	35
<i>(—r. —ő.): Népszerű magyar klasszikusok</i>	40
<i>(—r. —ő.): A magyar toll a magyar kardért</i>	169

IRODALMI TÜKÖRKÉPEK

<i>Babay József: Csodatükör</i>	43
<i>Babay József: Edesanyám</i>	117
<i>Babay József: Körtánc</i>	171
<i>vitéz Bodor Aladár: Virrasztó</i>	44
<i>Bónyi Adorján: A milliomos</i>	45
<i>Falu Tamás: Járásbíróék</i>	118
<i>Gáspár Jenő: Aranylegenda</i>	246
<i>Gáspár Jenő és Havas István: A Petőfi-Társaság költőinek antológiája</i>	244
<i>Gyökössy Endre: Győzelem</i>	245

	Lap
<i>Harsányi Lajos: Égi és földi szerelem</i>	172
<i>Ijj. Hegedüs Sándor: A lélek búvár</i>	118
<i>Ijj. Hegedüs Sándor: Ezeregy mese</i>	245
<i>P. Jánossy Béla: Fülemlile a viharban</i>	173
<i>Mariay Odön: A győri kaland</i>	47
<i>Sik Sándor: Összes versek</i>	47
<i>Török Sándor: Szappanbuborék</i>	173
 A PETŐFI-TARSASÁG ÉLETE	 49, 119, 175, 247

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:

KORNIS GYULA

A BIZOTTSÁG TAGJAI:

GÁSPÁR JENŐ, HAVAS ISTVÁN, LÁZÁR BÉLA

A SZERKESZTÉSÉRT ÉS KIADÁSÉRT FELELŐS: **GÁSPÁR JENŐ**

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST, VI., BAJZA-UTCA 39.

KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, VI., ANDRÁSSY-ÚT 16.

BUDAPESTI HIRLAPNYOMDA ÉS KIADÓ R.-T. — FELELŐS VEZETŐ: NEDECZKY LÁSZLÓ

KÖSZÖRŐ

A PETŐFI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE

TARTALOM

<i>Petőfi állítólagos szibériai fogsága és halála. (Tanulmány, bizottsági jelentés.)</i>	1	— Ibsen pilulái. (Dr. Lázár Béla.) — Népszerű magyar klaszszikusok. (—r. —ő.)	34
<i>Havas István: Versek. (Történelem, A híd, A cenki hársfasorban.) .</i>	24	IRODALMI TUKORKÉPEK:	
<i>Terescsényi György: Légitámadás. (Elbeszélés.)</i>	26	<i>(Babay József: Csodatűkör. — Vitéz Bodor Aladár: Virrasztó. — Bónyi Adorján: A milliomos. — Mariay Odön: A győri kaland. — Sik Sándor: Összes versek.) .</i>	
<i>Horvát Henrik: Műfordítások . .</i>	31	43	
FIGYELŐ. Széchenyi emlékezete. (G. J.) — A Nyugat halálára. (Ör.)		A PETŐFI TÁRSASÁG ÉLETE 49	

ÚJ FOLYAM
★
VIII. KÖTET
★
1. SZÁM

BUDAPEST
★
1941 OKTÓBER
★
ÁRA 1 P

IKOSZORU

A PETŐFI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE

PETŐFI ÁLLÍTÓLAGOS SZIBÉRIAI FOGSÁGA ÉS HALÁLA

I.

1940 nyarán a „Magyarság“ című napilapban Abonyi Ernő ujságíró tollából cikksorozat jelent meg, amely Svigel Ferenc nyomdász adatait hozta nyilvánosságra Petőfi állítólagos szibériai fogságáról és haláláról. Svigel Ferenc adatai, amelyek szibériai hadifogoly-élményekre és népi mondákra támaszkodtak, tagadhatatlanul felkavarták a magyar közvélemény érdeklődését, annál is inkább, mert ahogy ez ilyenkor történni szokott, a lapok vetélkedni kezdtek az anyaországban és a megszállt területeken egyaránt a különböző hadifogoly-élmények és népmesék új változatainak közlésében s az a Petőfi-legenda, amely Petőfi eltűnésének percében született, 1849 július 31-én, s tulajdonképpen kilenc évtizeden át nem is halt meg, most új színekkel tarkítva jelent meg a közönség előtt. Svigel Ferencel együtt új felfedezők jelentkeztek, akik szintén tudni vélték Petőfi szibériai fogságáról és haláláról, sőt éppen úgy „megtalálták“ Petőfi szibériai sírját, mint Svigel, úgyhogy, mikor a „Magyarság“ szerkesztősége Svigel Ferenc adatait átnyújtotta Budapest székesfőváros polgármesterének, odáig fejlődött az egész kérdés, hogy a fővárosnak is hivatalból foglalkoznia kellett a hirtelen felduzzadt anyaggal.

Budapest székesfőváros polgármestere 234.130/1940.—XI. szám alatt az egész anyagot 1940 november 19-én átküldötte a Petőfi-Társasághoz, társaságunkat tartván a legilletékesebb szervnek, hogy a szükséges vizsgálatot lefolytassa és bíráló megjegyzéseit megtegye. A Petőfi-Társaság 1940 december 15-én tartott rendkívüli közgyűlésén tudomásul vette a székesfőváros polgármesterének átiratát s háromtagú bizottságot küldött ki az iratok áttanulmányozására. A bizottság tagjaiul Kornis Gyula elnököt, Voinovich Gézát, a Magyar Tudományos Akadémia főtitkárát, Társaságunk tagját, a Petőfi-irodalom egyik legkiválóbb szakértőjét és Gáspár Jenő főtitkárt küldötték ki. A bizottságnak az volt a felfogása, hogy kritikai ítélettel egyszersmindenkorra véglegesen le kell zárni a kilencven év óta élő és sokszor már a Petőfinek kijáró kegyeletet mélyen sértő mendemondák sorát s ezért nemcsak Svigel Ferenc adatait vizsgálta meg, hanem az előtte, vele párhuzamosan s az utána gombamódra elszaporodó hadifogolypletykákat is. A kiküldött bizottság március 5-én délután öt órakor ült össze a Magyar Tudományos Akadémia igazgatói termében s úgy döntött, hogy kritikai véleményét áprilisi főlolvasó ülésünkön ismerteti kivonatosan a nagyközönséggel, majd hivatalosan megküldi Budapest székesfőváros polgármesterének. A bizottság munkáját nagyban megkönnyítette az a körülmény, hogy Voinovich Géza, mint a Magyar Tudományos Akadémia főtitkára, az anyag részét, még pedig a Svigel-Sándor mondaváltozatot már ismerte a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium egyik megkereséséből. Ezenkívül módunkban volt megismerni olyan személyek szakvéleményét, akik valóban ismerik Oroszországot s különösen Szibériát, s akik az orosz vonatkozásokat kellő és reális értékre szállították le néprajzi, topográfiai és filológiai érveikkel. A Petőfi-Társaság ez úton is háláját fejezi ki Budapest székesfőváros polgármesterének, hogy alkalmat adott erre a döntőbírói szerepre s a most már az elfajulás határán járó mendemondák lezárására.

II.

Hangoztattuk, hogy a Petőfi-legendakör nem mai keletű, hiszen egész irodalma van már. Néhai Ferenczi Zoltán, a Petőfikultusznak fáradhatatlan és nagy tudású Julián-barátja egész könyvet írt a kérdésről, amely 1910-ben jelent meg a „Petőfi-

Könyvtár“ XXIV. köteteként „*Petőfi eltűnésének irodalma*“ címmel. Ferenczi Zoltán két igen érdekes és találó megjegyzést fűz az általa összeszedett Petőfi-mondákhoz. Az egyik az, hogy a mondák mindig olyankor bukkannak föl, amikor valami Petőfi-évforduló vagy ünnep megbolygatja a népi fantáziát, a másik az, hogy a népmese örök törvénye szerint egyik változat szüli a másikat, sőt egyik igyekszik túlszárnyalni a másikat regényességben és képzeletgazdagságban. Ferenczi Zoltánnak ez a megfigyelése végigvonul, mint lélektani törvény, az összes Petőfi-mondavariánsokon egész a világháború kitöréséig, sőt, amint látni fogjuk, ez a jellegzetessége a legújabb keletű szibériai mondáknak is.

Ferenczi Zoltán külön szakaszokra tagolja föl a Petőfi-mondakört. Az első szakasz 1849-től 1861-ig tart és azokat a leveleket öleli föl, amelyek Pákh Albert fölhívására jelentek meg a „*Vasárnapi Ujság*“-ban. Ezek a levelek Lengyel József orvos adatait erősítik vagy cáfolják, de egyben mind megegyeznek: hogy Petőfi a segesvári csatában itt vagy ott, ilyen híd mellett, vagy amolyan országúton, kukoricás szélén, vagy vízmosásban — meghalt.

A második periódus 1862-től 1876-ig tart. A hazai és a külföldi sajtó Petőfi sírja körül csatázik, de már mutatkoznak a népköltés első jelei: Erdélyben és a Dunántúl is föl-fölbukkan Petőfi vándoralakja, hol mint rokonszenves bujdosó, hol mint szélhámos. Ezt a típust meg is rajzolta Jókai az „*Új földesúr*“ című regényében.

A harmadik szakasza a Petőfi alakja körül szövődő hol romantikus, hol népi meseszövéssnek 1877-től 1878-ig tart. Ferenczi Zoltán fentebb említett kettős megfigyelése itt érvényesült legjobban. 1876 őszén alakult meg a Petőfi-Társaság, Jókai Mór elnöklésével s mindjárt az első ülésen szorgalmazza a segesvári csatatér hősi emlékének fölállítását. A fölállítandó Petőfi-szobor ügye valósággal fölkorbácsolja a nép képzeletét. Már nem elégszik meg a hazai tájakon bujdosó költő alakjával és jön a szibériai változat. Először *Szatmárban* bukkan föl egy Boros Sándor nevű ember, állítólagos volt szibériai fogoly, aki-nek ajkáról elindul a legenda: Petőfi a szibériai ólombányákban raboskodik. Ez 1877 áprilisában történt s ez év június 3-án ki-robban a Manasses-féle botrány. *Manasses* Dániel Erdély különböző helyeit bejárva, azt állította, hogy 1849-ben fogságba

került, szibériai ólombányában synlódott és ott találkozott Petőfivel. Az egész akkori magyar sajtón végigviharzott ez a hír. Szerencsére, hivatalos útra terelődött az egész ügy, Manassess Kolozsvárt kihallgatták és a képviselőházban Helfy Ignác június 14-én meginterpellálta Tisza Kálmán akkori miniszterelnököt, aki egyben belügyminiszter is volt. Megkérdezte a kormányt, hallott-e Manasses híreiről s tett-e valamit a hír valódiságának vagy valótlanságának kiderítésére. Tisza Kálmán azonnal válaszolt az interpellációra, kijelentette, hogy meggyőződése szerint a Petőfire vonatkozó hírek álhírek, de minden intézkedést megtett, hogy Manasses adatait megvizsgálják. Tisza Kálmán válaszáat a Ház általános helyesléssel vette tudomásul. A viszonzválasz során Helfy Ignác még felkérte a belügyminisztert, hogy a kormány a közös külügyminisztérium útján intéztesse kérdést az orosz kormányhoz. Végül arra kérte az interpelláló a kormányt, hogy mihelyt a jelentések beérkeznek, azonnal tegyen jelentést a Háznak. Erre azonban nem került sor, mert közben Manasses Dánielt leleplezték, kiderült, hogy közönséges szélhámos, aki Pap János, Czika György, Antal István és Pető István nevek alatt többször becsapta a hatóságokat s 1873-tól 1875-ig Nagyváradon börtönben ült s a börtön magányában gondolta ki az egész mesét, arra számítva, hogy kiszabadulása után a hiszékeny embereket elszédítve, Petőfi szibériai rabságának mondjával pénzt kereshet.

Manasses börtönbe került, de a lélektani törvények alapján a börtönben született mese továbbterjedt, egyik variánsa a *Národni Noviny* című tót ujságban bukkant föl, de annyi haszon volt belőle, hogy a *Neue Temesvárer Zeitung* közölte báró Heydte osztrák vezérkari ezredes adatait a segesvári csatáról és Petőfi haláláról. Manasses szélhámosságának kiderültével annyi változás állott be a Petőfi-mondakörben, hogy általában már az emberek nem hittek a szibériai rabságban s a különféle hírlapi cikkek a segesvári csatasík Petőfi-sírnak fekvése körül csatároztak. Az alkalom ismét megvolt: 1882 október 15-ikén leplezték le a segesvári Petőfi-emléket. Jókai emlékbeszédében a következőket mondotta: „A döntő ütközetet a csataterén nézte végig, de fegyvertelenül. Az a bolond kozák, aki agyonszúrta, egy egész templomot ölt meg, tele istenséggel.” Erre megindult a harc, hol esett el a költő, ki látta utoljára és sírja hol fekszik. Asatások is kezdődtek a segesvári csataterén Petőfi holtteste

után, megbolygatták a honvédsírokat, míg végre a közvélemény nyomása alatt abbahagyták az amúgy is eredménytelen kísérletezést. A hírlapi csatározás 1895-ig tartott. A különféle hírek csak akkor rázták meg még egyszer erősebben a közvéleményt, amikor 1901-ben *Balázsfalván* hirtelen fölbukkant Petőfi állítólagos koponyája. Ez a koponya *Reichenberger* Bernát egykori katonaoorvos birtokában volt, s családja a balázsfalvi román gimnáziumnak ajándékozta. A katonaoorvos állítólag a segesvári csata után levágta a már halott költő fejét s kegyeletből megőrizte. A hír kipattanásakor a lapok elkezdtek vezércikkezni, a Petőfi-Társaság pedig *Széll* Kálmán akkori miniszterelnökhöz és *Wlassics* Gyula kultuszminiszterhez fordult, hogy a koponyát hozzák Budapestre. A kormány közbenjárására *Mihályi* Viktor, balázsfalvi görögkatolikus érsek a görögkatolikus konzisztórium határozatából felküldte a koponyát a fővárosba, s itt *Jókai* Mór, Petőfi egykori barátja, valamint az egykorú rajzok és festmények tanúsága alapján *Török* Aurél, *Semayer* Villibald, *Irsay* József orvosprofesszorok megállapították, hogy a koponya nem lehet a Petőfié, annál kevésbbé, mert nem találták meg rajta Petőfi közismert balszemfog-rendellenességét.

Ezzel le is záródott a világháború előtti korszak Petőfi-legendáinak és hírlapi csatározásainak sorozata. A Petőfi-Társaság megalakulása s a Társaság megbízásából végzett tudományos kutatás, amelynek legszebb eredménye *Ferenczi* Zoltán háromkötetes Petőfi-életrajza volt, kritikai érveivel visszaszorította az egyre-másra fölburjánzó fantasztikus meséket. De jött a világháború s a szunnyadó népi képzelet új tápot kapott a szibériai hadifogolytáborok kínzó magányában, ahol a végtelen steppék fölött ismét megjelent Petőfi tüneményes alakja s az elfásult, elcsigázott magyar foglyok látomást láttak, s ahogy a költő mondja egyik költeményében: „Játszott szemükkel, mint a délibáb“.

III.

Ezt a korszakot a világháborús hadifogoly-fantázia korszakának nevezhetjük. Ezzel az új fejezettel meglepően kiegészül *Ferenczi* Zoltán eddig vázolt periódikus korszak-beosztása. De mindjárt hozzátehetjük, hogy az eddiginél még meglepőbbben érvényesülnek itt a mondateképződésnek *Ferenczi* Zoltán által föllállított tömeglélektani törvényei. A hosszú hadifogolyévek alatt

megglazul az emberek valóságérzéke, a háború viharaitól meg-
rázott és sokszor szétdúlt lelkekben könnyen uralomra juthat a
hiszékenység s vele a könnyelmű meseszövés felelőtlensége.
A közös mesemag körül megindul a vetélkedés s az egymásra
licitálás. Egyiknek a föltevését a másik már tényként fogadja el
s erre építi tovább a maga képzeletalkotmányát, úgyhogy egész
részletekbe menő regény szövődik végül a nagy nemzeti bál-
vány körül. Hozzájárul ehhez a hadifogság poklában elpusztult
Gyóni Géza tragédiája, a krasznójarszki sir valósága fölvetíti
szemük előtt a nyegyvennyolcas költő szibériai sírjának vélt
analógiáját. És vita folyik erről a sírról is, kezdeményezések
indulnak Gyóni Géza hamvainak hazahozatalára s megszületik a
gondolat, miért ne lehetne Petőfi szibériai sírját is keresni és föl-
találni. A hadifogoly-fantázia szeretné megajándékozni a nemze-
tet ezzel a sírral, hiszen itt van a Ferenczi Zoltán említette idő-
szerűség is: az egész világ ünnepli 1923-ban Petőfi születésének
százéves évfordulóját s elkövetkezik 1939, Petőfi eltűnésének
90-ig évfordulója. Ez a meseszövés már annyira túlburjánzik a
regényes részletezésben, hogy a nemzeti kegyeletre sincsen tekin-
tettel, s egyik-másik változat nemcsak a magyar nemzet, hanem
az egész világirodalom egyik legnagyobb emberi és költői héro-
szát meséjében hétköznapi megalkuvónak, bigámiára képes
nyárspolgárnak süllyeszti le.

A világháború alatt kezdődő és a napjainban legmaga-
sabbra földuzzadt mondanakör szállítói egytől-egyig mind hadifog-
lyok. Ennek a körülménynek az okát azzal a jelenséggel magya-
rázhatjuk, hogy az európai Oroszország elhagyása után Szibériá-
ban a hadifoglyok a térképén rögtön találkoztak egy *Vengerka*
nevű községgel, melynek neve: a *venger* = magyar szóból ered.
Ez a helységnevezés mindjárt elindította a vadregényes szibériai
tájakon a képzeletet s már az első napokban nem egy hadifogoly
akadt, akinek hallomása volt valamelyik más fogolytársától arról,
hogy itt és itt valaki beszélt 1849-es magyar hadifoglyokkal,
illetve azok leszármazottaival. A hír szájról-szájra járt hadi-
fogoly-vonatokon és hadifogolytáborokban s ettől már csak egy
lépés volt ahhoz a képzettársításhoz, amely Petőfi szibériai emlé-
kei után akart kutatni. Ezt a motívumot a szibériai hadifogoly-
irodalom minden termékében meg lehet találni. Sőt a hadifog-
lyok egymás között suttogtak arról is, hogy egyeseknek sikerült
rábukkannia a költő sírjára. Így látott napvilágot az állítólag

A Bajkál-tó vidéke, ahol a hadifoglyok szerint állítólag Petőfi-nyomok vannak.
(Részlet a Svigel Ferenc tulajdonában levő németnyelvű Szibéria-térképből.)

Blagovjeszenszkben megjelenő *Amurszkája Zsizin* hasábjain egy rövidke hír arról, hogy a Bajkál-tó mellett fekvő *Iliszunkszban* magyar hadifoglyok megtalálták a sírt. A hadifoglyok hazatérése után idehaza is hangoztatni kezdték egyesek a hírt, azonban seholsem olyan komoly formában, hogy a közvélemény fölfigyelt volna erre. Csupán csak egy *Barátosi Lénárth* Lajos nevezetű állítólagos Azsia-kutató közölt kisebb vidéki lapokban naplójegyzeteiből részleteket, amelyekben azt állította, hogy már a világháború előtt járt Szibériában és az általa megtalált Petőfi-sír és Petőfi-relikviák fényképeit benyújtotta az akkori honvédelmi minisztériumban, ezek azonban elvesztek. A többi hazatérő hadifogoly, így *Svigel* Ferenc, *Sándor* József és a megszállt területiek, akik szintén hoztak magukkal állítólagos bizonyítékokat, csodálatosképpen közel két évtizedig mélyen hallgattak a nagyfontosságú fölfedezésről s csak akkor kezdtek egymás után előállni, mikor 1936-ban egy osztrák író cikket írt a kérdésről egy bécsi lapban.

Szembeszökően megállapítható, hogy a szibériai mondák minden változatának közös magva és gyökere a Manasses-féle ólombányás szibériai fegyenctelep motívumára nyúlik vissza. A leleplezett országcsaló Manasses kitalált meséjét ismerhette *Barátosi Lénárth* Lajos és *Hermann F. Bönisch* osztrák író is, aki 1936 június 20-án a *Neues Wiener Tageblatt* heti kiadásában cikket írt „*Der Dichter in Ketten*” címmel. A novellaszerű riport, vagy inkább riport-ízű novella csak kevés mozzanatot mond magáról Petőfiről. Amit mond, azt Horváth charbini orosz tábornok egyik 1919-beli törzstisztjének, bizonyos Lev Ivanovics Skridelszkij alezredes szájába adja. Ez az orosz tiszt az osztrák íróval közölte, hogy régebben a jakucki orosz kormányzóságon teljesített szolgálatot s a kormányzóság területére deportált fegyencek névsorában lapozva, azt a följegyzést találta, hogy bizonyos „Alekszander Sztjepánovics Petrovics” Ikatowo községben 1857 május 18-án meghalt. Az alezredes a fegyenc keresztnevéből és apjának keresztnevéből arra következtetett, hogy az elhunyt esetleg Petőfi-Petrovics Sándorral volt azonos. Mellékesen megjegyzi a novellairó, hogy a fegyenceket bányákban dolgoztatták éppen úgy, mint a Manasses-féle mesében. Ezenkívül az orosz tiszt állítólag kijelentette, hogy az orosz hatóságok előtt régen ismeretes volt, hogy a jakucki kormányzóság északi részében, közelebbről az Arga-Bata és az Uryoyan forrásvidékén, az Olenek-folyó felső

folyásánál és a Sziligir-folyó partjain „aránylag számos magyar“ él. Ezek már nem beszélnek magyarul, de magyar családnévük kétségtelenül elárulja szerinte nagyszüleik magyar származását. Skridelszkij úgy véli, hogy Horváth tábornok is 1849-ben Szibériába elhurcolt magyar elődök leszármazottja. Az osztrák író mindössze ennyit ad Petőfiről Skridelszkij alezredes szájába, de elbeszélését kiegészíti még egy kis fantasztikus hadifogolytörténettel. Ennek a regényes, kalandos hadifogolyhistóriának lényege az, hogy az orosz forradalom kitörése után, 1918 márciusának végén a csitai hadifogolytáborból két magyar tiszt, bizonyos F. hadnagy és Sz. zászlós, érthetetlen okokból északnak indul s a Bajkál-tó északi csücskénél eléri a jakucki kormányzóság területét. Itt a lakosság még nem tudott a forradalomról, le akarták tartóztatni őket, de Kilkowo községnél átkeltek a zajló Lénán és egész a Ljutscha-Ongoktom-hegységig, a 63-ik szélességi fokig nyomultak északra. Itt a Sziligir-folyó partján egy jakut-telep kunyhóiban magyarul beszélő embereket találtak: az 1849-es magyarok utódait. Egy Imre nevű öreg, akit az író előadása szerint hatéves korában hurcoltak el a szüleivel együtt a kozákok, — mert a novellában „ezer és ezer magyart, polgári és katonai személyt, férfiakat, nőket, gyermekeket, sőt egész falvak lakosságát (!) hajtottak el“, — elmesélte, hogy két évig vándoroltak a szerencsétlen száműzöttek, míg Magyarország tájától a tomszki szénbányáig jutottak. Itt százak haltak meg, vérezttek el a kozákok korbácsütéseitől és a tárnák fojtó gázaitól. Egy nyolcvan főnyi csoport — köztük nők és gyermekek — elszökött az erdőbe és sokheti vándorlás után, vagy 280 versztnyire a legutolsó orosz településtől, a Sziligir partján telepedett meg s jakutokkal vegyült. A két magyar hadifogoly tiszt néhány napig ott tanyázott a vadászatból élő primitív magyarok telepén, majd továbbvándoroltak. 1919 márciusában, csodálatos módon, ismét Csitában voltak s Bönisch itt találkozott velük Szemjonov kozák ataman testőrgárdájában. A két tiszt elbeszélte Bönischnek az észak-szibériai tajgában átélt élményeit. „Kétkedéssel fogadtam közlésüket — írja Bönisch —, elbeszélésüket a fantázia torzszülöttének, vagy legalább is túlzottnak és kiagyaltnak tartottam. Szavukat minden bizonykodásuk ellenére a mesék birodalmába voltam kénytelen utalni.“

Ez minden, amit az osztrák író Petőfi szibériai tartózkodásának lehetőségéről mondott. Ártatlan cikke súlyos követke-

ményekkel járt. Megtermékenyítette a szibériai Petőfi-legendák-ról ábrándozó és mesélő egykori hadifoglyok képzeletét. Sovány adataiból, helyesebben a gyanujából a monda kövéredni kezdett és gyorsan egész kerekre hízott. Az osztrák írónál még külön vannak az elemek: Skridelszkij állítólagos közlése Petőfi haláláról Ikatowo községben 1857 május 18-án s külön van F. hadnagy és Sz. zászlós közlése az 1848-ben elhurcolt 80 magyar által alapított magyar telepről, amelynek itt még nincs neve. A magyar változatok 1939—40-ben már összekapcsolják a két dolgot: Petőfi halálának színhelye azonossá válik a Sziligir-parti magyar teleppel, sőt maga Petőfi az alapítója annak a községnek, amelyben el van temetve. Pedig bizonyára többszáz versztre lehet Ikatowótól. A legendás Sziligir partján ráadásul nem is igen lehet semmiféle telep. A Petőfi-Társaság fölkérésére Cholnoky Jenő professzor kimutatta, hogy Szibériának ezen a részén község nincsen. A mondaszövvő volt hadifogoly, aki nem más, mint Barátosi Lénárth Lajos, ezzel nem törődik, hitelt ad Bönisch elbeszélésének, a két községet azonosítja, Ikatowo a Sziligir partján szép új magyar nevet kap, amely természetesen Petőfi szülővárosára, Kiskörösre emlékeztetve, nem lehet más, mint Kerezs. Sőt Barátosi Lénárth Lajos azt is megírja 1939 március 5-iki cikkében (*Magyar Vadászujság*), hogy 1909—13 között mint „Ázsia-kutató” személyesen járt itt a Sziligir-parti Kerezsben és a két szemével látta a falu temetőjében Petőfi 6×6 méteres vasráccsal bekerített sírját. Mikor Cholnoky professzor megállapítása napfényre került, akkor 1939 április 26-án (*Az Est*) az egész történetet odamódosítja, hogy a folyó neve Szelengir-Sziligir s magával Körös-Kerezs faluval együtt a Bajkál-tó északi részén van. 1940 karácsonyára azonban már ezt is tovább variálja, amennyiben annak hírére, hogy mások közben a Szelenga-folyó vidékére helyeztek 1848-as honvédek alapította telepeket, Kerezs községet ő is átteszti a Szelenga partjára. A különbség annyi, hogy ez a folyó már a Bajkál-tótól délre van, az 50-ik szélességi fok körül. A 63-ik szélességi fokról tehát Kerezs község elvándorolt a mondában az 50-edikig. Különbözik Bönisch osztrák író két magyar tisztje is fölbukkan Barátosi Lénárth Lajos mondájában. Az *Est* 1939 április 26-iki számában így emlékezik meg róluk: „Nemrégiben Bécsben találkoztam két orosz fogságból hazatért katonatiszttel, akik örömmel ujságolták, hogy Szibériában megtalálták Petőfi sírját. — Hol találtátok meg? — kérdeztem. Elmondották,

hogy a Bajkál-tó mellett van egy falu, a neve Kerezs. Ebben a faluban húsz hónapot töltöttek, ott látták a temetőben Petőfi sírját.“ Egy későbbi cikkében („*Ujság*“, 1940. XII. 25.) a két hadifogoly tisztet már három „erdélyi szász úr“-ral cseréli föl, ezek is fölfedezték Petőfi sírját.

Így került Kerezs község a 63. szélességi fokról előbb a Bajkál-tó északi részére, majd a közepére, végül pedig a Bajkál-tótól délre s így lokalizálódott a Petőfi-sír mondája a Bajkál-tó környékére.

És ez nagyon fontos körülmény, mert a többi, később ismertetendő változat is mind ezen a vidéken — igaz, hogy más és más helyeken — találja meg Petőfi állítólagos sírját. Így Svigel Ferenc a tó partján levő *Iliszunszkban*, Sándor József a kissé északkeletebbre és a tótól távolabbra eső, az Iliszunszkhoz hasonlító és mégis elütő *Iljiszunszkájában*, egy szabadkai lap névtelen mondaszövegje a kettő között fekvő *Barguszín* városkában. Ugyanennek a szabadkai lapnak a Bajkáltól messze keletre fekvő Csita mellett is van egy Petőfi-sírja. Különben Barátosi Lénárth Lajos nemcsak a Szilgír-folyóhoz nem ragaszkodik túlságosan, hanem a Kerezs-Körös névhez és faluhoz sem, mert amikor Svigel Ferenc 1940 augusztus 6-án a *Magyarságban* közzétette, hogy ő Iliszunszkban fényképezte le a Petőfi sírját, Barátosi Lénárth Lajos siet a *Magyarság* augusztus 11-iki számában bejelenteni, hogy „több társával, akik végigszenveték a szibériai fogság minden kínját, ő is megtalálta Petőfinek iliszunszki sírját“, de amikor Sándor József a sírt Iljiszunszkájába helyezi át, 1940 december 10-én a Petőfi-Társaság elnökének levélben megírja, hogy „Svigel ügye nem kóser, adatai nem fedik a valóságot. Ő sohasem látta Petőfi sírját, rajtam kívül az országban csak egy ember van, aki azt látta, s kinek adatai megfelelnek a valóságnak: ez Sándor József író, aki 12 évvel utánam mint hadifogoly találta azt meg“. Mindennek pedig most jön a csúcspontja: Sándor József író kétszeri meghallgatása alkalmával is kijelentette a Petőfi-Társaság főtítkárának, amit egyébként Voinovich Géza is megállapított a kultuszminisztériumtól hozzájuttatott Sándor József-féle beadványból: hogy tudniillik ő nem találta meg Petőfi sírját, de hadifogoly korában egy polcon talált egy ujságközleményt és fényképet és abból állítja, hogy Petőfi sírja nem Iliszunszkban, hanem Iljiszunszkájában van, mert Iliszunszk nevű község nincs is, csak Iljiszunszkaja. Íme, a *Manasses*—

Bónisch—Barátosi Lénárth-féle meseszöveg, amely elindult az ólombányában dolgozó fegyencősmagból, a Sziligir-folyó partjától így jut el a Bajkál-tóig és onnan Csitaig a képzelet és a puszta képzettársítás pegazusán, csak az a baj, hogy amikor helyhez kellene rögzíteni a mesét és a sírt, az egész történet széthull a földrajzi helyneveken.

IV.

Miután a szibériai Petőfi-mondakör földrajzi zürzavarában végre így rendet teremtettünk lássuk egyenkint az egyes változatok szerzőit és ezek meséit.

Barátosi Lénárth Lajos magáról annyit mond, hogy hatodikos gimnazista korában a csíkmegyei Ditró községből, szülői beleegyezése nélkül csatlakozott egy román Ázsiakutató expedícióhoz, amelynek neve „*Turul Zburator*“ volt. 1909-től 1913-ig Brussától a Behring szorosig bejárta Ázsiát. Ennek az útnak a során került el Petőfi szibériai sírjához. Felfedezéséről 1913 őszén jelentést tett a honvédelmi minisztériumnak, de a háború végéig iratai és fényképei eltűntek. A világháború alatt, állítása szerint a Richthofen-raj repülőőrmestere légiharcban 11 golyótól megsebesült s olasz (!) fogságba esett. A fogság után nyomban hirdetni kezdte, hogy Petőfi szibériai sírját látta. De akkor még szemmel láthatólag Manasses adatait variálta. Meséje az 1939-es jubiláris évben kerekedett ki regényes elbeszéléssé. A mese rövid foglalata a következő:

1909 nyarán a Bajkál-tó északi partján ásatott az expedíció s egyik munkása, bizonyos Dragomanov nevű orosz, aki törve beszélt magyarul, közölte vele, hogy a közelben van egy Kerezs nevű falu. Ezt a falut 1850-ben, egy másik előadása szerint 1852-ben Petőfi-Petrovics Sándor, a magyarok nagy költője alapította. A temetőben látott is egy díszes sírt, amelyen a következő fölirat volt: „*Alekszander Sztjepanovics Petrovic hon veg ernagi. Halva itt 1857. május 18. Ő csinálta falut: Körözsöt*“. Dragomanov elmondotta, hogy az ő nagyapja román származású strázsamester volt, Petőfivel együtt Damjanich seregében szolgált s a segesvári csata előtt Petőfivel parlamentoerként átment az oroszokhoz hadifogoly honvédtisztek kiváltására. Az oroszok azonban úgy látszik, nem tisztelték a haditörvényeket, mert a két kiküldöttet megtámadták, Petőfit le is szúrták s őrnagyi zubonyán két szakítást ejtettek. Fogságba tartották őket s elhurcol-

ták Szibériába. Dragomanov megmutatta Barátosi Lénárth Lajosnak Petőfi állítólagos tisztikardját Damjanich nevének bevésésével, megtépett őrnagyi zubbonyát s burját származású nagyanyja kezeírásával leírt magyar nyelvű Petőfi-verseket, amelyeket Petőfi ebéd közben az asztalra firkált. Barátosi Lénárth le is fényképezte ezeket a Petőfi- emlékeket a sírral együtt.

A vándor hajlamú Kerezs községről már elmondtuk véleményünket. Ami Petőfinek Damjanich seregében való szerepeltetését illeti, köztudomású, hogy Petőfi a 28-ik honvédszászlóaljhoz vonult be mint százados, soha Damjanich seregében nem szolgált s kardjára sem lehetett bevésve „Damjanich, 1849“. A háborús tűzkeresztségen Bem seregénél ment keresztül s Bem oldalán tűnt el a segesvári csatában. Köztudomású az is, hogy a segesvári csatában nem is volt rajta őrnagyi zubbony, sőt katonai egyenruha sem, hanem vitorlavászon polgári öltözet. Egyenruháját három nappal a csata előtt rendelte meg Marosvásárhelyt s ezt sajnos, soha sem hordhatta. Ami pedig a fényképeket illeti, nagyon szomorú dolog, hogy a bizonyító fényképek az ilyen mondákkal kapcsolatban legtöbbször el szoktak veszni. Egyébként Barátosi Lénárth Lajos egyéniségének megvilágítására szolgáljanak a következő adatok: Nem elégszik meg az olasz fogság dicsőségével, egyik levelében, amelyet a „Magyarság“-hoz intézett, orosz hadifogolynak is mondja magát, aki saját tapasztalából megerősíti Svigel Ferenc iliszunszki leletét s ezzel kegyetlenül szíven szúrja saját Kerezs községbeli elméletét. Tudós hírnevének legszebb bizonyítéka a nemlétező *vipra* nevű állat fölfedezése a Kaukázusban, nem különben a 123 ezer szumir, etruszk és hunszékely írásos szó fölfedezése a ditrói Tászok-tetőn. Ezekből kétségtelenül egy megállapítható, hogy Barátosi Lénárth Lajosnak élénk fantáziája van.

Következnék Hermann F. *Bönisch* cikke. Ő csak hallott dolgokat ad vissza, regényes leírás keretében, az ő szerepe csak annyi, hogy akaratlanul is elindítója lett a legújabb szibériai Petőfi mondakörnek.

Legtöbb figyelmet kell szentelnünk Svigel Ferenc állításainak. Svigel Ferenc nyomdász, aki mint a 76-ik gyalogezred katonája 1914 augusztusában Lemberg alatt került hadifogságba. Először a berezovkai hadifogolytáborba szállították, ahol négy hadifogoly tiszt mellett tisztiszolga volt. Előadása szerint egy alkalommal *Werchneudinszkban*, a Bajkálon túli Szelenga-parti

városban bevásárlás közben találkozott egy öreg oroszral. Beszédbe elegyedvén vele az öreg elmondotta, hogy az édesapját is 1849-ben hadifogolyként Szibériába hurcolták az oroszok Segesvár alól. Főlemlítette azt is, hogy még ma is sok magyar család lakik a városban és a környéken, sőt innen nem messzire nyugszik egy híres magyar költő is. Szigel elmondja, hogy legközelebb ismét fölkereste az öreget, aki egy Varga nevű magyar családhoz utasította. Az öreg Varga elmondotta, hogy 1849-ben Segesvár alól került édesapja, mint hadifogoly Szibériába. Elmondotta azt is, hogy Werchneudinszktól 320 versztnyire Iliszunszk temetőjében sok magyar sír van, köztük egy bizonyos Alexander Sztjapanovics Petrovics nevű magyar őrnagynak a sírja is. Az őrnagyot, aki híres költő volt Magyarországon, szintén 1849-ben fogták el az oroszok Segesvár alatt s Iliszunszkban halt meg 1856-ban. Szigel a hírrel hazament a berezovkai táborba s több hónap múlva többed magával Iliszunszkba utazott, ahol állítása szerint sok negyvennyolcas magyar hadifogoly leszármazotta él. Ezek a leszármazottak elvezették őket a városka temetőjébe, ahol egy tatár kereskedő sírja mellett a következő felírású sír előtt álltak meg: *Alexander Petrovics vengerszkij major i poet úmer v Iliszunszkje (Azia) v 1856. godu máje mjeszice.* Magyarul: *Alexander Petrovics magyar őrnagy és költő, meghalt Iliszunszkban (Ázsia) 1856. év május havában.* Az egyik hadifogoly beszaladt a városba és kihozott egy fényképészt, hogy lefényképezze a sirt. Két felvétel készült. Vargáék elmesélték azt is, hogy Segesvárnál Petőfivel együtt körülbelül 1800 honvéd került orosz fogságba. A hadifoglyok egy részét Omszkba vitték, köztük Petőfit s az elbeszélő Varga atyját, Varga Józsefet is. Alig tartózkodtak 14 napig Omszkban, 1849. december 4-én elhatározták, hogy megszöknek a fogságból. Petőfi és Varga kiszökött a táborból, de december 20-ikán Travnik közelében elfogták őket. A szökevényeket visszavitték Omszkba, ahonnan később ismét megszöktek. 1850 márciusában *Čhotorszkijba* érkeztek. Itt Petőfi bányafelügyelői megbízást kapott, a többiek a bányába kerültek. Petőfi társainak köhögésről és mellfájásról kezdett panaszkodni s mert sokat szenvedtek, elhatározták, hogy innen is megszöknek. 1851. júniusában érkeztek Verchneudinszkba. Itt Petőfit ismét elővette a köhögés és mellfájás s innen a legközelebbi kerületi székhelyre, *Barguszin* városába szöktek. Petőfi itten *Ohibszk* nevű kereskedőhöz szegődött be. A

АЛЕКСАНДРЪ СТЕПАНОВИЧЪ
ПЕТРОВИЧЪ

ВЕТЕРАНСКІЙ МАЮРЪ И ПОЛКЪ

УМЕРЪ ВЪ ИЮНЬСКОМЪ МЯСЯЦѢ

ВЪ 1856 ГОДУ ВЪ МЯСЯЦѢ

Svigel Ferenc fényképe az iliszunszki temetőben lévő
állítólagos Petőfi-sírról.

költő hamar megnyerte gazdája bizalmát, majd rövidesen önállósította magát s kereskedést nyitott. Mint kereskedő megismerkedett egy 19 éves *Tatja* nevű leánnyal s ezt 1854-ben feleségül is vette. Petőfi ezután *Iliszenszkba* költözött, ahol fogolytársa, Varga már előbb letelepedett. Petőfi itt kisebb birtokot bérelt s azon gazdálkodott. 1855. októberében ismét elővette a köhögés és mellfájás, úgyhogy kórházba kellett szállítani Jóllehet felesége szeretettel ápolta, 1856 májusában tüdővérzést kapott és a kórházban meghalt. Holttestét a Donszkája-utca végében levő temetőben temették el. Szigel megjegyzi, hogy a keresztfa, amelyet le is fényképezett, körülbelül 120 centiméter magas és 10 centiméter széles volt. Petőfi sírját Szigel Ferenc előadása szerint 1916-ban *Herbst* kisasszony, a Svéd Vöröskereszt megbízottja is megtekintette. Szigel előadása végén, amely a „Magyarság”-ban jelent meg, még megjegyezte, hogy Petőfi szibériai viszon­tságairól a Varga-család birtokában sajátkezü följegyzések vannak s azok ma is megtalálhatók a Varga-unokáknál.

Szigel Ferenc állításai igazolására Szendy Károly polgármesterhez eljuttatta az iliszenszki sír keresztjének és feliratának fényképét és az *Amurszkája Zsiznj* orosz lapban megjelent ötsoros közlés kivágott eredetijét. Ami a sírkereszt fényképét illeti, erre vonatkozólag következők a megjegyzéseink: A sírkereszt a fénykép tanúsága szerint latin kereszt, teljesen hasonló azokhoz a fejfákhoz, amelyeket a hadifogoly elhunyt bajtársaik sírjára állítottak a hadifogoly-temetőkben. A kereszt anyaga a fényképen szemmel láthatólag jó állapotban van, legfőljebb néhány éves lehet, korhadásnak semmi nyoma sincs rajta. Tehát semmiesetre sem állíthatták ezt a sírkeresztet 1856-ban. Eszerint már nem eredeti a sírkereszt s legfőljebb a hadifogoly mondában felbukkant sírra már a világháborús hadifoglyok állíthatták. A fényképnak tehát nincsen bizonyító ereje. A legteljesebb ké­tellyel kell fogadnunk a sírfelirat tábláját. Szigel szerint deszka. A fénykép azonban inkább kartonlapra utal, amelyen a betűk festve vannak. A tábla anyaga teljesen elűt a sírkereszt anyagától, fehér színű, ha tehát deszka, akkor későbbben került az amúgy is elég új sírkeresztre. Tehát jóval a sírkereszt fölállításá után szögezték rá. Az orosz szöveg ortográfiája hibátlan, de a szövegben van egy olyan jelzés, amely kétségtelenül elárulja az európai szövegezőt. A szövegben a község neve mellett zárójelben magyarázatképpen ott olvasható az ázsiai világrész megjelölése.

Ezt orosz ember nem mondja, szibériai lakos le nem írhatja. Mert az orosz nyelvhasználatban az ázsiai Oroszországot soha nem „Ázia“ szóval, hanem mindig „Szibírj“ névvel jelölik, sőt akkor is a helynév mellett határozóként: „na Szibíri“. Az „Ázsia“ szó odairása a fejfára épp olyan lélektani képtelenség, mint hogyha mondjuk egy balmazujvárosi polgár sírjára azt írnák a helybeliek: Meghalt Balmazujvárosban (Európa). Kétségtelen tehát, hogy nemcsak a sírkeresztet állították hadifoglyok, hanem a szöveget is ők fogalmazták, így akarván ríkítóan és igen naivan legitimálni a Petőfi-mondát. Mindenesetre meggyőzőbb volna a fénykép, ha nemcsak egy puszta sírkeresztet és kétes értékű feliratot látnánk rajta, hanem annak a bizonyos sírt megmutató Varga-családnak tagjait is.

Mindenesetre van Svigelnek pozitív bizonyítéka is. Ez az *Amurszkája Zsiznj* című orosz lap ötsoros tudósítása. Szövege magyarul ennyi: „MAGYAR hadifoglyok Illyiszenszk városában (Szibéria) megállapították a helyet, ahol 1856 május hónapjában Alekszandr Styepánovics Petrovics magyar őrnagyot és költőt eltemették“. Darvas János szerkesztő, aki hosszú éveken keresztül élt mint hadifogoly Szibériában s teljesen elsajátította az orosz nyelvet s aki az egész Petőfi-anyag felülvizsgálásánál filológiai tudásával igen készségesen állott rendelkezésünkre a szövegből a következő következtetéseket vonta le.

— Amikép a sírfelirat szövege kétségtelenül magán viseli a dilettáns európai kéz jegyét, ugyanígy nem orosz anyanyelvű ember fogalmazta a hírt sem. Ez magában véve természetes is, hiszen a híryanagot magát az orosz lap szerkesztősége csakis magyar hadifoglyoktól kaphatta. De feltűnően sok a szövegben a *hungarizmus* és az orosz nyelv hibás ismeretéből eredő sajtóhiba. Kétségtelen hungarizmusra vall az, hogy a magyar „megállapították“ kifejezést „*usztanóvilyi*“ szóval fejezik ki. Ez csak szótárilag felel meg a német „*feststellen*“ értelmének. A valóságban azt jelenti, hogy hivatalos hatóság előírt eljárással állapít meg valamit. A sírnak a hadifoglyok révén való megtalálását tehát egyszerű folyó nyelven más igével, például az „*otkrílyi*“, vagy „*naslyi*“ lehet jelezni. Kétségtelennek mondható, hogy a hír szövege a sírfelirat parafrázisa. Hogy a szöveget mégis oroszul jobban tudó ember is látta, illetve javította, ennek bizonyága az, hogy a sír felirat Ázsia szava helyett itt már Szibéria szerepel zárjelben. Azonban ez sem tökéletes ortografiával, mert az a

végéről hiányzik a jésítés jele, az orosz ugyanis Szibériának a nevét „Szibirj“-nek ejti és írja. Ugyancsak ríktó és nem orosz szövegezőre valló a „vojennoplyennie“ szó ortográfiája. A hírszövegben ugyanis hibásan „vojennoplyenynyie“ van, ezt orosz ember soha nem ejti ki, sőt maguk a hadifoglyok is helyesen ejtették, csak a leírása körül van hiba. További feltűnő szabályellenesség van a „vengerszkij“ szó leírásában. A hírlapi közlés ezt a jelzőt nagy betűvel írja, holott az orosz, éppúgy mint a magyar, kis betűvel írja a népnévből alkotott jelzőt is. A szláv nyelvek közül a cseh az, amely a népnevet magát nagybetűvel írja. Nincs kizárva tehát, hogy a cseh nyelvnek ez a tulajdonsága volt hatással a leíróra, de még valószínűbb az, hogy itt a hír megszövegezője egyszerűen optikai okokból esett ebbe a hibába. Nevezetesen a sírfelirat szövege csupa nagybetűkkel, verzálisokkal van írva, de az egy sort alkotó „**VENGERSZKIJ MAJOR I POET**“ első betűje, a „V“ egy harmaddal nagyobb a többinél. Ennek a szócsoporthoz a hírbe való átvételénél, ahol már nem nagy, hanem apró (kurrent) betűkkel kellett volna mindent írni, a szövegező a sorkezdő „V“ betű nagyobb alakjából arra következtetett, hogy ezt verzális betűvel kell írni.

Darvas János rámutatott arra is, hogy az ötsoros közleményben négy ríktó sajtóhiba, illetve nyomdahiba van. Ebből arra lehet következtetni, hogy a közlemény valamely tizedrangú kis vidéki lapban jelent meg, ahol esetleg hadifogoly nyomdászokat is alkalmazhattak, akik természetszerűleg az ötsoros úgynevezett kéziszédéses hírben könnyen követhettek el négy sajtóhibát is. Ez a körülmény jogosan adhatott alapot nekünk arra a föltevésre, hogy mivel Svigel Ferenc nyomdász, esetleg vagy ő maga, vagy pedig kérésére valamelyik nyomdász ismerőse juttatta el a laphoz s esetleg részes volt a hír kiszédésében. Ezt a föltevésünket Svigel azzal igyekezett megcáfolni, hogy ezt a lapközleményt ő Verchneudinszkban kapta kézhez és vágta ki a *Blagovjescsenszkben* megjelenő „Amurszkája Zsizinj“ 1916. augusztus 27-iki számából. Megvizsgáltuk azonban a lapkivágás hátlapját, s ezen a legnagyobb meglepetésre egy *Barguszín* városbeli csemegekereskedés hirdetése olvasható. Az „Amurszkája Zsizinj“, magyarul „Amuri Elet“, amint címe is mutatja, az Amur tartományban, Szibéria legkeletibb részében jelent meg s maga a város, *Blagovjescsenszk Verchneudinszktól* mintegy másfélezer kilométerre esik. Nem valószínű tehát, hogy egy barguszini,

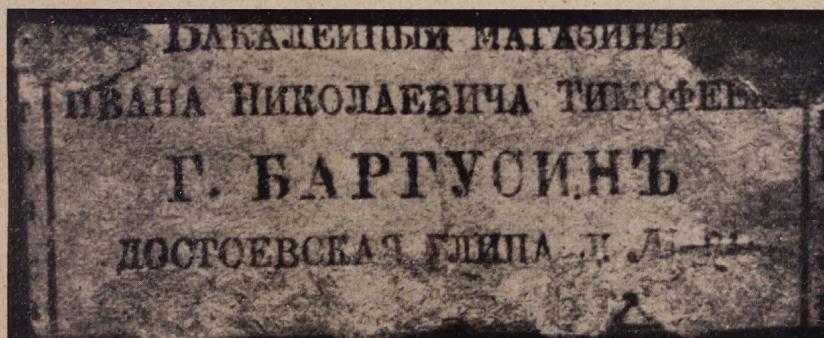
и прощант.

— ВЕНГЕРСКІЕ военнопленные уста-
новили мѣсто въ городѣ Илсунскѣ (Си-
бир), гдѣ былъ похороненъ въ 1856 году
въ май мѣсяцъ Александръ Степановичъ
Петровичъ Венгерскій майоръ и поэтъ.

ФРАНЦУЗСКОЕ и английское правде

*Антинская Ксиан 1916
aug. 27.*

Magyar hadifoglyok hirádása Petőfi sírjának megtalálásáról
egy szibériai lapban.
(Svigel Ferenc tulajdona.)

Ugyanennek a lapkivágásnak hátlapja, rajta Ivan
Nikolájevics Timoférjev barguszini csemegekereskedő
hirdetése.

kis járási székhelyi kereskedő, akármilyen nagy üzlete is legyen, egy tőle 1500 kilométerre fekvő városban hirdesse boltját s így meg kell elégednünk azzal a föltevessel, hogy a magyar hadifoglyok a kis barguszini helyi lapocskában és nem az „Amurszkája Zsiznj”-ben helyezhették el a Petőfi sírjáról szóló hírt. S ezt annál is inkább föltételezhetjük, mert Barguszin Iliszunszk többszomszédságában van.

Ennyit Szigel Ferenc ügynevezett konkrét bizonyítékairól. Meg kell még azonban jegyeznünk valamit Petőfi omszki rabságára vonatkozólag. Az iliszunszki mese szerint Petőfi 1850-ben volt az omszki fellegvár foglya 1849-es hadifogoly társaival. Ugyanebben az időben valóban volt egy világhírű írófoglya az omszki várbörtönnek: *Dosztojevszkij*, akit 1849-ben ítéltek halálra, de kegyelemből várbörtönre változtatták az ítéletet. A világhírű orosz író börtönében naplót is írt „*Emlékiratok a holtak házá*”-ból címmel s nem valószínű, hogy ha Omszkban Petőfivel, aki már 1848-ban külföldön is ismert szabadságköltő volt, találkozik, vagy legalább is tud ottlétéről, erről nem emlékezett volna meg. És itt legyen szabad megjegyezni, hogy Petőfi legzeniálisabb illusztrátora, *Zichy Mihály*, az orosz cári udvari festője és barátja, aki először 1848-tól 1875-ig volt Szentpétervár dédelgetett vendége, ne hallott volna valamit Petőfi szibériai rabságáról és ha hallott volna, ne tett volna meg mindent, hogy bálványát egy szavával kiszabadítsa. S az is különös, hogy az egykorú orosz irodalomban semmi nyomát sem találjuk Petőfi szibériai fogságának. Végül még csak annyit, hogy *Sándor József*, akiről alább lesz szó s aki bizonyos okokból ellenlábasa Szigel Ferencnek, hogy ellenőrizze az iliszunszki monda adatait, levelet írt a Szigel Ferenc említette barguszini *Ohibszk*-családnak és az iliszunszki *Varga*-családnak, de a szovjet-posta mindkét levelet mint kézbesíthetetlenlét visszaküldte. Mindezeket összevetve kimondhatjuk, hogy Szigel adatai sem meggyőzőek.

Ami még hátra van, könnyen elintézhető. *Sándor József*, aki egyébként a legélesebb harcban áll Szigel Ferencsel, szintén nyomdász. Ő is szibériai hadifogoly volt. Saját beismerése szerint nem látta Petőfi sírját, ellenben a sírra vonatkozó fényképeket s magát az erre vonatkozó anyagot Szibériában járva-kelve egy polcon találta. Azt állítja, hogy a sír nem Iliszunszkban, hanem Iliszunszkájában van. Szerinte Iliszunszk nevű község egyáltalában nincs. Ezt azzal bizonyítja, hogy van egy Transz-

bajkáljáról szóló orosz térképe, amelyen Iliszunszk nincs feltüntetve, tehát ezért nem is létezik. Ezzel szemben tény, hogy Szigel Ferenc németnyelvű térképén Iliszunszk rajta van s ezen viszont Iljiszunszkája nem található meg. A legcsodálatosabb azonban az, hogy az ő birtokában levő állítólagos Petőfisír-fénykép mégis azonos a Szigel-féfével. Sándor József és Szigel Ferenc egyébként a Petőfi-Társaságot elárasztja egymás elleni vádaskodással és hogy nagyobb legyen a zűrzavar, Barátosi Lénárth Lajos országos botránytól óvja Szigellel kapcsolatban a Petőfi-Társaságot és kerekegyházi magányából Sándor Józsefet üdvözli, mint a Petőfi-sír szibériai sírjának valódi megtalálóját. Sándor József tevékenysége eddigelé csak abban merült ki, hogy minden felbukkanó Petőfi-mondafoszlányt cáfol, de adós maradt saját tételének bebizonyításával.*

Sándor József érdeklődött a még megemlíthető utolsó jugoszláviai Petőfi-monda változat után is. Ez a változat a szabadkai *Naplóban* látott napvilágot 1940 szeptember 15-én. Eszerint egy magát megnevezni nem akaró zentai szerb úr, aki mint hadifogoly, a szibériai szerb légió tagja volt, hadinaplójában elmondja, hogy *Charbinban* megismerkedett egy szerb származású orosz vasúti tisztviselővel, *Vuiccsal*. Tőle hallotta, hogy Petőfi sírja Szibériában található egy *Csita* mellett fekvő faluban. Csita, mint ismeretes, Transzbajkália fővárosa és fontos útsomópont. Ez a Vuics mesélte el, hogy 1849-ben több magyar hadifoglyot szállítottak Szibériába. A foglyok között volt egy magyar őrnagy, akinek kétségbeejtő volt az egészségi állapota: vért hányt. A fogoly egyik Csita melletti kis faluba került. Itt megismerkedett az egyik fűszerkereskedő leányával, az megszánta és ápolta. A nagy hideg meg is gyógyította a fogoly tüdejét, s később a leányt feleségül vette. A házasságból két gyermek született: Viktor és Mavra. A fiú 1918-ban már nem élt, de a leány igen és egy közeli falusi kereskedőnek volt a felesége. Viktornak volt egy fia: Viktorovics Petrov, aki alezredesi rangot viselt az orosz hadseregben. A zentai elbeszélő találkozott is vele Charbin-

* Beszámolómk óta 1941 nyarán jelent meg Sándor József könyve, amelynek különös címe a következő: „*Nemes Petőfi Sándor költőnk Szabadszálláson született és Szibériában halt el*“. A könyv csak korlátozott példányszámban jelent meg, s mint címe is mutatja, nem csak a szibériai legendát ismerteti, hanem tagadja a kiskőrösi szülőhelyet is. A könyv megjelenése után pörösködés tört ki Sándor és Szigel között, Szigel ugyanis a szerzői jog védelmében azt állítja, hogy a könyvben megjelent adatok és fényképmások az ő szellemi tulajdonai.

ban, a találkozáskor az alezredes 35—36 éves lehetett. Az alezredes elmondotta, hogy nagyapját sohasem látta, de három kötetnyi költemény maradt utána magyar nyelven. A zentai névtelen mindjárt Petőfire gondolt. A Vuics nevezetű vasúti tisztviselő még a következőket fűzte a történetekhez: Alexander Petrovics magyar őrnagyot és költőt gyerekkorában látta. Egyik lábára sánta volt. Feleségétől hamarosan megtanult oroszul s csak élete vége felé beszélt gyermekeihez ismeretlen idegen nyelven. 1868 végén halt meg. Azt sohasem említette, hogy odahaza Magyarországon felesége és gyermeke lenne, csak azt mondogatta, otthon már meghalt és ne kutassanak régi élete után. Szerette a bort, bár nem volt iszákos. Baráti körben csak magyar Puskinnak nevezték a költőt. Csita mellett, minden valószínűség szerint *Burguszinban* (!) temették el — mondja még a szabadkai „*Napló*“ cikke. A család sírkövet is állított a sír fölé. A kőre ezt vészték: „*Volt magyar tiszt nyugszik e sír alatt*“.

Ez a szabadkai „*Napló*“ névtelenjének mondája, amely közvetlenül Svigel Ferenc első hírlapi megnyilatkozása után jelent meg s annak visszhangja. Itt a bigámia már két gyermekkel és unokákkal is gazdagodik, s az iliszunszki sír Barguszinba, s ez a városka a tőle legalább félezer kilométerre levő Csita mellé kerül. Természetesen itt is féltve őrzi a család a hátramaradt kéziratokat és nem adja ki. Az adatok megbízhatóságára jellemző, hogy mikor Sándor József kérdést intézett a „*Napló*“ cikkírójához, Vig Lajoshoz és a Vuics-család után tudakozódott, Vig Lajos válaszában — mint Sándor bemutatta — közölte, hogy Vuics leánya ezidőszerint Sanghajban él, azonban nem emlékszik a Petőfi-unoka, Viktorovics Petrov alezredesre, hanem csak egy Szerbiából Szibériába származott Petrovicsra.

V.

Ezzel végére is érkeztünk a világháborús Petőfi-mondakör kiritkai méltatásának. Meg kell állapítanunk, hogy tulajdonképpen hálával tartozunk *Abonyi* Ernőnek, a „*Magyarság*“ cikkírójának, aki a legújabb szibériai meséket a nagyközönség elé vitte, mert így rámutathatunk arra, hogy a népi költés mondaalkotás formájában ma is éppen úgy dolgozik, mint évtizedekkel, vagy évszázadokkal ezelőtt. Külön színt kap a kilencvenéves Petőfi-legendakör a hadifogoly-élmények bizonytalan kódén keresztül s bizonyítja azt az igazságot, hogy a „miles gloriosus“ Plautus óta

is él s az emberiség minden nagy háborúja után minden népnél s így nálunk, magyaroknál is hallatja mesélő hangját. A Petőfi-Társaság természetszerűleg nem ellensége a népi költészet és mondafűzés virágainak, különösen akkor nem, ha annak közép-pontjában Petőfit helyezi. Hiszen ezek a hadifogoly-történetek is azt bizonyítják, hogy Homérosz óta nincs a világirodalomnak még egy nagysága, akinek életét a bölcsőtől a sírig úgy körül-rajongta volna, úgy telezsúfolta volna a csodálat és a soha-nem-felejtés mondáival a népi képzelet, mint Petőfiét.

Ezek a hadifogoly-történetek is azt bizonyítják, hogy Petőfi valóban él, él ma is és élni fog mindörökké. És meg vagyunk győződve arról, hogy ha most a Petőfi-Társaság hivatalos állásfoglalása után meg is áll egy időre felejtethetlen alakja körül a mondaképződés, egy újabb évforduló, vagy ünnepi alkalom ismét feleleveníti emlékét, megtermékenyíti a népi képzeletet. Valóban igaza van Maeterlincknek, aki azt mondja, hogy a halottak újra élnek, mikor gondolunk rájuk. Mi szétboncoltuk a hadifogoly-mondákat s meg vagyunk győződve, hogy egyik változat kialakulását sem fűtötte rosszhiszeműség vagy valami más mellékcél. A népi képzeletnek nem lehet határokat szabni, de mindenkihez, íróhoz és olvasóhoz, akiben van kritikai érzék, komoly figyelmeztető és óvó szóval fordulunk. Petőfi elsősorban a magyar nemzet dicsősége, de nemcsak a mienk. Az egész művelt emberiség Homérosz, Shakespeare, Goethe és Mistral mellett az egyetemes emberi szellem olyan megnyilatkozását csodálja benne, akiben az istenség egy része szállt a földre, hogy elkápráztassa az emberi elméket és gyönyörködtesse a szíveket. Ő az a költő, akiben az ember és az eszmény a legcsodálatosabb összhangban egyesül s akinek életét úgy, ahogy ő megálmodta, a leg szebb emberi és férfi-halál koszorúzta meg zengő trombiták har-sogása, ágyúdörej és fújó paripák robogása közben. A népköltés, ha igazi népköltés, mindenkitől csodált alakját nem ránthatja sárba s nem kenheti be fönségesen szép arcát a nyárspolgári tör-peség és életfelfogás békanyálával. Ezzel a Petőfi-Társaság ebben a kérdésben kimondta az utolsó szót minden eddigi és egész biz-tosan még elkövetkező Petőfi-legendával szemben.

Kornis Gyula s. k.

biz. elnök

Voinovich Géza s. k.

biz. tag.

Gáspár Jenő s. k.

biz. előadó.

Versek

Írta: Havas István

Történelem

A haza, a nagy népek alkotása,
teremt magának egy-egy csillagot,
eszményképet, hogy kétes éjszakákba'
kövesse híven, ahol rá ragyog.

Mert ha a milliók együtt haladnak,
a boldogulás útja kap irányt,
a küzdelemben az erény hatalmat,
mely távol tartja mindig a viszályt.

Szétszórt nyájakból így lesz a sereg,
a duhajokból a terv, munka hőse,
a vadonokból megművelt terek.

És így esett a Magyar ébredése:
magára lelt, meglátta fényeit,
mert akkor küldte Isten Széchenyit.

A híd

Virrad, dereng a hajnal arculatja,
de a Híd ébren nézi a tusát,
a fény győzelmét, mely aranyba vonja
a pesti síkot, Várhegyet, Budát.

S karcsú íve, míg lengén átkarolja
a bíborárban dőzsölő Dunát,
hozzánk beszél, mint egy nagy korszak ajka
s az Ébresztőről zengi Himnusát:

— A Legnagyobbnak vagyok remeke,
eszményeinek lettem foglalatja,
vaskarjaimban liktet akarátja,

s két partot összefogó szelleme
— át szíveken, át acéltestemen, —
mint Fény bigája vágtat — győztesen.

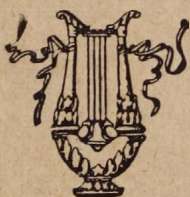
A cenki hársfasorban

Ti harsonáztok-e, nagycenki hársak
a szélviharban? Ez a hangroham
és elszántság, mely szinte égre lázad,
gyermekszívünk' megrázza komoran.

Vagy orgonája tűnt korok szavának
szólal meg, és fedd minket zordonan?
Sorsát dalolja a tegnapi század
a mának, mely tán vesztibe rohan?

Hajlíthatatlan férfinevelők,
ti hársak, daltok szentséggel teli,
mit egykoron az ifjú Széchenyi:

útravalóul vett s az vitte őt
önzéseken túl a látnoki partra,
midőn faját a porbul kiragadta.

LÉGITÁMADÁS

ÍRTA: TERESCSÉNYI GYÖRGY

A ködöt jócskán felszívta a nap, dél közeledett.

Kellemes langyosság csókolgatta a megszedett, üres földeket, a mesgyevégeken néhány lenyakazott tányéricakóró rezzentette meg levélcsontjait és az őszi alá szántott csíkok mély, lilás színben váltak el az ugaroktól.

Az ősz, a szép, kellemes, hosszú ősz búcsúzkodott már ezekben a csókokban, szomorú bágyadással ígerte a tavaszt, amely egyszer, a dermedések és fagyos iszonyatok után el fog jönni erre a keserves világra.

Nincs felségesebb egy ilyen későőszi, verőfényes, esodálatos napnál. Mi történik néhány röpke óra alatt, mi mindent lehet észrevenni a tág ürességekben, ugarok és a friss szántások szélein, a pusztta tájon, ahol alig-alig mozdul már az élet és éppen csak vissza-visszarezen az álom zsibbadásából.

Először is felborzolódnak az elájult füvek. Késlett, satnya folyondárok indái nyulkálnak a magasba, a lósóska — mily szármalmas és szomorú látvány — még egyszer felnyitja elfagyott virágait. És ők, szegények, a megbódult magok, tavaszt sejtnek a csalfa őszben. Ezeket hamar pergette ki anyjuk, gyökeret vernek tehát és napok alatt ki akarnak fejlődni, virágozni, magot érlelni. Milyen szépek, finomak, gyöngédek. A buja, erőszakos vadzab most vékony szálakat ereszt, a szarkaláb törpe marad és szinte fel sem ismeri a csorbókát abban a remegő, álmata sziklevélben, amely ezrével tör föl az omlós barázda rögei alól. Kétségbeesett élet ez már, kétségbeesve próbálják behozni a mulasztást.

Ostoba bogarak, prücsökök zizegnek a száraz torzsák helyében és a nap rájuk is lezúditja a mérgező meleget, ők is élnek még, örülnek és játszadoznak.

Így lüktet utolsót az élet az őszben, így omlik át az álomba lassan, mint az elfogyó szívölökés, így süt a nap néha délidőben, októberi derek után s akkor végkép elpihen a következő fel-támadásig.

Egy keskeny, elnyúló parcella végében ember hajladozik. Fris szántás a csík, de már gondosan meg van töretve deszkával. Nem lehet a dolog másképp, mint hogy vet az ember ottan, őszi gabonát szór bele a földbe. Egy kicsit későn már, de úgy lehet

csírákat ver még és kikél, hiszen így cselekszenek vad társai is köröskörül. Vet hát a gazda nyugodt bizalommal, akkor aztán elboronálja majd s ráhagyja a magra: Csináljon, amit tud és amit akar.

Egyenletes, hosszú lépésekkel méri végig a földdarabot, jól kiszámítva, pontos esikokban, fel és alá, hogy az elszórt szemek a lendítések félköreinél éppen csak hogy ne hagyjanak ki bevetetlen részt, de ne is keresztezzék egymást. Mert akkor feleslegesen sűrű, helyenként pedig ritka lesz a sarjadzás. Kézzel vetni elég nagy tudomány, nem a nehézsége, hanem a vigyázat miatt. A felfogott kötényben van a mag, abból kell kiadagolni tetejes marokkal és szélesen, nem túlságos hirtelen, egyenletesen kiereszteni. Így szabályos félkörben szóródik el a gabona. A suhintás ereje és a lég szétválasztja a szemeket és éppen úgy, mint a sörétes fegyver szórása, bizonyos távolságban, egyenletesen borítja be a területet. Tudni kell pontosan, hogy mekkora minden egyes szórási sáv mélysége és azt kimért lépésekkel nyílegyenes irányban túl kell haladni. Aztán ismét egy kimarkolás, ismét egy lendítés következik.

Negyedóraig vetett így. Egyszer csak elkezdtek szemtelenkedni a varjak.

Az ember már jó darab idő óta figyelt néhányat: A távoli vadaskert felől jöttek. Szállongtak és károgtak a feje fölött, kóvályogtak a levegőben, le is tottyantak messzebb, a szabad szántásban. Várták, hogy odébb haladjon a gazda s akkor ők belépkednek a vetett részre és annyi szemet kapkodnak fel, amennyit csak tudnak.

— Ündök férgek, — dörmögött, de nem akarta félbehagyni a vetés kimért és szemmeltartott irányát. Kevesen voltak még, türtőztette magát.

Amint a föld túlsó végén visszafordult, látja ám, hogy benn billegnek vagy ötven. Totyognak, bukdácsolnak a frissben: szedik a magot gyors csipegetéssel.

— Híjjnyé, a zanyátokat! — ordít fel dühösen és kiáltozik, hessegetné, hanggal riasztaná a szemérmetleneket. De azok csak lomhán fellebbennek, néhány lépésnyire tovaszállnak, majd megint visszaereszkednek és folytatják a lakmározást.

— Puskafélét kell szereznem. — Tanakodik az ember és keserű haraggal gondol a vadaskertre, ahol, lám, falkákban tanyázik ez a bitang féreg. A gazda szeme láttára lepi meg a

földet és ott falja fel a gabonát a friss vetésben. Nem várja meg, amíg elboronálja, vagy talán éppen azért, mert ki kell használni az alkalmat, mielőtt a vetés kikél. Nem segít ellenük madár-ijesztő. Ezek a komisz állatok nem ijedősek errefelé. Öt-hat lépésnyire bevárják a pusztakezű szántóvetőt. Csak akkor leb-
bennek fel, amikor már szinte eléri őket kézzel. Nagyon gonosz és nagyon okos madár a varjú. Mert a vadászt, az erdőkerülőt, a puskás embert bezzeg megtiszteli. Azok elől már száz, százöt-
ven lépésnyire iszkol.

Úgy kiáltozik vissza a levegőből, hogy „Kár, kár, kár...” Persze, kár a fáradságért. Némely vidéken már jó előre számí-
tanak a gazdák a varjúkárokra. Sűrűbben vetnek. Csakhogy az
ocsmonda jószág nem egyenletesen rabol: itt-ott, foltokban poc-
kolja meg a földet. Pusztítja is a gazdálkodó, ott, ahol éri.

Kiváltképp a fekete papistát. Ezek a legravaszabbak. Nagy,
vastagsőrös fejükben okos, sötét-gyöngyszemük fénylik. Oldalt
fordítják fejüket és valósággal incselkednek, gonoszkodnak a
toporzékoló emberrel. Vén, gonosz banyák lelke szállhatott belé-
jük, nemhiába mondják róluk, hogy a vésznek s az akasztófának
madarai.

Akárhogy is van, meg kell kísérteni a védekezést.

Az ember leteszi a vetőkötenyt, a pusztára földre és nagy óva-
atosan, gyanútlan lépésekkel, mintha nem is miattuk tenné, olda-
log, közeledik feléjük. Hirtelen ordítózással egészen közelből
szeretne rájukijeszteni. Sokszor az ilyen rajtaütés használ.
A varjú megriad és el is takarodik jómesszire. Más földet keres,
más szántóvetőt.

Így közeledik az ember most is, a madarak meg távolodnak.
Csak úgy lépésben ők is, de azért útközben nem mulasztják el
azt, amiért jöttek: oda-oda csípnek, szedik a takaratlan, mezte-
len magot. Az embert hirtelen előnti a méreg... Iszonyúan fel-
ordít, két karját kitérve lóbálja a levegőben:

— Há... á, á, á!

Meglódulva rohan feléjük, hatalmas rögdarabokat ragad,
úgy hajigálja őket. Ekkora méreg láttára, ilyen üvöltő, vad
hangok hallatára, némileg megilletődnek azok is. Felröppen
mind az öt és libegve károg a levegőben. Az ember nagyot fújva
ereszti szélnek a mérgét.

Most aztán elképesztő dolog következik.

A magvető a parcella tulsó felén áll, odáig csalták el a varjak. A vetőkötény meg tele maggal ott kéklik a másik földvégen. Az öt varjú kóvályog és károg a magasban, nem repülnek el, csak ide-oda szállonganak. Egyszerre csak kettő nyílegyenesen levágja magát a kötény mellé...

— Óh, a gyalázatosok!

Az ember torkát már nem is a méreg, hanem a keserű nevetés görcse fojtogatja.

— Hát ilyen gonoszok vagytok?... Hiss te, odébb te!

Megint rohanni kell, vissza a kötényhez... De, amíg odaér, addig belehágdostak és széttúrták a rakást... Úgy kell felszedgetni egy részét körömmel.

Ilyen a varjú.

Az embert lassan kifárasztotta a szaladozás, meg a méreg. Leül a kötény elé a földre. Úgy lesi, várja, hogy most megint, miféle turpisságot találnak ki a pokolravalók? Csodálatosképen az öt sötét gonosztévő meggondolja magát. Ahogy elverte őket a köténytől, nem bocsájtkoznak vissza a földre, hanem magasra emelkedve, irányt vesznek a vadaskert felé.

— Miben törik ezek a fejüket? — tanakodik, mert abban nem hisz, hogy a madarak feladták volna a küzdelmet. Minden eshetőségre számítva, elhatározza, hogy azonnal beboronálja az eddig elvetett részt. Kocsija-lova úgylis itt áll a földje végében. Így a felszín alá takarva kevesebb kárt tud tenni a madár, mert csak azt a magot csípi fel, ami kilátszik a göröngyök közül. Az meg úgylis rosszul eresztene gyökeret, ha csak beljebb nem mosás az esők. Kevesebb lesz a kár, ha vissza is jönnének.

Elballag tehát a szekérhez, leoldja a lovat s elvezeti a meszezebb heverő rőzseboronához.

Ez a fajta borona igen egyszerű magtakaró-szerszám. Nem mindegyik földön válik be, de még a barázdapartba vetett burgonyát is jó el lehet takarni vele. Úgy működik, hogy eléfogja az ember a lovat, rááll a haránt felerősített deszkadarabra és pusztá hajtószárral irányítva a lovat, végighúztatja magát és a rőzsefésűt, a földön. Az ember nem nagyon nehéz, a borona így nem nyomja le nagyon a szemet és az kellő mélységnyire kerül a föld alá

A reggel óta bevetett rész hamarosan a hantok alá került és az ember már éppen folytatni akarta a vetést, amikor ismét feltűnt az ellenség. Ugyanabból az irányból jöttek, mint az előbb

az az öt, de most lehettek talán vagy ötezren is, megújuló rajokban, időnkint szinte ellepve a levegőget, közeledtek. Az ember megdöbbenve figyelte a különös csapatmozdulatokat. Az első rajok átszállottak a feje felett és elúszva a fellegtelen magasban, valami határozott irányt látszottak követni. Alig nyelte el őket az őszi borongás, már jött a második raj. Utána még vagy tíz, végeszakadatlanak tetsző áradással.

— Légitámadás!

És utánuk bámult az ember, fejesóválva folytatta a munkát. Beszört egy csikot s már megörült, hogy a varjúcsapat nem jön, amikor hátamögött felhangzott a károgás. A hang ezúttal riadt, hetyke, szinte kihívó lett és a magvető öt fekete tollast látott alábocsájtkozni a földre.

— Ahán! Visszajöttetek?

Lehet, hogy tévedett, de abban a pillanatban szentül meg volt győződve, hogy az előbbi öt tért vissza. Ezúttal azonban nem maradtak magukban. Nyomukba ott jött már és lekerekedett egy raj. Legalább száz darab anyányi varjú. Akadtak közöttük hollónagyságúak is. Ellepték a szántást és lassan megkísérelték, hogy közelebb férközzenek a bevetett területhez. Ügylátszott, mintha az imént elzavart öt hozta volna vissza őket. Nem lehetett másként. Az az öt volt az előrs, a kiküldött járőr. Ők vitték meg a napi jelentést az erdőben tanyázó főcsapatnak. Az előző rajok átszálltak már a határon, biztosan azok is előre ki puhatolt terepre igyekeztek.

Az ember fejesóválva szemlélte mindezeket.

— Ejnye, hát így csináljátok?

A varjak sétáltak, lépegettek. Olyan komótosan és oly fölényes bátorsággal, ami már igazán bámulatraméltó volt. Rámentek az imént elboronált részre és láthatólag meglepte őket, hogy a szemek már el vannak tüntetve. Megpróbáltak turkálni, rögit feszegetni, de kevés szemet találhattak, mert fel-felreppenve szétválva, megint összeverődve, károgtak, dühösködtek.

A magvető csendesen kuncogva nézte a zsványokat.

— Nem találjátok a terített asztalt, úgy-e?

Azok, mintha megértették volna a szavát, egyszerre csak abbahagyták a szedegetést. Előbb hat-hét lódult fel a levegőbe és károgva hívta a többit. Később újabb csapatok emelkedtek a magasba. Hosszan elnyújtották, majd megint hasuk alá húzták lábaikat. Csakhamar eltisztultak mind.

— Keresik a jobb helyet, — vélte a magvető és sokáig eltűnődött a vadmadár szokásán, az okatlan madárén, amely, ime mennyire hasonlatos a kétlábú, eszes emberéhez. Most még találhatnak szabad szántásokat is, takaratlan urasági földeket, ahol a vetőgép előbb hatalmas területeket hint be és csak azután következhetik a boronáló munka. Később majd, ha beállanak az erős fagyok, ha majd leesik a hó, akkor ezek a varjúrajok elfognak kalandozni a falvakig. Elhatolnak a messzi nagyvárosok akoltelepeihez, szérúk, kazlak, istállók környékére. Ott lesik a fák száraz ágain, mikor csaphatnak le a sűrűbben járt utak hulladékaira, mindenre, amit csak találnak.

Nemzetségük él és virágozik. Hiába pusztítják vassal, méreggel, hiába lövik halomba, hiába adnak minden beszolgáltatott varjúfejért garast az uradalmak.

A varjakat nem lehet kipusztítani!

Műfordítások

Fordította: Horvát Henrik

Pierre Ronsard († 1585)

Szonett Helénnek

Ha majdan öreg leszel, lámpafény
Pislog a tűz mellett, te fonsz és halkkal
Versemet énekled s szólsz áhitattal:
„Ronsard dicsért, mikor szép voltam én.”

Cselédeid, kik fontak teveled,
Szunnyadnak már... de nem lesz oly cseléded,
Ki nevem hallatára fel nem ébred,
És magasztalják, áldják nevedet.

Én föld alatt leszek már; légi lény,
Pihenőt tartok; mirtuszok ölén;
Te vén anyóka lész, kit bánat éget

Szerelmemért és bánod büszkeséged...
Élni kell, hidd el, élni kell, ne várj hát:
Tépd le ma még az élet rózsaszálát!

A második szonett

(1555)

Ó barna szem, ó hűs tekintetek,
Ó forró sóhajok, ó kába könnyek,
Ó sötét éjjek, mik hiába jönnek.

Ó panaszok, ó vágy, mely nem enyész,
Ó elveszett idő s kínok hiába,
Ó ezer halálok, ezer csapdába,
Ó mennyi baj, mind rám rohanni kész.

Ó homlok, haj, mosoly, kezek és ujjak,
Ó lant, hang, dallam, ének — ilyen máglya,
Hogy — szegény asszony — lángokba borúljak.

Terád panaszkodom, hogy ily galád
Tűzzel törtél szívemre, ádáz fáklya,
S nem hullt egy árva szikra sem rád.

Charles d'Orléans († 1465)

Rondel

Az idő leveté magáról
Szél-, fagy- és esőköpenyét,
Hímes ruhába öltözék
Tiszta ragyogó napsugárból.
Erdei vad, madár az ágról,
Dalol, kiáltoz szerteszét:
Az idő leveté magáról

Szél-, fagy- és esőköpenyét.
Forrás, folyó, közel és távol,
Merő csillogás, csupa ék;
Ezüst- és aranyszövedék
Vakít a tarka új ruháról,
Az idő leveté magáról
Szél-, fagy- és esőköpenyét.

Friedrich Hobbel

Nyári kép

Oly lángoló piros volt, szinte vérzett,
Úgy állt a nyárban: végső rózsaszál.
Borzongtam, mikor elhaladva mondtam:
„Ily teljes élet szinte már halál.”

Pillangó jött; amint a forró légben
Leghalkabb szárnyesapással elvonult,
Alig mozdult az éter, — de a rózsza
Megérezte — és szirma mind lehullt.

Napoleon a Kremlben

Hatalmas feje elpihen
Idegen tűzhely melegen.
Szellem jön — álomlátomás —
S a csatot oldja bíborán.

Kiált a démon, vágya forr:
„A ruhád kell, piros ruhád,
Mit annyi ember vére fest,
A bíbor színe megmarad.“

Birkóztak bőszen, konokul,
„Add! Add!“ A démon elröpül
Hegyes szárnyal az éjen át
S a bíbort hurcolja vadul.

Lobog a bíbor, s merre száll,
Szikra esőzik, fut a tűz.
A korzikai felriad
S meredve bámul: Moszkva ég.

Carl Spitteler

Társaság

Fivérének, Plutónak, üzent Zeus:
„Nevem napjának ünnepére hívd meg
Az Olimpusba mind a nagy halottat:
A halhatatlan érdem is nemesség.“

Kicsi terem, de díszes társaság,
Belépőjeggyül, cím és címer helyett,
Az arc szolgált, mert valamennyi vendég,
Bár profilra, kifejezésre nézve,
Nagyon különbözött egymástól, mégis
Az arcon közös anyajegyet hordott:
A bátorság jegyét s az igazságét.

Most ajtó nyílt és ünnepélyesen,
Főpapi lassú léptekkel, a tógát
Nagystilű redőzetben mellrevetve,
Hullámos, elválasztott fürtökön
Zöld koszorúval, új vendég jelent meg,
Hasonlatos a magas Istenekhez.

A társaság megdöbrent. Maga Hera
Kicsit ajkába harapott! De Zeus
Nyájasan fordult most az idegenhez:
„Sajnálom, igazán... itt tévedés van...“
Aztán Plutóra mordult: „Hej öcsém,
Kikérem magamnak az ilyen tréfát!“
„Tréfa? Hogyan? Hisz ez volt ama nagy ...“
De hevesen szakítja félbe Zeus:
„Eszedbe véssed egyszer s mindenkorra:
Egy ünnepélyes fráter sose nagy!“

SZÉCHENYI EMLÉKEZETE. A legszebb magyar óda címe jut eszünkbe, amikor Széchenyi István gróf születésének 150-ik évfordulójáról emlékezünk meg. A legnagyobb magyar születésének másfél százados fordulója ünnepek sorozatára készítette a magyar nemzetet és méltán, mert mind az a sok jóslat, amely Széchenyi munkáiban és cselekedeteiben él, valóra vált és tömérdek megpróbáltatáson keresztül eszmélt rá a nemzet, hogy Széchenyinek, az írónak, a tervezőnek, a cselekvő államférfinak, a zseni és az örület határán vergődő magyar léleknek mindenben mennyire igaza volt. A nemzet megünnepelte az évfordulót a politikai világtól a sportkörökig, a nemzetgazdaságtól egész az irodalomig. Az ünnepségek sorozata még tart s államférfiak, tudósok, nemzetgazdászok, ujságírók és költők valószínű dalnokversenye koszorúzta a cenki gróf emlékét, végigkísérve pályáját romantikus ifjúságától kezdve, alkotó férfikorán keresztül egészen a megdöbbentő döblini napszálltáig. S az ünneplésből méltán veszi ki részét az irodalom és a költészet is, nemcsak azért, mert Széchenyi a legelsőik közé tartozott, aki az íróttolat és a publicisztikát is csatasorba állította reformeszméinek szolgálatában, hanem azért is, mert egész rapszódikus lelkiszerkezete, reális gondolkodásával párhuzamosan működő fantáziája s a költészet igaz értékeinek megbecsülése nemcsak a magyar politikai élet, hanem az irodalom parnasszusára is odaállították.

Hogy Széchenyi István gróf politikai eszméinek robogó fogatába befogta a költészet pegazusát is, ez irodalomtörténeti tény. Berzsenyi Dánieltől kezdve Arany Jánosig a költők és írók egész sora szolgálta az ő eszméit. Talán leginkább Vörösmarty Mihály s kissé távol tőle, de mégis zseniális megérzéssel éppúgy csattogtatta nemzete fején és hátán az önkínzó ostort Petőfi is, mint maga a nemes gróf. Széchenyi munkái közül a *Hitel*, *Világ* és *Stádium*, Arany János szavaival élve ez az „egyekbenyúló hármas piramid“, s a többi apróbb munkája, a *Kelet népe* lángokból font ostora, *Naplója* s a legutóbb napfényrekerült *Nagy Magyar Szatirája* bizonyítják, hogy Széchenyi író volt a javából és költő a legmerészebbek közül. *Naplójának* legújabb kiadott kötetei rávilágítanak arra is, hogy a férfikor küszöbén maga is írt költeményeket. De nem ezek a versek, hanem a munkáiban a költészet szent és igaz értékeiről elszórt val-

lomások kapcsolják őt szorosan a költészethez. A világirodalom egykorú nagyjai hevítették lelkét, a magyarok közül Berzsenyi és Vörösmarty és nem utolsósorban Petőfi, akit ő döblingi magányában a fantázia merész szavával „fiának“ nevez. S ezért sokszorosan hálás lehet az egész magyar irodalom Kornis Gyulának, a nagy tudósnak, a kitűnő, meglevenítő erővel rajzoló esszéistának, társaságunk elnökének, aki Széchenyi születési évfordulója alkalmából átbúvárolta Széchenyi munkáit, a Napló hatalmas köteteit és a Nagy Magyar Szatírárt, kihámozva belőle Széchenyi és a költészet örökség kapcsolatait.

Kornis Gyula társaságunk szeptemberi és októberi felolvasó ülésein mutatott be részleteket búvárlásai eredményeiből. Megemlékezett Széchenyiről a rádióban is, a Kisfaludy Társaságban, az Aradi Szövetség október 6-i emlékülésén s több más nagyszabású felolvasásán. Ezek a részletek, egy készülő könyv hatalmas megvillanásai új fényben tüntetik fel Széchenyit, a gondolkozót és az embert és sok tekintetben az államférfit is. Kornis Gyula tanulmányaiból kiderül, hogy a költészet a maga igaz értékeivel, az államférfiaktól sokszor lenézett szárnyalásával milyen hajtóerő tud lenni egy-egy nagy ember életében és milyen propagáló eszköz politikai programmok népszerűsítésénél és elterjesztésénél. A másfél százados évforduló alkalmából a nemzet legjobbjai bizonyára magukbaszállva olvasták Széchenyi munkáinak a mai időkre is illő jóslatait és megállapításait. A nagyközönség is az ünnepi órák sugallatára bizonyára szorgalmasabban forgatta azokat a Széchenyi-könyveket, amelyekhez könnyebb hozzájutni, mint a Naplóhoz, vagy a Nagy Magyar Szatírához. De kiderült, hogy a nagy emberek lelki kisugárzása messzi évtizedek távlatában is termékenyítő erővel rendelkezik s ezért lesz egyik legszébb gyümölcse a sorozatos Széchenyi-ünnepeknek az a könyv, amely Kornis Gyula tollából most van születőben, s amelynek egyes részeit a szerencsések máris élvezhették. Nagy várakozással néz az egész magyar irodalmi, költői és tudományos világ Kornis Gyula új, nagyszabású könyve elé és megsokszorozott hálával köszönti Széchenyi lánglelkét, amely százötven esztendő távlatából is új és nagyszerű könyvre sugallta egy késő szellemi unokában az államférfit, a tudóst, és az író.

(G. J.)

A NYUGAT HALÁLÁRA. Babits Mihály halálával eltűnt a magyar irodalom életéből a *Nyugat* című folyóirat is. Ne higgye senki, hogy a felelős szerkesztő és a felelős kiadó halálával életbeléptetett lapmegszüntetési határozat egyszerű adminisztrációs sajtóintézkedés volt, hinni akarjuk, hogy jelképes cselekedet s a *Nyugat* megszűnésével olyan korszak zárult le, amelynek irodalmi értékeléséről még lehet sokat vitakozni, de tényeit és az abból levonható következtetéseket elhallgatni, vagy agyonmagyarázni nem. Ezt mutatja az is, hogy a *Nyugat* megszűnése után igen élénk, még a napisajtóra is kiterjedő vita indult meg. Mi a magunk részéről, amikor a vitához hozzászólunk,

kerülni akarjuk a politikának minden mellézköngéjét s pusztán irodalmi és világnézeti szempontból kívánunk néhány szót feljegyezni arra a fejfára, amely a Nyugat sírját díszíti. Nem Babits Mihályról, a Nyugat legutolsó szerkesztőjéről van szó. Mi álljuk a régi közmondást s a halott nyugalma nem akarjuk zavarni és sérteni azzal, hogy kritikát mondjunk irodalompolitikájáról. De igenis meg kell mondanunk, hogy a Nyugat című folyóirat minden irodalmi nívója, minden tagadhatatlan értéktermelése és értékfelfedezése mellett is milyen végzetes szerepet töltött be századunk első negyedének irodalmában.

Hogy a Nyugat meghalt, ez senkit sem lephet meg. Hiszen még legelvakultabb hívei is kénytelenek voltak szívük mélyén beismerni, hogy már hosszú idő óta haldoklott. Haldoklott azért, mert még Babits Mihály és társainak irodalmi cégjelzésű neve sem tudta beelőnteni a lapba azt az irodalmi hitet, amely szükséges a tömegek részéről, hogy egy irodalmi irány és annak vezető lapja továbbra is éljen. A Nyugatnak egyszerűen már nem voltak tömegei, de nem-hogy tömegei, hanem kevés kiválasztott megszállottjai sem, akik vakon bíztak volna a folyóirat irányában és célkitűzéseiben. S így a Nyugat minden tömeg nélkül és minden rezonancia nélkül jelent meg az utóbbi időkben. Hogy ennek mi volt az oka? Megmondjuk azt is. Elsősorban bizonyára az, hogy Babits Mihály és társai, akik a lap élén álltak, belátták azt, hogy a Nyugat immár nem gályáját, hanem apró lélekvesztőjét nem lehetett azokra a vizekre visszavinni, amelyek egyszerűen elindult, maguk sem merték vállalni önmaguk előtt és a magyarság előtt azt a szerepet, amely pedig hosszú időn keresztül ott érződött a folyóirat homlokán: megosztotta, sőt kettéhasította a magyar irodalmi felfogást, elszakadt az európerség örökös hangoztatásával a nemzeti irodalomtól s olyan világnézeti eszmék szolgálatában állott és dolgozott, amelyek a nemzet nagy többségének lelkétől idegenek voltak.

Mindez kemény és lehet, hogy goromba igazság, de igazság. Lesznek majd olyanok, akiknek fájnak ezek a megállapítások, de az igazság nem azért igazság, hogy hallgassunk róla, sőt, visszaemlékezve a Nyugat elindulására és pályájának első részére, szükséges is az ilyen goromba igazságokat hangoztatni. Az a Nyugat, amely egykor elindult s olyan forradalmat vert a magyar irodalmi életben, tagadhatatlanul nagy értékeket termelt, csillogó neveket fogott be a maga diadalszekerébe, de az új eszmék szolgálatában nem vette észre, hogy a nemzeti közvélemény nagyobbik részének nem kell. Nem vette észre, hogy a nyugati eszmék örökös hangoztatásával, az európerség szinte kérkedő cégérével, az új vizek vakmerő hajszolásával elszakadt a nemzeti gondolattól, amely pedig a magyar irodalom életében, akármelyik korszakot is vizsgáljuk, egy volt az európai gondolattal. Hiszen, ha a legrégebb irodalmi iskoláinkat és azoknak munkásait vizsgáljuk, akár latin, akár német, akár franciás nyomokon jártak, a szívük mégis csak magyarul dobogott s amikor a magyar irodalom aranykorát a népies gondolat megteremtette, vajjon ez a százszáza-

lékos magyarság nem volt-e éppen százszázalékban rokon azzal a nagy európai népi gondolattal, amelyet a civilizált nagy nemzetek termeltek ki és mutattak fel nekünk, magyaroknak, példa gyanánt. Semmi szüksége sem volt tehát a Nyugat gárdájának arra, hogy európerként verje a mellét s ennek a túlzásbavitt kábult gondolatnak leple alatt megfeledkezzék arról, hogy a mellben mégis magyar szívnek kellene dobogni.

De a csendesen elhunyt Nyugat legnagyobb bűne a magyarság ellen mégsem ez volt. Az az irodalmi irányzat, amelyet képviselt, fari-zeus szemforgatással eldobta magától a keresztény világnézeti gondolatot, mondván, hogy minden világnézet politika, a politika pedig, mint átkos betegség, maradjon távol a tiszta irodalomtól. Ugyanakkor pedig a Nyugat hosszú éveken keresztül igenis olyan világnézetet szolgáltat, amely százszázalékos politika volt a maga szétmállasztó, romboló erőivel, olyan politika, amelynek teljes pokoli kivirágzása a Magyarországra mindig szégyenletes két forradalom képében köszöntött ránk. Hogy ez a kettős forradalom Magyarországon a teljes fizikai és anyagi összeomlással bekövetkezhetett, annak előzményei voltak s az előzmények között nem éppen utolsó sorban húzódik meg az egykori Nyugat szerepe. Ez a folyóirat első korszakában zászlóhordozója volt minden olyan törekvésnek, amely a régi világot romjaiban akarta látni, hogy kitűzhesse rá a maga minden színű, de semmiesetre sem magyar lobogóját. Előbb a lelkeket kellett forradalmosítani a napi- és a Nyugattal rokon sajtó hasábjain, előbb a szívekből a magyar és nemzeti érzést kellett kilopni, az agyakból a multba kapaszkodó gondolatokat, hogy aztán az elernyedő szívek és lelkek roncsainak barrikádjaira, amelyek már átítatva voltak a forradalom miazmáival, ki lehessen tűzni annak a világnézeti harcnak bódult lobogóját, amely az ország belső és külső összeomlásához vezetett.

Mi tudjuk, hogy kemény beszéd ez s hogy egyeseknek fájhat, ha a Nyugat sírja mellett ilyen halotti beszéd hangzik el. De szándékosan nem neveztünk meg senkit névszerint, akit megnevezhetünk volna és szándékosan beszéltünk mindig a Nyugat életének első szakaszáról. Tudjuk jól, hogy az utolsó évek szerkesztőit az elődök hibáiért nem lehet felelőssé tenni, de mikor egy ilyen nagysúlyú lap, mint a Nyugat, eltűnik a magyar életből, akkor annak ravatalánál egész működését, egész történelmien végzetes szerepét kell méltatni. Aki nem volt hibás mindezekben, az ne érezze magára hullani a vádakat, akár élő, akár holt, de akinek neve össze volt forrva a Nyugat bomlasztó szerepének időszakával, az bűnhődjön érte, akár élő, akár holt. A mi igazunk alátámasztásának legnagyobb erőssége a haldokló Ady Endre keserű és megcsömörlött fintora a magyar összeomlás tragikus korszakában, amikor undorodva mondotta, hogy az a forradalom, amely ránk köszöntött, nem az ő forradalma. Mintha csak beismerte volna ezekkel a szavakkal, hogy az ő és társainak nagy nevét az a világnézeti irányzat, amelyet akkor és azelőtt a Nyu-

gat szolgált, mibe sodorta bele! Mindezt csak azért mondtuk el, hogy ha a Nyugat kimúlt, az előregedés egyszerű természeti törvényei szerint hunyt ki. Meg vagyunk győződve róla, hogy utolsó szerkesztői is pusztán a kényszer, kegyeletéből tartottak ki a név mellett, nem érezve összetartozást azzal az elvénheft irányzattal, amely a Nyugat virágkorában sem kellett a nemzet nagy többségének s legutóbb pedig senkinek sem. Ezért reméljük, hogy az a *Csillag*, amely most a sirbaszállt Nyugat felett felkelt s nevében ott hordozza a magyar jelzőt, nem lesz többé nyugatra kacsintgató, hanem — *Magyar*.
(Ör.)

IBSEN PILULÁI. Egy amerikai lap hírül hozta, hogy 5000, azaz ötezer dollárért egy honfitársa megvette azt a pilulát, melyet Ibsen, patikus-segéd korában, Grimmstadban csinált és a skatulyát nevével látta el. Ötezer dollár egy piluláért, ez valóban már önmagában is szenzáció. Ha a skatulya még oly hiteles, a pilula benne még annyira Ibsen kezéből származott is, az ára akkor is kissé borsos. A pilulát Ibsen egy orosz hercegnő számára készítette, aki bolyongása közben Grimmstadba vetődött s az ottani patikában készítette el a receptjét. Az amerikai lap szerint, melyet szó nélkül átvett a milánói *Corriere della Sera*, az orosz hercegnő Svédországban utazgatott, Grimmstad Svédországnak egy kis városa és a későbbi svéd költő, Ibsen, ott volt akkor patikus-segéd.

Be szeretném Ibsen sírját felnyitni, biztos vagyok benne, hogy a hírre, hogy svéd költő volt, megfordult a sírjában. Nem, Grimmstad nincs Svédországban, Norvégia híressége lett éppen amiatt, mert hogy Ibsen ott patikus-segédkedett. Most is előttem áll az egyemeletes biedermyer ház, mint akkor, mikor 1894 nyarán kirándultunk Christiániából; állott még akkor a patika is, s Ibsen jó kedvében, odaállott a pult mögé és megmutatta barátainak, kik elkísértük, hol és hogyan dolgozott ő ott annak idején. De svéd költőnek őt igazán nem lehet nevezni, hiszen azt a mozgalmat, mely végül is Svéd- és Norvégország szétválására vezetett, épp a norvég költők, Björnsonnal élükön, indították el, fűtötték és harcolták ki. Mikor 1849-ben Ibsen megírta a „Magyarokhoz“ című ódáját, már akkor is a norvég hazafi izgalma verte fel képzeletét. A magyarok függetlenségi vágyában a norvég nemzet vágyát érezte át, s a magyar szabadság bukásában a maguk meddő küzdelmének sorsát szemlélte, s mikor a jövővel biztatta a magyarokat, honfitársaihoz szólt, mert tudta, hogy az, ami olthatatlanul befészkelte magát egy nemzet szívébe, a vágy, a szenvedély, így vagy úgy, de végül is győzedelmeskedni fog. A világ 1848-ban tanulta meg a magyar nevet, de a norvégoké még mindig egybefonódva maradt a svédekével. Innét van, hogy bár Ibsen neve úgy látszik már Amerikában is jól cseng, azt, hogy svéd-e, norvég-e, bizonyosan nem tudják. Ami a két népnek, a svédeknek és norvégoknak hosszú évtizedeken át húsába vágott, az együttmaradás vagy szétválás kérdése, mely annyiok annyi sok álmatlan éjszakájába került, az az

amerikai ujságíró vagy olvasót fölötte nem érdekelte. Ibsenről már tudtak, élt, valahol Thulán túl. Pedig maga Ibsen igen kényes helyzetben volt. A fia, Sigurd, a külügyminisztérium szolgálatában állott, Ibsen tehát az elszakadási mozgalomban aktív szerepet nem vállalhatott, féltette a fia sorsát. Másrészt fia nőül vette Björnson lányát, a gyönyörű hangú énekesnőt, pedig maga Björnson, mint független író, az elszakadási mozgalom feje volt.

Érthető ilyen, ha a christianiái *Grand Hotel* Ibsen-asztalánál már azidétt ezekről a kérdésekről, bár halkán, de annál szenvedélyesebben sok szó esett, hiszen Ibsenről tudták, hogy híve a szétválásnak és szívből utál mindent, aminek svéd-íze van, kivéve a svéd-puncsnak nevezett itókát, ami igen illatos és magát itató pálinka és esténként egy-két üveggel ő is lehajtott belőle, úgy aztán, ha esetleg megduplázta, hazamenet, jóval éjjel után, fényes napsugárban, egy rövid vargabetűvel, a színház elé léptettünk, hogy Ibsen, — a doktor úr, ahogy szólították, — körüljárhassa, — ha esetleg már kissé bizonytalan léptekkel is, — a saját szobrát, oda se pillantva a pendantsra, a Björnson-szoborra.

A kérdés tehát, svéd volt-e Ibsen vagy norvég, nem igen fumi-gálható, — évtizedes, vérbe, húsbba vágó kérdés volt ez számukra, mert a két nép annyira másfajta. — amit különben a most dúló világ-háborúban játszott szerepük is igazolt, — s a norvégek ebben a közö-ségben igen megaláztatnak érezték magukat! Stokholmban élt a király, ha néha-néha át is látogatott Christianiába — szavuk nem volt az ügyek intézésében és még ezer panasz, csak úgy ömlött a norvég ajkáról. Akár csak egy hazai, nekikeseredett negyvennyolcas honfit hallottam volna. Aztán a nyelv! A dánhoz igen, de a svédhez igen kevés köze volt. A norvégnak éppen úgy meg kellett tanulnia svédül, mint a svédnek norvégül. Így esett, hogy kölcsönösen nem értették íróikat. Strindbergről Christianiában senki sem beszélt, legfeljebb akkor, ha a *chronique scandaleuse*-ben egy-egy újabb valóperét tárgyalták. Elég ebből ennyi, hogy megérthessük, mennyire nem akarta a közösséget a két rokon nép. Mikor végre kieroszakolták a válást, első dolguk volt, a főváros nevét megváltoztatni: Christianiát Oslóra, hogy a mult többé eszükbe se jusson és az új névvel új világ kezdődjék. Az amerikai lap tudósítója minderről talán mitsem tud, neki svéd, vagy norvég egyaránt Hekuba. De ezen nincs mit csodálkozni. Azt hiszem, igen kevés művelt ember van Európában, aki tisztában van azzal, hogy miért ölik egymást a peruiak és, — itt megakadtam, — magam sem tudom kivel áll ott a harc, Boliviával, Equadorral, vagy Braziliával. Így vannak ők odaát Svéd- és Norvégiával. De hiszen 1914 előtt alig volt két tucat francia, aki tudta volna, hogy Bukarest és Budapest két város. Az amerikai kollegán tehát nem csodálkozunk, — annál jobban azon az olasz ujságíró, aki az amerikai lapból azon melegében átvette a hírt és nem helyesbítette, nála is svéd író lett Ibsen. Most azután előállnak a szokott védelemmel: „a szerkesztőség lázas munkájával.“ Istenem, — ez a lázas munka, — volt benne részem nekem is, vagy két tucat esztendeig,

— nem mondom, — hogy nem vétettem imitt-amott egyetmást én is. Például egyszer Nagyszombatot írtam egy Berzsenyiről írott cikkemben Szombathely helyett, mire harmadnap egy elemi iskolai földrajzkönyvet kaptam egy tanító bácsitól, a kellő kommentár kíséretében. En ennek nagy hasznát vettem, mert azóta megszoktam, hogy minden adatot előzetesen verifikáljak, tartva a későbbi kioktatástól. Az elemi iskolai tankönyveket ugyanis nem szeretem. Jó volna, ha a „svéd“ Ibsen piluláinak megvolna most is az a hatásuk, hogy a szerkesztőségi „lázás“ munkában jól odafigyelnének ama újságíróink is arra, amit leírnak. Ez különösen „jeles“ íróinknak sem ártana meg. Ilyen Ibsen-pilulákat nem árt rendszeresen szedni.

(Dr. Lázár Béla.)

NÉPSZERŰ MAGYAR KLASSZIKUSOK. Nemrégiben irodalmi vállalkozás alakult, amelynek célja az, hogy a magyar olvasóközönség legszélesebb rétegeivel olcsópénzen, olcsó, de izléses kiadásban ismeresse meg a magyar irodalom klasszikusait. Az irodalmi vállalkozásnak teljes neve *Magyar Népművelők Társasága*, amelynek vezetője dr. *Antalfia Antal*, a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium miniszteri tanácsosa. A Magyar Népművelők Társasága megalakulása óta 24 filléres áron az izléses füzeteknek egész sorát hozta forgalomba. Ezek a százoldalas füzetek százezres példányszámban kerülnek a piacra s hivatásuk az, hogy kiszorítsák a könyvkereskedésekből, a dohánytözsdékből és a különböző hirlapárúsító bódékból azokat a szintén olcsó olvasmányokat, amelyeknek megjelenése egyáltalán nem kívánatos, sőt a mai papírinséges időkben szinte érthetetlen. A *Magyar Klasszikusok* című sorozat tulajdonképpen nemes értelemben vett ponyva s mint ilyen, a nem nemes értelemben vett ponyva ellen kívánja felvenni a harcot. A gondolat nagyszerű és csak gratulálni lehet hozzá, már csak azért is, mert rá akarja nevelni a közönséget az olvasásra s vissza akarja adni a ponyvának eredeti és nemes értelmét, — amelynek jegyében annak idején pl. Petőfi egyes versfüzeteit is árulták, — szemben a ponyvának devalválódott fogalmával.

A *Magyar Klasszikusok* című sorozat a legelső füzetben, amely éppen *Petőfi* nevével indult útjára, a következőket mondja az olvasóhoz: „Nagy feladatok előtt és megfeszített munka után különösen jól esik tudni, hogy itt csobognak körülöttünk az erő, az ifjúság, a szépség, a hatalom forrásai, amelyektől felfrissülünk, megedződünk, embe-rebb és boldogabb emberek leszünk. Ezek a források: a magyar írók művei. Bő vizüket, amelyeket eddig féltve őrzött s drágán mért az üzleti érdek, most megszámlálhatatlan vezetéken minden magyar emben, a legszegényebb is bevezetheti a maga lakásába, hogy mindig lelkeügyében legyen. S akkor látja majd boldog ámulással, hogy azok a sokat emlegetett „klasszikusok“ nem száraz iskolai olvasmány, hanem élmény, esemény, nemes izgalom; nem ülnek magas polcon, hanem a szíved fölé, napi gondjaid fölé hajolnak; nem rideg szobrok, hanem eleven magyar élet. Ha akarod, szórakoztatnak; ha akarod, bátorságot öntenek beléd az életre; ha akarod, nagyképűség nélkül tanítanak

meg mindarra, ami fölemel és hatalmat ad neked. Egyszerű, de izléses kiállításban kapod egy-egy magyar író összes műveit vagy válogatott remekeit. Minél többet: a betűk szépségének nem áldozzuk fel olvasmányod terjedelmének és gazdagságának egy jöttáját sem. Csodálkozni fogsz, hogy mindezt pár fillérért szerezheted meg. Csakugyan csoda is ez: a magyar testvériség s a magyar leleményesség csodaja. De ez csak az első csoda. A többit akkor éled majd meg, ha kinyitod a könyvet s a magyar írók barátságukba fogadnak.

Ennek a szép programnak jegyében indult el az első füzet: *Petőfi*. A bevezetőt Petőfi válogatott költeményéhez *Petőfi, a milliók költője* címmel Havas István alelnökünk írta s ő válogatta össze nagy hozzáértéssel Petőfi lírai és elbeszélő költeményeiből azokat, amelyek Petőfit apró részletekben is teljesen adják. *Vörösmarty* válogatott munkáit *Brisits* Frigyes egyetemi magántanár, a neves Vörösmarty-kutató válogatta össze, bevezetésként tömören adva a költő életrajzát és irodalmi portréját. *Katona* József Bánk bánját a sorozatban *Kozocsa* Sándor füzetje viszi a széles olvasórétegek elé, *Berzsenyi* Dániel válogatott költeményeit *Hankiss* János egyetemi tanár, aki *Madách: Az ember tragédiáját* is kiadás alá rendezte és jegyzetekkel ellátta. *Dénes* Tibor *Balassa* Bálint válogatott költeményeit nyújtja az olvasónak ügyesen feldolgozott életrajzi adatokkal, *Marék* Antal *Kármán* József gyorsan lepergő élettörténetét ismerteti, közli a Fanni hagyományait és még több részletet *Kármán* József munkásságáról. *Éber* János *Vas Gereben* elbeszéléseit rendezte sajtó alá, nyolc olyan elbeszélést közölve, amely teljesen hű képét adja az eléggé nem méltányolt író munkásságának. *Kovács* Máté *Fazekas* Mihály *Ludas Matyiját* és más költeményeit rendezte sajtó alá, s ugyancsak ő ismerteti *Gvadányi* József lovasgenerális *Rontó Pálját* és más műveit. *Mészöly* Gedeon egyetemi tanár *Zrinyi* Miklós gróf *Szigeti veszedelmét* rendezte sajtó alá. Ugyancsak abban a sorozatban jelentek meg *Féja* Géza bevezetőjével *Arany* János elbeszélő költeményei és balladái, *Kerecsényi* Dezső bevezetőjével *Tompá* Mihály népregéi és virágregéi, *Juhász* Géza bevezetőjével *Csokonai* válogatott költeményei és *Vajthó* László sajtó alá rendezésében *Mikes* Kelemen Törökországi levelei. Az idei könyvnapok alkalmából *Keményffy* János és *Dálok* János külön kötetben rendezte sajtó alá *Arany* János teljes Toldi-trilógiáját. A Magyar Klasszikusok sorozatban legutóbb *Arany* János *Toldija* és *Toldi estéje* külön is megjelent, ugyancsak *Keményffy* János és *Dálok* János sajtó alá rendezésében.

Az eddig megjelent füzetek először is azt bizonyítják, hogy a kiadóvállalat igen ügyes rendszerrel dolgozik. A magyar irodalom klasszikusainak vezető égitestjei mellett megvillogtatja a kevésbé fényes csillagokat is. Ezzel kettős célt ér el: a nagyok fényében megszeretteti a kisebbeket is, rávezetve őket az olvasás ízére, s ezenkívül a legszélesebb rétegek közé viszi be azokat az írókat, akiket még az irodalomtörténészek is szeretnek mellőzni vagy függvényeknek tartani. Nem értékel ez a népszerű sorozat. Elfogadja a tudományos köztudatban élő megállapításokat, de azzal a ténnyel, hogy a kisebbeket

is népszerűsíti, tulajdonképpen irodalomtörténeti rehabilitációt végez. Az a körülmény pedig, hogy százezerszámra dobja piacra a magyar klasszikusok műveit, olyan fenségesen szép hivatás és szolgálat, amelyhez foghatót a magyar kultúrpolitika iskolánkivüli oktató rendszerében nemigen találhatunk. Általános jelenség — s ez így van külföldön is — hogy az élő irodalom jeleseinek népszerűsítése szereti mellőzni az elődöket még akkor is, ha azok egeketverő nagy csúcsok. Ez a betegség különösen nálunk harapódzott el tulságosan s így tehát a *Magyar Népművelők Társasága* tulajdonképpen igazságszolgáltatási szerepet is tölt be, amikor a jelenkor íróinak sokszor túlhangos, síppal-dobbal felszerelt reklámja mellett megszólaltatja ezt az igazán nemes, csendes, alig felbecsülhető propagandát, amely a múltba tekint vissza s a magyar irodalom elmúlt korszakainak klasszikusokká nemesedett arcait vetíti az érdeklődés filmvásznára. Örömmel üdvözljük a vállalkozást, s mikor az őszinte elragadtatás hangján dicsérjük meg eddigi kiadványait, szeretettel és érdeklődéssel várjuk az elkövetkezőket.

(—r. —ő.)

BABAY JÓZSEF: CSODATÜKÖR

Magyar István és Katalin szeretik egymást és megbeszélük, hogy Magyar István megkéri Katalin öreganyjától a lány kezét. Mikán néni, Katalin nagyanyja a falu végén levő tó partján üldögél. Katalin kimegy hozzá és megfürdik a tóban. Közben arra jár a Halál és beszédbe elegyedik Mikán nénivel. A beszélgetésből az öregasszony megtudja, hogy a Halál rövidesen elviszi Magyar Istvánt. Mire a fiú jön, hogy megkérje a lány kezét. Mikán néni haragosan elutasítja. Ezután arra vetődik a Fehér király, majd a Fekete király, akik a fehér és fekete farkast üzik. Mikán néni elküldi őket az erdő másik végére, nehogy meglássák az ő Katalinját. Alig mennek el, a tóból sikoltás hallatszik. Katalin alatt leszakadt a part. A királyok visszaroහannak és tanakodnak, hogy mentse meg a lányt, de megérkezik Magyar István is és kimentí a lányt. A királyoknak nagyon megtetszik Katalin és mindkettő haza akarja vinni. Mikán néni a vitatkozók közé lép és megmondja, hogy van neki egy csodatükre, amely megmutatja a jövőt. Bele fog nézni és annak adja Katalint, akivel a tükör szerint boldog lesz.

A csodatükörben megjelenik Fehérország udvara. Katalin mint a fehér király menyasszonya egy kereveten alszik. A beszélgetésből kitűnik: varázsszerrel altatták el, hogy ha felébred, tudjon mosolyogni. Katalin fölébred, de nem mosolyog. Mindent megpróbálnak, hogy mosolyra derítsék — hiába. Végül a király ki akarja végeztetni udvari orvosát, mert nem volt jó a varázsszer. Az utolsó pillanatban azonban megszólal Magyar István dala és Katalin boldogan elmosolyodik. A király boldog, de Katalin bevallja, hogy nem szereti őt, másnak adta a szívét, mire a fehér király ki akarja végeztetni.

A másik kép a Feketeországban mutatja Katalin sorsát. Itt is már a király menyasszonya, s nagy udvari ünnepséget rendeznek a

tiszteletére. De jön a négy világtáj vezére és megvádolják a lányt, hogy szerencsétlenséget hozott az országra. Hivatják a mágust, mit kell tenni, hogy a rontást megszüntessék. A mágus szerint Katalinnak vezekelve zokognia kell. De Katalin nem tud sírni. Hivatják az udvari hárfást, akinek dala eddig még mindenkit megríkatott, de Katalin nem hatódik meg. Az utolsó pillanatban, mikor már a hárfást ki akarják végezni, megszólal ismét Magyar István dala és Katalinnak megindulnak a könnyei. A mágus követeli, hogy a lányt áldozzák fel a haragos isteneknek.

Mikán néni látja, hogy Katalin egyik király mellett sem lenne boldog. Belenéz hát harmadszor is a tükörbe, bár tudja, hogy aki háromszor néz bele, annak meg kell halnia. A tükör megmutatja, hogy Katalin milyen boldogan fog élni Magyar Istvánnal. Ekkor jön a Halál, hogy elvigye Mikán nénit, mert háromszor nézett bele a tükörbe. Mikán néni csak azt szeretné még tudni, hogy lehet az, hogy Katalin Magyar Istvánnal lesz boldog, hiszen úgy tudja, a Halál rövidesen elviszi. De a Halál felvilágosítja, hogy ez csak adminisztrációs hiba volt, mert ő az öreg Magyar Istvánért megy el egy héten belül. Mikán néni most már nyugodtan hal meg, mert tudja, hogy Katalinja boldog lesz.

A „Csodatükör“ egyik legkedvesebb „gyermekem“. Mint az aggódó édesanya, úgy lesem fejlődését, növekedését, gyarapodását. Remélem, hogy a közönség ismét azzal a kitüntető szeretettel fogadja Katalin és Magyar Pista édes-bús történetét, mint a „Csodatükör“ első, nemzeti színházi bemutatója alkalmából.

VITÉZ BODOR ALADÁR: VIRRASZTÓ

Sajnálom, hogy a kedvezőtlen irodalomtörténeti időjárás miatt több év óta elhalogattam verseim újabb kötetének kiadását. Még inkább sajnálom, hogy a mai még kedvezőtlenebb légköri viszonyok miatt sok, lelkiismeretem szerint kimondanom szükséges versem most meg éppen nem jelenhetik meg. Túlságosan terjedelmessé duzzadt ez a kötetem, és mégis a legcsonkább könyvem.

De talán így is kiolvasható belőle — ha néha restellett virágnyelven is — a pár legfontosabbnak vélt mondanivalóm. Az új magyar embertípust s a szívében, szemében és öklében hozott új magyar világot óhajtanám idézni, hívni, megjelenteni. Tudom, hogy az én egyfecskényi szavam sem csinál nyarat, de mégis rám is tartozónak

érzem a történelem lelkiismeretének szókimondását, hogy új, szociálisabb világszemléletű, magyar szabadságérzésű világot tervez-zünk, meggyőződéssé érleljünk. Az elszíkesedett, sőt bűnösen elszí-kesített földet kell lábunk sarkával dobbantanunk, hogy küldje föl a nekünk és az új időknek való vezetőket és az új, magyarabb nemzetet.

Szerettem volna vidámabb tekintetű, mosolygóbb ajkú ver-seket mondani, beismerem, hogy elboruló, gyakran csüggedező, tü-relmetlen szavú lettem. De fáradt napjaim, elborult pillantásom, türelmetlen szavam mögött talán meg tudom éreztetni az új, szebb, magyarabb jövőnkbe vetett hit rendíthetetlenségét, a jobb magyar történelem győnyörűségét is. Nehéz éveknek sanyarú iskolájában igyekeztem megtanulni és tanítani a vidám, kitartó nélkülözést, ami a magyar természetnek mindig olyan megtanulhatatlannak látszó lecke volt. Szeretném magunkba nevelni a magunkkal szemben való kérlelhetetlen szigorúságot, hogy a magyarnak ne kellemességekkel, kényelemmel és dédelgetéssel akarjunk javára lenni, hanem ma majdnem szerzetesi lemondásokat kívánó új, szigorú fegyelemmel. Keresni óhajtanám a magyarságot nem szövetdarabokban, nem szó-noklatokban és nem csinált hagyományokban, hanem a lélek őszinte mélységeiben.

Mindez így elmondva csupa programosság. De versírásom talán mégsem lett rímes-ritmusos programbeszéd. Őszintén állíthatom, hogy verseimen rendszerint csak utólag vettem észre a formát, a szerkezetet, vagy hogy például régi verseimmal szemben ez újabbak szinte kivétel nélkül csakis magyar ritmusúak, vagy hogy a képeik mind itthoni világunkból vannak. A tiszta ösztönök válogatatlan nyelvén akartam tiszta magyarságra fölérző szívekhez szólani és bol-dog leszek, ha ilyen rokon magyar szívekre találok.

BÓNYI ADORJÁN: A MILLIOMOS.

A *Magyar Színházban* bemutatott új darabomnak írói célja: a szeretet megmutatása. Mi történik akkor, ha egy ember életéből hiányzik a szeretet és mi történik, ha a szeretet megtalálja és birto-kába veszi ezt az emberi életet? Egynémely kritikusom kifogásolta, hogy darabom témája nem eléggé mai. Én inkább azt hiszem, ha valaha, úgy manapság hiányzik e világból a szeretet, és ha valaha, úgy ma szükséges beszélni róla. Ezt bizonyítja különben a darab közönsége

is, amely aggódva és meghatódva, majd derűben és örömben felszabadulva követi a szeretet hódításának „*A milliomos*“-ban rajzolt útját.

A hatalmas Fugger, milliós vagyon ura a darab főalakja. Alulról jött ember, maga szerezte vagyonát. Művésze, zsenije a vagyonszerzésnek. A vagyon maga azonban már nem szerez neki örömet. Egyedül áll a világban, oly mérhetetlenül egyedül, mint egy kopár szirtfok, amelyre sohasem süt a nap. Sok évvel ezelőtt megtagadta a családját, feleségét és gyermekeit kiűzte életéből, mert emberfeletti módon csalódott az asszonyban, akit pedig áhitattal szeretett. E megrendítő csalódás után nem tudott bizni gyermekeiben sem, akikben a rettenetes asszony vére folyik. A felesége később elpusztult, a gyermekeit aztán sem engedi magához: retteg tőle, hogy azokban is akkora csalódás várna rá, mint amekkorát az asszonyban csalódott.

Ez a régi családi tragédia ölte ki belőle a szeretetet. Bizalmatlanul, komoran élt tovább, a vagyonszerzés hullámaiba és kalandjaiba temetkezve. Igazi szeretettel többé senki se közeledett feléje és ő sem talált többé sehohy igazi szeretetre. Vagyonával bármit megvásárolhatna magának, de ezt az egyet nem lehet megvenni: a szeretetet.

Hatvanéves, amikor egyszerre megújja ezt az életmódot, már csak fárasztja a vagyon és a pénzcsinálás gondja, ráeszmél élete ürességére és céltalanságára. Fejedelmi gesztussal odaajándékozta egész vagyonát szülővárosának, maga pedig visszavonul vidéki nyaralójába, ahol egykor, pályája kezdeti korában, oly boldog volt. E régi boldogságot keresi, a régi nyugalmat, megszabadulva a vagyon nyűgétől, a vagyonától, mely nem tudta őt boldoggá tenni.

Aztán ekkor betoppan életébe kisebbik fia, fiatal feleségével. Jósándékú, egyszerű, őszinte emberek. Valamit elhoztak magukkal, ami merőben más, mint minden, amivel gazdagsága idején találkozott. Ez a kifejezhetetlen valami — amelyről Fugger nem tudja, hogy a szeretet rejtelmes sugárzása — lassan ostromolni kezdi a konok és zord öreget. Lepattogatja róla a ridegséget, áthatol kihűlt sziklából faragott lényén, megkeresi a rést, amelyen belül emberi melegség lakik a jéghidegen okos óriásban, s e kis résen át előnti és birtokába veszi az egész embert.

Ennyit akartam a darabbal megmutatni: amint egy szerencsétlenségre ítélt embert megejt és hatalmába vesz a nála és vagyonánál és minden hatalomnál nagyobb hatalom, a szeretet. A rendkívüli méretezett főalak meglevelezését a magyar színjátszás élő büszkesége, Csontos Gyula vállalta. Ez jutalom a sorstól a jósándékú író számára.

MARIAY ÖDÖN: A GYŐRI KALAND

A „*Győri kaland*“ 1809-ben játszódik, amikor Napoleon császár egy napot töltött Győrben. A város közelében lefolyt csatát a rosszul felszerelt inzulgens hadsereg elveszítette. Napoleonnak ekkor megfordul a fejében, hogy a magyarokhoz intézett közismert kiáltványa után megpróbálja a magyar népet maga mellé állítani. Ebben a légkörben játszódik le vígjátékom cselekménye.

Történeti tény, hogy a császár ellen győri tartózkodása alatt egy fiatal magyar merényletet akart elkövetni. A *merénylet köré szőtt szerelmi történet a darab meséje*, amelyben egy romantikus kedélyű szép kis magyar lány kerül szembe Napoleonnal, hogy az ellene merényletet elkövető magyar tiszt életét — akibe szerelmes — megmenthesse.

A kislány éjszaka belopódzik Napoleon hálósobájába. A császár nem tudva, hogy Kriszta szerelmese életéért könyörög, természetesen félreérti a kényes helyzetet: ez a „*Győri kaland*“, amely később mégis jó véget ér. A kort, amelyben darabom játszódik, igen jól ismerem, mert legelső irodalmi kísérletem, amelyet elsőéves joghallgató koromban írtam — egy operett meséje —, szintén ebből a korból származik. Ez az operett ezelőtt több évtizeddel színre is került a debreceni Csokonai-színházban.

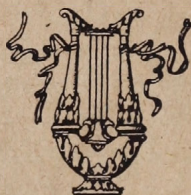
Mínhogy régi szinikritikus is vagyok, a próbákon magam is résztvettem és kontárkodtam a kitűnő Nagy Adorján mellett, aki a darabot nagy szeretettel rendezte. A „*Győri kaland*“ főszereplői: Ányos Kriszta — Szörényi Éva, Tömördyné — T. Mátray Erzsi, Napoleon — Abonyi Géza, és a fiatal Nagy István, aki a magyar tiszt szerepét alakítja. Lehotay Árpád egy francia tisztet játszik a darabban, aki Tömördynével kerül meghitt kapcsolatba.

SIK SÁNDOR: ÖSSZES VERSEK.

Az *Összes Versek* megjelenése nem az én gondolatom volt, hanem a kiadóé. Valahányszor az évek folyamán itt is, ott is mondták nekem, hogy szükség volna egy ilyen gyűjteményes kötetre, tréfásan azt szoktam felelni, hogy még fiatal, kezdő költőnek érzem magam, effélére csak sok év múlva lesz szabad gondolnom. Ez a felelet tréfásan hangzott, de belül igazában is ilyenféleképpen gondoltam. Annál a meglepetésnél, amelyet kedves barátom, a Szent István Társulat vezérigazga-

tója keltett bennem felszólításával, csak az a hír hozott még nagyobbat, hogy az első kiadás a könyvnap második napján elfogyott. Ezt az örvendetes meglepetést csak még fokozta az az immár közismert tény, hogy a könyvnapon — és nem csak a legutolsón — az ilyen gyűjteményes verskötetek mind a legjobban fogyó könyvek közé tartoztak.

Hogy az emberek újra kezdenek verseket olvasni, azt (bármilyen hihetetlenül hangzik is a mai világban), azt hiszem, Társaságunk minden poéta tagja igazolja; de, hogy *veszik is* a verseskönyveket, ez mindenesetre feltűnően új és örvendetesen elgondolkoztató jelenség. Hogy mi lehet ennek az oka, arra többféle magyarázat lehetséges, és alighanem egynél több ok is közrejátszik benne. Egy azonban bizonyos: nem pusztán a költők szempontjából kell örülni annak, hogy nemcsak a detektívregényeket és az aktuális politikai könyveket olvassák az emberek többezerszám, hanem az olcsó Aranyt és Vörösmartyt, sőt az Aranyoknak és Vörösmatyaknak igénytelen, de törvényes unokáit is. Ha igaz az, hogy aki a virágot szereti, rossz ember nem lehet: az sem lehet egészen rossz ember, aki a jó verset szereti. És rossz magyar sem, aki jó magyar versek kenyerén-borán él.

A PETŐFI-TÁRSASÁG ÉLETE

PETŐFI KULTUSZA

Az elmúlt nyár elején Gyenes Ferenc a kiskőrösi járás főszolgabírája kéréssel fordult a Petőfi-Társasághoz, hogy a kiskőrösi Petőfi szülőházban létesítendő kisebbméretű múzeum berendezésében legyünk segítségükre. Társaságunk főtitkára, Gáspár Jenő, mint a Petőfi-Ház igazgatója, június 22-én leutazott Kiskőrösre s megtekintette Petőfi szülőházát és az ottlévő ereklyéket. A kiskőrösieknek az a szándékuk, hogy a Budapesti Petőfi-Házban lévő Petőfi-szoba bútorait hű másolatban elkészítetik s azokkal rendezik be az egy szoba, konyhából álló «magyar Betlehemet». A Petőfi-Társaság szívesen hozzájárult ahhoz is, hogy a budapesti Petőfi Múzeumban lévő ereklyetárgyak másodpéldányait átengedjék a kiskőrösi Petőfi-Ház számára. Ha a kiskőrösiek terveik kivételére megfelelő anyagi eszközöket tudnak szerezni, benépesül a most meglehetősen puszta szülőház Petőfi emlékeivel s ez reményünk szerint nagyban hozzá fog járulni a kiskőrösi Petőfi-Ház idegenforgalmának növeléséhez.

Ez év július 31-én volt 93. évfordulója annak, hogy a segesvári katasztrófa bekövetkezett és Petőfi örökre eltűnt a halandók szeme elől. Az évforduló alkalmából kegyeletos ünnepségek voltak Kiskőrösön, a költő szülővárosában, Kiskúnfélegyházán és Budapesten. A Petőfi-Társaság az évforduló alkalmából megkoszorúzta Petőfi dunaparti szobrát s a rádió két alkalommal is megemlékezett műsorában

Petőfi hősi haláláról. Első alkalommal Gáspár Jenő főtitkár tartott felolvasást a rádióban Petőfi eltűnésének irodalmáról, július 31-én pedig a rádió emlékünnepeye keretében vitéz Somogyváry Gyula tagtársunk mondott emlékbeszédet s a mikrofonon keresztül megszólaltak Petőfi költeményei is. Július 31-én este 8 és 9 óra között az emlékezés gyertyáival most is kivilágították a Bajza-utcai Petőfi-Házat.

Augusztus 3-ára a székelykeresztúri Kaszinó tervezett országos ünnepséget Petőfi halálának 93. évfordulója alkalmából. A költő a székelykeresztúri Gyárfás-kúriából indult utolsó útjára. Ennek emlékére a kúria falán emléktábla hirdeti. Úgy volt, hogy az országos ünnepségre a Petőfi-Társaság képviselőjében Gáspár Jenő főtitkár utazik le emlékbeszéd elmondására és az ünnepi óda megírására P. Jánossy Béla kolozsvári tagtársunkat kértük fel, aki az ódát meg is írta. Az utolsó percben azonban az ünnepség az országos gyűléstilalomra való tekintettel elmaradt, de a székelykeresztúriak értesítése szerint az ünnepséget a gyűléstilalom feloldása után, vagy a jövő évben megtartják.

Gáspár Jenő, a Petőfi-Társaság főtitkára szeptember 18-án Szatmárnémetiben járt. Örömmel állapította meg, hogy annak a háznak a falán, amelyben 1847-ben Petőfi lakott, mikor Szendrey Juliáéknál látogatóban járt, a régi emléktáblát sértetlenül viszszaállították.

CSÁSZÁR ELEMER EMLÉKEZETE.

A Pázmány Péter Tudományegyetem Barátainak Szövetsége június 6-án tartotta ezévi közgyűlését. A közgyűlés Császár Elemérnek, a Szövetség elhunyt nagyérdemű főtitkára emlékének kívánt áldozni. A gyűlésen, melyet *Degré* Miklós m. kir. titkos tanácsos, ügyv. elnök vezetett, az Egyesület díszelnöke, *Serédi* Jusztinián bíboros hercegprímás is résztvett. Ott láttuk a magyar tudományos és közélet sok kitűnő tagját. A Pázmány Egyetemét *Domanovszky* Sándor prorektor és *Szandtner* Pál egyet. tanár, az egyes karokat részben a dékánok, részben a nagyszámú egyetemi tanár képviselte. Elküldte képviselőjét a M. Tud. Akadémia, a Debreceni Tudományegyetem és sok Tudományos és Irodalmi Intézet is. A székesfőváros képviselőjében *Karafiáth* Jenő főpolgármester jelent meg.

Az emlékezésedet *Herczeg* Ferenc tartotta, meleg, baráti érzelmektől áthatott, mindenkit lebilincselő hangnemben s többek közt a következőket mondotta:

— A Pázmány Péter Tudományegyetem Barátainak Szövetsége kitüntetett engem azzal a megbízással, hogy emlékezésed keretében idézzem fel a Szövetség feledhetetlen főtitkárának, Császár Elemérnek, nemes és kedves alakját. Remélem, senki sem számít arra, hogy ebből tudományos értékű dolgozat lesz. Ha ilyent óhajtottak volna, akkor ezt a megtisztelő feladatot bizonyára nem költőre bízák. De költői mivoltom mellett van még egy körülmény, mondhatnám: még egy összeférhetetlenségi ok, mely megnehezíti nekem, hogy Császár jelenségével szemben megtaláljam a tárgyilagos távlatot. Ugyanis amíg ő Isten napfényesege alatt járt, addig szoros barátság fűzött minket egymáshoz és ma is sokkal közelebb érzem őt magamhoz, semhogy hideg és elfogulatlan szemmel

tudnám felbecsülni életét és munkásságát. Amire tehát vállalkoznom szabad, az csak annyi: elmondom, milyennek látta Császár Elemért egy jóbarátja.

— Császárban én nem annyira az író, mint inkább az embert szeretném meglátni és megmutatni. Az irodalmi munkássága, bármilyen kiváló is annak eredményei, egyéniségének csak egyik szektorát képviseli; igaz, hogy azt, amelyből legtöbbet ajándékozhattott embertársainak. De ha őt bizonyos családi előzmények nem terelik a tanári pálya felé, akkor azokkal a szellemi és erkölcsi tulajdonságokkal, amelyekkel életét fölépítette, más gyakorlati pályán is sikereket érhetett volna el. Mert benne megvoltak az általános képességek, melyek az életben való érvényesülés előfeltételei. Az erős és éles elme, az akadályok elől vissza nem riadó akarat, a fáradtságot nem ismerő szorgalom: bizonyára az érvényesülésnek célhoz legkönnyebben vezető eszközei. Ha ezekhez még hozzájárul egy adag abból a titokzatos összetételű, ösztönös életművészetből, amely módot ad a vele megáldott embernek, hogy könnyedén eligazodjék a földi lét útvesztőjében, akkor az embernek félig-meddig nyert játéka van.

— Mindezek az életben-boldoguló-átlagember képességei Császár Elemérben teljes mértékben megvoltak. De megvoltak benne azok az adományok is, melyek az egyént föléje emelik az átlagnak és felsőbbrendű-emberré avatják. A «felsőbbrendű» szót természetesen nem az arisztokratikus jargon értelmében használom. Felsőbbrendű ember az, akinek lelki életét isteni igazságok irányítják. Aki csak az élet anyagi vonatkozásaira vet súlyt, aki csak önmagában hisz, vagy esetleg még önmagában sem, az, habár egyébként sziporkázik is a szellemességtől és ha-

bár angol szabó varrta is szmokingját: mégis az emberiség salakjához számít.

— Császárban megvolt mindenekelőtt a felsőbbrendű ember tüzes, örökké szomjas, nemes kíváncsisága az élet tűneményeinek mélyebb jelentősége iránt, ami végre is mindennemű kultúra hajtóereje. Platon ezt a nagy csudálkozásnak nevezi. Császár szelleme, mintha szivattyúszerkezettel látta volna el a természet, mindent magába szívott; ami szellemi értéket az élet árja feléje sodort.

— Hiszen ő mindannyiunkat meglepett tudásának sokféleségével. Eredetileg magyar-latin szakos tanár volt. Az egyetemen a magyar irodalomtörténetet tanította, tudjuk, milyen lendülettel és milyen sikerrel; ugyanakkor nagyszabású irodalmi munkásságot fejtett ki. Széleskörű tudása volt a művészettörténetből; ezt a tudását gyakori külföldi, főleg olaszországi útjain gazdagította. Verseghy-ről írt könyvéből kitetszik, milyen otthonos a nyelvészet tudományában. Édesapjától aki jeles matematikus volt, nagy hajlandóságot és tehetséget örökölt a felsőbb mennyiségtan problémái iránt. Tudomásom szerint a nyári szabadságát Visegrádon azzal szokta fűszerezni, hogy a felsőbb matézis és a csillagászat körébe vágó kérdésekkel foglalkozott. Még pedig behatóan és nagy készültséggel. Ime a polyhistor!

— De az ő «szent kíváncsisága» nem érte be ennyivel. Szenvedélyes olvasó és könyvgyűjtő volt, de ugyanolyan szenvedéllyel olvasott az élet mindennél érdekesebb könyvében is. Távol volt attól, hogy elzárkózzék írószobájában; ő szerette és kereste az emberek társaságát, a kicsinyekét csak úgy, mint a nagyokét és Magyarországon alig volt társas réteg, ahol nem lettek volna barátai és tisztelői. Őt megragadták az élet olyan jelenségei is, melyek mellett az emberek nagy

többsége érzéketlenül halad el. Mindent akart tudni és mindent megtanulni, a lóidomítás fogásait éppúgy, mint a vitorlázás művészetét, a szőlőmolyirtás tikkát csakúgy, mint az égitestek járásának törvényeit. Egy ismeretlen alakú gépet látott az országút mellett és nem nyugodott, míg meg nem találta azt a bizonyos magyart, aki meg tudta neki magyarázni a szóbanforgó gépezet szerkezetét és működését.

— Aki annyira tudnivágyó, az — ha ugyan módjában van — beutazza a földgömbnek azt a szeletét, amely éppen a kezeiügyébe esik. Császár sokat utazott és az európai turistaforgalom külsőségeit olyan részletesen ismerte, mint maga Baedeker; de amellett szinte olthatatlan érdeklődéssel elmélyedt az egyes országok történetének és művészetének tanulmányozásában.

— Ha megengedte az időjárás, akkor week-endjét rendszerint arra használta, hogy vidékre ránduljon; legszívesebben az általa annyira szeretett dunántúli vármegyékbe. Vonzó egyénisége mindenütt szerzett neki barátokat, — azok persze örömmel üdvözölték, ha útbaejtette őket. Barátai voltak a nagyvárosi kaszinókban és a szőlőindával befuttatott balatoni préházakban, úri kastélyokban és csendes apátságokban. Különösen a bencés-rend magyar apátságaiiban és rendházaiban élt számos bizalmas jóbarátja, mert a protestáns Császárt mélységes vonzalom és érdeklődés kötötte ehhez a szerzetes rendhez.

— Közös kirándulásokon mindig ő volt a toborzó, a rendező és vezető. Most is látom szikár alakját, amint kissé felvont vállával, kedvesen gúnyos mosolyával, nyurga léptekkel kaptat fölfele a hegylejtőn, — mert neki az volt a rögeszméje, hogy minden csúcsot meg kell másznia, — sőt ami több: a barátaival is meg kell másztatnia; — ma is hallom biztató hangját: «Csak előre, mindjárt fenn le-

szünk a tetőn, onnan messzire el lehet látni!» Ez a kép Császár Elemér egész életének szimboluma lehetne. Vajjon mindenféle magasabbrendű emberi törekvésnek nem ez-e a végső célja: följebb emelkedni, hogy messzibbre lássunk!

— A felsőbbrendű ember, — ha már elfogadtuk ezt a kifejezést, — a felsőbbrendű ember másik jellemző tulajdonsága a rendületlen szilárdság, amellyel ahhoz ragaszkodik, amiben fölismerte életének isteni igazságát. Császár igazsága a tiszta valláserkölcsei felfogás és a nemzeti hagyományok mélységes tisztelete volt. Nála ez nem volt pártprogram, nem megkonstruált világnézet, hanem együtt született vele, talán mint egy tisztos polgári réteg szellemi hagyatéka, — szinte öntudatlanul és észrevétlenül élt benne, mint a vörös vérsejtek az ereinkben. Egész életén át olyan szilárdan megállott igazságai mellett, mint a kőoszlop a tengerparton: minden kóbor hajós hozzáköthette a maga ingó sajkáját.

— Ha azt mondtam volna neki: konzervatív szellem! — ettől ő ugyan nem ijedt volna meg! Sőt, ha konzervatív annyi, mint maradi, akkor azt jelenti, hogy ő megmaradt Istene és nemzete mellett. Goethe azt tartja, a született tehetség könnyebben aláveti magát annak is, amit közönségesen konvencionálisnak szokás nevezni; könnyebben, mint a féltehetség. Mert mi a konvenció? A legkiválóbb emberek megegyezése abban, ami a legszükségesebb és ami legkevésbé nélkülözhető az életben. Csak a féltehetség szerelné a maga kontár kapkodását a szerves egész helyébe tenni és hamis fogásait a fékezhetetlen eredetiség és önállóság ürügyével takargatni.

— Aki egy isteni igazságot hord a szívében, annak kötelessége, hogy talpig fegyverben járjon. Mert hiszen minden igazság úgy vonzza maga felé

a gyűlölködést és támadást, mint a hegytető a mennykőcsapást. Császár Elemér épp olyan bátor és harcias volt, mint Gyulai Pál vagy Beöthy Zsolt, akiknek utóda és szellemüknek örököse volt. Szüksége is volt a bajnoki erényekre, mert egy időben úgy látszott, mintha pusztulás fenyegetné mindazt, amit ő az irodalomban szentnek és sérthetetlennek hitt. A szkepszis föltámadt a nemzeti szintézis ellen; az anyagiasság megbotránkozott a hívő szellemiségen.

— Az ízlésbeli zűrzavar tulajdonképpen már a fin du siècle jelszó megszületésével kezdődött. A tudatos és szándékos dekadencia epochája, melynek Oscar Wilde volt a legszínebb és legrothadtabb virága, valósággal terror alatt tartotta a művelt társaságot a programszerű amoralitásával. El lehet azt ma hinni, hogy Wilde, ez az irodalmi dandy, aki szikrázó paradoxonokkal kövezte ki a fegyházba vezető útját, épeszű embereknek azt merészelte hirdetni, hogy az egészség, a testi ügy, mint a lelki, káros és lealázó a tehetséges emberre nézve?

— Császár Elemér életének huszadik és harmincadik éve között találkozott a magyar irodalomban a fin du siècle szellemével, vagyis annak terézvárosi, zsíros és kissé hagymaszagú kiadásával. Ez a szellem különböző nevek és jelszavak alatt, de mindig a társas együttélést szabályozó etikát támadva, addig zavarta írók és olvasók egészséges ízlését, míg végül benne égett a bolsevista forradalom tüzeiben, mely tűznek élesztője volt és később áldozata lett.

— Alapjában véve és eredetileg Császár a nemzeti irodalommal nem mint oktató és ellenőrző mester, hanem inkább mint lelkes olvasó állott szemben. Azok közé tartozott, akik oldott sarukkal közelednek a szent csipkebokorhoz. Hitt az irodalom nemzetépítő hivatásában. Tudta, hogy a ma

gyarságot a multban nem katonai erényei, — bár azok minden kétségen felül állanak — hanem elsősorban sajátos nemzeti művelődése tartotta életben. Ő megértette, hogy ennek a kultúrának legvirulóbb megnyilatkozása a nemzeti költészet. Ez formálta, színezte és tükröztette a magyarság lelkét, a külön magyar lélek pedig megakadályozta, hogy a nemzet belefulladjon és beleolvadjon idegen hódító népek tengerébe. Az irodalom a nemzet megvívhatatlan fellegvára. Ennek tudatában Császár mélységes áhítattal vette kezébe a magyar könyvet. Irodalmi kritikáiból kitetszik, mennyire boldog és büszke, valahányszor olyan műre esik a tekintete, amely előtt meghajthatja a fejét. A Magyar Regény Története című művét például ilyen szavakkal fejezi be: «Az igazság az, hogy nekünk, elnyomott, megkínzott magyaroknak nagy regényíróink, olyan hatalmas regényeink vannak, amilyenekről szomszédaink nem is álmodhatnak, nemcsak az oláhok és szerbek, de még a csehek és osztrákok sem!» A tudós csendes dolgozószobájából váratlanul fölsír és föhujjong a sértett és elégtételt nyert hazafi büszkesége.

— Írói pályáját képzőművészeti tanulmányokkal kezdte. A *firenzei prae-raffaeliták* és A középkori szobrászat és festészet története című dolgozatai ezeknek gyümölcsei. Általános művészettörténeti tudásától mélységet és izzó színárnyalatokat nyert esztétikai gondolkodása.

— Első nagyszabású irodalomtörténeti munkája, *Verseghy Ferenc élete és művei*, hamarosan ismertté tette nevét a szakemberek körében. Önálló forráskutatások alapján készült a könyve, talán kissé száraz, de egy Holbein-rajz tiszta, erőteljes és meggyőző vonásaival rögzíti meg Verseghy alakját és korát. Mindakettő kiválóan érdekes: a korszak is, az ember is. A korszak.

amelyet a francia forradalom érlelt meg, világtörténelmi fordulópont. Az emberiség megint egyszer olyasmit hisz, hogy újjá fog születni. Vagy nem is az emberiség — mert annak 99 százaléka tovább szántja a földet és kálapál a műhelyében, — csak írók és politikusok hiszik, hogy ezentúl minden másképp lesz, mint eddig volt. A magyarság vándorútja is új irányba kanyarodik akkor. A majtényi fegyverletétel óta most vet megint először lángot a nemzeti érzés. Ez egyszerűsmind a magyar költészet és filozófia csecsemőkora is.

— Verseghy maga is érdekes ember. Pálos-barát volt és midőn feloszlatták a rendjét, a szoros egyházi fegyvelemből kiszabadult éleseszű, de ingatag lelkű ex-paulinus oly mohón szította a szabadság szokatlan levegőjét, hogy szükségképpen meg kellett tőle szédülnie. Mohóságáért keservesen lakolt: félig akarata ellenére belekeveredett a Martinovics-féle összeesküvésbe, aminek következtében életének kilenc kegyetlen évét osztrák börtönökben kellett eltöltenie. Verseghy sokat tévedett és botlott életében, de mindig méltó maradt felebarátai rokonszenvére és részvétele. Legalább az egyház, mely végre is visszafogadta megtévedt fiát, így gondolkozott. Szívében az Úr anyala harcolt a Sátán ellen. Hogy magyar Faust legyen belőle, ahhoz csak az szükséges, hogy körülötte megnyíljon az emberiség tragikus távlata. Verseghy életírója nemcsak az irodalomtörténetnek, hanem az emberi lélek minden kutatójának szolgálatot tett, midőn megakadályozta, hogy ez a sokszínű egyéniség, mely annyira korának gyermeke volt, örökre eltűnjön a feledés nagy tömegsírjában.

— Császárnak ezt a művét a Kisfaludy Sándorról és Ányos Pálról írott életrajzai követik. Érdekes, hogy midőn a Kesergő szerelem lantosának alak-

jával foglalkozik, őt magát is megérinti a táblabíró-kor és a balatoni táj édesbús poézise és Császár nyelve egyszerre zengő és költői módon szárnyaló lesz. Midőn pedig a megöregedett Kisfaludy kénytelen tudomásul venni, hogy elmaradt a kora mögött, akkor Császár ugyanazt a melancholiát érzi és érezteti velünk, melytől valamikor a sümegi ősz poéta szívé sajgott. Kisfaludy, akinek alakja épp úgy megragadta Császár figyelmét, mint Verseghy, egyenes ellentétje a pálosbarátnak. Míg a szerzetes a belső ellentmondások és lelki komplikációk embere, addig a költőt mintha egy darabból faragta volna a Teremtő, az élete pedig nyílegyenes irányban folyik. Ádám gyermekeinek ősi tragikuma körébe vág, hogy Kisfaludy, akit úgy ünnepeltek, mint Magyarországon soha még költőt, aki amellet nagytekéntélyű, vagyonos úr és boldog házias volt, alapjában véve igen szerencsétlen ember volt. Két dolgot tartott nagyra egész életében: költői dicsőségét és magyar nemességét. Mindakettő keserű csalódást hozott reá. Kisfaludy költői pályája fokozatos hanyatlás volt, Himfy szerelmeinél gyöngébbek voltak a Regék és még gyöngébbek a Drámák. Népszerűsége mindvégig Himfy szerelmeiből táplálkozott és a költő megérte, hogy a dicsőség géniusza elfordult tőle és az ifjú Vörösmarty halántékára fonta babérját. Vanitas vanitatum! Szaboles vezér véréből való nemes, aki a nemességet a nemzettel azonosította és hallani sem akart arról, hogy fölszabadítsák a jobbgyságot, Kisfaludy, a maga szemével látta, hogyan ütköznek ki az ő osztálya elvénuilt ábrázatán a facies hippocratica első vonásai. Amit Császár hősében szeret és velünk is megszerettet, azt így fejezi ki könyvében: «Miként a XVIII. század annyi kiváló embere, Kisfaludy is elhatározta, hogy egész életét nemzetének szenteli.» Fogadalmát férfiasan

be is váltotta, csak hogy az ő nemzete a magyar nemesség volt. Kisfaludy énekei voltak a rendi Magyarország hatyúdalai. De mivel a rendi ország minden ízében magyar volt, sokat találhatunk benne, amit szeretnünk, tisztelnünk és aminek elmúltát sajnálnunk lehet.

— Császár maga a *Magyar Regény Története*-című összefoglaló nagy munkáját tartotta legkülönb alkotásának. És ebben igaza is volt. A Kisfaludy Társaság ezt a művét a Greguss-éremmel jutalmazta. A könyv tudós ismeretűi úgy találták, hogy erős kritikai tehetség, érett logika, rendületlen nemzeti érzés és tiszta erkölcsi gondolkodás vezették el Császárt a könyv ítéleteihez. És én szeretném ehhez hozzáfűzni: ha Császár érzelmi okokból valaha engedményeket tett a rideg bírói álláspont kárára, akkor tollát soha az ellenszenv, hanem legfőlebb a rokonszenv vezette. A mű végső konklúziója, mint említettem, Császár tisztelése a magyar regény és a magyar regényíró előtt.

— Irodalmi munkásságának statisztikai adatai ugyancsak imponálók. Harminc önálló munkát adott ki, kilencven értekezést írt, kétszázkilencven újságcikket és egyéb kisebb dolgozatot, végül kilencszáznegyven bírálatot. Tanulmányai közt vannak olyan úttörők, mint *A német költészet hatása a magyarra a XVIII. században*, vannak olyan eredetiek, mint *Bessenyei természetérzéke* és vannak olyan elmések, mint *Mikes törökországi leveleinek keletkezése*.

— Császár Elemérnek az volt a híre, hogy a sors kegyeltje. Igaz, hogy pályáján könnyűszerrel ért el mindent, amire vágyott. Amióta igen fiatalon gimnáziumi tanár lett, majd minden esztendő hozott a számára valami kitüntetést, előléptetést, tisztséget vagy újabb hatáskört. Hamarosan mint magántanárt habilitálták a budapesti tu-

dományegyetemen, majd rendkívüli egyetemi tanár lett. Két évvel később már rendes professzora az újonnan alakított pozsonyi egyetemnek. Őt esztendővel később pedig meghívják a Pázmány Péter Tudományegyetem irodalomtörténeti tanszékére. Ettől a nap-tól fogva általában Gyulai és Beöthy szellemi örökösét éreztük benne és szinte magátólértetődő volt, hogy símán és zökkenés nélkül rásiklik arra a pályára, melyet két nagynevű elődje egykor megjárta. Huszonhét esztendő volt, mikor a Magyar Tudományos Akadémia tagjává választotta. Mivel ő mindenütt, ahol megfordult, hasznosította magát az aktivitásával, hamarosan az akadémikusok körében is súlyra és népszerűsége tette szert. Rendes taggá, majd 1938-ban az Akadémia tiszteleti és igazgató tagjává lett, s ezzel elnyert mindent, amit Széchenyi tudós társasága kitüntetésképpen adhat. Tagja volt a Kisfaludy Társaságnak, elnöke a Petőfi Társaságnak; elnyerte a Greguss-érmet, majd a Petőfi Társaság Tőzsde-nagydíját; 1929-ben pedig megkapta a Corvin-koszorút.

Hogy milyen sokfelé ágazik Császár mindig éber érdeklődése és tettvágya, arról némi képet nyerünk, ha elvonultatjuk szemeink előtt hivatalainak, tisztségeinek és nobile officiumainak hosszú sorozatát. Hozzávetőleges számítás szerint harminc irodalmi és tudományos intézmény fogadta őt rendes vagy tiszteleti tagjai közé. Ezek közt volt olyan, amely ködös távolságból küldte feléje szinte már absztrakt fényét, például a boroszlói Frigyes Vilmos Egyetem tanácsa, vagy a tokiói Petőfi Társaság, melynek tiszteleti tagjuk volt, — de az ilyen tagság sem volt indokolatlan és üres dísz, hanem vagy valami végzett munka, vagy pedig kivívott irodalmi pozíció elismerése. A legtöbb intézmény azért igyekezett őt magának megnyerni, mert szüksége

volt Császár munkaerejére és nagy szellemi mozgékonyására. Két tudományos és egy szépirodalmi folyóirat szerkesztője volt, előadója a Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Bizottságának, tagja az Irodalmi és Művészeti Tanácsnak, az Országos Közoktatásügyi Tanácsnak, a Szerzőjogi Szakértőbizottságnak, a Mozgóképvizsgáló Bizottságnak, ülnöke a Gazdasági Bíróságnak, választmányi tagja a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak, tagja a Magyar Történelmi Társulat igazgató választmányának, alelnöke a Királyi Magyar Egyetemi Nyomdának. És így tovább!

— A szervezetek közé, melyek igénybe vették Császár idejét és munkásságát, tartozik a mi Baráti Szövetségünk is, és ezt talán elsőnek illet volna említenem. A Szövetség tudvalevően azért alakult annak idején, hogy áthidalja a szakadékokat, mely a nagyközönség és a Tudományegyetem közt ásítozik. A közönség közömbössége különösen bántó lett a világháború után, pedig ekkor lett volna igazán égető szükség a külső körök érdeklődésére és segítségére. Az 1939-iki Évkönyv, melyet Császár Elemér szerkesztett, erre vonatkozóan a következőket mondja: «Egyetemünk egészen lerongyolódott, (a klinikák szó szerint is!) a tanító, kutató és tudományos munka legszükségesebb eszközeire sem tel, könyveket és folyóiratokat, laboratóriumi és kísérleti anyagot nem tudtak tanárainknak és hallgatóinknak rendelkezésükre bocsátani, kórházainkban szegényletes volt az állapot és végzetes a gyógyszerhiány.»

— Az Egyetemi Tanács 1932 február 18-iki ülésén elhatározta, hogy «Egyetemünk graduáltjainak tömörítésére» megalkotja az Egyetem Baráti Szövetségét és ezt az életre keltő munkát az Egyetem háromszázéves ünnepét előkészítő Jubileumi Bizottságra bízta. A

Bizottság pedig Császár Elemér, Kolosváry Bálint és Szabó József professzorokat küldte ki a Baráti Szövetség alakuló közgyűlésének előkészítésére. 1934 március 23-án volt meg az alakulás, mely alkalommal Császár Elemért a Baráti Szövetség főtítkárává választották. Tisztét haláláig viselte. Nem volt éppen könnyű sora, — hiszen tudjuk, milyen súlyos és idegrontó feladat, kulturális dolgokban megtörni a magyar közömbösséget — a Szövetség helyzete kezdettől fogva nem volt rózsás és alkalmasint ma sem az, de Császár az őt jellemző kezdeményező energiával, lelkiismeretességgel és odaadással intézte az ügyeket. Midőn örökre eltávozott, semmit sem hagyott elintézetlenül, semmivel sem maradt adósunk és mindenképpen rászolgált, hogy a Baráti Szövetség tagjai kegyelettel őrizték meg emlékét.

— «Az asszonytól született ember rövid életű és bővelkedik háborúságban», — sóhajt a bibliai Jób. Vajjon miközülünk melyik nem ismeri a szenvedés és csalódás keserűségeit? Bizonyára Császár életében is voltak «háborúságok», de ezekről nem sokat tudtak meg a jóbarátok; férfiember a bajait magában szereti elintézni és Császár férfi volt. A barátai mindig talpon találták, fölémelt fejjel, ironikus mosollyal az ajkán, vagy harcias tűzzel a szemében.

— Ha azonban voltak háborúságok az életében, akkor is bizonyos egy dolog: — azok nem a házaseletéből eredtek. Sőt ellenkezően: jól egyensúlyozott, fókuszatosan és szinte automatikusan a magasba törő pályájának éppen a nyugodt és boldog házaselet adott szilárd lelki bázist. Ebben természetesen főérdeme a hitvesének volt, Hajnik Máriának, a hírneves egyetemi jogtudós leányának. Száz jó házasság közül kilencvenkilenc esetben a feleségé az érdem! Császárné megkapóan szerény, derűsen nyugodt, tapintatos és világítóan eszes nő volt.

Volt egy külön elnéző, anyai mosolya az életkedvtől szikrázó és életerőtől pezsgő ura számára. Mint sokan a jó feleségek közül, ő is némileg úgy bánt a férjével, mintha gyermeke volna.

— Azt hiszem, Császárék érettebb koruk legboldogabb napjait Visegrádon éltek, ahol a nyári hónapokat összegyűjtött unokáik körében szerették tölteni. Két leányuk, Rédly Pálné és dr. Hochenburger Emilné után tizenegy viruló szép unokájuk volt. Mikor egy ízben Visegrádon jártam, mind a tizenegy gyermek még abban a korban volt, mikor egy márék csokoládébonbon örömmámorba ejti, egy színes gumilabda pedig gazdaggá teszi a kis magyart. Császár mint patriárka, játszótárs és békebíró, az unokák izgatottan csivogó, nevetgélő és vitatkozó csapatjában: akkor értettem meg, hogy csakugyan életművész!

— Mint vérbeli pater familias, nagyon tudott bánni a pénzével, de volt egy másik tehetsége is, amit sokan irigyeltünk tőle: mesterien tudott gazdálkodni az idejével. Ő, Magyarország egyik legelfoglaltabb embere, mindig mindenre ráért. Előttem ma is érthetetlen még, hogy ő, akinek az én egyéni számításom szerint negyvennyolc óra is kevés lett volna egy napra, hogyan tudott annyi időt hölgyekkel bridge-asztal mellett, férfiakkal borozgatva és adomázgatva, vagy vidám társasággal kirándulva tölteni. Sőt arra is ráért a mi időművészünk, hogy jó barátja, Pauler Akos, vitorlás jachtján hetekig hajókézzen az Adriai tengeren. Akkoriban én magam is hódoltam ennek a sportnak és a különös véletlen úgy akarta, hogy sohase találkozzunk valamelyik kikötőben, hanem mindig csak ezüst-ködös távolban lássuk vonulni egymás hajóját. Csak később, Budapesten, a Ruszt-féle irodalmi ebédeken láttam Császárt kézzelfogható közelségben és ekkor szövődött barátságunk.

Mint minden társaságnak, amelybe őt bevonták, az egykor híres Ruszt-ebédeknek is ő lett a lelkük.

— A tudományos világban betöltött jelentős szerepe, emberi egyéniségének nagy vonzó ereje, kivételes, mondhatnám irigyelt helyet biztosított neki a magyar tudományos élet irányítói közt.

— Az egész ember akkoriban olyan acélos, vidám és bizakodó volt, élet szokásaiban olyan józan és mérsékelt, hogy hihetetlennek találtuk, mikor váratlanul betegségről panaszkodott. Pedig akkor az Úr angyala már ott várakozott a küszöbe előtt, hogy kézbesítse a legfelsőbb bevonulási parancsot. De akkor közbejött egy lesújtó, mondhatnám megsemmisítő meglepetés: a feleség, Császárné, tragikus sietséggel megelőzte urát a halálban. 1939 április 27-én költözött el. Miközben arra készült, hogy a Teremtő trónja elé lépjen, azzal a csodálatos lelkierővel, melyet nőknek csak a vallás képes megadni, intézkedett a halála utáni dolgokról. A jó gazdasszony gondosságával elrendezte saját temetésének részleteit, láthatóan attól tartott, az ura, első zavarában nem tudja majd, mihez kezdjen. Különös, hogy Császárné, aki az életben rendszerint a szürke háttérben maradt, most díszes temetést kívánt magának, «sok virággal», — azzal a jellemző megokolással, hogy úgy kell rendezni a végtisztességet, hogy a világ meg ne szólhassa érte az urát. Mindig nagyon hiú volt Császárra és Istennek tetsző hiúsága túlélte a halálát.

— Az Úr félelmetes küldöttje azonban nem tágitott Császár Elemér küszöbe előtt. Konokul és némán ott várakozott. Bár a professzor bátran és bizakodva viaskodott betegségével, néhanapján mégis valami borongó sejtelem fogta el. Egy közös barátunktól tudom, hogy egy régi, feledésbe ment, Kis

János-féle vers szavait keresgélte és illesztgette össze az emlékezetében:

Eléri végre sajkám

Nyugalma szent helyét,

Öledbe, drága dajkám,

Veszed fiad fejét...

— Mindnyájunk drága dajkája, az anyaföld, akkor már magának követelte fiát. Élete utolsó nyarából néhány hetet a bakonybéli apátságban töltött, az ő szeretett bencéinek vendégeként. A csoda, amit hiába várt a Magas-Tátrában és Laurána azúr tengerpartján, a csoda megtörtént a Bakonyban! Budapesten egyszerre elterjedt az örömhír: Császár Elemér tökéletesen meggyógyult. Legalább ő maga azt hitte... Megint dolgozni akart, írni és egyetemi előadásokat tartani, választmányi ülésekre és társaságokba járni, kirándulásokat rendezni. De ez volt a mécses utolsó fellobbanása. Hirtelen megint ágyynak esett, családja a Budakeszi szanatóriumba vitte, ott 1940 július 3-án, éjjel fél 12-kor megszűnt dobogni fáradt szíve. A dajka ölébe vette fia fejét.

— És Császár Elemér áldozati ajándékkul odarakta földi életét a Teremtő trónja elé és véges emberi elmémnél én azt hiszem, az Úrnak kedve telhetett az áldozatban, mert egész férfi és jó ember élete volt.

*

A Kisfaludy-Társaság október 1-én délután 5 órakor tartotta a Magyar Tudományos Akadémia felolvasó termében évadnyitó ülését Csathó Kálmán elnöklésével. Ezen az ülésen tartotta székfoglalóját Halasy-Nagy József egyetemi tanár, akit Császár Elemér volt elnökünk helyére választottak be a Kisfaludy-Társaságba. A székfoglaló előtt Halasy-Nagy József igen meleg szavakkal emlékezett meg tagelődjéről. Császár Elemérről, a tudósról, íróról és a professzorról.

TAGTÁRSAINK IRODALMI SIKEREI ÉS KITÜNTETÉSEI.

Csengery János tiszteleti tagunk Aischylos tragédiáinak fordítása új kiadásban most jelent meg.

Kornis Gyula tiszteleti tagunk és elnökünk a Magyar Tudományos Akadémián nagyvonalú felolvasást tartott *Tudomány és nemzet* címmel. Ugyancsak *Kornis* Gyula emlékezett meg a Magyar Tudományos Akadémián, mint a második osztály elnöke, a tragikusan elhunyt *Teleki* Pál gróf miniszterelnökről. A szép megemlékezés, mint a *Budapesti Szemle* különlenyomata, meg is jelent. Itt említjük még meg, hogy *Kornis* Gyula elnökünk a *Pester Lloyd* április 6-iki számában *Petőfi und Hegel* címmel írt cikket, s a Magyar Tudományos Akadémia idei nagyhete alkalmából elnökünket tiszteleti taggá választották s akadémiai jutalomban is részesítették.

Babay József r. tagunk *Haranghalló János* című színművét Szeged után a Magyar Művelődés Háza is bemutatta. *Babay* József *Körtánc* című színművét Kolozsváron adták elő nagy sikerrel.

A helsinki finn-magyar társaság tiszteleti tagjává választotta dr. *Bán* Aladár rendes tagunkat «a finn-magyar kultúrkapcsolatok szerzésében kimagasló érdemei elismerésül, kívánva, hogy még sokáig működhessék a testvéreink üdvére». Az erről szóló díszes oklevelet a Társaság elnöke: *Kannisto* Artur, a világhírű finn-ugor nyelv-tudós küldötte meg a kitüntettnek.

Földi Mihály rendes tagunk *Egy barátság története* című regénye második kiadása most jelent meg.

Baja Mihály és *Gyökössy* Endre rendes tagunk Szolnokon olvasott fel a Verseghy-körben a negyvenéves Bokrétáról. Az irodalmi ülésen *Kiss* Gábor elnök meleg hangon köszöntötte *Gyökössy* Endrét és *Baja* Mihályt, a Bokréta megjelent tagjait.

Harsányi Lajos rendes tagunk a győri Kisfaludy-Kör elnöke Győrben nagy sikerrel olvasta fel költeményeit.

Ifj. *Hegedűs* Sándor rendes tagunk *Aranybogaram* című egyfelvonását szép sikerrel mutatták be a Zeneművészeti Főiskola növendékei *Abonyi* Géza tanár rendezésében. Ifj. *Hegedűs* Sándor egy tréfáját előadta a Pódium Kabaré is.

Jankovics Marcell rendes tagunk legutóbb a Zeneakadémián tartott nagy-sikerű előadást.

Dutka Ákos és *Gulácsy* Irén rendes tagunk legutóbb a nagyváradi Szigligeti Társaságban olvasott fel szép sikerrel.

Vályi Nagy Géza tagtársunknak, a Nemzeti Könyvtár kiadványsorozatában *Gábor* Aron, a *legendás székel* és *Kárpáti 'örsemek* címmel két új, katonai szellemet és faji öntudatot erősítő műve jelent meg. Ugyancsak *Vályi* Nagy Géza tagtársunk a Luther Társaság Népiratai sorozatban megírta *Petőfi* életrajzát és kiadta *Petőfi* család vonatkozású költeményeit.

Végvári-Reményik Sándor tiszteleti tagunknak összes költeményei a könyvnapok alkalmával jelentek meg.

Gulácsy Irén rendes tagunk *Paz* Dobis c. regénye a könyvnapok alkalmával jelent meg.

Ifj. *Hegedűs* Sándor rendes tagunk az *Archép* című dramolettje külön lenyomathban is megjelent.

Herczeg Ferenc tiszteleti elnökünk négy regénye, az *Aranyhegedű*, *Férfiszív*, *A Lánszky-motor*, *Egy leány története*, *Kornis* Gyula elnökünk bevezető tanulmányával a könyvnapok alkalmából jelent meg.

Mécs László rendes tagunk összes költeményei a könyvnapok alkalmával jelentek meg.

Nyíró József rendes tagunknak *Halhatatlan élet* című új regénye szintén most jelent meg.

Sik Sándor rendes tagunk összes költeményei ugyancsak a könyvnapok alkalmával jelentek meg.

Szinyai Zoltán tagtársunk *Jelmezről* című regénye most jelent meg.

Török Sándor rendes tagunk *A szemtanu naplója* című regénye a könyvnapok alkalmából jelent meg.

Ravasz László tiszteleti tagunk öszszegyűjtött beszédei és írásai *Isten rostájában* címmel a könyvnapok alkalmával jelentek meg.

Kornis Gyula elnökünk *«Tudomány és Nemzet»* című legújabb könyve a nyár folyamán jelent meg.

Széchenyi születésének 150. éves évfordulójával kapcsolatosan a Petőfi-Társaság szeptember 28-iki ülésén kívül a legnagyobb magyarról Kornis Gyula tiszteleti tagunk a Kisfaludy Társaságban és a rádióban emlékezett meg.

Raffay Sándor t. tagunkat Horthy Miklós kormányzó a Nemzetvédelmi Keressettel tüntette ki.

Papp Károly t. tagunkat a m. kir. vall. és közoktatásügyi miniszter a debreceni Tiszta István Tud. Egyetem tanárvizsgáló bizottságának elnökévé nevezte ki.

Agyagfalvi-Hegyi István titkárunk, aki mint törvényszéki tanácselnök a belügyminisztériumban teljesít szolgálatot, megkapta a királyi ügyészeknek és bíráknak járó III. csoport jellegét.

Bókay János tagtársunk a Vígyszínház dramaturg-igazgatója lett.

Galamb Sándor rendes tagtársunkat, a Színművészeti Akadémia tanárát és c. igazgatóját Horthy Miklós kormányzó tanügyi főtanácsossá nevezte ki.

A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter Gáspár Jenő főtítkárnak, aki két éven keresztül a színészképző isko-

lák szakfelügyelőjeként működött, megbízatásának lejártával köszönetét fejezte ki. A főtítkárt egyébként az Országos Gárdonyi Társaság július 21-iki közgyűlésén tiszteleti tagjává választotta.

Gyökössy Endre tagtársunkat a Magyar Államvasutak igazgatóhelyettesévé nevezték ki.

Harsányi Zsolt tagtársunk az új színházi évadban is elnyerte a Vígyszínház és a Pesti Színház igazgatói engedélyét.

Jankovics Marcell tagtársunkat Horthy Miklós kormányzó irodalmi és közéleti érdemeiért m. kir. kormányfőtanácsossá nevezte ki.

Mariay Odön tagtársunk *«Győri kaland»* című színművét nagy sikerrel adta elő a Nemzeti Színház.

Kisfaludy-Stróbl Zsigmond kultagunkat Horthy Miklós kormányzó a Magyar Érdemrend középkeresztjével tüntette ki.

Antonio Widmar kultagunk fordításában a Madách Színház nagy sikerrel mutatta be Luigi Pirandello *«IV. Henrik»* című színművét.

HERCZEG FERENC SZÜLETÉSENAPJA.

Szeptember 22-én ünnepelte Herczeg Ferenc, a magyar irodalom élő fejedelme és Társaságunk tiszteletbeli elnöke 78. születésnapját teljes szellemi és testi frissességben. Herczeg Ferenc, aki ünnepeltetése elől mindig a nagyok igazi úri szerénységével tért ki, most is teljes visszavonultságban haladt el az immár ünneppé nőtt évforduló mellett, de az egész ország közvéleménye, tisztelői és barátai hatalmas tábora, köztük a Petőfi-Társaság is szeretettel és hűséggel gondolt rá 78. születésnapján és Isten áldását kérte emberi életére és irodalmi munkásságára, amely régóta már a nemzet tanítójának magas katedrájává emelte íróasztalát.

VÁLYI NAGY GÉZA
25 ÉVES KÖLTŐI JUBILEUMA.

A Petőfi-Társaság szeptember 28-iki évadnyitó ülésén jelentette be *Gáspár Jenő* főtktár, hogy a Vitézi Szék Zrínyi Csoportja *Vályi Nagy Gézát* üdvözölte abból az alkalomból, hogy 25 éve dolgozik magyar nemzeti és katonaszemély szolgálatában. A bejelentést az egybegyűlt közönség és a Társaság tagjai nagy tapsal vették tudomásul. A Petőfi-Társaság felhatalmazta a főtktárt, hogy a jubileum alkalmából a Társaság nevében köszöntse *Vályi Nagy Gézát*, aki 25 éves költői és írói pályáján mindig a magyar nemzeti ideálokat szolgálta.

Vályi Nagy Géza tagtársunk, mint katonai kardjával, mint író és költő pedig tollával valóban azokon a megszentelt nyomokon jár, amelyek Balassi Bálinttól kezdve Tinódi Sebestyénen és a kuruc költészet virágainak széthordóin keresztül egészen a mai nehéz időkhöz töretlen vonalban vezetnek. Az irodalmi évforduló alkalmából egyébként a magyar társadalom minden rétegéből felkeresték üdvözlétükkel *Vályi Nagy Gézát* tisztelői és barátai és köszöntötte az *Országos Magyar Sajtókamara* is.

FEOLVASÓ ULESEINK
TARGYSORA.

Szeptember 28-ikán, vasárnap délelőtt 1/211 órakor a Magyar Tudományos Akadémia felolvasó termében:

1. Megnyitó: Széchenyi és Petőfi. *Kornis Gyula* elnök. 2. Főtktári jelentés, *Gáspár Jenő* főtktár. 3. Költemények. *Havas István* alelnök. 4. A reggeli vendég. (Tréfa egy felvonásban.) *Iffj. Hegedűs Sándor* r. tag. 5. Petőfi: Szeptember végén. *Pataky Jenő*, a Nemzeti Színház tagja.

Október 12-én, vasárnap délelőtt 1/211 órakor a Magyar Tudományos Akadémia felolvasó termében:

1. Elnöki megnyitó. *Kornis Gyula* elnök. 2. Főtktári jelentés. *Gáspár Jenő* főtktár. 3. A finn-ugor népköltés kimagasló értékei. (A néprokonsági nap ünnepére.) *Bán Aladár* r. tag. 4. Költemények. v. *Bodor Aladár* r. tag. 5. Gúlaavatás. (Részlet a Denderahi pásttor című történelmi játékból.) *Zádor Tamás* r. tag. Bemutatja *Gáspár Jenő* főtktár. 6. Petőfi költeményeiből. *Lukács Margit*, a Nemzeti Színház tagja.

A PETŐFI-TÁRSASÁG LEGÚJABB PÁRTOLÓ TAGJAI

Dr. Gál Sándor orvos, Nagysomkút. Reichert Pál főjegyző, Felsőróna. Cser Béla jegyző, Felsőróna. Moys Jenő főjegyző, Szaplonca. Koós Béla m. kir. bányatanácsos, Aknaszlatina. Soós László m. kir. bányafőmérnök, Aknaszlatina. Illyés Károly m. kir. bányamérnök, Aknaszlatina. Sipos Ernő vm. irodaigazgató, Szatmárnémeti. E. Sőfalvy Zoltán vm. árvaszéki ülnök, Szatmárnémeti. Tallós Elemér igazgató-tanító, Almás-malom. Győrpál Elemér áll. tanító,

Avaspatak. Czintos Lajos áll. tanító, Barcánfalva. Nagy Endre áll. tanító, Felsőcsobánka. Bálint Emil áll. igazgató-tanító, Konkolyfalva. Rápolthy László áll. tanító, Középpapsa. Sándor András áll. tanító, Nagyrajtola. Biró Jolán fővédő, Szatmárnémeti. Dr. László Dezső főispán, Csíkszereda. Szász Gerő polgármester, Csíkszereda. Hodosy Kálmán a Vill. Művek igazgatója, Csíkszereda. Dr. Jakab Lajos vm. árvaszéki ülnök, Csíkszereda. Dr. Geday

József m. kir. tiszti főorvos, Csíkszereda. Dr. Lamperth Zoltán orvos, Tasnád. Dr. Kaisler Endre ügyvéd, Tasnád. Székely Sándor igazgató-tanító, Tasnád. Dr. Kósa Béla körjegyző, Tasnád. Bartha Mária tanítónő, Tasnád. Ifj. Szongoth József cégvezető, Tasnád. Halmaígyi Kálmán telekkönyvvezető, Tasnád. Fetzter Antal ipartestületi elnök, Tasnád. Mészáros Ferenc telekkönyvvezető, Tasnád. Bereczky József ref. lelkész, Tasnád. Egyed Sándor állomásfőnök, Máramarosziget. Láncey Antal főmérnök, Máramarosziget. Borbándi Zoltán irodaigazgató, Máramarosziget. Bacsu Zsigmond mérnök, Máramarosziget. Rozmán Géza pü. titkár, Máramarosziget. Szász Gyula főszolgabíró, Csíkszereda. Dr. Daradies Félix ügyvéd, Csíkszereda. Dr. tusnádi Élthes Endre orvos, Csíkszereda. Domokos I. Róbert műszaki tanácsos, Csíkszereda. Bonta Márton kir. mérnök, Csíkszereda. Barabássy József erdőfelügyelő, Csíkszereda. Bakó Kálmán leányiskolai igazgató, Csíkszereda. Dr. Vitályos Géza igazgató-főorvos, Csíkszereda. Schmidt Gyula kórházi gondnok, Csíkszereda. Eigel Mihály szolgabíró, Csíkszereda. György András iskolaigazgató, Csíkszentmárton. Dr. Szimonisz László járásbírósné elnök, Csíkszentmárton. Dr. Márton László főszolgabíró, Csíkszentmárton. Dr. Balló János tiszti orvos, Csíkszereda. László András állomásfőnök, Csíkszentsimon. Csedő János városi ügyész, Csíkszereda. Nyirjesi Létay Gusztáv igazgató, Szatmárnémeti. Dr. Kolombán József, az Erdélyi Párt vm. tagozatának elnöke, ügyvéd, Csíkszereda. Szopos Gáspár törvényszéki tanácselnök, Csíkszereda. Dr. Karda István törvényszéki bírósági elnök, Csíkszereda. Kovács Jenő ny. pénzügyi tanácsos, Csíkszereda. Takács Lajos bankigazgató, Csíkszereda. Páll Ignác nyug. főszámvévő, Csíkszereda. Brozsek Károly m. kir. erdőtanácsos, Csíkszereda. Lőrincz

Gyula MÁV műszaki tanácsos, Csíkszereda. Gondos Gyárfás MÁV mérnök, Csíkszereda. Kutasy Lajos MÁV. osztálymérnök, Csíkszereda. Dr. Tódor János törvényszéki tanácselnök, Csíkszereda. Szipkovits Károly állampénztári tanácsos, Csíkszereda. Thiry János állampénztári tanácsos, Csíkszereda. Dr. Kovács Károly ügyvéd, Csíkszereda. Dr. Rákossy István ügyvéd, Csíkszereda. Mánya Ferenc gimnáziumi igazgató, Gyergyószentmiklós. Ferenczy Sándor áll. elemi iskolai igazgató, Gyergyószentmiklós. Csató Árpád bankigazgató, Gyergyószentmiklós. Csornits Tivadar állampénztári tanácsos, Székelyudvarhely. Horváth József állampénztári tanácsos, Székelyudvarhely. Huber Endre állampénztári tanácsos, Székelyudvarhely. Dr. Peltzer Vilmos szeszgyári igazgató, Székelyudvarhely. Niertit Béla m. kir. bányatanácsos, Parajd. Dr. György Domokos körorvos, Kórház. Hodor Jakub r. kath. lelkész, Fenyéd. Miklós Jánosné, Székelyudvarhely. Máthé József főjegyző, Zetelaka. Lőrincz Ferenc m. kir. műszaki tanácsos, Marosvásárhely. Ámen Soma szeszgyári igazgató, Beszterce. Dr. Nicolescu Vazul kórházi főorvos, Szászrégen. Dr. Csiki Jenő kórházi igazgató-főorvos, Szászrégen. Dr. Szabó Béla kir. közigazgató, Szászrégen. Pécsy Zoltán OTI ellenőr, Szászrégen. Dr. Sávoly Miklós OTI ügyvezető, Szászrégen. Garamvölgyi Béla postafelügyelő, Szászrégen. Kálnay Bertalan vm. irodaigazgató, Szászrégen. Dr. Kovács Ödön ügyvéd, Szászrégen. Dr. Ferenczy István közigazgató, Szászrégen. Graffius Henrik h. polgármester, Szászrégen. Polacsek Ferenc igazgató, Szászrégen. Báthory Miklós erdőmérnök, Szászrégen. Pap Mihály malomtulajdonos, Szászrégen. Papp Tivadar mérnök, Marosvásárhely. Bordy András gondnok, Marosvásárhely. Jaeger Viktor gyógyszerész, Székelykeresztúr. Girisik Gyula bankigazgató, Székelykeresztúr. Jakab

János ny. kir. járásbíró, Székelykeresztur. Dénes Mihály állampénztári tanácsos, Székelykeresztur. Demeter Andor főjegyző, Székelykeresztur. Dr. Készmárky Ferenc járásbíró, Székelykeresztur. Nagy Lajos ref. esperes, Székelykeresztur. Szabó József főjegyző, Bikafalva. Nagy Sándor tanító, Bikafalva. Kádár Kálmán főjegyző, Parajd. Schiller György gyáros, Máramarosziget. Medveczky Andor g. kath. főesperes, Máramarosziget. Szilágyi László cégvezető, Máramarosziget. Kovács Sándor gazdasági felügyelő, Máramarosziget. Király István irodaigazgató, Máramarosziget. Dr. Moys Gyula ügyvéd, Máramarosziget. Lengyel Sándor nagyvendéglős, Máramarosziget. Berinde Titusz g. kath. esperes-plébános, Máramarosziget. Maklár Béla gazdasági felügyelő, Máramarosziget. Dr. Szilágyi László közjegyző, Máramarosziget. Kornhauser Dezső gyáros, Csucs. Goldstein Zsigmond gyáros, Csucs. Liszkay Béla járásbírósi elnök, Nagyilonda. Szücs Lajos MÁV előjáró, Szatmárné-

meti. André Ferenc bankigazgató, Máramarosziget. Dr. Fried Ábrahám ügyvéd, Máramarosziget. Dr. Juszko György ügyvéd, Máramarosziget. Dr. Guttmann Zoltán orvos, Máramarosziget. nemes Léway Péter ny. főjegyző, Máramarosziget. Szöllősy Imre állomásfőnök, Alsózsuk. S. Biró Endre mérnök, Marosvásárhely. Ludvig Albert gyáros, Beszterce. Jeney József szolgabíró, Teke. Gergely Béla igazgató, Teke. Péter István főjegyző, Teke. Draaser Frigyes gyógyszerész, Teke. Ágoston Lipót MÁV állomásfőnök, Nagyilonda. Dr. Czetek Károly főszolgabíró, Nagyilonda. Mihálka Gyula gyógyszerész, Nagyilonda. Győrffy Árpád telekkönyvvezető, Nagyilonda. Dr. Bude Valentin ügyvéd, Nagyilonda. Dr. Szathmáry Sándor, Nagyilonda. Ifj. Poroszlai István földbirtokos, Zilah. Dr. Rednik Gábor kir. körjegyző, Margitta. Nagy László főjegyző, Margitta. Jobbágy Dezső ipartestületi elnök, Margitta. Raesov István m. kir. főmérnök, Máramarosziget.

A PETŐFI-TÁRSASÁG ELNÖKSÉGE ÉS TISZTIKARA:

Elnök: Kornis Gyula.

Tiszteletbeli elnök: Herczeg Ferenc.

Alelnök: Havas István, Kállay Miklós.

Főtítkárs és a Petőfi-Ház igazgatója: Gáspár Jenő.

Títkárs: vitéz Bodor Aladár, Agyagfalvi Hegyi István.

Pénztáros: Bán Aladár.

Ellenőr: Falu Tamás.

Vagyonkezelő: Országos Földhitelintézet.

Jogtanácsos: dr. Váradi Jenő.

A PETŐFI-TÁRSASÁG TAGJAI:

Tiszteletbeli tagjai:

Csengery János (Budapest), Hegedűs Lóránt (Budapest), Horánszky Lajos (Budapest), v. József kir. herceg (Budapest),

v. József Ferenc kir. herceg (Budapest), Kéký Lajos (Budapest), Kiss Ferenc (Budapest), Kornis Gyula (Budapest), Kovács Sándor (Budapest), Pap Károly (Debrecen), Preszly Elemér (Budapest), Raffay Sándor (Budapest), Ravasz László (Budapest), Szász Károly (Budapest), Végvári-Reményik Sándor (Kolozsvár), Voinovich Géza (Budapest).

RENDES TAGOK:

Agyagfalvi Hegyi István (Budapest), Babay József (Budapest), Baja Mihály (Debrecen), Balla Ignác (Milano), Bán Aladár (Budapest), v. Bodor Aladár (Budapest), Bókay János (Budapest), Bónyi Adorján (Budapest), Czóbel Minka (Anarcs), Csathó Kálmán (Budapest), Dutka Ákos (Budapest), Falu Tamás (Ócsa), Farkas Imre (Budapest), Földi Mihály (Budapest), Galamb Sándor (Budapest), Gáspár Jenő (Budapest), Gulácsy Irén (Budapest), Gyallay Domokos (Budapest), Gyalui Farkas (Kolozsvár), Gyökössy Endre (Rákospalota), György Lajos (Kolozsvár), Harsányi Lajos (Győr), Harsányi Zsolt (Budapest), Havas István (Budapest), ifj. Hegedűs Sándor (Budapest), Herczeg Ferenc (Budapest), Jankovics Marcell (Budapest), P. Jánossy Béla (Kolozsvár), Kállay Miklós (Budapest), Kosáryné Réz Lola (Budapest), Kristóf György (Kolozsvár), Lázár Béla (Budapest), Mariay Ödön (Budapest), Márkus László (Budapest), Mécs László (Királyhelmec), Molnár Ferenc (Newyork), Nadányi Zoltán (Nagyvárad), Nyirő József (Kolozsvár), Oláh Gábor (Debrecen), Petri Mór (Budapest), Sik Sándor (Szeged), v. Somogyváry Gyula (Budapest), Szathmáry István (Budapest), Szitnyai Zoltán (Tápiósüly), Szöllősi Zsigmond (Budapest), Terescsényi György (Budapest), Török Sándor (Budapest), Vályi Nagy Géza (Budapest), Zádor Tamás (Budapest).

KÜLTAGOK:

Csók István, Dvortsák Győző, Horvát Henrik, Jekkel Péter, Kisfaludy-Stróbl Zsigmond, Landgraf Lőrinc (Magyarország). — Aage Madelung (Norvégia). — Herbert Eulenberg, Ludwig Fulda, H. Glücksmann, Hedwig Lüdecke, Philipp Aug. Becker (Németország). — Umberto Norsa, Emilio Pavolini, Ettore Jani, Franco Vellani-Dionisi, Silvino Gigante, Antonio Widmar, Antonio de Marassovich (Olaszország). — H. A. C. Beets-Damsté,

Jan Vreede (Hollandia). — Boleszlava Jarosevszka, Jan Dobrovsky, Adam Kozlovski (Lengyelország). — Mich. Arnaudoff, Fehér Géza (Bulgária). — K. E. Sööt. Gustav Suits (Észtország). — Karl Wilh. Schöldström, Fredrik Böök (Svédország). — Otto Manninen, Larin Kyösti, Veikko Antero Koskenniemi (Finnország). — P. Jose Olea, Enripuo Diaz Ganedo (Spanyolország). — Kemény György (U. S. A.). — Watson Kirkconnel (Kanada). — Metzger-Watanabe Nándor, Naokazu Nabeshima (Japán).

A Petőfi-Társaság alapítási éve: 1876.

Székháza: Budapest, VI., Bajza-utca 39. Telefon: 121—061.

A Petőfi-Társaság felolvasó ülései (szeptembertől májusig) a Magyar Tudományos Akadémia üléstermében tartja.

A szerkesztő bizottság elnöke:
KORNIS GYULA.

A bizottság tagjai:
GÁSPÁR JENŐ, HAVAS ISTVÁN, LÁZÁR BÉLA.
A szerkesztésért és kiadásért felelős: **GÁSPÁR JENŐ.**
Szerkesztőség: Budapest, VI., Bajza-utca 39.
Kiadóhivatal: Budapest, VI., Andrásy-út 15.

Budapesti Hírlapnyomda és Kiadó R.-T. — Felelős vezető: Nedeczky László igazgató.

A PETŐFI-TÁRSASÁG

országos mozgalmat indított

a nemzeti irányú irodalom ujjaélesztésére.

Ezt a célt szolgálja, amikor a Petőfi-Társaság pártoló tagjai részére járó illetményköteteket nagy gonddal válogatja össze, a magyar irodalom legjava terméséből.

*

1942. évi illetményköteteink:

JANUÁR—FEBRUÁR

Koroda Miklós: Megvilágosodott már
(Két kötet)

Batsányi János életének regénye. A magyar felvilágosodás korának, irodalmunk újjá születésének s a Martynovics-szövetkezésnek nagyszabású freskója.

MÁRCIUS

Ifj. Hegedűs Sándor: Ezeregyjé meséi. Első gyűjtés

A kiváló író legújabb novelláinak gyűjteménye. Tömören megfogalmazott, finoman jellemző, érdekes történetek.

ÁPRILIS

Bónyi Adorján: Az idegen fiatal-ember

Bónyi Adorján egyike a legszínesebb tollú, legkedvesebb hangú és legszórakoztatóbb elbeszélőknek. Új regénye is csupa frissesség, derű és hangulat.

MÁJUS

A Petőfi Társaság költőinek antológiája

Legismertebb és legkedveltebb költőink válogatott verseinek gyűjteménye. A gazdag kötet csaknem teljes keresztszmetét nyújtja a legutóbbi évtizedek magyar lírájának.

JÚNIUS

Kosáryné Réz Lola: Aranykapu

Egyszerű emberek egyszerű életé-

A Petőfi-Társaság az 1942. év folyamán TIZ KITÜNŐ MAGYAR KÖNYVET és folyóiratát, a „Koszorú”-t eljuttatja a Társaság pártoló tagjaihoz.

A köteteket kiadóhivatalunk:

Budapest, VI. kerület, Andrásy-út 16. sz. küldi el.

A belépési szándék is itt jelentendő be!

A Koszorú, a Petőfi-Társaság közlönye egy irodalmi évben négyszer jelenik meg: október, január, április és június hónapokban. Előfizetési ára egész évre 4 pengő.

A Koszorú kiadóhivatala: Budapest, VI., Andrásy-út 16. Távbeszélő: 126—683.

Felölös kiadó: Gáspár Jenő.

Budapesti Könyvtárgyűjtemény és Kiadó Rt. Felölös vezető: Nedeczky László igazgató.

nek költője Kosáryné Réz Lola. Új regénye egyike legmélyebb, leglíraibb, legemberibb írásainak.

SZEPTEMBER

Havas István: Opálgató (Regény)

A Petőfi Társaság alelnökének, a finom tollú költőnek prózái írása is elárulja a lírikust. Története gondosan csiszolt és emberi tanulságokban gazdag.

OKTÓBER

Majthényi György: Örök

Egy különös szerelem és egy különös házasság története. A nyárspolgári miliőnek s a kicsinyes emberi vetélkedéseknek mulatságosan szatirikus és művészi rajza.

NOVEMBER

Lázár Béla: Kis írások nagy művészekről

A kitűnő esztétikus finoman megrajzolt és pompásan jellemző művészi és emberi portréi a legkiválóbb magyar képzőművészekről.

DECEMBER

Vitéz Somogyváry Gyula: Szilveszter

A kiváló írónak, a Rádió népszerű Gyula diáknak a Rádióban elhangzott nagyhatású szilveszteri köszöntő. Így csokorba kötve különös erővel éreztetik olvasóival az utóbbi évek magyar Szilveszterének hangulatát és értelmét.

KOSZORÚ

(A PETŐFI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE)

TARTALOM

Lázár Béla: Petőfi ismeretlen arcképe. (Tanulmány.)	65	Szathmáry István: Versek. (Új dal régi híron. Az új keresztes had)	95
Petri Mór: Versek. (Kiviruló mult, A lázadó zürzavar)	73	Zádor Tamás: Gúlaavatás (Drámarészlet)	97
Iffy. Hegedüs Sándor: A reggeli vendég. (Tréfa egy felvonásban)	75	FIGYELŐ: Végvári emlékezete. (Havas István.) — A káosz dícséreti. (dr. Lázár Béla) . . .	108
P. Jánossy Béla: Versek. (Petőfi szelleme, Gólya az aszfalton)	82	IRODALMI TÜKÖRKÉPEK: (Babay József: Edesanyám. — Falm Tamás: Járásbíróék. — ifj. Hegedüs Sándor: A lélekbúvár.) .	117
Bán Aladár: A finn-ugor népköltés kimagasló értékei (Tanulmány)	84	A PETŐFI TÁRSASÁG ELETE .	119

ÚJ FOLYAM
*
VIII. KÖTET
*
2. SZÁM

BUDAPEST
*
1942 JANUÁR
*
ÁRA 1 P

PETŐFI ISMERETLEN ARCKÉPE

ÍRTA: LÁZÁR BÉLA DR.

Tulajdonképen mindnyájan festők vagyunk, tudniillik — önarckép-festők. Ha, — gyakorlat híján — mert ahogy írni, rajzolni is mindenki megtanulhat — ha nem vetjük papírra, vagy nem mintázzuk ki agyagból, de bensőnkben egyre-egyre megalkotjuk a magunk képét. Ha a tükör előtt állva megállapítjuk, hogy „ma rossz színben vagyunk“, kétségkívül valamihez képest rosszabb ma a színünk, — ahhoz a képhez viszonyítva, melyet bensőnkben magunkról megfestettünk. Emiatt van állandó harcban az arcképfestő közönségével, főleg a hölgyekkel, kik a maguk arcképét bensejükben kimintázva, azzal a képpel, melyet a festőtől kapnak, ritkán vannak megelégedve. Tudott erről már Molière, kinek benső barátja volt Mignard, XIV. Lajos egyik udvari festője, híres arcképfestő, s akinek panaszai visszhangzanak Molière egyik egy felvonásos vígjátékában, a *Szerелеmből festő* címűben, ahol a hősnő ideális modell, mert azt mondja: „En nem vagyok olyan, mint általában a nők, kik nincsenek megelégedve a festővel, ha nem festi őket csodaszépnek. Hogy kielégítse őket, egy képet kellene festenie valamennyiök számára, hiszen mindnyájan ugyanazt kívánják, arcszínt, mint a rózsza és lilium, orrot szabályosat, kicsi száját és nagy, élénk szépmetszésű szemeket, mindenekfelett azonban semmivel sem nagyobb arcot, mint az öklöm, lenne bár oly pufók az arcuk, mint a cipó.“ Az arcképfestő tapintata éppen abban nyilatkozik meg, hogy a divatos szépségideálba bele tudja-e foglalni az egyéni vonásokat, ami persze gyakorta erős próbára teszi a művész lelkiismeretét. Halmi Arthur beszélte el nekem egy amerikai élményét a milliomos bankárnéval, aki tízsóros gyöngynyakéke nélkül sose jelent meg a nyilvánosság előtt, amit a rossz nyelvek azzal magyaráztak, hogy bizonyára ráncos a nyaka. Képzeltetni Halmi meglepetését, mikor a hölgy megjelenik műtermében ülésre, leveti a híres ékszert s valóban nyakán az elrútitó ráncok dandárja éktelenkedik. A hölgy azt kívánja, hogy meztelen nyakkal fesse. Halmi álmélkodva szóhoz sem jut. De a szobalánya hirtelen odalép úrnője háta mögé, megszorítja a bőrt, a ráncok elsimulnak, s bár szinte fuldokolt, de a hölgy egy óránál tovább szenvedte a kint, csakhogy az arcképpel igazolja, milyen síma és ráncatlan a nyaka. Hogy hiúságukat kielégítsék, höl-

gyeink minden árat megfizetnek és minden kínzást elszenvednek. A bankárnénak volt egy önarckép elképzelése, azt festette meg a művésszel. Mert vagy úgy járunk ezzel, mint Narcis, aki a víztükörben sokkal szebbnek látta magát, mint aminőnek elképzelte és beleszeretett önmagába, vagy úgy, mint Michelangelo, akit egyik ifjúkori társa, Torrigiani orron vágott, s egész életére elcsúfított, ami a művészen lelki kiválságot idézett elő és az arckép gyűlöletét ojtotta belé. Az élet igen kegyetlen s minden élmény ott hagyja nyomát az arcon, melyen minden ránc egy-egy keserű tapasztalatról beszél. Ne gondoljuk, hogy csak a gyenge nem válik hiúsága áldozatává, a férfiak hiúsága nem kevésbé befolyásolja sorsukat, sőt filozófájukat is. Ha Schopenhauernek lett volna 500 hallgatója Berlinben, aligha írta volna meg olyan egyoldalú, meg nem alkuvó pesszimista filozófiáját, s ha Hegelnek lett volna ugyanakkor és ugyanott csak 5 hallgatója, nem találta volna a világot, Leibniz-cel együtt, a létező világok legjobbjának. Aki ismeri Rembrandt életfolyását, pontosan megállapíthatja, hogy valamelyik önarcképét melyik évben festette. Az eredeti elképzelést a körülmények jellegzetesen módosítják. Ugyanezt látjuk abban az esetben is, ha több jeles festő különböző időben, egyazon modellt fest meg, amire jó példa a montpellier-i múzeumban látható arcképsorozat, számszerint 14 festmény, mely mind a város híres polgárát, Bruyast ábrázolja. Delacroix, Courbet és kora több neves festője, Cabanel, Couture, Glaize, Ricard, Tassaert festették a nagy műbarátot s egész életrajza leolvasható a képekről. S mivel Courbet-val legtöbbször festette meg magát, azt kell hinnünk, hogy annak felfogása állott a maga elképzeléséhez legközelebb. Az arcképsorozat figyelmes megtekintésekor lassanként azt éreztem, mintha nem is ugyanazon embert ábrázolnák, oly nagy a szellemi kifejezés különbsége rajtuk. Hogyan, az a pózoló úr, kít Cabanel merev tekintettel maga elé nézve élénk állít, ugyanaz, aki Courbet-t a város határában, inasa kíséretében, fogadja, lehajtott fejjel, szerényen köszöntve őt: „Isten hozta, Courbet úr!” Melyik az igazi Bruyas? A harsogó szavú, vagy a suttogó? De ilyen változatokat látunk a költők önarcképein is, nagyon jellegzetes példában annál a költőnél, Petőfi Sándornál, akinek rövid költői pályája, a viharos változások izgalmas szenvedélyében, drámai mozgalmassággal pergett le. Ami természetesen leolvasható a róla készült ábrázolatokról is. Petőfi Sándornak nem volt szerencséje, hogy

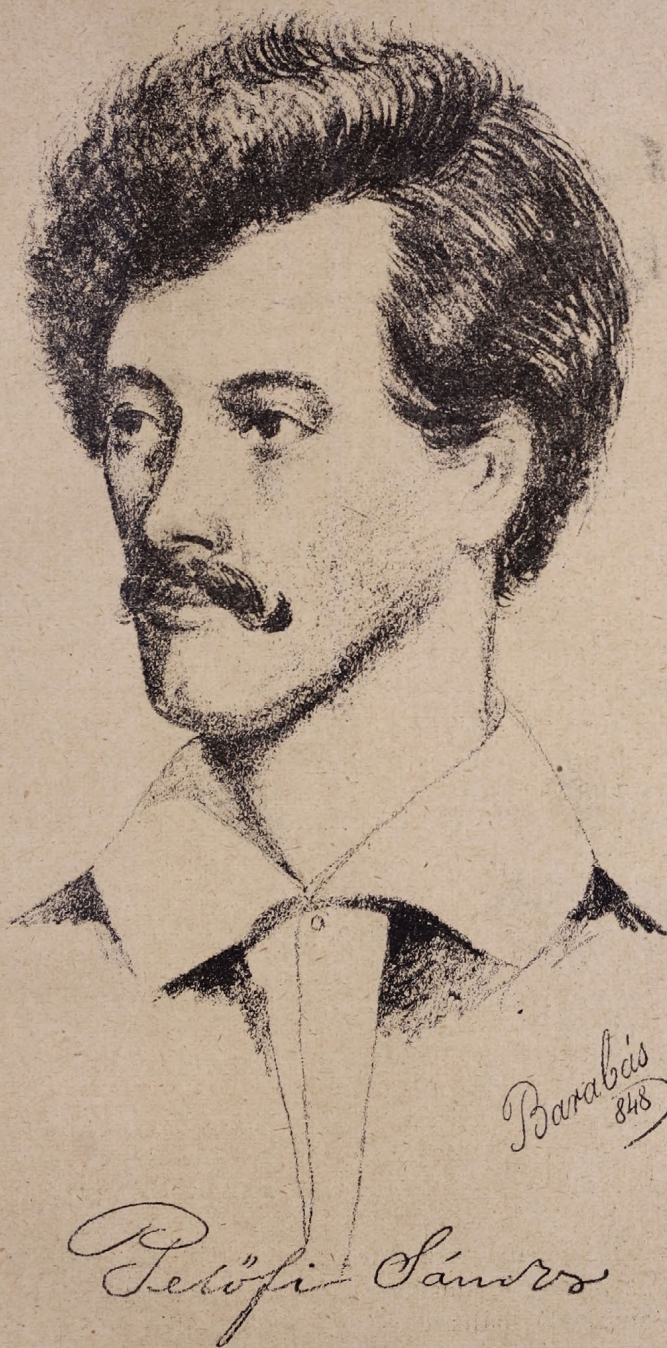
vele egyívású művész festette volna meg. Az ő korában, tehát a XIX. század negyvenes éveiben, Pesten Barabás Miklós volt a legjobb arcképfestő.

Petőfi — ki maga volt a líra — nagyon sok önarcképet rajzolt. Soha objektívet. El lehetne azon tűnődni, tudhatja-e valaki önmagát tárgyilagosan látni? Petőfi nem tudta. Shakespeare darabjai közül Corjolanust fordítja le, — vajjon mi az, ami hozzá vonzotta? Azok, akik ismerték Petőfit, mint Orlay Petrits Soma, rokona és osztálytársa, később festő, ki őt már életében többször is megfestette, a tizenhatéves Petőfit vézna, szikár, fahéjszíncú, sörtekemény, barnahajú ifjúnak írta le, kinek villogó fekete szeme-fehéret vércsikok futották át, dacos kifejezésű, duzzadt ajkai felett a bajusz csak akkor serkedezett. Még később is, mikor Pestre került, Vahot lapjához segédszerkesztőnek, Vahot mogorva, de lelkes-szemű, borzas, sovány vándordiák külsejűnek mondja. Szemere Miklós, kit Petőfinek egy tréfás megjegyzése kihozott sodrából és támadó cikket, sőt gúnyolódó költeményt is írt ellene, főleg „cinketermetét“ hánytorgatta. Jókai pedig hangsúlyozza, hogy mindig „elveinek“ megfelelően öltözködött, mint népköltő: csizmát, szűk nadrágot, Csokonai-mentét viselt, mint forradalmár: virágos tafotából varratott magának atillát, hozzá alul zsinóros, gombos pantallont s míg előbb többszörösen körülcsavart aranyrojtos nyakkendőt hordott, később elhagyta a nyakkendőt és gallérját, mint azt Byron, vagy Shelley képein láthatta, mélyen kihajtva viselte. Úgy járt-kelt Pest utcáin, mindig az úttesten, hogy ne kelljen senkinek kitérnie, nagy lépésekkel, mint egy távgyalogló, írta róla Jókai. Alakját tehát egyre „elveihez“ alakította. Önarcképeket gyúrt magából. A minta, hol Beranger, hol Corjolanus, kit a dráma másik alakja, Menenius így jellemez: „Ha jár-kél, úgy mozog, mint valami gép, s a föld összezsugorodik lépteitől. Páncélt képes szemével keresztülszúrni.“ Ez a jellemzés Petőfire mély hatást tett. Különben, színész-hajlama is sarkalta magamutogatásra. Én még láttam Nagy Imrét, a Nemzeti Színház nagyemlékezetű lírai hősét, a Hatvani-utca úttestén, a déli órákban megjelenni, s hogy Arannyal szóljak, mint komor bikáé, olyan volt járása, mérte az utcát, szabadon tartott kezekkel, felfelé szegett fejjel, érezve, hogy mindenki őt nézi, szoktatva magát ahhoz, hogy ne zavarja a közfigyelem. Petőfi is, öntudata fejedelmi gögijében, mint Párisban Baudelaire, a maga-kigondolta divatos ruhát vi-

selte; a szerint, hogy „elvei“ éppen akkor mit parancsoltak, s a szerint, hogy népdalokat írt-e, vagy politikai verseket, öltötte fel a francia forradalmárok kihajtós ingét, vagy a Peleskei nótárius Orczy-kabátját, melyet Kazinczy kúrta dökának, Szemere, ama bizonyos gúnyversében, Zajtay-mentének nevezett. De a változó ruhához formált magának Petőfi megfelelő arckifejezést is, főleg a szakállviselettel s a tekintetjétékkel operált sokat. „Páncélt képes tekintetével keresztülszúrni“ — mondatja Shakespeare Corjolanusról s ebben Petőfi magára ismert. Valóban Petőfi Sándor átható, szűrös pillantását, majd áhítatos, merengő révedezését, vagy extázisban lobogó szemvillantását minden ösmerőse, mint arcjátékának főjellegzetességeit írja le. Mikor társaságunk kiadta az 1879-ben felbukkant daguerréotípia fényképmásolatát az akkori *Koszorú*-ban, Kertbeny Károly, Petőfi egyik első lelkes német fordítója, írt hozzá kísérő cikket, abban egyre a költő szemkifejezésének sajátos erejét emlegeti, a „szellemes tekintetet“, a „mélyreható tekintetet“, azt a „varázst, mely tekintetében“ rejtett. Jóka is azt írja, hogy arckifejezése „rendesen komor és rideg, hangja is tompa, de mikor az ihlet lángja átmelegítette, ez a mozdulatlan arc ragyogott“. Feleségét is szemével babonázta meg. Szendrey Julia írta barátnőjének, még ismeretségük elején: „Ez a Petőfi gonosz egy fiú, oly szenvedélyesen tud az emberre nézni, hogy vigyázzon a baloldalára, különben annak úgyis tüzes lakósa fellázad ellene.“ Később bevallja, hogyha Petőfi ránézett, „szemében láttam forró lelkét lángolni“.

Érthető ezek után, ha mindazok, akik Petőfi arcképeiről írtak, ezt a híres tekintetet keresték az ábrázolatokban.

Petőfi ikonográfiájáról három tanulmányt ismerünk. Először *Kertbeny* Károly írt, amint említém, a *Koszorú*-ban, Petőfi fia hagyatékából előkerült egyetlen daguerréotípia kiadásakor, aztán *Ernst* Lajos, külön füzetben, a saját gyűjteményében levő Petőfi-arcképekről, újabban *Várkonyi* Nándor „Petőfi arca“ címmel, melyet bő kivonatban a *Nouvelle Revue de Hongrie* idei márciusi számában megismételt. Megállapították, hogy Petőfiről életében *Barabás* és *Orlay-Petrits* készítettek rajzokat, litografiákat és festményeket, a daguerréotípiát *Jankó* János, *Székely* Bertalan lerajzolták, s *Benczur* Gyula ennek alapján megfestette, — a kép a Petőfi Múzeumban látható. Aztán Petőfi-arcképet festett, ugyancsak a daguerréotípia nyomán *Roskovich* Ignác is. Szobrai,

az *Izsóé* is, Barabás rajza alapján készültek. Barabás 1845-ben, 1846-ban és 1848-ban készített rajzokat és litografiákat Petőfiről.

Az 1845-iki litografián állva, két karját hátrátéve ábrázolja az ifjú költőt. Égfelé néző szemével valamilyen ájtatos kifejezés került az arcára, s mivel a rajz a *Pesti Divatlap* számára készült, bizonyos, hogy a költő maga választotta mind az állást, mind a kifejezést, hogy a lap hölgyolvasói az ábrándos népköltőt ismerjék meg, — a szerelem dalnokát, a fájdalom és szenvedés szenvedélyes énekesét, a természet vadvirágját. Nem kapjuk ezen a rajzon Petőfi „átható, szúrós“ tekintetét, öltözete is egyszerű, nyakig begombolt atilla és nyakán körültekert magyaros nyakkendő, melynek aranyos rojtjai kilátszanak a zsinórozás közül. Ezidétt tehát még nem gyűlölte a nyakkendőt, csak később, mikor a csupasz nyak a francia forradalmárok jelvénye lett

Egy évvel később (1846) Barabás újra megrajzolja az *Őszes művek* elé, s ezt a rajzot Tyroler rézmetszővel sokszorosíttatják! Petőfi nem volt meglegedve Barabás rajzával, mert időközben másképp viselte a szakállát s ő maga rajzolja át, hogy Tyroler lássa, mit akar, és a 2. kiadás számára azonképen dolgozza át a rézlemez. Meg volt Ernst Lajos gyűjteményében Tyrolerhez írt németnyelvű levele, melyben a német mesterembernek annak nyelvén magyarázkodott, mondván: „Haben Sie die Güte den Bart mir so machen, wie ich habe gezeichnet hier auf diese Bild manu propria, weil ich so hab lassen waxen den Bart in die neuere Zeit. Aber sonst machen Sie nichts nach von diesem Bild und am wenigsten die Nasen. Und, ich bitte Sie, machen Sie nicht zu dick und dunkel das Bart, weil ist mein Bart nicht dick.“ És valóban, a 2. kiadás előtt ilyen Tyroler által átdolgozott Barabás-rajzolta metszet látható, úgy, ahogy azt Petőfi kívánta. A tört németiséggel írt tréfás levéllel Tyrolert figurázta ki, — mert Petőfi igen jól tudott németül, ami kitűnik a Beck Károlynak adott önéletrajzi vázlatból is.

Megrajzolta azután Barabás Petőfit harmadszor is, 1848 májusában, egy nagy litografia számára, karddal és kokárdával. Kertbeny erről azt írta: „Művészi szempontból ez a legszebb képe. E térdképen fekete atillát visel, balkarjával kardjára támaszkodik, fejét magasra emeli s lelkesült tekintettel néz maga elé, mintha nagy néptömegnek beszélne. Arca sovány, szenvedélyekről tanuskodó, bajusza eléggé tömött, álla egészen szakáll-

talán. Atillája be van gombolva, s fehér, kihajtott inggallért visel, nyakkendő nélkül.“

Ez a litográfia a költő legelterjedtebb képmása. Megjelent fametszetben is, de jóval később, *Morelli* kezéből, nagyított alakban, az arc részletezett belső rajzzal, — de ez már a fametsző kezére vall. Megint egy új önarckép, mert bizonyára Petőfi utasítása szerint készült. A nagy idők néptribunja áll előttünk, — a *Talpra magyar!* költője, szemében dac és villámok cikáznak. E litográfiához Barabás kétségkívül rajzot készített, mert hiszen a költő nem állhatott neki modellt a műhelyben órákon vagy napokon át, de ez a rajz, mint az előbbiekhöz készült is, sokáig nem került elő. Tudtunk róla, hiszen rézmetszetben többször megjelent, így az 1875-iki *Ujabb magyar lantosok* címképeként is. Azonban Ágai Adolf rajzgyűjteményében lappangott és most, hogy felbukkant, társaságunk a Petőfi-múzeum számára megszerezte.

Ha a rajzot és a rajz alapján készült litografiát összehajtogatjuk, meglepődve láthatjuk munka közben a költőt és a művészt.

Barabás a rajzot Petőfi lakásán készítette, — de csak a fejet, — az alakot egyenesen a körre rajzolta hozzá. Ám a fej is, mely változásokon ment keresztül. A rajzon a néptribun szenvedélyességének még semmi nyoma. A költő jobbfelé tekint, talán az előtte ülő asszonyára, s tekintetében valóban mélységes érzés, de valamilyen kutató és kételkedő izgalom lappang. Barabás nem volt nagy lélekbuvár. Arcképein a lélek felszínén úszó hullámokat is, alig-alig felborzongva, ha éreztette. De Petőfi tekintetének mágikus csudája most őt is megragadta. Vegyes érzelmek rejtőzködnek a költő szemében, amint azt Petőfi is ki szokta elemezni mind női, mind férfialakjainak szeméből. Az *Apostol* Szilvesztere így néz bele a sötétbe, mintha fel akarná gyujtani lángoló szemének északfényével. De azt is írja egy leánytekintetről, hogy úgy tündököl, mint zordon éjben villám tüzénél a hóhérpallos. Barabás Petőfinek ezt a nyugtalanító, ezt az izgatóan érzelmes tekintetét azzal emeli ki, hogy az arc csontvázát körülte alig érezteti. A tekintet uralkodik a síma arcon.

A Petőfi-centenárium megszólaltatta dr. *Salamon Henrik* egyet. magántanárt, fogorvost, ki a költő koponyájáról és rendellenes fogazatáról beható tanulmányt mutatott be a fogorvosok egyesületében (1923). [Megjelent a *Fogorvosi Szemlében*, XVI.

1—56. l.] Ha az ott szakszerűen leírt koponya-alkattal összevetjük Barabás rajzát, meg kell állapítanunk, hogy a jellegzetes vonásokat, melyeket dr. Salamon a kortársak leírása alapján állított össze, nagyjában Barabás is belerajzolta rajzába, sőt érezteti azt a vonást is, melyet főismertető jelnek vettek az antropologusok is, t. i. kiálló bal szemfogát, felsőajka baloldalának kipúposodásával éreztette. Mikor a balázsfalvi állítólagos Petőfi-koponyát 1902-ben felhozták Budapestre és antropológusaink megvizsgálták, ezt a rendellenes szemfogállást keresték rajta, egyesek megtalálták, mások nem, de aztán kiderült, hogy a koponya nem a segesvári csatátérőről való, mert az az orvos, aki megőrizte, mint a közös hadügyminisztérium levéltári adatai igazolták, nem vett részt a segesvári ütközetben. Így foszlik szét a legenda! Az a bizonyos antropológiai kritérium: a kiálló szemfog folytán kipúposodó felső ajak, ezen a most felbukkant rajzon, ha jól odanézzünk, észrevehető, bár a bajusz elfedi. Azonban az alsóajak előreállása, mely az alsó fogsor rendellenességére vall, egészen jól látható. A rajzunk alapján készült litográfiát Salamon dr. túlzottan idealizálnak veszi és nem tárgyalja. Pedig ez az állítás nem pontos.

Amikor ugyanis Barabás a néptribun megrajzolására kap rendeltést, a rajzot nem idealizálta, hanem alaposan átdolgozta. A szenvedély-felszántotta fej formáit részleteznie kellett, a pofacsontot most tehát árnyékolással kiugrasztja, s a tekintet, mely a rajzon titokzatos mélységben parázslík, most, a litográfián, a felhevült lélek tüzében villámot szór. Barabásnak sikerült így átírnia a költő hangulatát, merengőből lázadóvá, hogy most már a márciusi költő érzelmvilágát szemléltesse. Ez az arc ihlette aztán a szobrászokat, Izsót is, a dunaparti Petőfi-szobor arckifejezésének elképzeléséhez.

Ellenben azt a nagy planquette-t, melyet boldogult emlékezetű kultagunk, Lux Elek, a nagydíjak szimbolumaként megmintázott, Barabásnak most felbukkant rajza alapján dolgozta, melyet azonban csak rézmetszetből ösmerhetett. A szelídlelkű szobrász képzeletét ez a rajz, mely a szerelem dalnokát ábrázolja, ihlette meg.

Az volt az általános vélemény, s Várkonyi Nándor még a *Nouvelle Revue de Hongrie* márciusi számában is azt írta (243. l.), hogy romantikus vonás Petőfi életében, amiért nem maradt ránk

hiteles arcképe. A most felbukkant rajz, mely hiteles arcképe, ettől a romantikus vonástól megfosztja a költőt. A túlbecsült daguerreotypiát ilykép a maga értékére fokozhatjuk le. Az 1847-ben elkészült daguerreotypiának komor-tekintetű ifja ugyanaz, aki egy évvel előbb a *Felhők* sötét gondolataival tépelődött, — mialatt a menyasszonyának szánt daguerreotypiának órákon át ült, — a bizonytalan jövő képei dúlták fel. Ám az igazi szerelem tüzében, a boldog otthon melegében, — e most felfedezett rajz tanúsága szerint, — azzá a titokzatosan kutató tekintetű ifjú férfivá alakult át, kinek szemében a jövő bizonytalan árnyai remegnek, a nagy eseményekkel terhes idők előérzetében.

Rajzunk tehát Petőfit egy olyan lelkiállapotban ábrázolja, mikor feleségére tekint s a bús világban benne találja egyetlen vigaszát, mert, mint dalolta:

*Milyen sötét vón a világ, az élet,
Ha nem szeretnél, fényes angyalom!*

Azonfelül, hogy végre egy hiteles arcképét kapjuk, az ennek a rajznak a jelentősége, hogy Petőfi érzésvilágát egy jellegzetesen petőfies hangulatban ábrázolja, — melyet mi, kései utódok, megérthetünk, de a művész csak mint futó felhőt vett észre és örökített meg, anélkül, hogy tudta volna, honnét és hová száll, mit rejt méhében ez a futó felhő, villámcsikázást vagy üdítő esőcseppeket? ... És egy évvel később ... — jobb erre nem gondolni ...

Versek

Írta: Petri Mór

Kiviruló mult

Az ősbirtokról egy komorló
Költői nevet örököltem.
Hollómezőről szállt a Holló,
Azóta itt repdes körültem.
— Kapj csak fel szárnyas paripádra,
Vár pegazusod útrakészen,
Hollók éjszárnya marad hátra,
Átrepülsz fellegárku bércezen.

Ügetek egyenest előre,
De szemem vissza multba réved.
— Ott lehetsz boldog pihenőre,
Ott hagytad azt a derűs réved.
Mig fenyeget itt éjek ujja
S lombok, virágok hullnak, hullnak.
Ott átélheted újra, újra
Vesztett világát drága multnak.

Hittel teli ábrándvilágod
Virul dalodba felvetítve,
Festéktelen eszményed vár ott,
Lelkedet fényberkébe vidd be.
Egy-egy ütem visszaidézhet,
Ujra átélhet eltűnt percet.
Megújuló vágy és ígézet.
Visszarepít oda a versed.

Poe Hollója mint „Soha“ repdes,
— Nincs, nincs soha, ha nem felednek:
Hollód ekkép jut szerephez
Visszahívásán emlékednek.
S szól: kivirul kedved a dalban,
Bár az idő sírodat ássa.
Enyhíthet rajtad búban, bajban
Átélt perc napfény-villanása.

A lázadó zürzavar

Óharmadkorban tengernek volt öble
A Kárpátoknak termő medencéje.
Hiába zúgott tengerárja végig,
A földnek ez a darabja túlélte.

Most van rá szükség Istenigazában,
Hogy el ne veszítsd, ember, a fejed,
Amikor az óharmadkori rontó
Kaosz fenyeget a földgömb felett.

Tekints, tekints csak fel — fel a magasba,
Van, van ott még égbeli sugárkékség.
Ne villámot várj, várd csak azt a kéket
És meg ne ejtsen soha semmi kétség.

Fogd, fogd, kezedben van az Isten kardja.
Lelked, hited épp most ne legyen gyöngye.
Hazám, Hazám, ottlenn a korall-mélyben,
Benned terem a jövő drágagyöngye.

A REGGELI VENDÉG

TRÉFA 1 FELVONÁSBAN — ÍRTA: IFJ. HEGEDÚS SÁNDOR

Személyek: Az író, Dumay úr, inas. *(Egy férfi szoba, íróasztal, a falon egy szép kép, szokásos berendezés.)*

Inas *(hozza a tálcán a névjegyet és átmegy vele a színen a másik oldalon levő ajtóhoz. Az ajtó mögött lehet hallani a következő párbeszédet):* Nagyságos úr, Nagyságos úr!

Író *(kint):* Mit zavarasz engem már kora hajnalban, te nyomorult! Az életemre törsz?

Inas: Nem én kérem, hanem egy méltóságos úr van itt. *(Ezeket már az inas az ajtóban mondja, hogy az alakja látszik.)* És mindenáron akar a Nagyságos úrral beszélni.

Író: Mars ki, mars ki! Hajnalban?

Inas: De kérem. Éppen most harangozzák a delet. *(Az inas kisiét, egy-két másodpercenyi szünet.)* Gyilkos!

Író *(megjelenik az ajtóban, hálóköntösben, papucsban, borzas és álmos. Majd felemeli a névjegyet és olvasni kezdi):* Kislaposi és nagylepesi Dumay András császári és királyi kamarás... Hát ez ki?

Dumay *(választékosan öltözött, előkelő megjelenésű ember zsakettben, cilinderral, sétabot a kezében, virág a gomblyukában, amint belép, tárt karokkal siet az író felé):* Drága jó barátom, mennyire örülök, hogy itthon találalak. Jó színben vagy. Látom, hogy nincsen semmi bajod. Fiatal vagy és fiatal maradsz, ez a fontos! Tudod talán az én titkomat? Hiszen látod, rajtam sem fog ki az idő... Dehát mit állunk itten. Ül le drágám, ne zsenírozd magadat. Tudod, hogy mióta nem láttuk egymást? Van ennek, vagy 30 esztendeje... Repül az idő. *(Leülnek.)* Nagyszerű, milyen gyönyörűen vagy berendezve. Élvezettel olvasom írásaidat. Mindig lesem, hogy mikor jelenik meg egy új könyved. Mert azért, hogy nem látjuk egymást évszámra, ne hidd, hogy nem gondolok rád! De mennyire gondolok rád! Sőt, ha éppen tudni akarod, büszke vagyok rád. Mindig mondom, ez az én barátom, a kiváló író, akinek könyveit csak úgy falja a közönség. És igaza van, de milyen igaza van...

Író *(morogva):* Már engedj meg édes öregem...

Dumay: Mindent drágám, mindent, amit csak akarsz. Te érted mindent megteszek. *(Nevetve.)* Ezt annál őszintébben mondom, mert amint látom jó módban élsz, tudom, hogy nagyszerűen keresel, a jó Isten adjon neked továbbra is ilyen sze-

rencsét (kétszer földre köp és babonásan lekopogja: *tyü, tyü!*) És ne hidd, hogy nem érdekel a te sorsod, én szeretem az olyan embereket, akiknek sikerük van.

Író (*fanyar mosollyal*): És ezért zavartál ki az ágyamból hajnalban? Hogy mindezt sürgősen elmond nekem?

Dumay: Kedves vagy, mikor így csipkelődöl, ezt szerettem mindig benned a legjobban... Szó sincs róla. Ebben igazad van. Erre nem gondoltam... A nagy írók rendszeren éjszaka dolgoznak, amikor a közönség horkol az ágyában. Ti vagytok az ország esze, ti vagytok a nagy virrasztok... Bezzeg gyenge 30 évvel ezelőtt, mikor vígan együtt üldögéltünk mindenféle finom kávéházakban és ott ütöttük agyon az időt, úgy, ahogy most az minket nem tud agyon ütni. He... He... He...

Író (*fanyarul*): Még mindig a régi elmés fickó vagy, cim-bora. Hamár mostan meg akarnál nekem tenni, tudod egy kis szívességet, akkor legalább azt mondd meg, hol is találkoztunk mi valaha és melyik kávéházban ültünk.

Dumay: De kedves vagy, mikor így tréfálsz velem, csak nem akarod azt mondani, hogy te nem emlékszel rám... Hát nem mi buktattuk meg alsósban az öreg Tátraházit, mikor bemondta a tulétroát és az ultimót. Csak kacshintottunk egymásra és már rendben volt a dolog. Nagy eset volt.

Író (*fanyarul*): Megdöbbenő, hogy mennyire kihagy az emlékezetem. Én az öreg Tátraházira sem emlékszem.

Dumay (*elcsodálkozik*): Nem-e? Ő volt a „Világharsona” felelős szerkesztője. Nagy darab kövér ember. Mindig rosszul volt beretválva. Úgy áll most is előttem, hogy szinte letudnám rajzolni.

Író (*fanyarul*): Akarsz papírt és ceruzát? Rajzold le. De mondok neked még egy cifrábbat is édes cim-bora. Tudod-e azt, hogy nekem fogalmam sincs arról, hogy mi a tulétroá és mi az ultimó?

Dumay (*jóízűen harsányan nevet*): Nahát! Nahát!... Látom már, hogy tisztára ki akarsz figurázni engem. Te nem tudsz kártyázni? Hiszen mester voltál minden játékban.

Író (*megadással*): Ha ez így van, amint te mondd, akkor te jobban ismersz engem, mint én önmagamat. Tudod mit? Majd te fogod megírni az életrajzomat, ha egyszer majd erre sor kerül.

Dumay: Remek! Remek! Minden szavad sziporka. (Körülnéz.) De tudod, hogy nagyszerű az az arckép ott a falon? Jó piktúra. Mindjárt láttam, hogy elsőrendű mester munkája. Persze,

mint őszinte tisztelőd festette meg neked, szeretetből. Másnak tízezren alul, bizonyára nem csinálta volna meg ezt a portrét. (Feláll, a képhez megy és megnézi az aláírást.) Ja, az öreg Ecsedi! Prima! Megér húszezret...

Író (fanyarul): Nekem ötvenet.

Dumay: Értem... értem. A művészet minden pénzt megér. Nincs is szebb dolog a művészetnél. Ő az, amiért élni érdemes. Ha nem lenne művészet, akkor sürgősen ki kellene találni. Pompás festmények Gyönyörű szobrok. Csodaszép muzsika. Nagyszerű színházak. Ezt szeretem... No és a könyvek! A könyvek!... Ez aztán a teteje. A könyv! Tudod, mire jöttem rá? Hogy az ember legjobb barátja a könyv. Csendes, szerény, megelégedett, nem veszi zokon, ha hétszámra feléje se nézel, de mindjárt szívesen rendelkezésedre áll, amint utána nyúlsz. Szórakoztat, lelkesít, felemel, vigasztal, elhessegeti gondjaidat, elvisz téged egy jobb világba...

Író (nagyot ásít): Ha te tudnád, hogy én milyen álmos vagyok.

Dumay: ...és a hálátlan olvasó még csak nem is sejti, hogy minden könyvnek milyen érdekes, megkapó, hol szomorú, hol vidám története van. Fogalma sincs róla, hogy az író belevitte esze minden tudását, lelke minden érzését. Felőrölte érte az egészségét. Úgyhogy gyakran megesik vele, hogy még déli 12 órakor is majdnem leragad a szeme a fáradságtól.

Író: Úgy van, ahogy mondod. De Te, lelkes olvasó, egyáltalában nem törődsz ezzel. Hálátlan utókor!

Dumay: Látod, ez az! Az utókor valóban hálátlan. Ezen kell nekünk segítenünk.

Író: Nahát, akkor segíts rajta, Isten áldjon.

Dumay: Én még ráérek. Idehallgass! Most elmondok neked valamit, ami a szívügyem. Nagy áldozatok árán sikerült megszerezni egy gyönyörű díszes munka háromkötetes kiadását. Lelkes irodalomkutatók évekig tartó munkájának eredménye ez. Nagy városokban, kis városokban, faluhelyeken, kastélyokban és mindenfelé az országban összegyűjtötték a száz év előtt annyira divatos albumokat, melyekben ismert és ismeretlen nagyságok, gondolkodóink, lelkes honleányaink és honfiaiunk beleírták röpke ötleteiket, gondolatszilánkjait, kedélyük egyes felragyogását, megható sorokat, melyekről összegyűjtve kiderült, hogy ez mind-megannyi érték, valóságos nemzeti kincs... De barátom ez titok,

erről még senki sem tud. És most, barátom, aztán nekünk sikerült kiemelni mindezt a feledékenység homályából.

Író: Hát ez gyönyörű, ez megható. Gratulálok! Kedves, hogy ezért felkerestél engem. De most már mondd meg, hogy mit csináljak?

Dumay: Semmiség az egész. Tudtam, hogy te örülni fogsz ennek s én nem is csalódtam benned. Mint író, tisztában vagy vele, hogy az ilyen nagyszabású munka kiadása milyen óriási költségekkel jár, de főleg milyen nagy kockázattal.

Író: Azzal, öregem, azzal, úgy van, ahogy mondod.

Dumay: No, most már azt is tudjuk, hogy milyen óriási munka leküzdeni kedves közönségünk tartózkodását, hogy ne mondjam, közönyét, az ilyen nagyszabású művekkel szemben.

Író (közbevág): ...erre, ugye, egy kicsiny, de elszánt csapat...

Dumay (megütődve ránéz): Tessék?

Író: Mondom... erre egy kicsiny, de elszánt csapat. Tisztán lelkesedésből fölkerekedik és nem kímél sem költséget, sem fáradságot...

Dumay (hüledezve): Érdekes!... A rostélyos!

Író: Mi az?

Dumay: Honnan tudod azt, hogy a sarkon, a „Zenélő-óra“-nál, mielőtt feljöttem hozzád, nem kíméltem sem időt, sem költséget, sem fáradságot, hanem megrendeltem ebédre a rostélyosomat.

Író: Aha! Dereng már?... Szóval kis csapatunk egyik díszes tagja, mondjuk, vezéralakja, benyit hozzám hajnalban... Ezt neked sohasem fogom megbocsátani... és közli velem, amire igazán nem vagyok kíváncsi, hogy három kötetben megjelennek az „Albumlapok“, és erre most, egy csodaszép mozdulattal, benyúlsz majd a zsebedbe, előveszed a papírlapot, amit az áldozat borzalommal „gyűjtőívnek“ nevez és azt akarod, hogy írjam alá.

Dumay: Mindig tudtam, hogy szenzációs ember vagy. (Előveszi zsebéből a gyűjtőívet.)

Író (gúnyosan): Ha kell, elővarázslod te a töltőtollat is, mi az neked?

Dumay: Élvezet téged hallgatni.

Író: No, most már mibe kerül ez a díszes három kötet?

Dumay: Ah, semmi az egész... bagatel... 120.— P!... Kérlek alásan.

Író: Amiből neked jut 40.— P, ha jól sejtem.

Dumay: Annyi, drágaságom, annyi... Bár már látnám!

Író: Ne izgulj! Én ennél valamivel jobb üzletet tudok.

Dumay: Parancsolj, kérek.

Író: Mivel annyira érdeklődöl munkálkodásom iránt és különben is őszintén szeretsz...

Dumay: Ez szó szerint így van! Imádlak!

Író: Akkor nem kételkedem, hogy nagy örömmel fogod hallani, hogy éppen most rendeztem sajtó alá összegyűjtött műveimet, mert, mint gondos ember, én is ki akarom munkálkodásomat emelni a feledékenység homályából.

Dumay: Pazar, kérek alásan, pazar!...

Író: Azt is tudod, hogy az ilyen kiadás mekkora befektetéssel és kockázattal jár. Megalakul tehát az a bizonyos kicsiny, de elszánt csapat és mondhatom, hogy te éppen kapóra jöttél nekem...

Dumay: Rendelkezz velem, barátom... rendelkez!... rogyásig!

Író: Addig eszemben sincs! Csak illő tisztelettel felkérek, hogy rendeld meg nálam összes műveimet potomáron, mindössze 160.— P. Egy röhej, láthatod, semmi. Húsz kötetért, hozzá félbőrbe. Merített papíron...

Dumay (*elhűlve*): Mi? hogy én? ... Hogy te? ... Hogy ... Hogy mi? ... Levegőt ... Mi ... ti ... ők ... Te jó Isten, a rostélyos!

Író: Amiből könnyű kiszámítani, hogy ekkor te fizetsz nekem 40.— P-t, ha már felvertél hajnalban...

Dumay: Óh jaj, jaj!

Író (*előveszi a zsebéből a gyűjtőívét*): Na, pajtás, itt az ív! Én aláírom a tiedet, Te aláírod az enyémet és fizetsz nekem 40.— P-t, azt sem bánom, ha részletekben, de most fizetsz 10.— P-t mindenesetre, előleget...

Dumay: Már mint én?

Író: Már mint te!...

Dumay: Én könyvekért pénzt adjak... Öregem, te bolond vagy.

Író: Hát mi másért adnál pénzt e földön, ha nem könyvért.

Dumay: Mindenért, csak azért nem. Ugyan, hát mi egy könyv? Nyomdafesték meg papír, azt nem lehet megenni. Hol van az egy rostélyoshoz ... Nem embernek való az, barátom.

Író: Nana, ne túlozz!

Dumay: Én őszinte vagyok, ha valaki utálja a könyveket, hát akkor az én vagyok.

Író: De hát akkor miért foglalkozol velük?

Dumay: Mert élnem kell. A német azt mondja: „Das ist Schmar... Aber ich lebe davon...“ Ez az én esetem a könyvekkel. Lenézem őket úgy, mint senki a világon. Egy malacpörkölt tíz annyi szememben, mint Shakespeare összes munkái. Vagy hol van Madách a zaftos tormásvirslitől.

Író: Ejnye, ejnye, hát elfelejtetted már, amit előbb mondtál a könyvre, hogy a könyv a legjobb barát. Hűséges, szerény, odaadó, és te ellököd magadtól.

Dumay: Hát csak nem hiszi, hogy én hiszem azt, amit mondok!

Író: Hej, te... te... *(Felveszi a névjegyet és olvassa.)* Te kislaposi és nagylepesi Dumay András császári és királyi kamarás.

Dumay *(körülnéz)*: Tessék, mi az?

Író: Nahát, mit nézel, keresel valakit?

Dumay: Én nem, de te valakinek a nevét mondtad predikátumokban. Úgy hangzott, mint valami igeragozás.

Író: Én?... Én a te nevedet olvastam le erről a névjegyről, amelyet beküldtél nekem. Kislaposi és nagylepesi Dumay András császári és királyi kamarás.

Dumay: Szabad megnéznem? *(Átveszi a névjegyet és nézi.)* Ezt a névjegyet küldtem én be? Nahát, a ménkü vágjon az előszobába, olyan sötét van ott, hogy még. S magam sem tudom, mit vettem elő a tárcámból.

Író: Na jó, jó... csak tedd vissza. Mindegy, még majd hasznát veszed máshol, szerencse fel.

Dumay: Hehehe... *(Kényszeredetten nevet.)* No de most már ne tréfáljunk, öregem. Megmondom úgy, ahogy van, én nagyon éhes vagyok. S éppen ezért kérek, bonyolítsuk le ezt az üzletet kedvezően. Hiszen nem ragaszkodom hozzá, hogy aláírd ezt a gyűjtőívet, nem akarok én tolakodó lenni. Nem az én természetem, de ha kegyes volnál egy ötpengőssel kisegíteni, mert már acontóban megrendeltem odalént a „Zenélőórát”-nál a rostélyost.

Író: Öt pengőm nincs... Egyáltalában semmim sincs! És több tárgy nem lévén, az ülést berekesztem. *(Feláll.)*

Dumay *(felugrik)*: Azt akarod ezzel mondani, hogy „pil-

lanatnyi pénzzavarod“ van. Nem óhajtasz segítségemre lenni. Kérlek, visszaadom azt a rongyos öt pengőt ma délután...

Író (*hidegen*): Elég, ne fáradjon, Dumay úr.

Dumay (*összeüti a bokáját*): Pardon, uram, én nem vagyok Dumay, én Rucsuk vagyok.

Író: A, maga a Rucsuk. Most már emlékszem. Persze maga az, akit mindenünnen kirúgtak.

Dumay: No és aztán? Pehem volt.

Író: Nem tesz semmit, Isten áldja.

Dumay: Akkor hát megyek... de mi lesz azzal a rostélyossal?

Író: Tudja mit, szóljon be a vendéglőbe, hogy főzzék meg jó puhára, egy óra mulva bemegyek és én fogom megenni.

Dumay: Maga fogja megenni? Hát azt már nem. Mégis csak szörnyűség, hogy milyen világot élünk. Borzalmas világ ez, kérem, igazán az ember nem bízhatik senkiben, még az íróban sem. Mert kiveszett belőlük minden idealizmus. Én teljes jó-hiszeműséggel felfáradok ide, abban a hitben, hogy itt egy megértő, jóságos lelket fogok találni, akit még nem rontott meg a nagyváros miazmás levegője, mire kiderül, hogy én önhöz hasonlítva (*mutatja*) kicsiny... nézze, ilyen kicsiny törpe vagyok.

Író (*fölnyelve*): De nem reménytelen törpe...

Dumay: Ugyan hagyja azt a törpét. Nem is az bánt engem, kérem, de az, hogy mikor én idejöttem, azt hittem magamról, hogy én vagyok a „főzések“ nagymestere, aki ennek a művészetnek minden csinyját-binját világrelációban a legjobban értem... S akkor itt, most kiderül rólam, hogy én egy tehetségtelen kezdő vagyok, mert maga százszor... mit százszor, ezer-szer... milliószor nagyobb ganef, mint én.

Író: Na, de most már elég... Rucsuk mars ki!

Dumay: Maga kidob?

Író: Űgy, ahogy mondja.

Dumay: Consilium abeundi... Mehetek... Kidobtak. Diák lettem újra... Agyó. (*Fölcsapja a fejére a kalapot, kimegy és bevágja maga után az ajtót.*)

Író (*magáramaradva előveszi saját munkáinak gyűjtőívét, nézegeti, aztán felsóhajt*): Biz' Isten, nagy dolog az irodalom! Mennyien úzik és mennyien élnek belőle... Ki-ki a maga módja szerint...

(*Függöny.*)

Versek

Irta: P. Jánosy Béla.

Petőfi szelleme

Serdüljetelek elbágyadt magyarok,
Dobbanjatok leláncozott szívek...!
Óh, vártuk ezt a lángoló napot,
Hős dallal jertek énekelni meg...!
A dob doboljon, zengjenek a húrok,
Legyünk ma mind, mind lelkes trubadurok,
Hadd rendüljön az ég és föld bele,
Hogy újra él Petőfi szelleme...!

Itt járt a nemzet hősi lantosa,
Ölelte éj, csókolta pirkadat,
Innen hívta a végzetes tusa,
Hogy égbe szálljon Segesvár alatt...!
S a dárda, mely ott tükkörén szívének
Vért biborolt, — nem néma gyászt idézett,
De régi, nagy példát ragyogtatott:
Dicső, ki a hazáért halhatott...!

Világszabadság, és e szép, merész
Álom mögött a nagy, szabad magyar!
A dalnok így adá nekünk e részt,
Nem tudva, hogy jövődönk mit takar.
S a nagy magyar lecsónkult kis magyarnak,
Szenvedte sodrát pusztító viharinak,
S hogy elrogyott bitang pribékekért:
Huszonkét évig rabkenyéren élt...!

Huszonkét év: minő parány, csipet
Ahoz, hogy mik valánk és mik leszünk,
A kor, amely felettünk eltipeg,
Bár az idők mély tengerébe tünt, —
Ám a szabadság vérző dalnokának
Szelleméhez tömjént égetni járnak
A boldog nemzet hálás gyermeki,
Mert drága tömjén, s mirrha kell neki...!

Légy büszke, Erdély! Lelke itt lebeg,
S örökön is fog itt vigyázni rád,
S szőke Küküllő partjai felett
Az ő porából nő a vadvirág...!
Ide láncolja, fonja minden inda,
El nem rabolja képzelet, legenda,
S a délibábos róna nagy fiát
Csaba királyfi földje fogja át...!

Légy boldog Erdély! Izmos karodon
Már nem csörög a rablánc szégyene,
Lelked a szent szabadsággal rokon,
S ha méltó vagy rá, bizton élj vele...!
S míg élsz vele, a rabság pokla retteg,
Petőfi lelke ég, lobog feletted,
S hogy lelkedet fény és láng hintse be:
Véled lesz a szabadság Istene...!

Gólya az aszfalton

Piros csőrű, hosszú lábú, szürke hátú gólya,
Zúgó nádak, fénylő tócsák, hímest rét lakója,
Hangyabolyként hol serényen gomolygott az élet.
Lármás város közepében sik aszfaltra tévedt.

Járó-kelők megbámulták, kocsik kikerülték,
Találgatták, boncolgatták városra kerültét,
Az autó túlkölt rája, a bicikli csengétt,
Szürke gólya megbontotta a városi rendet.

Árva gólya, néma gólya nézett jobbra, balra,
Gondolt messzi hús tavakra, békacombra, halra,
Fészekaljra háztetőkön kémény húzatában,
Sík mezőkre, hol sugárból fénylő láthatár van.

Menj el innen, szállj el innen szürke gólya, gyorsan.
Kőfalak közt, kőszívek közt béna embersors van.
Itt nevetnék piros csőröd, az aszfalt megéget,
A jó Isten nem teremtett városlakni téged.

Hol a kék ég végtelenben omlik a határra,
Hol a zengő rét palástján nem ijeszt a láрма,
Gólyatársid hol vidáman húznak, kelepelnek,
S hosszú lábad, piros csőröd ismeri a gyermek, —

Ebből a nagy zürzavárból oda szállj te vissza,
Nem, mint itt a poros aszfalt, ott az útad tiszta,
S menned ha kell, el tudsz onnan igazodni délre.
Itt, szegényke, csak halálra vagy köztünk ítélve.

Mi is vagyunk, kiknek Isten hogyha szárnyat adna,
Boldog vidám vijjogással szállanánk magasba,
Megtalálnók az irányt, hol boldogság van, s béke,
Kéklő egek, napos tavak ragyogó vidéke.

Mi is vagyunk, az aszfalton akik eltévedtünk,
Száguldó gép, gyors bicikli tartozéki lettünk.
Vágyva nézziük, ahogy szárnyad kék azurba szálldos,
Boldog gólya... Minket immár rabbá tett a város...

A FINN-UGOR NÉPKÖLTÉS KIMAGASLÓ ÉRTÉKEI

ÍRTA: BÁN ALADÁR

Midőn a világháború eseményei következtében két évtizeddel ezelőtt a finn—ugor népcsaládnak két művelt tagja, a finn és az észti, visszanyerte évszázadokkal ezelőtt elvesztett függetlenségét, a tudomány és az irodalom mezején már mintegy másfél évszáz óta élő néprokonsági gondolat addig nem is álmodott erőre kapott. Bár a három finn-ugor kultúrnép egyike széttépett hazájának romjain búsongott, mély fájdalomát enyhíté a két felszabadult testvérnép örömeiből merített tudat, hogy a csüggedetlen és áldozatos küzdelem előbb-utóbb megvalósítja a Gondviselésbe vetett hit sugallta jogos reményeket. Ez a magasztos érzés vezette a rokon népek képviselőit, midőn az 1921. év június havában Helsinkiben lezajlott első finn-ugor kultúrkongresszuson kimondták, hogy ezután minden három vagy legalább öt évben ily találkozót rendeznek, hogy ápolják és élesszék a rokoni szeretet és együttműködés érzelmeit. Azóta öt ily nagygyűlés volt, s az idén lett volna Budapesten a hatodik, ha a körülmények engedték volna. E kongresszusok állandó bizottsága már több, mint egy évtizede gondoskodott arról, hogy a néprokonság eszméje az illető nemzetek szélesebb rétegeiben is gyökeret verjen s e célból elhatározta, hogy minden esztendő októberének harmadik hetében főleg az irodalmi társaságok és az iskolák körében megemlékeznek a közös eredet és az ősi hagyományok szálaival egybefűzött népekről és azok kultúrtejesítményeiről. E határozat megvalósítása érdekében — mint a finn és az észti — a magyar közoktatásügyi miniszter is elrendelte az iskolai emlékünnepek megtartását. Ez ünnepek szellemében óhajt Társaságunk eljárni, midőn e szerény előadás megemlékszik finn-ugor testvéreink szellemi erejének egyik legértékesebb megnyilatkozásáról: világra szóló népköltési kincseikről.

Emlékeztetésül fölemlítjük, hogy e húszmillió lélekből álló népcsalád tagjai ezek: a magyar, a finn és az észti nemzet, valamint ez utóbbihoz szorosabban csatlakozó, alig 2000 főre tehető kis töredék, a lettországi liv nép. Oroszország területén élnek a következő, némi autonómiával bíró törzsek: a mordvin és a mari (cseremis), a komi (zürjin) és az udmurt (votják); s a négy

országban (Orosz-, Finn-, Svéd- és Norvégországban) szétszóródott lapp, — továbbá a magyarral együtt az ugor ágat képező vogul és osztják nép.

E népcsalád egyes tagjainak világszerte elismert, értékes népköltési termékei vannak. Nem szólva a mi folklórincseinkről, ez alkalommal csupán az e téren legkimagaslóbb két-két testvérnépről: a finn-észtről és a vogul-osztjákról, illetve ezek népköltészeti termékeiről szólunk.

*

Nemcsak a finn, hanem az egész finn-ugor népköltésnek koronája a *Kalevala*. A magyar olvasók jól ismerik ezt a világhírű költeményt Vikár Béla kitűnő fordításából, mely az eredetinek szépségeit csodálatraméltó hűséggel tükrözteti. Nem időzhetünk most e nagy műnél oly hosszan, amint azt érdemlené, azért a teljesség helyett inkább arra törekszem, hogy a legfontosabb szempontokat emeljem ki a tudományos és esztétikai megállapítások tömegéből.

Mi a *Kalevala*? A poétikai kézikönyvek az ú. nev. naiv vagy népéposzok közé sorozzák. Ezekhez számítják a görög és a hindu époszokat, valamint a Nibelung-éneket, a Róland-éneket, az Eddát, a Cid-románokat, az észti Kalevipoetet, sőt Longfellow *Hiavatháját* is. Ám ez a beállítás nem egészen helyes. A *Kalevalát* különálló hely illeti meg a világirodalom nagy alkotásai között. A legújabb kutatások ugyanis kiderítették, hogy az említett elbeszélő költemények egyike sem származik közvetlenül a nép ajkáról, mert az ezerfejú nép nem képes hosszabb egységes alkotásra, csupán rövidebb lélekzetű költői művek (ballada, monda, mese stb.) létrehozására és megőrzésére. Az ilyen egytárgykörű epikumokat mindig egy vagy több költői tehetségű írástudó ember fűzi egybe, önállóan feldolgozva a néptől nyert anyagot. Ezért az említett naiv époszok többé-kevésbbé a műköltészethez tartoznak, kivéve a *Kalevalát*. Ez létrejöttét egy küldetésszerű férfiúnak köszönheti, Lönnrot Illésnek (1802—1884), aki ifjúkorától fogva ösztönszerű buzgalommal foglalkozott az ősi finn népvörsekkel, az ú. nev. runókkal, s több mint tíz gyűjtőúton menté meg ezek tetemes részét az elkallódástól. A Gondviselés különös ajándéka volt, hogy ily férfira bízta ezt az apostoli munkát, aki nem törekedett egyéni költői babérokra s orvosi teendői közben nemigen merülhetett el a világirodalom epikai

remekeinek tanulmányozásába, s így csupán a maga tősgyökeres népies érzékére támaszkodott, midőn régebbi folkloristák, főképp Gottlund (1796—1875) eszméitől megragadva, arra a gondolatra jött, hogy a finn népnek régebben és újabban följegyzett énekeit egybefűzze. Ő és kortársai, szerencsére, még abban a hitben éltek, hogy a régebbi naiv époszok csakugyan a nép ajkán születtek teljes mivoltukban, s ilyen époszok volt egykor a finneknek is (mint ezt Arany János a magyar népről hitte) s a mostani népi elbeszélő versek ennek a régi, idők folyamán széttöredezett éposznak kései maradványai. Ez a meggyőződés adta Lönnrotnak a bátorságot, hogy megkísérrelje a népversek egybeszerkesztését. Több kisebb kísérlet után el is készítette ezt az epikumot s 1835-ben kiadta Kalevala néven, 32 énekben, 12.078 sorral. Az elismerő fogadtatástól föllelkesítve pedig újabb, tetemesen bővített, végleges formában, 1849-ben, 50 énekben, 22.795 sorral.

A Kalevala rendkívüli költői érték, de nem éposz oly értelemben, mint azt a poétika szabályai követelik; főleg szerkezetre nézve kifogásolható. A Kalevala egyedüli a maga nemében, ő maga alkot egy új műfajt: a *folklór-époszt*. Minden részében, sőt minden sorában a nép ajkáról van lejegyezve, Lönnrot úgyszólván semmit sem tett hozzá a magáéból, erre nem is lett volna elég költői tehetsége. Csupán arra szorítkozott, hogy a számtalan változathból (kb. 100.000) a legszebb részleteket kiválogatva, ú. nev. mintavariánsokat (valiotoisinto) készítsen, s ezeket tárgy szerint csoportosítva, egymáshoz illessze. Ily módon esztétikai szempontból nem alkotott ugyan kifogástalan szerkezetű, lényeges ellenmondások nélküli művet, de megőrizte a népköltészetnek mindennel fölérő üdeségét, eredeti varázsát. Olyanforma hatást tesz ez a költemény, mint szebbnél-szebb, tarkahímes népi kézimunkák gyűjteménye, melynek derűs, friss színei, minden változatosságuk mellett is, utolérhetetlenül egységes harmóniába olvadnak. Ez a hangulat babonázta meg mindjárt kezdetben a világ legjelesebb tudósait és esztétikusait (Grimm Jakab, Schott Vilmos, Müller Miksa), kiknek sorában ma is első helyen áll a finn Julius Krohn (költői nevén Suonio, 1835—1888), aki 1885-ben megjelent Finn Irodalomtörténetében egész kötetet szentel a Kalevala fejtegetésének. Igen helyesen emeli ki a Kalevala legfontosabb jellegvonását: a nemes *emberiességet*, melyben fölötte áll az összes európai époszoknak. Gondoljunk csak a Nibelungenlied és az Edda kegyetlen, vad hőseire, vagy a homéroszi Akhil-

leszre, aki egyéni sérelme miatt kész saját népét pusztulásba taszítani. Mennyivel nemesebb lelkűek a kalevalai hősök! Ez az éposz tele van szívreható, lélekemelő jelenetekkel. Ilyenek pl. Väinämöinen szerelme Aino iránt, vagy Lemminköinen anyjának szeretete fia iránt.

A hangulatbeli szépséget növeli a nyelv ritka hajlékonysága, gazdagsága és a verselésnek két évezreden át kifinomult tökélye. A nyolcszótagos trochaensi sornak a játszi lejtés mellett főszépsége a rendszeres kezdőrím, az alliteráció s tartalmilag a rendszeres parallelizmus, gondolatpárhuzamosság, melyben a verssor tartalmát a következő sor megismétli, de más, rendesen közérthető, újabbkeletű szavakkal. Ez a verselés a runók előadási módjából fejlődött, mivel ezeket felelgető módon két énekmondó vagy egy énekmondó és a kar adta elő. Ily módon a vers és a zene együtt született. A zenei kíséretet citeraszerű kantele v. kannel szolgáltatta, melyet az énekes képletesen „ládikának” is nevez, mint pl.:

*Verses ládikámat veszem,
térdeimre lefektetem,
fölnyitom a dalszekrénykét,
szedem a szók szépít onnét.*

Említettem, hogy a Kalevalában több homályos rész és kifejezés található, melyek megfejtésével sokat vesződtek a folkloristák. Legfogasabb kérdés két szó eredeti jelentésének megfejtése, — ezek egyike a *sampo* (szampo). A sampo-kérdés egész anyagának egybefoglalását s annak legújabb magyarázatát *Setälä Emil* nyújtotta „A szampo rejtelve” (Sammon arvoitus, 1932) c. hatalmas művében. A Kalevala érthetőségének nem kis mértékben árt, hogy a benne megénekelt harc főökának, az ú. nev. szampónak mibenlétét a költeményből nem lehet megállapítani. Maguk a népénekesek sem tudták, mit jelent voltaképp ez a szó. A számos magyarázat közül a legújabb és legnépszerűbb Setälä-é; szerinte ez a kifejezés eredetileg oszlopot, dúcot avagy *tengelyt* jelentett, amely a világot tartja, s ha ez kidől helyéből, megszűnik az élet rendje és lehetősége. E tengely végén, fokán arany-szeg van, amely nem egyéb, mint az északcsillag, melynek neve finnül Pohjanneula vagy Pohjannaula, t. i. Észak tüje v. szege, s ez a tengelynek foka, vagyis vége, agya. Ez az eredeti, ősrégi

jelentés azonban a néptudatban elhomályosult, csupán annyi maradt meg belőle, hogy a sampo valami szerfölött értékes tárgy, amelynek megléte áldást hoz, hiánya pedig nyomorúságot okoz.¹

A másik ily rejtélyes szó maga a Kalevala, melynek -la (-lä) végződése helyet v. valamivel való ellátottságot jelentő szónak a képzője. Némelyek szerint hősök honát, vagy pedig magát Suomit, Finnországot jelenti. Szerény véleményem szerint mind a két vitás szó a menyegzői szokások régi, elhomályosult szókincséből való. A kaleva v. kalev eredetileg *völegényt* s így a Kalevala völegény otthonát, lakását, a szampo pedig *menyasszonyi ajándékdobozt*, ládikát jelentett, melyet a völegény készített arájának! A Kalevala főmotívuma ugyanis, mint a legfőbb népies epikumé, a nőszerzés, s e köré fonódtak a többi epizódok. E nézetemet egyébként külön dolgozatban szándékozom kifejteni...

Väinö Salminen,² a jeles finn folklórtudós kutatásai alapján megállapította, hogy csupán az mondható joggal népköltőnek, akinek neve az ismeretlenség homályában vész el s aki írni-olvasni nem tudott és így az iskolai tanultság nem ábrándíthatta ki ősi, naiv világnézetéből. Azok az énekmondók, akiktől a kalevalai verseket följegyezték, csak továbbadói voltak a régi nagy énekesek műveinek s ők maguk értékesebb verseket nem tudtak szerezni. Az olyan költemények, melyeket valaki íróeszközzel a kezében szerez, sohasem lesznek valódi népversekké.

Lönnrot a Kalevalán kívül még több népköltési gyűjteménnyel ajándékozta meg nemzetét. Legértékesebb ezek közül a kisebb népversek gyűjteménye, a *Kanteletar* vagyis Lanttündér, mely 1840-ben látott először napvilágot, majd bővített alakban 1887-ben három könyvben, kb. 700 lírai és epikai verssel.

A lírai versek alaphangulata bánatos, merengő, de a vidám elem, sőt a humor sem hiányzik belőlük. Előadásmódjuk és verselésük — különösen a III. könyvben levő elbeszélő költeményekben — mindenben egyezik a Kalevaláéval. A *Kanteletar* verseiből egy koszorúra valót már évtizedekkel ezelőtt lefordítottam³ s azóta többször közöltem belőle itt-ott egy-két fordítást, azért ezalkalmmal csak a bevezető dalt mutatom be, amely gyönyörűen éneklí meg a kantele, vagyis a lant eredetét:

¹ V. ö. Bán: A szampo rejtélye. Turán, 1932. 27. l.

² Kalevala-kirja (Kalevala-könyv). 1935.

³ Kanteletar, a finn népköltés gyöngyei. 1902.

Hazudnak, azt mondom rájuk,
 Haszontalan jár a szájuk,
 Kik a lantról azt fecsegik,
 Kanteléről rebesgetik,
 Hogy agg Väinämöinen véste,
 Isten keze készítette
 Vén csukának vállcsontjából,
 Vízi ebnek állkapcsából.

Szenvedés volt a szerzője,
 Kinlódás a készítője,
 Fogóját gond faragcsálta,
 Gondtul görbült meg a háta,
 Húrjai a szív keserve,
 Búszegekkel van kiverve...
 Ezért nincs rajt' vidám nóta,
 Öröm sose ömöl róla,
 Ezért eped búsan, árván,
 Kedv nem szólal száraz fáján,
 Mert formázta bánat és gond,
 Készítője kesergés volt!

E régi finn dalok nemcsak a verselésben, de egyszerű, kevés változatosságot nyújtó dallamaikban is sokat őriztek meg azokból a régi zenei motívumokból, melyeket a finnek még őshazájukból, a Ural mellékéről hoztak magukkal. Mint az újabb kutatás (Klemetti) kiderítette, a Finn- és Oroszország érintkező szélein: Karjalában és Lappföldön fennmaradt dallamokban az ősi finn-ugor, sőt uralaltáji muzsikának évezredes emlékei lapanganak. A finn-lapp zenei elemek egészen Japánig nyomozhatók, s ezek az ősi emlékek újabb korban nagy finn zeneszerzőket, köztük Sibeliuszt is, megihlették.

*

A finn-nek — mind származásra, mind nyelvre nézve — legközelebbi rokona, betűszerinti értelemben vett testvére az észti. Ugyanezt mondhatjuk népköltészeti emlékeikre is. A finn népversek legnagyobb részének motívumai, sőt gyakorta kifejezései, fordulatai is megtalálhatók az észteknél. Hisz a Szentpétervártól délnyugatra eső Inkeri (Injermanland) nevű, Észtor-szággal határos orosz tartomány finn törzsénél jegyeztetett föl a

kalevalai énekek legértékesebb része, s ez a föld mintegy hídnak tekinthető, ahonnt az észti énekmotívumok a finn nép dalkohójába, a finn- és oroszországi Karjalába kerültek.

Az észti népköltészetre a XIX. évszázad elején irányult a gyűjtők figyelme (Herder) s több kisebb-nagyobb gyűjtemény megjelenése után egy buzgó és kiváló tehetségű férfiú: *Kreutzwald Frigyes Reinhold* (1803—1882) elhatározta, hogy a Lönnot példájára, ő szintén egybefűzi népe költői hagyományait egy egységes műbe. Ő azonban nem volt e munkában oly szerencsés, mint nagy finn példaképe. Neki nem állott oly gazdag népköltési anyag rendelkezésére, s a meglevő följegyzések sem voltak nyelvi és verstani szempontból oly tökéletesek, mint a finnekéi. Ezenkívül neki nagyobb költői tehetsége és ambíciója volt, mint Lönnotnak, s ez a körülmény olyan útra vitte, amilyen a többi nemzeti éposz megalkotói jártak. Az általa *Kalevipoeg*-nek (Kalev Fia) nevezett époszba fölvelt és versbe öntött számos prózai népmondát és mesét is, sőt egyes részeket egészen ő maga költött. Ily módon szerkezetre, világosságra nézve tökéletesebb művet alkotott, de ezzel a népköltés egyszerű, keretetlen szépségének sokat ártott. Neki azonban főcélja az volt, hogy az évszázados elnyomásba, szenvedésbe belefáradt, csüggedező népébe nemzeti öntudatot, szebb jövőbe vetett reményt öntsön, s ezt a nemes törekvését — mint az észti nép későbbi története megmutatta — el is érte.

A húszénekes s kereken 19.000, nyolcszótagos sorból álló éposz négy részletben, 1856—1861-ben jelent meg, 1928-ban fordításomban magyar nyelven is napvilágot látott. Költői szépségei nagyjában a Kalevalára emlékeztetnek — főleg az altiteráció és a parallelizmus bőséges alkalmazásában. Tartalmát — kerekdedsége folytán — nemcsak dió-, hanem mogyoróhéjban is el lehet mondani.

A költemény szerkezetileg — mint Petőfi János Vitéze — két részre oszlik. Az I—VIII. ének elregéli Kalerfinak, az észtek regebeli királyának születését és ifjúkorát. Hősünk utószülött volt; atyja az ő megszületése előtt sírbaszállott. Két bátyja volt. Özvegyen maradt anyját, Lindát, kinek kezéért a kérők seregestül versengtek, egy kikoszarozott finn táltos elrabolta. A fiúk anyjuk keresésére indultak. Kalevfi — a legfiatalabb fiú, az éposz főhőse, sok küzdelmes kaland után megtudja, hogy anyju-

kat hiába keresik, mert az istenek, könyörgését meghallgatva, kősziklává változtatták. Erre mindhárom fitestvér hazatér, s a legfiatalabb, hősi versengésben diadalt aratva, népének királyává lesz. Önként kínálkozik itt az alkalom az éposz befejezésére. Ekkor azonban új történet indul meg, mely a legkülönfélébb kalandok sorozatából áll. Kalevfi harcba keveredik az ördögfiakkal, eljut a boszorkányok és óriások közé s mindenütt győzelmet arat. Végre elhatározza, hogy megismeri a mindenség titkait s e célból fölkeresi a világ végét. A költemény befejező éneke elmondja az észtek reménytelen küzdelmét a mindenfelől rájuk zúduló hatalmas árja seregek ellen és Kalevfi tragikus halálát. Élete azonban az alvilágban folytatódik:

*Fönn az égben a hős lelke
Oltözködik megint mezbe,
S mennyországi lakomákon
Mulatozik nagyvidáman
Örök örömöket lelve,
Földi bajról feledkezve.*

Az észtek folklórkincsei nincsenek a Kalevipoeggel kimerítve. Csak ennek megjelenése után kezdődött igazában egyes kimagasló férfiak munkájával és vezetésével a népköltési termékek összegyűjtése, mely kataszteri pontossággal ment végbe, úgy, hogy e tekintetben a kis észti nép — a finnt sem véve ki — ma első helyen áll a világ összes népei között.¹

A két, származásra nézve legtávolabbi rokonnéptől forduljunk most affelé a két kis ikernép felé, amely évezredekkel ezelőtt a mi őseinkkel egy volt s magát ma is a „magyar“ névvel azonos eredetű „manysi“ névvel nevezi. Mindkettő csökkenő számú néptörzs; a vogul lélekszáma Kannisto szerint kereken 5000, az osztjáké 20.000. A folklórban azonban mindkettő arányát messze túlhaladó mértékben számottevő, sőt csodálatosan gazdag népecske. Ősi hagyományaik a népköltészet, az ethnográfia, a nyelvészet, a mythológia terén a legbecsesebbek közé tartoznak a földkerekségen. Nekünk magyaroknak szentek ezek a kincsek, mert eleinknek majdnem teljesen eltűnt szellemi világába engednek bepillantást, s kellő méltánylás és tanulmányozás mellett

¹ V. ö. Bán Aladár: Az észti költészet virágai. Budapest. Szt. István Akadémia. 1940.

hivatva volnának a magyar művészetnek, költészetnek, sőt némely tudományágnak is új, eredeti s az idegen népektől is több figyelmet kivívó irányt szabni.

A vogul-osztják népköltési termékek följegyzésében és fejtegetésében legtöbb érdemet szereztek a magyar Reguby, Munkácsi és Pápay József, az orosz Patkanov Szerafim és Kannisto Artur finn tudós. Följegyzéseiket, tartalmuk szerint, öt osztályba csoportosíthatjuk: ezek: 1. verses és prózai mythológiai termékek; 2. az előbbiekkal rokon medvénekek; 3. hősének; 4. balladák és románcok; 5. mesék és egyéb prózai följegyzések. Ezek közül folklorisztikai szempontból a 3 előbbi csoport érdemel nagyobb figyelmet, mert a vogul-osztják népköltés mivoltát ezek határozzák meg.

Valamint a vogul-osztják nyelv a magyarral egyetemben külön csoportot tesz szemben a többi rokon nyelvvel, szellemi termékeiken szintén észrevehetők a külön faji vonások, melyek sok tekintetben hasonlítanak a magyar népeihez. A finn és a vele közelebbi rokonságban álló népek költészetén valami álmyszerű ábrándozás, szemlélődő magábavonulás húzódik át. A Kalevalát és a Kalevipoetet olvasva gyakran úgy érezzük, mintha a mesék országában járnánk. A vogul-osztják népversekben ellenben, még a mythosokban is, lépten-nyomon érezzük, hogy a népköltő nem szakad el a való világtól; benne él, onnan veszi képeit, gondolatait és tárgyait. Épp ily érzéket találunk a *realitás* iránt a magyar népnél és legnagyobb népies költőinknél is: Petőfinél, Aranynál, Tompánál.

A vogul-osztják népköltésnek több oly vonása van, mely a finn-észtet is jellemzi s nem lehetetlen, hogy a hajdan együttélés emléke. Ilyen az éneknek, a *költészetnek nagyrabecsülése*. Egész sor népverset találunk mind a vogul-osztják, mind a finn-észt ikernépnél, mely az ének, a költői ihlet isteni eredetét, az énekes hivatásának magasztosságát és örök értékét zengi.² A világirodalomban is párját ritkítja az a ballada, melyet a nép Túr apó, egykori kondai vogul fejedelemnek tulajdonít, aki még a sírban sem tud nyugodni költői hivatásának gyakorlása nélkül. E költemény az ősi finn-ugor runo-versbe öntve így hangzik:

² V. ö. Bán A.: Az „ének” költészete a finn-ugor népeknél. Munkácsi-
emlékkönyv, 1930.

Az énekes³

Nyíl-röptényi idő alatt
a lelkemben ének fakadt
s elfojtani a szívemben
mindhiába igyekeztem.
Hogy a marthoz mendegélek
vízmeríteni, im az ének
nyelvem hegyén zümmög egyre
fogaim közt rést keresve.
S amint megyek, észreveszem,
hogy besurran az énekem
egy lánykának a fülébe
s egy, a parton játszadozó
fiúcskának a fülébe...

Hova szálltál, kis énekem,
hova mentél nyílsebesen
csillaghimes síma jégen,
holdvilágos téli éjen?
Mint a selymes tollú madár
délről jövén az ágra száll
s kerek farkát, dalolgatva,
hét táj felé hajtogatja:
dalocskám is zengve-bongva
hét táj felé száll csapongva...

Sok — vagy kevés időt értem;
nem is tudom, meddig éltem,
s im dúsfürtű drága fejem
izzadt párnán pihentetem.

Soká sínylek így kinlódva,
s mintha sárga selyem volna,
mely szakadoz, szertebomlik,
lelkem búcsúzva halódik...

Fürtös fejem mélyre, mélyre
fektetik a föld ölébe,
s a sok rokon göröngyökkel,
kemény hanttal temeti el...

Fut az idő, gyorsan rohan.
A gyászhétnek már vége van,
s ekkor mind a sírhoz jönnek,
halotti tort ünnepelnek...
S halld! a szeges koporsónak
fedelén egyre kopognak!

Szól egy kételkedő asszony:
„Atyja után kopog bizton.”
De egy hívő asszony mondja:
„Nem apjáért kopogtatja.
Öthúros szép citeráját,
húros dalkísérő fáját
mért nem tettétek melléje
koporsója üregébe?”

Húros fámat előhozzák,
koporsómat fölszakítják,
s könnyökömre támaszkodva
találnak a koporsómba'...

A dalkísérő „húros fa” a finn-észt kannelnak, kantelának a mása s épp oly fontos szerepet játszott az ősrégi költői hagyományok előadásában és megőrzésében, mint a kalevalai runoknál. Szembeszökő egyezést találunk a két ikernép verselésében is. A gondolatritmus, főleg ennek két faja, ú. m. a parallelizmus (ugyanazon gondolatnak a következő sorban való megismétlése) és a cáfoló-ismétlés ((pl. hosszú ideig, rövid ideig mentem) épp

³ V. ö. Munkácsi B.: Vogul népköltési gyűjtemény, IV. k. 118—122. l.
„Tür nagyapám készítette ének”.

oly közönséges, mint a finn-észt költészetben. Az *alliteráció* azaz kezdőcím szintén ily közös örökség, bár itt nyelvi okból nem lett oly szabályos verstani készség, mint a finn-észt versekben, hanem csak szórványos, mint a magyarban. Ennek oka az, hogy a finn és az észt nyelvben oly kevés szókezdő magánhangzó van, hogy az alliteráció úgyszólván elkerülhetetlen, míg az ugor nyelvekben ez a nyelvi tulajdonság nincs meg. De még fontosabb és szembetűnőbb az, hogy a *medve kultusz költészete* e két-két népnél tartalmilag csodálatosan egyezik.⁴ Az egyezések kimutatását még folytathatnánk, de most inkább pár szót mondunk a vogul-osztják költészet legszebb, legeredetibb tulajdonságáról s ez a *drámaiság* és a vele összefüggő *plasticitás*. A megénekelt személyek maguk mondják el tetteiket, életük folyását és pedig a jelenbe helyezve, mint ezt láttuk a bemutatott énekben is. Ez a szokás onnan eredt, hogy az elhunyt hősnek elkészítették kép-mását és ez előtt a bálványyszerű bábu előtt — mintha maga az ábrázolt személy szólana — mondták el a róla szóló éneket. Ez az előadási forma fölülmúlhatatlan mozgalmasságot, életszerűséget ad az előadásnak.

Befejezésül visszatérünk egy már érintett gondolathoz. Az észtnek, de különösen a finnek, a kultúrélet minden terén visszavisszatérnek ősköltészetükhöz, onnan merítenek motívumokat, ihletet s mintákat irodalmi és művészeti alkotásaikhoz. Mi, magyarok, nem követhetnők-e példájukat oly módon, hogy saját folklór-hagyományainkat kiegészítve, néprokonaink gazdag népköltési adataival megkísérelnők reális alapon rekonstruálni eleink életének, küzdelmeinek képét valami nagyszabású epikai műben, mely pótolná a népies nemzeti éposz hiányát? Zempléni Árpád Turáni Dalaiban szép sikerrel tört utat a rokonnépek nyújtotta költészeti anyag feldolgozására, de ahhoz, hogy valódi nemzeti époszunk szülessék, egy második Arany Jánosra volna szükség. Hogy a vogul-osztják hagyományos költészet ily feldolgozásra alkalmas, arra ékesen szóló bizonyíték, hogy egy idegen népnek, az oroszoknak irodalmában már két ily irányú kísérlet történt. Zsirai Miklós „Finnugor rokonságunk“ c. művében (193—4 I.) olvassuk e sorokat: „Az obi-ugor népköltészet vonzó varázsának beszédes bizonyítéka M. A. Plotnikov eljárása, aki „Jangal-maa“ (Lápföld) címen húszénekes orosznyelvű époszt szerkesztett egybe

⁴ Lásd: Bán A.: Képek a finn nép életéből, 1905. 47—53. 1.

a vogul népköltészet anyagából. Még jellemzőbb, hogy ez a Kalevala és a Hiawatha példáját utánzó vállalkozás tüstént új költői alkotásra ihletett: a Jangal-maa szabad átdolgozásából megszületett Klycskovnak „Madur vaza pobeditel” című 18 énekes hősi éposza, afféle vogul Kalevala, orosz köntösben.

Amint a mondottakból láttuk, finn-ugor testvéreink sok értéket nyújtanak a folklórnak. Ugyanezt mondhatjuk a kultúra egyéb ágaira nézve is, így tehát különösen nekünk, magyaroknak, hasznos és hálás dolog a velük való foglalkozás. Mindaz, amit ez a kicsiny népcsalád hosszú, küzdelmes századok alatt alkotott, jogosulttá teszi a reményt, hogy tagjai megállják helyüket a mostani világválság zivatarában s mint az emberi haladás derék munkásai elérik jogos törekvéseik teljesülését. Adja Isten, hogy úgy legyen!

Versek

Írta: Szathmáry István.

Új dal régi húrón

(1941)

Új dal zendül régi húrón,
Régi kedvvel egyre húzom.
Egyszerű, de magyar nóta.
Van-e, nincs-e hallgatója?
Hogyha nincs is, azt se bánom,
Csak fakadjon friss virág, lomb
El nem száradt nótafámon.

Nem is olyan nagyon régen,
Csillagtalán, zordon éjben
Fáklya fénye, lángja lobbant
Szívből ömlő száz dalomban:
Renyhe alvót költögettem
S csalfa mámor poharába
Égő tűzmagot vetettem.

S aztán hősi dalt regéltem
Láncra-vert nép börtönében.
A letűnt kuruc dicsőség
És szabadság fenkölt hőseit,
Nagy Rákóczi megdaloltam,
Hiszen ősi, szent rögének
Én is száműzöttje voltam.

Új dal zendül régi hűron,
Régi kedvvel egyre húzom:
Hosszú éjre hajnal virradt,
És leráztuk láncainkat.
Szűz hegyormon, sík határon
A turulnak szárnya lebbent,
S megvalósult sok-sok álom.

Akik tűzmagot vetettünk,
Telhetnék ma büszke kedvünk:
Hollók, varjak messze szálltak,
Jóságéink tettere váltak.
És én mégis arra nézek,
Hol gyászfátyla leng, lobog még
Egy megcsúfolt ezredévének.

Mert ezt vallom élve-halva:
Végtelen az Úr hatalma.
És mivel ő rendelt ide,
A Kárpátok bérceire,
Egy napon a kürt rivallva
Szól... s feltámad szent királyunk
Régi, fényes birodalma!

Az új keresztes had

(1941)

Ugrásra készen állott, — a tigris szomja, éhe
Ott villogott kajánul a fenevad szemébe’.

Ugrásra készen állott, hogy pusztulásba döntsön
Mindent: mi szép, nemes, nagy ez istenadta földön.

De most fordult a kocka: a germán óriásnak
Győzhetlen fegyvert adtak, kik gyilkos vermet ástak.

Mert tanknál is erősebb az Eszme: lelkesít,
Gyujt és acéllá edzi Európa népeit.

És meg fog semmisülni az új acélfalon
A moszkovita vad rém, vérengző hatalom,

A mely rombolni tud csak s az embert odarántja
A szolgaság, nyomor, bűn megposhadt mocsarába.

De most fordult a kocka: Siegfried nyomába lépve
Már győztesen rohan, küzd Szent István hősi népe.

S jön karddal és kereszttel az új vitézi had,
A nemzetek virága, vasizma férfiak.

És mert velünk az Eszme, mely örök, isteni,
Az Antikrisztus trónját le fogjuk dönteni!

GÚLA AVATÁS

(RÉSZLET A „DENDERAHI PÁSZTOR“ CÍMŰ TÖRTÉNELMI JÁTÉKBÓL)

ÍRTA: ZÁDOR TAMÁS

Néhány futó percre ötezer esztendővel vonulunk vissza a véres jelenből a ködös multba. Krisztus születése előtt háromezer-ötvenben állunk a Ghizei sík forró homokjában. Történelmi viszsza-teremtő erőnk előtt nem is olyan ködös ez a rég letűnt világ. Nagy útunkra ugyanis magunkkal hoztuk az Aegyiptológia tudományának új csapásait, új útait, amelyek nem csak megsejtették, de meg is mutatták, hogy mi volt a nagyon régi napon a világnak ezen a pontján? Mi történt itt kerek ezer esztendővel Ábrahámnak Galilea földjén való megjelenése előtt?

Az aegyiptusi nép, mely testvér volt a héberrel, akkor már nyolcszáz év óta élt a Nilus folyó völgyében. Túl volt az ember első nagy lépésein. Sőt, a visszaidézett éjszakában már átesett a maga történelmének úgynevezett „Felvilágosodás“ korán. Khufu fáraó elindította a világtörténelmet örökös körforgására. Megtette a szükségessé vált nagy lépést az emberhez nem méltó többistenimádás kiirtására. Kortársa és alattvalója, a nagy pásztor, a Denderahi elindította az egyistenimádás nagy szellemi áramlatát. Elszenvedte földi életének minden csalódását és vándorútra készen áll nagy terhével, az isteni vezetőerővel, mely az Ige alkotó energiaforrásai közül elsőnek mutatkozott meg benne az ember előtt. Hontszen hercegnő, a fáraó leánya már kiábrándult a maga nagyságából, amit azzal csikart ki a sorstól, hogy szépsége értékmérőjeül az aranyat választotta és valóban nagy példa lett. Ma fejet hajtva várja a Denderahi döntését, elfogadja-e a pásztor a kezével a trónt?

És itt nyüzsgnek a ghizei síkon, a fáraó felavatásra váró gúlája körül a kor többi szenvedő alakjai, hogy ünnepeljenek és észrevétlenül lezárják az emberiség történelmének még a mába is kiható nagy korszakát. Hallgassuk meg az egykori gúlaavatás ünnepének eseményeit azzal a figyelemmel, amit a mi korunk kényszerít ránk, hogy nyitott szemekkel menetelhessünk a jövőnk elé a világ negyedik nagy megújulásában...

Hatodik szín.

(Ghizei sík: a messzi háttérben Khufu fáraó befejezett gúlája áll magánosan. A gúla körül vigasztalan homoksivatag.

A jobb oldalon áll az avatóünnepre emelt magas trón, amelyre lépcsősor vezet fel. A trónnal szemben a bal oldalon Hontsen kicsiny gúlájának és mellette a háttér felé Isis templomának homlokzata látszik. Előttük kisebb trónemelvény. Késő délután. A napfény a nagy gúla felől húzódik vissza lassan az előtér felé. Az ünnep résztvevőinek felvonulása alatt minden napfényben történik. Csak azután áll be a trópusi éjszaka hirtelen, mikor Khufu fáraó a trónon helyét elfoglalja. A hold akkor kel fel, mikor a Denderahi avatóbeszédébe kezd. Azontúl holdtölte éjszakája a játék végéig. A háttérben nagy tömeg gyülekezik. Az előtérben a két ország előkelőségei sorakoznak fel a két emelvény körül. Lándzsások állnak fel a tömegek távoltartására. Hapt, a parancsnok, a trón körül szorgoskodik. Parancsokat ad a lándzsások tisztjeinek. Hotep, az előregedett főpap kisebb csapattal érkezik. Ebben a csoportban alig van két-három férfi, a többi mind idősebb asszony, illetve serdülő leány. A csapat Isis temploma felé tart. Hotep útközben pillantja meg Hapt parancsnokot. Feléje int, csapatjával megáll. Hapt hozzájuk siet, majd a főpappal kettesben az előtérbe jön. A csoport a jelenet alatt a szín középvonalában csendesen várakozik.)

1. JELENET.

(Hotep, Hapt, lándzsások, előkelők és nép.)

Hapt: ... Ez a találkozás, Ptah-Hotep! ... Köszöntelek!

Hotep: Az istenek legyenek velünk! Én is köszöntelek, parancsnok. Régen volt, mikor utoljára szót váltottunk egymással.

Hapt: És ma sem beszélhetjük ki magunkat szívünk szerint. Csak nem az ünnepre vonultatok fel ti is?!

Hotep: Nem kérünk részt a szutenbáti öröméből.

Hapt: Hová igyekeztek hát erre felé?

Hotep: Már célnál vagyunk.

Hapt: Nem az ünnepre jöttetek, mégis itt értetek célhoz? Nem értelek...

Hotep: Templom is áll ebben a homoktengerben, nem csak újdonsült gúla.

Hapt: Az csak olyan Khufu-fajta templom. Se oltára, se istenszobra.

Hotep *(aláhúzottan)*: Amit nem találsz meg a föld felett, megleled a föld alatt. Ha egyszer áldozni akarnál Isis isten-asszonynak... Ha panaszod napja előtt imádkozni óhajtánál...

H a p t: Minden bizonnyal megtalálom az utat Isis földalatti szentélyébe.

H o t e p: Nagy munkát végeztem, mióta nem láttuk egymást. Remélem Memfiben sem maradt el az eredménye. Itt sikerült az Isis tiszteletére emelt templom alá szentélyt építeni. A két országban is sikerült néhány emberben felkelteni a vallásos érzést. Elindítottam útján a megrekedt régi világot és ma már, remélem, eljutnak győzelmük napjához az elűzött istenek egyszer. Én aligha érem meg a dicsőség napját. De az utódaim, az eljövendő nemzedékek, egyszer meglátják ismét régi fényében ragyogni azt a világot, amit Khufu meggyalázott és porbasujtott. Istenek nélkül akart élni?! Megtehetette a maga idejére. Mindörökre azonban nem pusztíthatta el az oltárokat. Már nem tart sokáig az istentelen dorbézolás.

H a p t: Nagy és dicső dolgokról szóltál, főpap. Csak egy a bökkenő. Khufu után még aligha fog megváltozni ez az áldatlan állapot.

H o t e p: Mindegy, akárki lesz az utóda. Akár a fia, akár a Denderahi kerül a trónra, az istenek nélküli világnak napjai megszámláltattak a Lotus és Papyrus országaiban. Ma még kicsiny csapat vagyunk. Holnap már többen leszünk. Tengerre növekedik számban ez a tömeg, mire a győzelem napja elkövetkezik. Na, elköszönök tőled, parancsnok. Egyre többen lesznek itt az istentelenek. Az istenek legyenek veled. Elvárunk egyszer, parancsnok, a mi hajlékunkba. *(Lassan visszamegy a csapatához.)* Indulunk asszonyok... *(Búcsút int Haptnak, aki viszonozza az intést. A csapat, Hoteppel az élen, elvonul az Isis-templom mögé. Ezalatt Hontszen a jobb előtérben, a nagy trón mellett megérkezik kíséretével. Hontszen a fiaikat vezető Miriszankh és Nofkrit között jön. Hapt az üdvözlésükre siet.)*

2. JELENET

(Hontszen, Miriszankh, Nofkrit, Hapt, előkelők és nép.)

H a p t: Boldog ujjongással köszöntelek, Hontszen!...

H o n t s z e n *(kesernyésen)*: És én az apró gúlám, kicsiny templomomat... Nem így álmodtam egykor...

H a p t *(Miriszankhhoz)*: Csak egyedül a fiaddal?

M i r i s z a n k h: Az én uram kívánta, hogy Hontszennél jöjjek.

H a p t (*Hontszenhez, Miriszankh fiára mutatva*): Hogy a fejünkre nőtt már ez a fiú is.

N o f k r i t: Inakif alig egy-két évvel fiatalabb az én Kaem Noferemnél.

H o n t s z e n (*a kisebb emelvényre mutatva, Hapthoz*): Ez lesz az én helyem?

H a p t (*mély meghajlás közben, rosszindulatúan*): Téged illet Dedefra után.

H o n t s z e n (*felindultan, de előrelátó megalkuvással*): Ez mindig így van. Dedefra ma sem fog mutatkozni ott, ahol atyám és én megjelenünk. De miért emlékeztettél éppen ma testvéremre?! Tudod, még a nevét sem szabad kiejtenünk ajkunkon. Atyám megtiltotta. Dedefra gyámoltalan és zsarnok. Nem trónra született. A családi ház homályában a helye. Talán pártja van Memfiben? Vagy mind a két országban és te is a testvérem hívei közé tartozol?!

H a p t: Kegyeskedjél helyed elfoglalni. Csak téged illethet. Nofkrit leányom és Miriszankh is melletted lesznek, mint régen, mikor még csak téged szolgáltak.

H o n t s z e n: Most a fiaik rabszolgái. Kedves gyermekek. Csak azok boldogok, akik ilyen kicsiny urakat szolgálnak. Jöjjetek, kedveseim, vendégül látlak puha párnáimon. (*Egymásután felmennek a kis emelvényre, ahol Hapt kézmozdulatai szerint helyezkednek el.*)

N o f k r i t: Kellemes helyet kaptunk. (*Fiához fordul és igazgatja.*)

M i r i s z a n k h (*szintén a fiával bibelődik*): Nekem idegen ez a hely. Anyád szíve nagyon dobog, kicsi fiam.

H a p t (*Hontszen felé hajol*): Megbékéltél?

H o n t s z e n: Csak megijesztettél. Még sohasem gondoltam arra, hogy a trón várományosának szalagba font, halántékfürtös fejét is láthatom életemben.

M i r i s z a n k h (*aláhúzottan*): Olyan szörnyű volna látni?

H o n t s z e n: Rettenetes. Csak én emelhetek trónra utódot atyám után.

H a p t: Engedelmeddel a többiekhez sietek. Én felelek mindenért és mindenkinek annyi baja van a helyével. (*Egy-két pillanattal később indul.*)

H o n t s z e n: Csak menj, parancsnok. Mi majd csak meg-

leszünk egymás között. Ugy-e asszonyok?! (Egymás elé hajolva, beszélgetni kezdenek. Hontszen a fiúkkal foglalkozik.)

(Hapt a nagy trón mellett összegyültekhez siet. A csoportból többen a jobb előtér felé mutogatva, beszélnek izgatottan. Hapt a csoporthoz érve, szintén a jobb előtér felé néz. Megdöbbenve látja, hogy abból az irányból a Denderahi Dedefrával közeledik. A fáraó fiát szalagba font halántékfürtök ékesítik. Hapt fontoskodva ujságol az előkelőknek.)

3. JELENET.

(Előbbieket, Denderahi és Dedefra.)

Denderahi: Bátorság, Dedefra.

Dedefra (megérinti befönt fürtjeit): A halántékfürtjeim, Denderahi.

Denderahi: Te vagy a holnap! Halántékfürtjeidet nem vághatja le senki, ha én nem nyúlok utána.

Dedefra: Bár úgy lenne, Denderahi...

(Kilépnek az emelvény oldalából. Az általános meglepődés moraja fogadja őket. Az asszonyok az emelvényen úgy elvannak foglalva a gyermekekkel, hogy nem veszik észre azonnal az érkezőket.)

Denderahi: Köszöntjük a két országot!

Dedefra: Köszöntjük főembereinket!

Hontszen (megpillantja testvérét és felpattanva, kiált rá erőszakosan): Dedefra!... Te itt?!

Miriszankh (felrajong): Üdv, Denderahi!

Mind (egymásután hullámszik át a csoportokon az önkéntelenül átvett kiáltás): Üdv, Denderahi, üdv!...

(A Denderahi egyetlen parancsoló mozdulattal tart vissza mindenkit Dedefrától. Miriszankh is visszatörpan és csak az emelvényről nézi merően az urát.)

Hontszen (karjával takarja szemét): Nem... nem akarom látni a szalagokba font fürtöket... Dedefra...

Dedefra: Csak bitorold a helyemet még ezen az ünnepen, Hontszen. Én a Denderahi mellett maradok.

(Hapt, aki Dedefrához közeledett, a trónörökös szavait hallva, visszahúzódik. Künn felbúgnak a harcitülkök. Nagy és általános mozgás a csoportokban. Mindenki jobbra kifelé néz. Két kisebb lándzsás csoport között vonul fel botra támaszkodva Khufu, akit User és Ahmesz kísér. Közről búgnak a tülkök.)

4. JELENET.

(Előbbiek: Khufu, User, Ahmesz és lándzsások.)

Khufu (mikor a trón oldalából előlép, megtorpan. Pillanatig Dedefrát nézi, majd szemét takarja el kezével. Maga elé mormolja): Nem... nem akarom...

User (Ahmesszel a fáraóhoz lépett): Szutenbáti...

Ahmesz (Userrel a fáraóhoz lépett): A szédülés, két diadém ura?

Khufu (megerősíti magát): Igen, csak egy kis szédülés. (Erős elhatározással felmegy a trónra, anélkül, hogy a fiára, vagy a Denderahira pillantana. Megdöbbsenti a tény, hogy abban a pillanatban szakad rájuk a trópusi éjszaka.)

Mind: Üdv, aranyos Horus: üdv, szutenbáti!... Üdv... üdv... üdv!...

Khufu (szavai alatt botjával kopog szaporán maga előtt, öregesen): Hol az igazság, Denderahi pásztor?!

Denderahi (főlénnnyel): Ahol a világosság, két diadém ura.

Khufu (megszakítás nélkül): Melyik oldalra billen a mérleg kettőnk között?!

Denderahi: Ahol az igazság áll, szutenbáti.

Khufu (keserűen): Dedefra az igazság?!... (Pillanatnyi szünet.)... Ünnepre gyűltünk össze. A gúla ünnepére, a holdtölte éjszakáján. És csak egy áldatlan harcot dönthetünk el minden időkre. Én nem a harcot akartam. Amit tettem, csak érted akartam, Denderahi pásztor. Ma is te vagy az ünnep kijelölt szónoka. A harc eldöntője is csak te lehetsz, Denderahi. Hát csak beszélj te. Beszélj, Denderahi, lássuk, mit tudsz mondani az ünnepről a harcban és a harcról az ünnepben?!

Denderahi (körülnéz és örömmel látja, hogy a kelő hold fénye már szétömlik a síkon):... Köszöntöm az égi vizek ezüstitányérját! Az égi futót köszöntöm, mert az én szavaim alatt önti szét a világon ezüstitányérját. Imé, a világosság!... Mindenki pillantson önmagába, hogy az ünnep éjszakájának szelid világosságában megláthassa a maga életének igazságát. Én már látom a magamét!... Nyáj nélküli pásztor voltam egész életemben. (Dedefrára mutat.) De akadt egy bárányom a válaszütnál. Számot kell adnom erről a bárányról, hogy visszatérhessen a nyájba, melyből hozzám tévedt. Én voltam a pásztor, én neveltem fel

titkon, mert mindenki el akarta venni tőle azt a helyet, amelyre született. Hogy ma itt áll és halántékáról nem hiányoznak a trón örökösének szalagokba font fűrtjei, egyedül az én eszem, az én igazságtalanságot, törvénytelenséget nem tűrő szellemem műve. Senki sem tarthatja többé távol az őt megillető helytől a két diadém jövődő urát. Nem utasíthatja vissza többé senki!... Nem tagadhatja meg az, aki az életét adta!... Az atyja örök pihenőhelyének, a gúlának ünnepe csak úgy lesz ünnepe, ha kezemből átveszi a helyétől megfosztott fiát, aki a nép fejének született. *(Kézen fogja Dedefrát és együtt a trón elé indulnak.)*

Khufu (haragos arccal elutasító mozdulatba kezd, de a mozdulat félúton megakad és védekező kifejezésben merevedik meg. Szigorúan): ... Dedefra ...

Dedefra (a trón előtt megáll): Atyám ...

Denderahi (miután a trón előtt szintén megáll): Szu-tenbáti! Örök a Törvény, mely az ember helyfoglalását a nap alatt rendezi. Az ember a Törvényt rabságba vetette. Nagy ez a pillanat, két diadém ura, a Fiadban a Törvényt kell kimentened az ember rabságából. Adj példát, te győzelmes fáraó! Mentsd ki rabságából a Törvényt!

Khufu: A fiút átveszem kezedből, Denderahi. Embert faragtál belőle tudtunk nélkül, titkon. Köszönöm. Többé nem kell elrejtennem az életet, amit én adtam. Dedefra felléphet a trón lépcsőjére. Megállhat ott, ha tud. Helyét még nem adhatom vissza. Testvére elfoglalta és a te kezvedben maradt a döntés, Denderahi, megtarthatja-e Hontszen a helyét?! *(Dedefra lép a trón lépcsőjére és szilárdan megáll.)* ... Tiéd maradt a szó, Denderahi. Te vagy az ünnep kijelölt szónoka. Halljuk, mit tudsz mondani?! Hogyan döntöd el az ember rabságában sínylődő Törvény sorsát? ... Ünnepelj, Denderahi, ünnepelj!...

Denderahi (megforgatja a kezében tartott és teleírt bőrlapokat. Nagyon nyugodtan): ... Nem ünnepelhetem a gúlát, örök pihenőhelyedet, mert elkészült. Időt állónak építették a rabszolgakezek. A gúla csak önmagát ünnepelheti majdan, mikor kiderül róla, hogy dacolni tudott az idővel és az évek ezreinek elmúltával, és hirdeti emlékedet, Khufu fáraó. Én tudom és vallom is, hogy így lesz a még távoli időkben. Csak az életed, az uralkodásod története mosódik el, keveredik össze más ma élő emberek történetével úgy, ahogy már napjainkban is keverik, kavarrák az emberek kényük-kedvük szerint. Már ma is azt mesélik

a Lotus és Papyrus országaiban, hogy te magad vagy a nagy pásztor is a magad személyében. Más vidékeken pedig arról sutognak, hogy az én kezem véres. Véres kézzel, emberi életek árán trónt szereztem magamnak. Beültem trónodba és te, aki ledöntötte a hamis istenek szobrai, aki bezárattad a tempolomokat, te már nem is élsz. Mi formálódik ki ebből a múltó évek ezrei alatt, elképzelhetetlen?! Csak egy bizonyos ma előttünk. Egy-másért születünk egykoron és az utókor előtt is egymást fogjuk terhelni emlékünkből. Nézlek, két diadém ura. Emlékedet vésem emlékezetembe. Nagy vagy, szutenbáti! Példaadó és az ember történelmének elindítója. A történelem törvényének érvényesítője vagy, mert tetteiddel a mindenség nagy titkát, a majdan megmutatkozó Igazságot kerested. Félő, hogy az ember ezt az Igazságot is rabságba fogja vetni, ahogy a helyfoglalás Törvényét is már rabságban tartja. *(Felmutatja a bőrlapokat a fáraó előtt.)* Ezek a bőrlapok tanuskodnak róla, hogy a Törvényt és az Igazságot én már hirdettem uralkodásod alatt. Hirdettem, hogy egy az úr a földön a két ország kerületei, fejedelmei és népe felett. És azonképpen egy az Úr az égi vizeken túl, a világ felett is. Hirdettem, hogy az egy Isten alkotó keze alatt még a Kezdet előtt támadt a Fényesség, ez az örök hatalom, melynek csak egy testet öltött halovány sugara vagyok én. Négy erőforrás egyesüléséből támadt a Fényesség. Az első forrás, a vezető erő forrása, hatalmával és gyengeségével bennem és életem által mutatkozott meg az emberek előtt. De meg fog mutatkozni a másik három forrás ereje és gyengesége is. Az idők folyamán testet fog öltetni a gyógyító erő és csodákat fog művelni a földön. Megmutatkozik az élők előtt a forrás, melyben egy fogalom alá kerül a jóság, szelídség, tisztesség és becsület. És testet ölt majd a negyedik forrás is, melyben a rokonszenv, részvét, barátság sorakozik egyetlen fogalomba. Egyszer pedig mind a négy forrás, maga a Fényesség is testet ölt, megmutatkozik az ember előtt és bejárja földi útját, hogy rendet teremtsen a rendetlen világban és bebizonyítsa, miért is támadt a Kezdet előtt?! Szutenbáti! Te is előharcosa vagy ennek a jövőnek. Én is az vagyok. Egyikünknek se fájjon a gúla ünnepi éjszakáján, hogy egymás életét megrontottuk.

K h u f u: Már elfeledhetjük. Megmutattad, miért küzdöttem és érdemes volt ilyen nagy eszméért az istentelenség vádját is magamra venni.

Denderahi: Nekem is érdemes volt a hozzám való jó-ságodból rád háramló bajokat egy egész életen át szüntelenül csökkenteni, enyhíteni.

Khufu: A fiammal művelt csodád nagy enyhítés volt.

Denderahi: Megköszönöm az őszinte elismerést.

Khufu: Csak beismerés volt, Denderahi.

Denderahi (*fejet hajt, majd Dedefrához fordul*): Néz-lek Dedefra... Arcod vonásait, kifejezését hantolom a sze-membe, hogy panaszom napján is tisztán lássam magam előtt... Neked sem szabad elfelejteni panaszod napjáig, nem te vagy az Igazság és a Törvény. Te csak harcos ígérete vagy a messzi nagy jövőnek, melyben Törvény és az Igazság is ki fog szabadulni az ember rabságából. Nem adatott meg neked és nekem sem, hogy a helyfoglalás Törvényének szabadulását megérjük. Jövendődet azonban az egy Isten kezébe teszem le. Teljes meggyőződéssel hiszem, hogy a Láthatatlan nem fog elhagyni atyád panasza napján.

Khufu (*nagy felindulással*): Denderahi!...

Denderahi (*elhárító mozdulatot tesz és szembe fordul a néppel*): Nézlek, két ország népe... Lotus és Papyrus orszá-gainak népe, csak nézlek... Földi vándorutamon még egyszer szemben állunk egymással. Egyszer már felráztalak tespedé-sből a hamis úton, amelyen jársz. Akkor megmondtam, vissza kell térned az igaz útra, mert nagyra rendelt nép vagy és az igaz úton a világ öröksége várakozik rád. Azon a szomorú emlékű na-pon nem mutatkoztál méltónak rendeltetésedre, mely Kezdetről fogva elhatározott. Kiskorú voltál akkor és az vagy ma is, mert máris engedsz a hazug csábításnak, mely oda tapaszt a hamis úthoz. Soraid megbomlanak. Egyre többen vonulnak kö-zületek a föld alá, hogy ott imádják a hamis isteneket, akiket igaz uratok száműzött. Gondoljátok meg, mit cselekesztek! (*Felmutatja a bőlapokat.*) Én bőrlapokra írtam az ősi titkokat, az örök igaz-ságokat!

Mind (*Sokan karjukkal takarják el arcukat. Félelemmel*): Denderahi... Denderahi...

Denderahi: Mindazt leírtam, amit mulasztottatok, ami rendetlenséget már csináltatok a világban. Emberek!... Mindazt leírtam, amit fiaitoknak, leányaitoknak magukba kell szívniuk a Tanító házakban, hogy az eljövendő nemzedékek elinduljanak az igaz út felé. El kell indulniuk!... Hinni és hirdetniük kell az egy

Istent és örök uralmát. Hinni és hirdetniök kell a Kezdet előtt támadt Fényesség majdani testetöltését, földi vándorlását és azt, hogy a földön a Fényesség hozza helyre a mulasztásokat. A Fényesség csinál rendet a világ emberi rendetlenségében!... Ez a ti rendeltetések!... Ennek az egyetlen és mindenkit megelőző kötelességnek tökéletes teljesítésével álltok időtlen-időig a világ örökségében!... De ezért buktok el, ha nem tértek rá az igaz útra és töltitek be rendeltetéseket hiánytalan kötelességteljesítéssel! Mert ez az a föld, melyről a Fényesség testet öltött forrásainak, sőt, magának a teljes Fényességnek is kell indulnia földi vándorútjára!... El ne feledjétek rendeltetéseket soha. Soha se csúsztatassátok ki kezetekből hatalmas örökségeket!... Könnyelműen, nemtörődömségből át ne engedjétek elsősegeteket a testvér népnek. Át ne adjátok rendeltetéseket a hébereknél!...

Mind (*nagy lelkesedéssel*): Denderahi!... Üdv, Denderahi! Üdv... üdv... üdv...

Denderahi: A gonoszt szabadítjátok a világra, ha tudatlanságban maradtok. Ti vizitek be a nagy átkot az emberiség életébe az évek eljövendő ezreire, ha nem teljesítitek a tudás, az ész parancsait!

Miriszankh: Légy áldott, Denderahi!

Mind: Áldott légy, nagy pásztorunk!...

Denderahi: Úgy legyetek áldottak mind, ahogy rendeltetéseknek éltek és a legnagyobb kötelességet teljesítitek. *Lassan Hontszen felé fordul*): ... A jövőt a te kezébe teszem le, Hontszen. (Mialatt Hontszen emelvényére felmegy.) Neked adom át az egész emberiség boldogulásának feltárt titkait. Te őrizd meg az átvett bőrlapokat panaszkod napjáig. Azon a szomorú napon pedig a szerint juttasd el a Hatok házához, vagy az életemből — életet nyert fiúk egyikéhez, hogy akadt-e a kettő között elhívatott tanító. E két fiú már úgy is az államé. Mind a kettő elérte a törvényben megszabott kort.

Hontszen (*kétségbeesett arccal*): Úgy lesz, Denderahi...

(*A Denderahi már vissza akar húzódni az emelvényről.*)

Miriszankh (*eddig kétség és remény között hallgatta a Denderahi minden szavát. Megdöbben és fájdalmasan felsikolt*): Denderahi!... Te búcsúzol!...

Denderahi (*pillanatra megáll*): Közel a pillanat, Miriszankh. Mindent megtettem, hogy szívem szerint cselekedjél. Hiszem, hogy helyesen fogsz cselekedni. (*Elhárító mozdulatot*

tesz, lemegy az emelvényről és szembefordul Hontszennel.) Nézelek, Hontszen... csak nézelek... Egyetlen megújódásomban sem foglak elfelejteni. Én leszek az a kicsiny véres csepp a testet öltött Fényesség szívében, mely emlékeztet rád, mikor a példátat követő leány szépségében újra megjelenysz a földön és más név alatt életre kelted a csodát, amiért elindultál. Ha megvirrad erre az éjszakára, mindnyájan látni fogjátok az útra kész vándormadarakat. A szent madarak elköltöznek boldogabb hazájukba, hogy egyszer megint visszatérjenek ebbe a jobba. A viszontlátásig, Lotus és Papyrus országa... Viszontlátásig Memfi!... (*Miriszankh felzokog és felkapja, megcsókolja fiát.*) Én elvégeztem földi küldetésemet... (*Lassan indul.*)

Miriszankh (*felsikolt*): Denderahi!... (*Denderahi visszafordul.*) Nem mehetsz el így!... A fiú már az államé... Te mondtad! (*Denderahi igenlően bólint. Hontszenhez.*) Te vigyázz a Denderahi fiára!... (*Lerohan a Denderahihoz.*) Én veled vándorolok...

Denderahi: Benned nem csalódtam. (*Kézen fogja és elvezeti.*)

5. JELENET.

(*Előbbieket, Denderahi és Miriszankh nélkül.*)

Mind (*a távozók után sirják*): Békén... békén jussatok el Osiris színe elé.

Khufu (*felszökik a trónról*): Örültek!... Megbántottátok a Denderahi hitét. (*Megszédül és a trónra zuhan.*)

Dedefra (*Khufuhoz ugrik*): Atyám... atyám!...

Khufu (*elhalóan*): Ahogy ő akarta... Ahogy a nagy törvény parancsolja... Te vagy a két diadém ura, Dedefra...

Mind (*nagyon félénken és csendesen*): Békén... békén juss el Osiris színe elé. (*Khufu meghal.*)

Dedefra (*megrendülten*): A két diadém ura elment... Hontszen (*magába roskad*): Testvér...

Függöny.

VÉGVÁRI EMLÉKEZETE. 1941. október 24. napján halt meg szülővárosában, Kolozsvárott Végvári, aki később Reményik Sándor családi nevén írta költeményeit. A lappangó kór, mely életútján oly hűségesen kísérte, ötvenegy éves korában aratott győzedelmet szenvedtén.

Szülővárosa a nagy költőt megillető gyászpompával október 26-án temette el a Házsongárdi temetőben, erdélyi nagyjaink nyugvóhelyén. Nem hiszem, hogy volt magyar szív, aki ezen a napon el nem küldte volna néma fohászatát a kolozsvári nagy temetésre. Megérdemelte ezt az a költő, aki egy válságos időszak fájdalomának ihletett megszólaltatója volt.

Gyóni Géza volt a világháború legközvetlenebb hangú dalnoka, Végvári pedig a világháborút követő összeomlásban lett istenküldötte vigasztalónk. Verseik a cenzura, a távolság, a gyűlölet és egyéb akadályok ellenére is megcsendesültek egyaránt az ajkakon és szívekben, felejtethetetlen zsolozsma-hangjaik nyelvén.

A Petőfi Társaság volt az első annak idején, mely Gyóni Gézát, majd Reményik Sándort fiatalságuk első teljében tagjai sorába iktatta. S ahogyan ez a megtisztelés egykor igazi öröme volt az orosz harctéren küzdő Gyóninak, épp úgy megörvendezettte a román megszállás alatt élő Reményiket is, aki 1921-ben lett Társaságunk rendes tagja *Végvári* néven. A költő akkor arra kért minket, hogy csakis ezen a költői néven tartsuk nyilván, és egyelőre ne kívánjuk tőle a székfoglalást, mert ez ránézve a hódoltságban (Kolozsvárt) élő emberre: súlyos kellemetlenséggel sőt veszélyekkel járna.

A kérést, természetesen teljesítettük, hisz lelkiekben velünk egy síkon munkálkodó, egy hitet valló szív volt, akinek éppen ezért szárnyait akartuk növelni. Ezt cselekedtük akkor is, mikor öt évvel később, 1926-iki március 9-iki közgyűlésünkön őt a Petőfi-nagydíjjal tüntettük ki. Az irodalmi társaságok hagyományos módja szerint egy, az odaitélést eszközöző bizottságot küldtük ki, melynek határozata, mint javaslat, szentesítés céljából a közgyűlés elé kerül. Ez esetben a javaslattevő bizottság tagjai lettek: Pekár Gyula elnök, Ferenczi Zoltán alelnök, Raffay Sándor tiszteleti tag, Jakab Ödön és Havas István rendes tagok. Az utóbbi írta meg a jelentést, a rövid méltatást, melyet a nyilvánosságot kizáró közgyűlésen felolvasott, ahol azt egyhangúan elfogadták. Ezt a jelentésemet bátorodom ma egész terjedelmében felolvasni, itt van, megőriztem irataim közt. Annál is inkább megtehetem, mert a közgyűlésen túl sem a nagygyűlésen nem olvastuk fel (akkor még ez nem volt szokásban), sem

pedig nyomtatásban nem jelent meg eddig. A jelentés szövege, mely ma érdekes kortörténeti adat már, így szól:

— A költő Végvári neve a világháború összeomlása után váratlanul tűnt fel; kezdetben csak kéziratokban terjedő versei alatt, miknek a legtöbbjét (Eredj, ha tudsz, Nagy magyar télben, Segítsetek, Félnek a poroszlók, Három szín, stb.) már könyv nélkül tudták és szavalták az emberek.

A Végvári-versek halhatatlan érdeme, hogy elsőül adtak föl-emelő, bátorító költői hangot abban a bizonytalanságban és csüggettségben, mely a nagy világrengés nyomán, az ország megszállásával, majd később ezeréves határaink megcsonkításával reánk nehezedett. A Károlyi és utána következő kommunista-uralom idején valahonnan a „végekről“ jöttek ide titokban ezek az igazán alkalomszerű versek. Csak úgy adták őket: másolatokban írva, kézzől-kézre egymásnak a szomorú emberek. Előadásuk a kommunizmus idején csakis zártkörben történt, később nyíltan, de mindig rendkívüli hatás megnyilvánulásával. A szerzőről csupán annyi tudódott ki a kérdészködő kíváncsiak közt, hogy valahol az elszakított területen él, elrejtőzve, ami a megszállókkal szemben nagyonis kíváncsatos ránézve. Egyébként ő maga is csak ennyit vallott be kilétéről egyik költeményében:

*És nekem nincsen nevem,
ahogy nincs a villámnak, viharnek,
a halálnak.
és nincs a viperának.
Nem név akarok lenni, — fogalom,
s csak a szívekben égni,
mint üszkös seb,
mint el nem mult tüzes fájdalom.
A kéz vagyok, a láthatatlan kéz,
mely jó és ír,
és ismét ködbe vész.*

(Mene Tekel.)

Végvári-versek voltak akkor a magyarság első figyelmeztetői, hogy a csüggedésben megmerevednie nem szabad, hogy a keserű sorsot férfias erővel kell viselni. Ez a tanítás szinte keményen szólt ki belőlük, ahogy a férfi fordul szavával a férfihoz. A *Segítsetek* című versben aposztrofált Vezér Horthy Miklós volt. Az alatta írt keltezés az 1919. év november 13. napját jelezte, az utolsó versszakban a költő ezen szavaival:

*Tehozzád küldöm ezt az énekem,
és hiszem, hogy a szívedbe talált,
én az utolsó walesi énekes
én, Erdély földjén az utolsó bárd.*

Annyit tehát már innen is megtudhattunk, hogy az anonim költő erdélyi. Ez bizonyosnak látszott. Személye, polgári neve azon-

ban továbbra is titok maradt a nagyközönség előtt. Új volt és nagyon is lélekbe markoló azonban a versekből felszakadó fájdalomhang, mely úgy ömlött át valamennyiünk lelkén, mint legmegindítóbb zene áradata. A költő szokatlan tárogatóját, jajsavú kitörését a zsoltárok mélységére emlékeztető lírája enyhítette. Az elfojthatatlan kínokból is feltörő hit szavait majdnem gépies odaadással mondtuk, mondogattuk utána és tehetetlenségünkben a döbbenet vergődésében mégis valóságos támasztó pontjaink lettek. Föl kellett ismernünk, meg kellett találnunk önmagunkat!

A ráeszmélés hosszabb ideje kellett arra, hogy el ne veszítsük amúgyis megingott, foszladozásnak induló hitünket, és elkészüljünk az új küzdelemre, melynek katonáivá minket jelölt ki a végzet. Aligha volt öntudatos magyar abban az időben, aki az *Eredj, ha tudsz* megállító hangjára föl ne ocsudott volna letargiájából, aki ne mormolta volna magában ezeket az acélos kuruc-igéket, amelyek az akarat kíméletlenségével ütödték megsérült szíveinkbe.

Az első pillanatban tán sujtotta, de a remegő lelket lassan-lassan megtöltötték a fohások melegével és táplálni kezdték bennünk a feligyekvő életösztönt. Mert nagy volt esésünk és kábultan ültünk az ösanyaföldön, ültünk az összeomlás tengere szélén és vártuk a Napot, mely világosságot szórjon ránk és a kezét, mely talpraállításunkhoz segítsen. A *Szózat* ígéein kívül a Végvári verse volt egyideig az egyetlen tudatébresztő, mondjuk vígasztaló ének.

Ki elemezte volna bennök az esztétikai szépségeket, a fordulatok váratlan, meglepő csattanásait, az erő felkiáltásait, mi, szerencsétlenül jártak, csak a versek igazságait éreztük, mint a sugalom ihletett nyilatkozását. A gondolkodtatás, az életrekeltés volt egyedüli, de óriás céljuk. A korszak hangjai voltak, Kazinczyval szólva: szent síkolyok; bennök az Idő énekelt s az biztosította a Végvári-versek időtlenségét. A költői felszerelés minden törvénye és parancsa beleolvadt a főcélba: embert, országot menteni a hit tartalmával.

A Végvári-versek nyomtatásban 1919. novemberében *Segítsetek* cím alatt jelentek meg Budapesten, a Területvédő Liga kiadásában. Harminchat vers volt a külsejében egyszerű füzetben, melyhez Raffay Sándor írta a szép előszót. A füzet „minden egyes sorából egy hazáját sirató szív jajongása kiált hozzánk, — mondja az előszóban, — hogy izzásba hozza a magyar lelkeket. Nem vigasztalást akar nyújtani, hanem öntudatot ébreszteni.”

1921. novemberében pedig a *Végvári-versek* Hangok a végekről cím alatt jelentek meg egy kötetben, mely az 1918 és 1921 közt írt verseit tartalmazta, vagyis a 36 vers, mely a sok kiadásban elfogyott *Segítsetek*-ben látott napvilágot, itt 38-verssel bővült: összesen 74-re. Az ismeretlen kiadók bevezetésekben ázt mondják, hogy „állandóan sokan keresik e költeményeket, mert sok ember lelkéből szólnak”. Végvári személyében, szavaiban az elszakított magyar költő hangjait sejtik, s időrendben közlik a kötet verseit. „Lehet, hogy a

sorrend nem mindenütt helyes, — írják tovább, — és nagyon hihető, hogy a szöveg itt-ott nem éppen hű. Ennek magyarázata abban van, hogy rendkívüli úton jutottak ide a kéziratok, némelyik vers több példányban, de ezek nem egyeztek meg teljesen, s úgy kellett összevetések útján megállapítani a leginkább valószínű szöveget. Ez érteti meg azt is, hogy ez a kiadás egy-egy ponton különbözik az eddiektől.

A verseknek ez a diadalmas útja maga is érdekességgel, mondhatnók páratlan romantikával vonja be őket.

A Petőfi Társaság Végvári megkoszorúzásával a most fakadó új erdélyi költészet megszületését is akarja dokumentálni, midőn elismerésével felhívja korunk figyelmét Erdély egyik legkiemelkedőbb költő-egyéniségére, az elszakított föld újabb irodalmának úttörőjére. Mi hajnalhasadást érzünk abban, hogy a Királyhágón túl ilyen fogantatású énekekben forrnak egybe a magyar szívek. A „nagy magyar téiben“ született „picike tüzek“ lángjai sohasem aludhatnak el. Halhatatlanságukat önmagukban hordják.

Végvárit mi már öt évvel ezelőtt választottuk rendes taggá, szigorú inkognitója miatt azonban a mai napig sem tudott széket foglalni. Eltekintünk ettől a formaságtól; most előbbvalónak tekintjük azt a nagy érdemet és sikert, a maga idején páratlanul jött segítséget, mely szüzi eredetiségével, költői ösztönével meghódította a szíveket. Az élmény, amit mindig nagy áldozatok árán szerez a költő, volt költészete koronája. A mi Végvárink még ma is ott él szülőhazája testvérei közt, velők viseli a trianoni szenvedést és megaláztatást, mely oly vígasztalanul és oly határtalan tömegben szakad rájuk. Javasoljuk tehát, hogy a Társaság közgyűlése egyhangúlag adja ki Végvárinak a Petőfi-nagydíjat.

... Visszaemlékeztünk! ... Tizenöt éve mult most, hogy a Petőfi-nagydíjat Végvárinak a közgyűlés percekig tartó tapsával, szokatlanul lelkes hozzájárulásával kiadta. Az ünnepi taps, mely még ma is fülemben cseng, nagy poétának szólt, akit istenadta tehetségén az élet nem mindennapi felismerése avatott költővé. Távoltartva magát a mesterkelt divatos irányzatoktól, verseiben magyar tragédiánkat zendítette meg, oly korban, melynek viharai vérszenen csapkodtak felettünk.

Nagy nemzeti szerencsétlenségekben a népek ösztönszerűen a lelki értékekhez menekülnek. A Végvári-énekekben immár visszanyerte elvesztett varázsát a hazafias költészet. Emlékezetét idézve, megragadja elménket a nagy tanulság a magyar költői sorsról. Az ország a katasztrófa végpusztuló örvényében forgott.

Az emberek fejvesztve futásnak, elszóródásnak eredtek, ki merre látott! Mihez fogjunk most már, mondták még a jobbak, az erősebbek is! Egy névtelen regős pedig lap és nyomda nélkül, klikk és tőke hiányában, pusztán egy-két kéziratot dal erejével a nagy menekülésben megálljt parancsolt: Eredj, ha tudsz, de én itt maradok!

És csoda történt az igris szavára, észbe kaptak a futók, majd Istenre és a hitre eszmélve, a haza tudata mozdult meg zavaros lelkekben... És megálltak, hogy ők is itt maradjanak. És megmaradt az ember, a költő és a haza

A tanulság, hölgyek és urak, hogy a költő sorsa benne él a nemzet végzetében.

Havas István.

A KÁOSZ DICSÉRETI. A *Magyar Nemzet* jó szokása, hogy utolsóelőtti oldalát kulturális kérdések elméleti megvitatására szenteli. Ez jótékony cselekedet, mert akár akarjuk, akár nem, a dolgozószobánk zárt falai közé is betör az élet idegtépő zürzavara. Hát még ha az újságot átlapozzuk! Képzeletünkben hallucinatív erőben visszahangzik a csataterekről felénk hangzó halálhörgés és siralom és a hasábokról borzalmas látványok szívettépő víziói szikráznak lelki szemünk elé. Mily felüdülés, ha az utolsóelőtti oldalhoz érünk s ott emberi sorsok és szellemi kérdések elvi megvitatását olvashatjuk. Nemrég Szentkúty Pál a művészi formák hanyatlását nehezményezte, a holland kulturfilozófus, Huizinga játék-elméletét érezve talpa alatt. Nem egy megjegyzéséhez szó fér, bár alapjában igaza volt. Hogy a művészet fölösleges, csak önértéke van, s csak ennyiben van kulturális jelentősége: nem helyes álláspont. Ha anyagi hasznosságot keresünk a művészetnél, még azt is megtalálhatjuk. De nagy a biológiai értéke is, szellemi hatása pedig beláthatatlan. Az az állítása azonban, hogy a divatos formabontás a XX. században a barbárságba való visszaszüllyedés, helytálló; bizonyára a kubista szobrokra és festményekre, Joyce végtelen és formátlan szóáradására (*Ulysses* c. regényében) gondolt, a szonett felbontását siratja s Walt Whitman s az utána induló Kassák és társai szabad versezetein méltatlankodik, tartván az ilyesmit fából vaskarikának, mert ha vers, akkor kötöttnek kell lennie. Ennek lélektani oka van. Kapva kapott azon Kassák, hogy nevét említették és bőbeszédű védelmet eresztett meg, a formák jogos felbontása mellett. Abban igaza van, ha rátapintva a kérdés lényegére, a forma évtizedes felbontását ennek a mi hanyatló korunknak tulajdonítja. Csak az ilyen korban lehetséges tagadni minden multat, lerombolni nagy értékeket, hogy azokra kártyavárakat állíthassanak. Kassák saját magát védi, s olyan elvi alapra helyezi az irodalmi és művészeti forradalmárokat, melyre azok komolyan sose gondoltak, még akkor se, ha hirdették is. Ma már tudjuk, hogy más cél lebegett szemük előtt, hogy miközben port hintettek a burzsuj szemébe, markukba röhögtek s jelentősen összenéztek. Én átéltem ezt az egész mozgalmat, értelmetlenül. Nem tudtam elképzelni, hogy igen tehetségesnek indult és szellemileg magas fokra emelkedett fiatal művészek, hogyan ülhetnek fel ennyi zagyvaságnak. Csak ámultam-bámultam és csak a magyar kommunizmus idején esett le a hályog a szemémről, mikor láttam, hogy az egész mozgalom a kommunizmus forradalmába torkollik; ekkor kezdtem

megérteni — a kommunista ideológia révén — a művészeti ideológiájukat. Ha tagja lettem volna valamelyik sejtnek, nem leptek volna meg már 1909-ben Párizsban, a Steinék szalonjában, összegyűjtött sok kubista és expresszionista „remek“. Matisse-nak a barlanglakó ősemberek szellemében festett *Tánc*-a, Picasso felszeletelt embertagokból és egyéb tárgyakból összeviszsa hányt, síkba terített kubista képei, melyekről Kassák még nemrég is azt lelkenedezte, hogy szerkezete egység és zárt kompozíció van bennük, — minden lehet bennük, csak efajta klasszicizmus nem. Egy másik cikkében azt írja Kassák Picassóról, hogy művei „az alkotó zseni jegyeit“ viselik magukon s elbeszéli vergődését, kapkodását, stílushajszáját. Legelőbb Nemes Marcell hozott belőle haza mutatóba, amelyen még valami figura felismerhető volt, egy gitározó alak, az úgynevezett kék korszakból. A Japán-asztal művészei, élükön Szinyeivel, fejcsóválva nézték s én megkockáztattam azt a nézetet, hogy talán egy bábút — kezében gitárral — ábrázol, olyan merev, szinte dermedt figura volt. Nemes azt mondta, hogy a festő szerint ez egy leegyszerűsített alak, a néger szobrok mintájára. Nem tudván semmit a Párisban divatos primitív-kultuszról, egyenesen Picassóhoz fordultam felvilágosításért. Levélben megkérdeztem tőle, élő embert vagy bábút ábrázol-e a képe? Azt felelte, mit gondolok, persze, hogy élő embert. Ekkor már engem is zavarba ejtett. Mikor utána Párizsban megismerkedtem egy marchand-amateur-rel, bizonyos Uhde nevűvel, aki akkor egy Rousseau nevű fináncot dobott piacra s minekutána előbb összevásárolta képeit, könyvet írt róla, és a naív vasárnapi festőművészből kiállításokat rendezett Párizsban, Newyorkban, Londonban s súlyos dollár százezrekért az amerikaiakra szóta a „remekeket“. Elvitt a lakására, hogy megmutassa legújabb felfedezettjét, azt az arcképet, melyet róla Picasso festett, köbökre bontva arcának formáit. Aztán elbeszélte, hogy felolvasta neki Cézanne-nak egy imént kiadott levelét, melyben azt tanácsolja egy fiatal festőnek, hogy vezesse vissza a természetet geometrikus formákra, köbre, kúpra, hengerre, ahogy egykor őt is tanították a gimnáziumban. Uhde azt tanácsolta Picassonak, hogy kísérelje meg ő is ezt a felfogást, felajánlotta, hogy ülni fog neki. Ennek az első kubista képnek fotográfiáját a saját fotográfiájával, szembesítés céljából, megkaptam tőle és közöltem a *Magyar Művészet*-ben. (X. évf. 1934. 353. l.) Idehaza a *Nyolcak* kiállításai, majd a *Művész-Ház* expresszionista és kubista kiállítása hozott hírt ezekről a formafelbontó törekvésekről, melyek a párizsi fiatalok műterméiben felzaklatták a lelkeket. Később, újra kinnjárva Párizsban, meglátogattam egy magyar művész társaságában Picassó-t műtermében. Akkor már kizárólag kubizmust csinált. A zömök, tömzsi ember, — elmaradhatatlan pipával szájában, — járt fel s alá kopár műtermében, mialatt mi néztük a képeit, melyeket egyenként elének rakott az állványra. Ott álltam az ákombákomok előtt. Egyik-másik képében valóságos tárgyak, pipa, gyufaskatulya volt montirozva a festménybe. Csak álmélkodtam. Picasso egyszer csak

odasiet és felfordítja a képet. — „Pardon”, mondja, „hibásan állítottam”, — de se előbb, se most ki nem vehettem, mit is jelent. Láttá, hogy nem tetszik, de nem törődött vele. Makacsul kubizmust csinált tovább. Az első világháborúig csak tengett-lengett ez az irány, kiállításait *röhej-kabinettenek* nézték, noha a kis műkereskedők, Vollard úrral élükön, teli torokkal hirdették egyedül üdvözítő voltukat. Picassot és társait, Bracque-ot, expresszionista segédcsapataikkal, — melyekhez német, szerb, orosz, — sajnos sok magyar, — de angol, holland, dán, román fiatal csahos is csatlakozott, — most már semmi sem téríthette le őket a megkezdett útról. Megkezdődött az irodalmi propaganda is, röpívek, kötetek, folyóiratok tucatjával hirdették nagyságukat, — kiállítás kiállítást követett Európaszerte, s aztán Amerikában, ahol mihamar követői támadtak, s az elragadtatás sikolyai hangzottak fel, — hogyne, tőkét éreztek maguk mögött, felelősség nélkül, szabadon bonthatták, tördelhették a formákat s ahogy Kassák a napokban írta, számukra „nemcsak meghökkentő látványosság volt, de megejtő reveláció is”. A háború alatt, de főleg a háború után, váratlan felendülést élt át az irány. Az infláció bomlott idején, mindenért pénzt adtak. Kubista és expresszionista képekért dolárt is, — de csak Amerikában. Akadtak ott lelkes hívei, köztük egy Barnes nevű, aki a maga amerikai kisvárosának múzeumot építtetett és az odaajándékozott kubista képeiről rendszeres előadásokat tartott, melyek utóbb könyvalakban is megjelentek. A könyv tele volt a kubizmushoz illő galimatiásszal. (Ismertettem a *Magyar Művészet* idézett számában.) Csak a harmincas években kezdett ez iránynak befellegzeni. Az infláció után, mikor a pénznek újra meglett az igazi értéke. Ezenközben Picasso folyton kísérletezett. A huszas években láttam egy kiállítását, — már a párizsi belvárosi műkereskedőknél tartott, — ahol óriási aktok, rettenetes nagy kezekkel, lábakkal váltogatták egymást a kubista képekkel. Ez volt az Ingres-korszaka, — de azért a kubizmushoz is hű maradt. Amig csak az infláció tartott. Mikor annak vége lett, a kubizmuson nevetni kezdtek. Kivéve a kis tőkés műkereskedőket, kik vagyonokat vesztek rajta. Megindult erre a kijózanodás.

Velencében ekkor, 1934-ben a szellemi együttműködés bizottsága tanácskozott azon a kérdésen, mily viszonyban van a művészet és a természet, mert a kubizmus elfordult a természettől.

A párizsi városi múzeum igazgatója 1937-ben, a nemzetközi művészeti kiállítás alkalmából, bemutatta ennek az iránynak egész történeti kialakulását. Hogy ennek kiábrándító hatása lett-e, nem tudjuk. Kitért a második világháború és a művészet elhallgatott, Párizsban is, de az egész világon. Krízisben élünk. Kassák Mátrai Lászlót idézi, aki szerint kritikus időkben vissza kell *sietni* minden rend ősforrásához: a *Káoszhoz*. Ez egy teljesen téves állítás. Hiszen nem jelent kevesebbet, minthogy kulturkrízisek idején az a legsürgősebb feladat, hogy a művészetben is káoszt idézzünk fel, lerombolva nemes értékeket a bizonytalan eljövendőkéért. Ez a forradalmi

álláspont sose vezetett jóra. De talán sose is történt meg. A korai középkor jóval több klasszikus elemet őrzött meg, semmint hinnök. Még a francia forradalom sem írtotta ki a régi rend igazi értékeit. Csak az orosz kommunista forradalom hirdette és gyakorolta a polgári kultúra tökéletes megsemmisítését. Csak ennek a gondolkörnek a jegyében lehet elismerni a káosz felerésének jogosságát, sőt szükséges voltát. A művészi alkotásban a káosznak csak az emberi lélek izgalmas pillanataiban van szerepe, amikor a művészt vagy egy szemlélete vagy egy emléke kihozza sodrából, de maga az alkotás már nem egyéb, mint ennek a káosznak *megtisztítása*. Az a művészet, mely megreked a káoszban, mint a Whitmanok úgynevezett költészete, s mindazoké, kik az ő állítólagos sikerén felbuzdulva, nyomába szegődtek, csak a művészet előcsarnokáig jutottak és ott megtorpantak. Nincs művészi alkotás a művész izgalma nélkül, ami felrzza egész lényét, káotikus állapotba hozza értelmi és érzelmi világát. Az izgalom az, mely felveri, s mozgásba hozza a művész képzeletét. A kaleidoszkopot is meg kell rázni, ha azt akarjuk, hogy a benne levő üvegdarabok új ornamensbe helyezkedjenek. De az új kép a képzeletfolyamat tartama alatt alakul ki, ölt testet és fejeződik ki. Az izgalom felverte káotikus állapotot megrögzítve, nem adhat a költő tiszta művészetet. Amit a kubisták csahosai összezagyváltak, csupa álteória, a tény az, hogy a kubizmus csak új ornamenszig jutott el, amit a selyemgyárosok és szőnyegszövők felhasználhattak. Ahogy azt a futuristákról is elmondhatjuk és az egyik velencei kiállításon láthattuk is. Whitman és követői „szabad” versei nem versek, csak szavak, gondolat-töredékek ugrádozó asszociálása. Érdekes, hogy maga Whitman, — kit Emerson egy mondata ihletett, — tulajdonképpen nem is akart verset írni. Mivel ő, a nyomdász, maga szedte ki a könyvét, az egyes mondatokat fel és széttördelte és a látszat olyan volt, hogy nem prózát ad, pedig se ríme, se ritmusa, csak gondolatismétlései vannak, a biblia nyelvén, szónoki nagy hangon, ahogy megszokta az omnibuszok tetején, a kocsisokkal való beszélgetései közben, túlharsogni az utca zaját, ahogy ezt ő maga vallja. Emerson észrevette, hogy belőle indult ki (*Művészet c. esszéje* befejező szavaiból) — menten levélben üdvözölte tehát s a „költő” aranybetűvel nyomatta a borítékra a legközelebbi kiadás fedelére a filozófus elismerő szavait. Nem hiába volt amerikai. Mindamellettt évtizedekig tartott, míg úgyahogy elismerték. Európában az expresszionista költők kapták fel, kiknek kapóra jött, hogy felmutathatnak egy őst. A formátlan formát vették át tőle, de sem demokratikus érzését, sem humanizmusát, csak obscén szavait, összefüggéstelen eulogiáját. Az értelmetlen utánzásra maga Picasso beszél el egy mulatságos történetet. Egyszer kezébe került egy csillagászati könyv s nagyon megkapta őt a csillagos ég rajza a bolygók pályájának jelzésével. Éppen rajzolgatta a vonalak sajátos hullámos játékát, mikor meglátogatta egy híve és utánczója, aki nagy figyelemmel nézte, amint dolgozik. Legnagyobb meglepetésére az *Indépedants*

legközelebbi kiállításán hive és utánzója egy női aktját látja, mely tele van huzigálva értelmetlen vonalakkal, olyan lett tőle így az akt, mint egy zebra. Így készült azidétt a sok új „stilus“. Kassák még egyre követeli a két vezér, Picasso és Whitman elismerését, mint a kialakulandó formátlan forma előhírnökeit. Mikor nemrég a magyar festészet egyik kiválóságát, Bernath Aurélt, műtermében meglátogatta, szinte kétségbeesve panaszkolja, hogy a művész hűtlen lett egykori expresszionista multjához, a kubizmust pedig — ó borzalom! — „üres formalizmusnak minősíti és vonatkozásba hozza a kommunizmus-sal“. Érthető, ha Kassáknak fáj ez az élménye. De ki lepődhet meg ezen, aki ismeri Bernath Aurél mélyen szántó intelligenciáját? Az ő művészete egy örökös fejlődésben levő valóság, nála az alkotást, azaz képzeletfolyamatát értelmi belátások keresztezik, s ha Kassák azt hitte, hogy a huszonöt év előtti Bernathot látogatja meg, aki talán akkor — fiatalos nekibuzdulásában — hitt a rombolás jogosságában, nagyon csalódott, mert a magyar szellemmel sarkos ellentétben áll a káoszba ragadás. A magyar embernél minden életforma-válság oda sohasem fajulhat, hogy elveszítse józan önmagát. Az izgalomszülte káosz igen jó kiindulásnak, elengedhetetlenül szükséges új formák megtalálásához, de sose lehet más, csak megindító erő. A káosz nem a rend ősforrása, mint — állítólag — Mátrai mondta. A káoszból — önmagából — rend sose születik. A káoszt rendezni kel. De ezt csak egy valaki teheti. Meghagyni a káoszt a maga átabotájában, sose lehet a művészetnek se formája, se mótora. *A káosz dicsérete pusztulásba visz.* Ezért olvastam kínosan Kassák káotikus verseinek dicséretét. Mely hamis pszikologizálás ez is! Igen szellemesen vágott vissza Szentkuty Pál Kassák káoszt dicsőítésére, mikor bemutatta Picasso két festményét. Íme a nagy mester, ki „diadalra vitte a kubizmust“. Igen, az infláció idejében. De alig tisztult ki valahogy a légkör, a kubizmusból mustra lett; az 1937-iki kiállítás idején kubista színekben és díszekben sétáltak a párizsi utcákon a hö'gyek. Az 1900-iki párizsi világkiállításon Loie Fuller görögtűz-fényben táncolt s ahogy Monet-képein százszorszép színes reflexekből bontakoztak ki a formák, úgy vibrált és irizált az új divatos Liberty-selymeken a changeant színhatás, s ezzel az impresszionizmusnak befellegzett. A kubizmus sorsát is megpecsételték a lyoni selyemgyárak. Ezen kár búsulni. Akármilyen lelkes cikkel fel nem támaszthatja többé senki. Requiescat in pace!

Dr. Lázár Béla.

BABAY JÓZSEF: ÉDESANYÁM

Úgy vártam ennek a könyvemnek a megjelenését, mintha tudtam volna, hogy a Mama is várja. Ő, a Mama nem idelenn várja, vagy idefenn, mert Ő, szegénykém tavaly, sugarasan bánatos májusban elindult az örök útra. Ámen...

De én ezerszer mondtam volt neki:

— Meglátja Édesanyám, egyszercsak egy könyv jelenik meg magáról. Osztán benne lesz, hogy mit beszél, hogyan tesz-vesz, nevetgél, érez, meg hát hogy mennyire szeret engem.

— Ez is benne lesz te Józsim?

— Benne ám!

— Osztán ezt is te írod?

— Én ám.

— Osztán tudod te édes fiam, hogy én mennyire szeretlek téged?

— Tudom mama, tudom.

— No, sohse vótam dicsekedő lélek, de akkor szép könyv lesz...

Előbb ment el a Mama, később jött meg a könyv. Koporsójába nem tettem bele az ókuláréját. S most kétségbe vagyok esve. Mert az a szándékom, hogy hazautazom Somogyba, a kicsi, de örökkön virágos sírhoz, amelyben Ő nyugszik az angyalom és reáteszek egy ilyen „Édesanyám“ könyvet a sírjára. Hm. A holtak látnak. Majd csak olvasgatja a Róla szóló fejezeteket. A szél fordítja majd ujjai helyett a lapokat. De mi lesz, ha nem lát az ókuláréja nélkül...

Úgy-e Mama, sebj. Tudod Te jól, hogy mi minden csoda van a könyvben. Mindenről szóló szép csoda. Ahogy nevelgettél, nevetgettél, nevetgélteél, felneveltél. Ahogy dolgozgattál, foltozgattál, oldozgattál. Ahogy cipőt vettél telente. Zsebpénzt adtál hetente. Ahogyan sirattál, etettél, itattál. Elvesztem, kutattál. Elmentem, hivatnál. Ahogy tanítottál engem, az egyedül való tiszta árvát, apa nélkül, örökkön a Magad Erejéből. Köszönöm Mama, megjelent a Rólad szóló könyv.

Síratlak.

Egészen a Tiéd.

Nem azért kérem az embereket olvasására, hogy fogyjon, hanem hogy Édesanyám arcát megismerjék.

Hozzá tartozóimat, — ha addig akad, — arra kérem, tegyék a koporsómba ezt a könyvet, mert Anyám szívével van tele.

FALU TAMÁS: JÁRÁSBIRÓÉK

Kisvárosok piacterén állnak a komor épületek, melyek homlokzatán, vagy a kapujok fölé helyezett címerpajzsokon ez a hivatalos hangulat két szó áll: Királyi Járásbírószág. Az épület körül aktaszag kering, küszöbe előtt peres felek izgulnak, vitatkoznak, kapacitálnak, aktatáskás ügyvédek és ügyvédjelöltek tűnnek el bejáratán. Nyüzsgő méhkas a törvény háza, potrohában az igazság mézével vagy tullánkjával. Külön világ ez bíráival, hivatalnokaival, jogászaival.

De a bírák is emberek s mikor mint a pók leereszkednek a magas paragrafusokról az élet földszintjére, ők is az élet általános törvényeit élik.

Egy vidéki járásbíró szerelmének és házasságának történetét írtam meg regényemben, felhasználva az alkalmat, hogy az igazság vidéki csarnokának kapuját feltárjam s ítéletet mondassak a fölött, aki maga szokott ítéleteket mondani.

IFJ. HEGEDÜS SÁNDOR: A LÉLEKBUVÁR

Hogy mi adta a gondolatot ennek a regénynek a megírásához, arra nagyon egyszerű felelni: „A kor szelleme!”

Mert ez a korszak az, amelyben az ideáлизmus helyére az anyagiság került. Ezzel kezdődött meg az a romboló folyamat, amely minden, ami szép, nemes, lélekemelő, mindent, de mindent háttérbe szorít, lerombol és megsemmisít, és csak annak ad létjogosultságot, ami az anyagiasságon nyugszik. Pedig hiába, ezeket a materialista korokat is átvészeli az emberiség s akkor megint az ideáлизmus, vagy mondjuk ki nyíltan, a lélek uralma lép majd előtérbe.

Ennek a léleknek, amely az ember porhüvelyébe van befalazva, akartam megszemélyesítő lényt adni, és ez Gassy, a lélekbuvár. Ő tisztán az emberi lélek. Az eszményének élő ember, aki lemond minden földi örömről, csakhogy lelkének titkos vágyait, gondolatait megvalósíthassa, amelyekkel az emberiséget előbbre tudja vinni. Az új gondolatok, az új találmányok, az új ötletek mindmennyi isteni ajándékok az emberek részére. Mert boldogabbá, gazdagabbá és szabadabbá teszi őket. Ennek az eszménynek kifejezője a regény hőse, Gassy, aki fölélte egész életét azért, hogy találmányai révén, lelke ereje hatalmával, az emberiséget boldogítsa.

Szerencsés vagyok, hogy ismerhettem és hogy közelében lehettem és úgy érzem, hogy kötelességemet teljesítettem akkor, mikor megírtam életét és jegyzeteim alapján összeállítottam kísérleteinek és találmányainak sorát, amelyek az emberi lélek bámulatos csodáit elelték...

Az anyagiasság világában indul ez a könyv, az emberek közé és én mégis hiszem, hogy meg fogja találni az utat az emberek szívéhez s ez a Lélekbuvár legnagyobb csodája lesz, mert hiszen ő nem tud mást adni a tömegnek, mint — a lelkét.

A PETŐFI-TÁRSASÁG ÉLETE

PETŐFI KULTUSZA

Szűlveszter éjszakáján az éjjeli percekben volt 119. évfordulója, hogy Petőfi Sándor, a legnagyobb magyar lírikus Kiskőrösön született. Ezt a minden magyarra emlékeztető évfordulót a Petőfi-Társaság mindig meg szokta ünnepelni. A második világháború kitörése óta ez az ünnepelés elcsendesedett, mégis az idén is a Bajza-utcai Petőfi-Házban éjjélkor kigyúltak a megemlékezés gyertyái és egy óra hosszán keresztül hirdették a Petőfi—Jókai Múzeum ablakai a nagy évfordulót. Egyszerű keretek között, de nagy melegszéggel emlékezett meg a költő születésének évfordulójáról *Ki kőrös* is, valamint *Kiskunfélegyháza*. Mind a két helyen a társadalmi egyesületek a két esztendő találkozásánál felvonultak a költő szobrához.

A Petőfi-kultusznak igen szép bizonyossága lesz az az operabemutató, amelyet a m. kir. Operaház tervez még ebben az évadban. Unger Ernő, a Zeneművészeti Főiskola tanára, a kitűnő zeneszerző és karmester háromfelvonásos, négy képre tagolt operát írt Petőfiről. Az illusztris zeneszerző a Petőfi operáról a következő nyilatkozatot tette:

— Évekig hordoztam magamban operámat. Már diákkoromban dalba kíváncszott bennem egy Petőfi-vers. Azóta is, valahányszor felüdülésül, vagy komoly elmerüléssel, szívderítő olvasmány gyanánt Petőfit veszem a kezembe, zenei fülem ezekhez a páratlan költeményekhez hozzá hallotta a dallamot is. Minél többet foglalkoztam Petőfi költészetével, annál inkább meg erősödött bennem a hit és a szándék, hogy Petőfi diktál nekem, csak le

kell ülnöm és hangjegyekbe át kell tennem verssoraimat. Lassan érlelődött bennem a gondolat, hogy Petőfi regényes életét színpadra dolgozom fel és nem volt nehéz munkám, mert hiszen a szöveget javarészt Petőfi maga szolgáltatta. A beállítás és az összekötő szöveg természetesen tőlem való, de az operámban előforduló dalok kivétel nélkül Petőfi megzenésített költeményei.

— Az első felvonás Erdődön játszódik, Szendrey Julia születésnapjára vendégsereget hív egybe Szendrey Ignác, az apa. A meghívottak között érkezik meg Petőfi is, aki ezen a napon készül megtartani kézfogóját Juliával. Szigorúan ragaszkodtam a történeti hűséghez, a cselekmény tehát közismert. Az első felvonásban szerepel többek között egy dal, amely *„Hol a leány, ki lelkem repülését?”* kezdetű vers alapján készült, továbbá egy kórus *„Rég veri már a magyart a Teremtő”* kezdetű ismert verse. Szólók, duettek és kórusok váltakoznak és alkalom kínálkozik magyar táncra is ebben a felvonásban. A második felvonás 1848 március 15-én játszódik a Nemzeti Múzeum előtt. A híres felvonulás a történelmi jelentőségű beszédekkel és csattanókkal a *„Nemzeti dal”* töltik ki a mozgalmas cselekményt. Mint karvezető, örömmel ragadtam meg itt a lehetőséget, hogy polifonikusan juttassam nagy szerephez a karta, felhasználva hosszú tapasztalataimat, mint zeneszerző is.

— A harmadik felvonás színhelye Torda. Ide viszi Petőfi feleségét és kisfiát, Miklós református lelkész vendégszerető házába. Itt látja egymást utoljára

a házaspár. A búcsúzenébe, amely kvar-
tetté bővül, beleszővöm a teljesen meg-
zenésített *«Szeptember végén»*-t, vala-
mint a híres mottót: *«Szabadság, sze-
relem, e kettő kell nekem...»* Egy-
másra hálmozom a szép szerelmes ver-
seket, a *«Minek nevezzetek?»* című,
mint duett kezdődik és az ismétlések-
nél a kórus veszi át és zengi tovább
az éneket, aztán felzeng a *«Hull a
levél a virágról»*. A búcsú képét a
város főterén felviharzó toborzó el-
lenképe egészíti ki. Az utolsó kép a
segesvári csata után ugyancsak Tordán
történik. Júlia várja Petőfit. Egressy
Gábor, mint bujdosó katona, hozza a
szomorú hírt. A zenekarban felidéződik
a Petőfivel eltöltött évek emléke, majd
Petőfi szerelmi dala. Júlia összerogy
s ezzel zárul a kép.

— Petőfi alakja annyira köztudatban
él, minden magyar embernek szinte
lelki tartozéka, hogy úgy érzem, nem
végeztem haszontalan munkát, amikor
ezt az életet bátor voltam felidézni
színpadon és zeneileg is megkísértem
portrét adni róla, akinek minden vers-
sora megannyi szintiszta muzsika.

A bemutató elé nagy várakozással néz
nemesak a magyar zenekedvelő és
operalátogató közönség, hanem Petőfi
költészetének minden igaz híve is.

Petőfi emlékének, egykori jelenvaló-
ságának utolsó magyar tanuja költözött
el az élők sorából Kolozsvárott január
8-án. Ekkor halt meg ott 112 éves ko-
rában Jób Ferenc, Magyarország leg-
öregebb embere, aki mint 18 éves
fiatal honvéd Petőfi Sándor fegyver-
társa volt a legendás Bem-apó had-
seregében. Jób Ferenc, aki együtt ka-
tonáskodott a költővel s utolsó tagja
volt annak a nemzedéknek, amely a
nagy időköt megérte és túlélte, halá-
láig megőrizte a 48-as honvédruhát,
amelyben végigharcolta a szabadság-
harcot s január 11-én temették el
ebben az atillában Kolozsváron.

A *Szabadság* c. hetilapban Rexa De-
zső, a magyar irodalmi mult igen
ügyeskező búvárlója, Petőfi ismeretlen
költeménye címmel cikket írt. Ebben
a cikkben bejelenti, hogy nemrégiben
egy lemásolt költeményeket tartalmazó
füzetben rábukkant Petőfinek *Rokkadal*
című költeményére. A mult század de-
rekán divat volt lemásolni a költők
verseit. Ilyen versmásoló volt Horváth
Ignác is, aki 1904 májusában halt meg,
s aki *Dalfűzér* című füzetében több
költő verseit másolta le. Ebben a füzet-
ben található a Rokkadal is, amely alatt
azonban nincs ott a költő nevének
jegyzése.

Rexa Dezső szerint Horváth Ignác
Petőfi pápai diáktársa volt s a refor-
mátus főiskola önképzőkörének pénz-
tárosa. *Dalfűzér* című versmásoló kö-
tete 225 lapból áll. A Petőfinek tu-
lajdonított Rokkadal keletkezési ideje
Rexa Dezső szerint a debreceni na-
pokra esik, 1844 január elejére. Deb-
recenre utal — Rexa szerint — a vers-
ben levő célzás is Boka cigányprímásra,
aki (Boka Samu) a 40-es években
Debrecenben játszott. A vers játszi-
an könnyű hangja azonban ellenmond a
debreceni napok keserű hangulatának
s éppen azért a kérdés még irodalom-
történészeknek is meg kell vizsgátniuk.
Rexa Dezső szerint a vers azért ma-
radhatott ki Petőfinek 1844-ben meg-
jelent első versfüzetéből, mert a költő
amúgy is legalább 15 verset kihagyott.
A költemény egyébként így hangzik:

Föl! leányok, pántlikázott
A guzsaly,
Hadd éb eljen vég beszéd közt
Rokkadal.
A dal árján fölhevül az
Ifjú szív;
A dal árja — nyájas, édes
Kedvre hív.

Föl leányok, a guzsalyra
Szőke szősz!
Nekem is jut tán egy, annyi
Szőke közt!

Vagy ha szöke rőzmingom
Nem virul,
Kertemben egy tubarózsza
Csak pirul.

Barna lányka! nem taszítasz el.
Úgye, nem?
Nőmül veszek, áldjon akként
Istenem!
Úgy segéljen! Úgy szeretlek.
Mint anyád,
Aki első forró csókját
Adta rád.

Folna ajkam lángban égő.
Mint tiéd,
Rég azóta édességit
Érezned.
De mi elmúlt, nem maradt el.
Jól vigyázz!
Sorba vagy, már szomszédodban
Ég a ház!...

Itt az orsód, örömömre
Ele e't,
Egy pár csókért tőlem vissza
Veheted.
Nincs menekvés! most csókolj meg,
Vagy soha; —
Bánatomba, hogy ne legyek
Katona.

Igy most már readin van újra
A do'og!
Hidd, anyád be'öle tudni
Mit se jőz.
Föl, hadd zengjen a kedélyes
Rokkada!
S rokkadal közt hosszan nyúljon
A fonál.

Úgy is a fárkák kezében
Kurta az,
Tél s viharral fog kézt benne
A tavasz.
Hangsze-ével sutban ül már
A cigány,
Tánc az é'et! Táncra hát föl
Minden lány!

Édes Bokám! — húzd el azt a
Nemzetit!
Polka, française, vagy keringő
Nem megy i't,
Szittyiából költőzött ki
Ósapám,
Honszerelmét örökségül
Hagyta rám.

Nemzetit húzz! gyűlölöm az
Idegent,
Ami a magyarra anyyi
Alsózt kent.
Ujjaid között a húr, ha
Zeng, és eped,
Azt tudom, a szívem mindjárt
Megreped.

Tubarózsám egy nótára
Jer velem.
Forduljunk vagy kétőt csinos
Csöndesen.
Úgy segéllyen! Oly könnyű vagy,
Mint a nád!
Hozzám íle z, éppen hozzám
Mért anyád.

Szívem rózsám! Va'ld meg: úgye,
Hogy szeretsz?
S ha végeznék úgy akarja.
Nőm le zesz.
Akkor járunk még egyszer egy
Nemzetit,
Le'kesedve, csinosan, mint
Éppen itt.

Addig is, míg e' leendesz.
Vigadjunk!
Úgy is mi egy víz, kedélyes
Nép vagyunk.

A vers lejtése és ritmusa kétségtől
Petőfi-szerű, de egyes sorokban bántó
zökkenők vannak. Olyan szavak is for-
dulnak elő benne, amelyek egészen
modernekek s éppen ezért a Petőfi-Társaság
ennek az állítólagos Petőfi-versnek
kérdését szakavatott irodalomtörténe-
szek elé bocsátja. Vizsgálják meg ők a
költemény egész külső és belső szer-
kezetét s mondják ki a döntő szót,
vajjon valódi Petőfi-verssel állunk-e
szemben, vagy pedig jóindulatú után-
érzéssel, amelyre nem egy példa van a
magyar irodalom aranykorából.

Sokkal értékesebb bizonyossága a Pe-
tőfi-kultusznak az, hogy a Franklin-
Társulat kiadásában a karácsonyi könyv-
piacra megjelentek Petőfi Sándor ösz-
szes művei. A Franklin-Társulat biblia-
papíron már kiadta *Vörösmarty* és
Arany összes műveit s most ezt a klász-
szikus sorozatot teljessé teszi Petőfi

Sándor összes műveivel. Az egykötetes hatalmas munka bibliapapíron 1630 oldal, és a teljes Petőfit tartalmazza, a prózai művekkel, az útlevelekkel és a fordításokkal együtt. Ez eddigelé a legteljesebb magyarnyelvű Petőfi-kiadás s örömmel jelenthetjük, hogy a Petőfi-Társaság a Petőfi-Ház könyvtára részére máris megszerezte a gyönyörű munkát a hasonló kiállítású és kiadású Vörösmarty- és Arany-kötetekkel együtt.

Érdekes könyv jelent meg *Várdai Béla*, a Szent István Akadémia osztályelnökének tollából. A könyv címe: *Rab magyar tájakon*. Az író ebben a könyv-

ben a különböző megszállt területeken tett útiemlékeiről számol be, több olyan helyről, ahol Petőfi is megfordult. Így a *Szatmári képek a mult évtizedből* c. fejezetben *Kaplony, Szatmárnémeti*, továbbá *Koltó* Petőfi-emlékeit eleveníti fel nagy irodalomtörténeti tudással és igaz magyar érzéssel. A *Sárosi tükörcsodarak* c. fejezetben *Eperjes és Bártfa* Petőfi-emlékei elevenednek meg a hármas költői versennyel és a bártfai látogatással. *Várdai Béla* könyvét, amely a Szent István Társulat kiadásában jelent meg, mint a Petőfi-kultusz egyik legújabb és legértékesebb dokumentumát őrizzük meg.

VÉGVÁRI HALÁLA

Nagy veszteség érte Társaságunkat s egyben az egész magyar irodalmat. *Reményik Sándor*, költői nevén *Végyvári*, 51 éves korában Kolozsvárott október 24-én hajnalban elhunyt. Végyvári költészetét a magyar történelem legválságosabb korszakában ajándékozta a Mindenható a magyarságnak, hogy két ország szenvedő népének is vigasztalója legyen. Erdélyi volt, Kolozsvár szülöttje és mindvégig az erdélyi fájdalom lantosa maradt, elindulásától kezdve haláláig. Első verskötetete *Segítsetek! (Hangok a végekről 1918—19.)* címmel 1919-ben jelent meg s azóta is több kiadást ért el. A kötetre felfigyelt az akkor széttépett Magyarország, mert új költő hangja sikoltozott a trianoni határok fölött. Társaságunk volt az első, amely a Végyvári névvel jelentkező költőt már 1921-ben rendes tagjai közé választotta. *Segítsetek!* című verskötetét *Zu Hilfe!* (Stimmen aus den siebenbürgischen Grenzmark 1918—1919.) címmel Társaságunk kültagja, dr. *Jekkel Péter* fordította német nyelvre 1920-ban. A kötet megrázóerejű verseit, amelyek a végek hangjait szólaltatták meg, *Mindhaláláig* és *Végyvári versek* címmel

kapkodta szét a Csonkaország, kéziratban terjesztették Erdély megriadt városaiban és falvaiban a magyarok. Egy nemzet fájdalma s az elhivatott költő zsenijének megérzése emelte Végyvári nevét a csillagokig s őrizte meg elkövetkező kötetein keresztül (*Atlantis harangoz, Romon virág, Fagyöngyök, Csak így... Vadvizek zúgása, Egy eszme elindul, Szemben a mécsessel, A műhelyből*) egészen az *Összes költeményekig*, amelyek az idei könyvnapra jelentek meg. Társaságunk 1926-ban a Petőfi nagydíjjal is megkoszorúzta Végyvári költészetét s amikor a multévi visszatérés után Kolozsvárral együtt Végyvári is visszatért, az akkor már Corvin-lánccal kitüntetett költőt tiszteleti tagjaink sorába választottuk, aki idei nagygyűlésünket azzal is megtisztelte, hogy néhány költeményét bemutatásra elküldötte.

Akkor már betegeskedett, az utóbbi évek nagyobb részét már szanatóriumokban töltötte, mert egészségét a román megszállás keserű évei erősen aláásták. Mégis mindenként váratlanul ért hirtelen elhunyt. Szülővárosa Kolozsvár halottjának nyilvánította s a kivá-

lasztottaknak járó gyászpompával kíséerte ki a házsongárdi temetőbe, amelynek sírköveiről és sírkövei között annyi fájdalmas magyar érzést és gondolatot zengetett a költő, amíg élt. Társaságunk képviselőjében Pap Jánosy Béla kolozsvári tagtársunk jelent meg temetésén. Kolozsvári tagjainkkal együtt, s helyezett koszorút a költő sírjára, a következő beszéd kíséretében:

— A Petőfi-Társaság, melynek tiszteletbeli tagja voltál, mély és őszinte fájdalommal búcsúzik tőled, Reményik Sándor, Erdély igaz és nagy poétája, aki magaddal vitted a szép magyar erdélyi ősz, s itt hagytad Erdély megilletődött magyarjainak a síró, borongó szomorúság fátyolát.

— Köszöni neked Erdély, Reményik Sándor, köszöni neked a dalt, mely istensókolta lantodról végig-ömlött az erdélyi fájó lelkeken. Köszöni neked Erdély a hitet, melyet a dacos remény keménységével oltottál a csüggedő szívekbe. Köszöni neked Erdély a templomot, az iskolát, melyet dicsőséges végvárként megtartani a te egyetemes szépségű verseid is segítettek. Köszöni neked Erdély az apostoli rajongást a halhatatlan édes magyar szóért, melyet, amiként te írtad, úgy kell kiejtenünk, mintha imádkoznánk.

— Tőrékeny testedből gyémánt csillogként ragyogott szét a lelked, ez a tiszta, puritán, szűzi lélek, melyet egyetlen nagy parancs éltetett: magyar-nak lenni, magyarnak maradni, — de

itt, az erdélyi zengő bércek és zúgó havasok között, öreg Maros völgyében, szőke Küküllő lapályán, ahol vadvirágok nyílnak, a magyar szabadság örökéletű dalnokának misztikusan elvegyülő poraiból. S amíg mások vágyainak selyomszárnya támadt, a te tépődő lelked meghúzódott a borongó erdélyi ég alatt, cipelte a megpróbáltatások terhét, szenvedte a megaláztatások kínjait, s mialatt lelked mélyén véres könnyeket izzadt tiszta fájdalommaid kagylója, versekbe fogantatott szavaid termő igékként hullottak, vigasztaltak, nyugtattak és bízattak.

— Ezért voltál Erdélyé és ezért maradsz síron túl is Erdélyé, Reményik Sándor. A házsongárdi öreg temető szomorúfüzei és borostyánbokrai sokat szenvedett tested fölé borulva, őrzik majd el nem álmodott álmaidat, de drága örökségként itthagytott emlékedet a kegyelet aranyszelencéjébe őrizi a hamisítatlan erdélyi lélek, a Spiritus Transilvānicus, melynek hosszú évtizedek óta, érzésben, szellemben, hűségben te voltál egyik legszebb kivirágzása. Most már, rád emlékezve is, énekelheti saját lantján egyetlen kívánságként az élő erdélyi költő:

*Nékem hant itt domboruljon.
Raj'a százszorszép viruljon,
Mert bennem nem élt hiába
Erdély százszorszép világa...*

— Erdély hűséges anyaföldjéden pihenj békén és boldogan Erdély igaz, nagy költője, Reményik Sándor...

PEKÁR GYULA-ALAPÍTVÁNY

Özv. Pekár Gyuláné öngyémántossága, Pekár Gyula volt elnökünk özvegye levelet intézett elnökünkhöz, Kornis Gyulához. A levélben a kegyelmes aszszony bejelenti, hogy néhai Pekár Gyula *«A tízezer mérőldes sárkány»* és *«Attila»* című regényeinek minden elkövetkezendő új kiadásával kapcsolatosan a

szerzői honoráriumról a Petőfi-Társaság javára lemond azzal a kikötéssel, hogy az így befolyt pénzüsszegekből a Petőfi-Társaság Pekár Gyula nevére *alapítványt létesít és az alapítvány kamatait magyar történelmi tárgyú regények kiadására fordítja.*

Az alapítólével így hangzik: Nagy-

méltóságú dr. Kornis Gyula úrnak, a Petőfi-Társaság elnöke, Budapest.

Kegyelmes Úr, igen tisztelt Elnök Úr!

Tudván azt, hogy Excellenciád előtt is ismeretes az a benső, mélységes lelki kapcsolat és utolsó lehetéig tartó olthatatlan rajongás, amely Istenben boldogult férjemet egész működése alatt, úgy is, mint a Petőfi-Társaságnak évtizedeken át volt elnökét a Társasághoz fűzte, elhatároztam, hogy az «Attila», valamint a «A tízezer mérföldes sárkány» című regényeinek szerzői jogairól — ideértve az esetleges fordítás avagy megfilmesítés jogát is — örök időkre a Petőfi-Társaság javára lemondok azaz a kikötéssel, hogy mind a két mű írói honoráriumából Pekár Gyula nevét viselő irodalmi alap létesítendő és ezen alap kamataiból magyar tárgyú történelmi regények jutalmazandók.

Midőn ezen elhatározásomat, amely egyúttal drága boldogult férjem lelki óhaját is célozza, Excellenciádnak szíves tudomására hozom, felkérem, hogy ezt a bölcs elnöklete alatt álló Társaság t. tagjaival közölni méltóztassék.

Fogadja Nagyméltóságod őszinte nagyrabecsülésén kifejezését, amelyvel vagyok hazafias üdvözlettel:

Budapest, 1941 november 28.

Pekár Gyuláné.»

A Petőfi-Társaság a levéllel az 1941 december 14-én tartott zártülésében foglalkozott, az alapítvány létesítését hálás szívvel vette tudomásul, s erről a kegyelmes asszonyt a következő hivatalos levélben értesítette: «Kegyelmes Asszonyunk! 1941 november 28-án kelt levele értelmében a Petőfi-Társaság 1941 december 14-én tartotta nyílt ülésén a főtítkár bejelentette Kegyelmes Asszonynak azt a nemes elhatározását, hogy boldogult elnökünk, Pekár Gyula nevére irodalmi alapítványt létesített, örök időkre a Petőfi-Társaságnak en-

gedve át néhai Pekár Gyula «A tízezer mérföldes sárkány» és az «Attila» című regényeinek írói tiszteletdíját, ideértve az esetleges fordítás, avagy megfilmesítés jogát is. Örömmel vette tudomásul a Petőfi-Társaság azt is, hogy Kegyelmes Asszony a Petőfi-Társaságnak átengedett írói tiszteletdíjából Pekár Gyula nevét viselő irodalmi alapítványt létesít, amelynek kamatait a Petőfi-Társaság köteles magyar tárgyú történelmi regények jutalmazására fordítani.

A felolvasó ülés után tartott zárt ülés is foglalkozván Kegyelmes Asszony nemes elhatározásával, felhatalmazott minket, hogy hálás köszönetünket fejezzük ki a Petőfi-Társaság nevében is a Pekár Gyula irodalmi alapítvány létesítéséért.

A Petőfi-Társaság egyhangúlag a legnagyobb lelkesedéssel fogadta el Kegyelmes Asszony nemes ajándékát és elhatározta, hogy «A tízezer mérföldes sárkány» és az «Attila» című regények örök időkre a Petőfi-Társaságnak jutott írói honoráriumából, ideértve az esetleges fordítás vagy megfilmesítés jogát is, «Pekár Gyula-Alap»-ot létesít, amelynek kamataiból magyar tárgyú történelmi regényeket fog megjutalmazni.

Kegyelmes Asszonynak erről az elhatározásáról és a Petőfi-Társaságnak erről a döntéséről hivatalosan értesítettük a Singer és Wolfner Irodalmi Intézetet is, mint a «A tízezer mérföldes sárkány» és az «Attila» című regények kiadóját.

Amikor a Petőfi-Társaság nevében még egyszer hálás köszönetet mondunk Kegyelmes Asszonynak, kérve szíves hozzájárulását ahhoz, hogy a Pekár Gyula-Alapra vonatkozó elhatározását és annak levelezését hivatalos közlönyünkben, a Koszorú-ban is közre tesszük, vagyunk a Petőfi-Társaság ne-

vében és megbízásából igaz tisztelettel és hazafias üdvözléssel: Budapest, 1941 december 20. Kornis Gyula elnök, Gáspár Jenő főtítkár.»

A Petőfi-Társaság végül az alapítvány létesítéséről a következő levélben értesítette a Singer és Wolfner Irodalmi Intézetet: A «Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Tekintetes Igazgatóságának, Budapest, VI., Andrássy-út 16.

Kornis Gyula, a Petőfi-Társaság elnöke a következő levelet kapta:

«Nagyméltóságú dr. Kornis Gyula úrnak, a Petőfi-Társaság elnöke, Budapest.

Kegyelmes Úr, igen tisztelt Elnök Úr! Tudván azt, hogy Excellenciád előtt is ismeretes az a benső, mélységes lelki kapcsolat és utolsó lehetőség tartó olthatatlan rajongás, amely Istenben boldogult férjemet egész működése alatt, úgy is, mint a Petőfi-Társaság évtizedeken át volt elnökét a Társasághoz fűzte, elhatároztam, hogy az «Attila», valamint a «A tízezer mérföldes sárkány» című regényeinek szerzői jogairól — ideértve az esetleges fordítás, avagy megfilmesítés jogát is — örök időkre a Petőfi-Társaság javára lemondok azzal a kikötéssel, hogy mind a két mű írói honoráriumából Pekár Gyula nevét viselő irodalmi alap létesítendő és ezen alap kamataiból magyar tárgyú történelmi regények jutalmazandók.

Midőn ezen elhatározásomat, amely egyúttal drága boldogult férjem lelki óhaját is célozza, Excellenciádnak szíves tudomására hozom, felkérem, hogy ezt a böles elnöklete alatt álló Társaság t. tagjaival közölni méltóztassék. Fogadja Nagyméltóságod őszinte

nagyrabecsülésem kifejezését, amellyel vagyok hazafias üdvözléssel:

Budapest, 1941 november 28.

Pekár Gyuláné.»

A Petőfi-Társaság 1941 december 14-én tartott zárt ülésében Havas István alelnök elnöklésével foglalkozott özv. Pekár Gyuláné önnagyméltósága nemes elhatározásával és azt egyhangú lelkesedéssel elfogadta.

Amikor erről a mélyen tisztelt Igazgatóságot értesítjük, tisztelettel kérjük, hogy az alapítólevél kelteitől, 1941 november 28-ától kezdve néhai Pekár Gyula «A tízezer mérföldes sárkány» és az «Attila» című regényeinek és e regények minden elkövetkezendő új kiadásainak minden szerzői tiszteletdíját, ideértve az esetleges fordítás avagy megfilmesítési jogot is, a «Pekár Gyula-Alap» javára a Petőfi-Társaságnak (Budapest, VI., Bajza-utca 39.) szíveskedjék megküldeni.

Vagyunk a mélyen tisztelt Igazgatóságnak a Petőfi-Társaság nevében hazafias üdvözléssel, Budapest, 1941 december 20. Kornis Gyula elnök, Gáspár Jenő főtítkár.»

A Petőfi-Társaság mély megilletődéssel fogadja a kegyelmes asszony nemes gesztusát, amely néhai elnökünk szellemében kívánja pártolni a magyar történelmi regényírást, az alapítvány létesítéséről gondoskodik s a kamatösszegek arányában időnként ki fogja írni a pályázatot a Pekár Gyula-alapítványra. Úgy érezzük, hogy ezen a helyen is köszönetet kell mondani özv. Pekár Gyuláné önnagyméltóságának, aki ezzel a cselekedetével is tanujelét adja annak a lélekközösségnek, amely a holtakat és az élőket összefűzi.

VITÉZ SOMOGYVÁRY GYULA R. TAG SZÉKFOGLALÓJA

Vitéz Somogyváry Gyula r. tagunk 1942 január 11-én foglalt széket a Petőfi-Társaságban. Először tagelődjéről,

Lőrinczy Györgyről emlékezett meg a következő emlékbeszédrel:

— Lőrinczy Györgyöt a Nyírség adta

Magyarországnak, akár csak nagy földjét: Krúdy Gyulát. Ugyanez a táj indította el őket s ha a mesélőkedvben egyik is, ha dialektikájukban sok-sok azonosságot találunk is, írói arculatuk egészen más.

— Lőrinczy világosabb, egyszerűbb, röögönjáróbb, Krúdy álmodozóbb, ködösebb, bonyolultabb.

— Bizonyos, hogy az a táj, amelyből kisarjadunk, szinte elhatározóan reánk nyomja sajátos jegyeit, gondolkozásmódját, hangulatait s ezt az arculatot csak hasonlóan determináló hatások formálhatják át.

— Mi tette hát mássá ugyanannak a tájnak két fiát: Lőrinczy Györgyöt és Krúdy Gyulát, művészi jellegzetességük kifejlődésében? A válasz egyszerű: más-más életkörülményeik.

— Lőrinczy György, szinte kora ifjúságától kezdve a gyermek felé fordul. Polgári foglalkozását a hivatottak érdeklődésével és melegségével szerette s az iskola és a gyermek töltötte be annak a képsíknak javarészét, amelyben ő a világot látta. Ezért nem is tudott annyira elszakadni a rögtől, mint a nagy-város fiává lett s onnét álmok kódén át, örökké visszavágyakozó földije: Krúdy Gyula. Lőrinczy tájai valahogy nap sugarasabbak, emberei erősebbek, céltudatosabbak, egyszerűbbek, mint a Szindbád-mesék megálmodójáé.

— Lőrinczy mindig a legvilágosabb kifejezőmódra törekedett, mert a gyermeket látta maga előtt s a gyermek legközelebbi testvérét: a népet. Ezekhez szólt, ezért maradt mindig a biztos röögön, ezért látszik minden tája tisztán és élesen, ezért olyan tömör, egybeszabott minden alakja: akár a tavaszi szántás barázdájában ballagó, nehézléptű, magyar szántóvető. És innét ered nyelvének romlatlan, ősi ízessége, tömörsége, hasonlatainak meglepő plasztikája is.

— S ettől a gyermek- és nép-felé

forduló beállítottságától nem tudta elteríteni sem rimaszombati ujságíróskodása, sem a Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesületnél végzett titkári működése. Sőt ez utóbbi még inkább a nép — a magárahagyott magyar és tót nép — felé terelte érdeklődését. De gazdagabbá tette őt más vonatkozásban is, Gömör s általában a felvidék képe. A Nyírség homokjának fiában itt holtáig tartó szerelem ébredt az erdők és hegyek iránt. Lelkének ez a csilláptíthatatlan vonzódása az erdők és hegyek felé, minduntalan visszatér későbbi irodalmi munkásságának motívumai közé s ha csak «Az álmodó Bükk» című könyvére gondolunk, akkor is előtűnik áll már, az egykori szabolcsi fiúnak, a Felvidék költészetével meggazdagodott lelkiége.

— Nemcsak tanfelügyelői állásánál fogva, de hivatottságánál fogva is, a legnemesebb értelemben vett pedagógus volt és maradt mindvégig. És rendelkezett a pedagógus legnagyobb áldottságával is. Gyönyörködtette tanított minden művében. Akár hangulatos költeményeit, akár prózai munkáit, akár ifjúsági elbeszéléseit nézzük, mindegyikben ott látjuk tiszta erkölcsi világát s az ember, a föld és a táj szeretetére nevelő hatásokat. De gondoljunk «A magam földjén», «Az én falum», vagy «A becsület útján» című munkáira: amelyekben félreérthetetlen határozottsággal domborodik ki a lelkében uralkodó nevelő-vonás s bizvást elmondhatjuk: Lőrinczy György valóban tudatos ember- és népnevelő volt, aki ezt az áldott törekvését a poeta-lélek színes, vonzó eszközeivel tudta támogatni.

— Lőrinczy György lelki konstrukciójának e szerény és vázlatos rajza után, az első szempillantásra érthetővé válik, hogyan lett a miért maradt legrajongóbb és leghívebb tagja a híres «Pósa-asztalnak». — Hiszen sehólsém

találhatott volna hozzá hasonlatosabb, rokonibb kört a fővárosban, mint a «Pósa-asztal» körül. A gyermekrajongó Pósa Lajos, Mikszáth Kálmán, Gárdonyi — hogy csak a legnevesebbeket említsem —, azután az a sok képzőművész és művészlelkületű többi, aki napról-napra összegyülekezett e körül az asztal körül: valójában egytől-egyig olyan emberekből állott, akik a főváros köztengerében és aszfaltvilágában is örökké vidéki magyarok maradtak. Egyikük sem tudott elszakadni soha a falutól, kisvárostól, az egyszerű néptől s gyermekkora vagy ifjúsága felejthetetlen tájaitól. De idevonta Lőrinczyt: mély gyermekszeretete is. Pósaiban s Gárdonyiban, minden idők leglelkesebb gyermekrajongóit ismerte meg, ami még csak további lelkes indításhoz adhatott neki az ifjúsági irodalom művelése terén is.

— Ezek voltak azok a hatások, amelyeknek Lőrinczy György életének irodalmi természetét köszönhetjük.

— Hűséges volt munkájában a magyar földhöz, annak népéhez, hűséges volt a gyermekhez, hűséges volt a toll becsületéhez s mindezek mellett — Gömbös Gyula mélyértelmű meghatározó, emberértékelő fogalmazása is tökéletesen ráillett: pozitív előjelű magyar volt. S ez a legnagyobb rang és cím, amit életünkkel és törekvésünkkel elérhetünk. Hiszen mindegyikünk csak annyit ér, amennyivel Magyarországnak szolgál.

— Lőrinczy György utolsó lélekzetéig e szolgálat embere, becsületes és áldozatkész katonája volt.

— Amikor ezért áldó kegyelettel megemlékeztem róla, ígérem, hogy a Petőfi-Társaságban árván maradt helyét, hozzá méltó s ehhez az ideálhoz hűséges lélekkel igyekszem betölteni.

— Lőrinczy György becsületes, magyar lelke: méltó akarok lenni Hozzá!

A nagysikerű emlékezés után v. *Somogyváry* Gyula néhány költeményét olvasta fel, majd *Kornis* Gyula elnök tagavató beszéde következett, amely után a székfoglaló átvette a r. tagságról szóló okmányt és hálás szavakkal mondott köszönetet az elnöknek és a Petőfi-Társaságnak a meleg fogadtatásért.

A KOMÁROMI JÓKAI-EGYESÜLET JUBILEUMA.

A komáromi Jókai Közművelődési és Múzeum Egyesület október 19-én ünnepelte meg alapításának harmincéves évfordulóját. Az Egyesület működésének harminc évéből húsz esztendő a cseh elnyomatás ideje alatt töltött el s az elszakított északi országrészben a magyar kultúra megtartásának és istapálásának egyik legerősebb tényezője volt. Ebben az időben folytatott hazafias munkásságának egyik legszebb eredménye a komáromi Jókai-szobor felállítása volt. A jubileumi évfordulót október 19-én délelőtt 11 órakor a Kultúrpalota nagytermében díszközgyűlésen tartották meg. Aznap este művészest és Jókai serlegvacsora zárta be az ünnepséget. A jubiláris egyesületet a Petőfi-Társaság táviratilag üdvözölte, minthogy képviselő küldésére már idő nem volt, mert a meghívó az ünnepségre október 18-án érkezett meg.

ARANY JÁNOS EMLEKEZETE.

Október 22-én, Arany János halálának évfordulóján ebben az esztendőben is emlékvacsorát rendezett a Kisfaludy-Társaság a Hungária-szálló különtermében. A vacsorán a Franklin Társulat által ajándékozott Arany János-serleggel Rédey Tivadar, a Kisfaludy-Társaság titkára mondott emlékbeszédet. Társaságunk képviselőjében Kornis Gyula elnök, Havas István alelnök és Gáspár Jenő főtítkárral jelent meg az emlékvacsorán.

BÁN ALADÁR HETVENEVES.

Bán Aladár tagtársunk, Társaságunk pénztárosa november 3-án ünnepelte 70-ik születésnapját. A helsinki-i *Finn-Magyar Társaság* ebből az alkalomból finn-nyelvű távirattal kereste fel a jubilánst. A távirat magyar fordításban így hangzik: «A helsinki-i Finn-Magyar Társaság legmelegebb szeretese-kívánatait küldi önnek, mint tiszteleti tagjának 70-ik születésnapja alkalmából. Nagy örömmel tekintjük ma életének munkáját, különösen azokat a szép eredményeket, amelyeket Méltóságod a rokonnépek irodalmi és baráti kapcsolatainak elmélyítésében szerzett. *Kanisto* elnök, *Paavilainen* alelnök, *So-vigärvi* titkár.»

Bán Aladár egy hosszú életet szentelt a finn-magyar barátság ápolásának, s a finn és rokon irodalmak művelésének. Tudósa és költője a finn-magyar szellemi rokonságnak, s mint ilyen, hervadhatatlan érdemeket szerzett idehaza és Északon egyaránt. A Petőfi-Társaság is örömmel csatlakozott az ünnepi üdvözlésekhez, s kívánja, hogy a fiatalos hetvenéves költő és tudós még sok-sok alkotással szolgálja a két testvér-nemzet rokon kultúráját, s még hosszú ideig töltsen be Társaságunk kincstárnoki tisztjét.

FELOLVASÓ ÜLÉSEINK TÁRGYSORA.

1941 november 9-én délelőtt 1/21 órakor a Magyar Tudományos Akadémia felolvasó-termében:

1. Megnyitó: *Kállay Miklós* alelnök.
2. Főtitkári jelentés: *Gáspár Jenő* főtitkár.
3. Költemények: *Czóbel Minka* r. tag.
4. Végvári emlékezete: *Havas István* alelnök.
5. Költemények: *Szathmáry István* r. tag.
6. Katona József Bánk bánja. (Katona József születésének 150-ik évfordulója alkalmából): *Galamb Sándor* r. tag.
7. Petőfi költeményeiből: *Szathmáry Margit*, a Nemzeti Színház tagja.

1941. december 14-én délelőtt 1/21 órakor a Magyar Tudományos Akadémia felolvasó-termében:

1. Megnyitó: *Kornis Gyula* elnök.
2. Főtitkári jelentés: *Gáspár Jenő* főtitkár.
3. Egy harmincéves könyvről. (Emlékezés *Tömörkény Istvánra*): *Cyókóssy Endre* r. tag.
4. Költemények: *Falu Tamás* r. tag.
5. Aranylegenda. (Elbeszélés): *Gáspár Jenő* r. tag.
6. Petőfi költeményeiből: *Pataky József*, a Nemzeti Színház tagja.

1942. január 11-én délelőtt 1/21 órakor a Magyar Tudományos Akadémia felolvasó-termében:

1. Megnyitó: *Kornis Gyula* elnök.
2. Főtitkári jelentés: *Gáspár Jenő* főtitkár.
3. Elbeszélés: *Terescsényi György* r. tag.
4. Emlékezés *Lőrinczy György* r. tagra. Költemények. (Székfoglaló): *Somogyváry Gyula* r. tag.
5. Elbeszélés: *Babay József* r. tag.
6. Petőfi költeményeiből: *Nijinszky Tamara*, a Nemzeti Színház tagja.

A szerkesztő bizottság elnöke:

KORNIS GYULA.

A bizottság tagjai:

GÁSPÁR JENŐ. HAVAS ISTVÁN, LAZÁR BÉLA.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: **GÁSPÁR JENŐ.**

Szerkesztőség: Budapest, VI., Bajza-utca 39.

Kiadóhivatal: Budapest, VI., Andrássy-út 16.

Budapesti Hírlapnyomda és Kiadó R.-T. — Felelős vezető: *Nedeczky László* igazgató.

A PETŐFI-TÁRSASÁG

országos mozgalmat indított

a nemzeti irányú irodalom ujjaélesztésére.

Ezt a célt szolgálja, amikor a Petőfi-Társaság pártoló tagjai részére járó illetményköteteket nagy gonddal válogatja össze, a magyar irodalom legjava terméséből.

*

1941. évi illetményköteteteink:

JANUÁR

Gulácsy Irén: Erdély jogán

A nagy történelmi regényíró és a kiváló publicista, a letűnt időknek és izgalmas korunknak tisztaitéletű szemlélője tárja fel ebben a kötetben Erdély legmélyebb és legfájóbb problémáit.

FEBRUÁR

Ormos Gerő: Fekete barázda

A magyar föld költője, egyszerű emberek tiszta életének melegehangú krónikása Ormos Gerő. Új regényének is a magyar paraszt és a magyar föld a hőse.

MÁRCIUS

A Petőfi Társaság Herczeg Ferenc-Emlékkönyve

A Petőfi Társaság ötvenéves jubileumát ünnepli annak, hogy Herczeg Ferencet tagjáiul választotta. Ebből az alkalomból a Társaság tagjai megírták Herczeg Ferenchez fűződő emlékeiket. A színes, finom, érdekes visszaemlékezésekből a nagy írónak csodálatosan eleven és pompás portréja alakul ki.

APRILIS

Kosáryné Réz Lola: Morzsáék

A magyar középosztály problémáinak, küzdelmeinek, kicsinységükben is fájdalmas tragédiáinak leghivatottabb, legköltőibb szószólója Kosáryné Réz Lola. Új regényében egyik legnépszerűbb művének hőseivel találkozunk.

MÁJUS

Babay József: Edesanyám

Babay József írásművészete az Edesanyjáról írt műveiben teljesedik ki leginkább. Ezeket a mélyen és megindítóan emberi, színes és költői írásokat gyűjtötte egybe ebben a kötetében a szerző.

A Petőfi-Társaság az 1941. év folyamán TIZ KITŰNŐ MAGYAR KÖNYVET és folyóiratát, a „Koszorú”-t eljuttatja a Társaság pártoló tagjaihoz.

A köteteket kiadóhivatalunk:

Budapest, VI. kerület, Andrásy-út 16. sz. küldi el.

A belépési szándék is itt jelentendő bel

A Koszorú, a Petőfi-Társaság közlönye egy irodalmi évben négyszer jelenik meg: október, január, április és június hónapokban. Előfizetési ára egész évre 4 pengő.

A Koszorú kiadóhivatala: Budapest, VI., Andrásy-út 16. Távbeszélő: 126—633. Felelős kiadó: Gáspár Jenő.

Budapesti Hírlapnyomda és Kiadó R.-T. Felelős vezető: Nedeczky László igazgató.

JÚNIUS

Bónyi Adorján: Klesi kocsí, nagy kocsí

Minden ízében mai, filmszerűen pergő, színes, vidám írás. Művészi leleménnyel megszerkesztett meséje, friss, meglepő fordulatai és rokonszenves, vidám, pompásan megmintázott hősei egy pillanatra sem engedik lankadni az olvasó érdeklődését.

SZEPTEMBER

Falu Tamás: Járásbíróék

Mai irodalmunk egyik legfinomabb hangú lírikusa Falu Tamás. Prózáját is azok az erények jellemzik, melyek annyira népszerűvé tették verseit: mély emberiség, meleg, muzsikáló hangulat és ötletgazdagság.

OKTÓBER

Gáspár Jenő: Aranylegenda

A kiváló író válogatott elbeszéléseinek gyűjteménye. Különös, színes levegőjük, megkapó hangulatuk, tökéletesen csiszolt előadásuk és arányos formájuk elárulják a költőt.

NOVEMBER

Balassa Imre: Itt élned, halnod kell!

Vörösmarty Mihály életének regénye. A kitűnő életrajzregényíró egyik legjelentékenyebb műve. Színes, lendületes, szuggesztív előadása nyomán kitarul a Szózat költőjének drámai pillanatokban, emberi és művészi tanulságokban annyira gazdag élete.

DECEMBER

Pekár Gyula tanulmányainak válogatott gyűjteménye

Az elhunyt nagy magyar író értékes, ma is időszzerű esszéi.

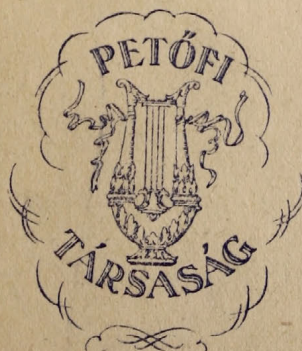
KÖSZÖRÜ

A PETŐFI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE

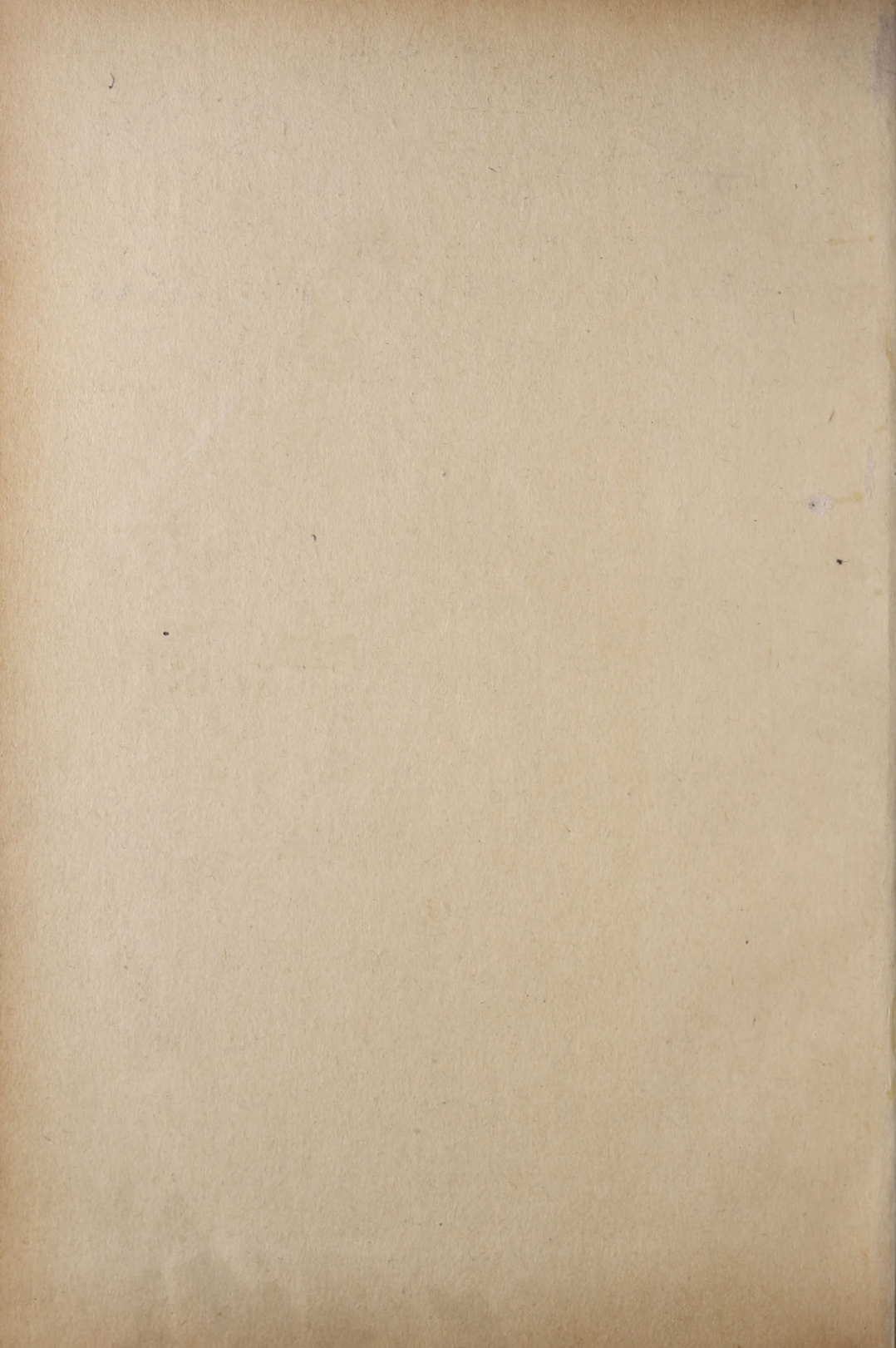
TARTALOM

<i>Ravasz László</i> : Forradalmak a szó birodalmában. (Tanulmány.) . . .	129	<i>íj. Hegedüs Sándor</i> : Színitanoda. (Vígjáték egy felvonásban.) . . .	155
<i>Bán Aladár</i> : Aforizmák. (Versek.)	134	FIGYELŐ : Szeljegyzet egy világ-irodalomtörténet margójára. (Gáspár Jenő.) — Dr. Bendeffy László: Kummagyarria. (Dr. Bán Aladár.) — A magyar toll a magyar kardért. (—r —ő.) . . .	167
<i>Babay József</i> : A régi zongora. (Elbeszélés.) . . .	136	IRODALMI TUKORKEPEK : (<i>Babay József</i> : Körtánc. — <i>Harasnyi Lajos</i> : Égi és földi szerelem. — <i>P. Jánosy Béla</i> : Fülemlé a viharban. — <i>Török Sándor</i> : Szappanbuborék.) . . .	171
<i>v. Bodor Aladár</i> : Versek. (Almafa a temetőben. A kínai fal.) . . .	141	A PETŐFI TÁRSASÁG ÉLETE . . .	175
<i>Gyökössi Endre</i> : Tömörkény István. (Tanulmány.) . . .	142		
<i>Falu Tamás</i> : Versek. (Jó volna újra kezdeni, Baezus, Tanyai gyerek) . . .	148		
<i>Terescsényi György</i> : Csicsóka. (Elbeszélés.) . . .	149		
<i>Ágyagfalvi Hegyi István</i> : Az ismeretlen megvigasztal. (Költemény.) . . .	153		

ÚJ FOLYAM
*
VIII. KÖTET
*
3. SZÁM

BUDAPEST
*
1942 ÁPRILIS
*
ÁRA 1 P

FORRADALMAK A SZÓ BIRODALMÁBAN

ÍRTA: RAVASZ LÁSZLÓ

A beszéd az élet egyik alaptevékenysége, mint a mozgás vagy a gondolkodás. Gyökerében nem egyéb, mint a legősibb visszaütő mozdulat arra a nagy támadásra, melyet világnak nevezünk. Első beszédünk az anyaméhben egy rándulás. Az ősbeszéd is mozdulat volt, s ez a mozdulat lett hanggá; bizonyára tagolatlan kiáltássá, vagy horkanássá. Ebből az első feljajdulásból, — alighanem félelmes és szomorú volt, — melyet az egész emberi test önkéntelen mozgása kísért vagy idézett elő, indult meg az a végeleáthatatlan fejlődés, amelynek eredményeképpen előttünk áll egy bámulatos hang-, kép- és jelentésszövedék: a nyelv.

A beszéd tehát nemcsak szóból áll, hanem mozdulatból is, arckifejezésből, taglejtésből. Még ez sem fogja át a beszéd birodalmát. Lényeges alkotó rész benne a hallgatás, a csend, a némaság. A világon a legnagyobb dolgokat hangtalanul fejezik ki, és hang nélkül veszik tudomásul. Mindenki beszél, aki él, sokszor a halottak a leghatalmasabban. Ezért a legegyetemesebb nyelv a szimbolumok néma beszéde. Mindannyian beszéljük egy kevéssé ezt az „angyali nyelvet“; valaha tökéletesen megértették egymást rajta az emberek, s talán lesz idő, hogy megint megfogják érteni. Ennek a szimbolum-nyelvnek legtisztább nyelvjárása a *művészet*.

A beszéd birodalmában nagy forradalmak játszódtak le. Csak egypárat emelek ki közülük, mintha kavicsokat hoztam volna ide, ásvány- és kőzetdarabokat, hogy szóljanak azokról a roppant geológiai átalakulásokról, amelyeket a tűz és víz idézett elő Földünk arculatán.

*

Az első forradalom akkor eredt meg, amikor az ember fölfedezte a szó *hatalmát*. Azt még nem tudta megcsodálni, hogy gondolatokat fejez ki, szépségeket ábrázol, muzsikát ébreszt; az ragadta meg, hogy a szónak *varázsereje* van, s át tudja vinni az ember akaratát azokra az ártalmas, vagy jótékony szellemekre, amelyek az ősember lelkét és világát teletöltötték. Ez az a korszak, amelyben a szó legmagasabb méltóságára jut: *istenigázó eszközzé* válik. Szárazságban esőt ad, ellenséget elveszít, ellőtt nyilvesszót célba visz, emberi sorsot helyreigazít, parancsol a

halálnak, az inségnek, a vadállatoknak, az időjárásnak, Napnak, Holdnak, éghíaborúnak, mert az ember a varázsige által úrrá tud lenni a mindenséget betöltő szellemek felett. A szellemek a mi uraink, a szellemek ura a varázsige. Az Edda egyik hőse, az ifjú *Svipdag* halott anyjához, Groához megy, s az sirjából felkelve, fölfegyverzi rettenetes harcokba induló magzatát. De nem úgy, mint az ezüstitlábú Thetis haragos hős fiát, hogy egy csodapaizsot ad neki, hanem tíz szót, tíz szent rúnát bíz rá, s ez többet ér, mint egy fegyvertár, vagy egy hadsereg. Az egyik megvédi a hideg ellen, a másik a magányban társ, harmadik átviszi a folyón, negyedik legyőzi az ellenséget, ötödik megoldja a bilincseket, hatodikkal a tengeren járhat. A varázsige elállítja a vérzést, megfogja a szökevény gyilkost, feltámasztja a halottat. Csak magától értetődik, hogy az ilyen titkos szó lassanként egy egész nép legfőbb kincsévé válik. Nemzedékről-nemzedékre testálják; csak a beavatottak jutnak hozzá; beavatatlanok előtt szent és örök titok, amelyet, ha valaki megsért, halállal lakol. Ez a varázsige megkívánja a kiválasztottak rendjét, a titkos tan szent hagyományát, a törvényt, az istentiszteleti rendtartást. Szent szólamokban és mozdulatokban él tovább (és sokszor igen magas műveltségek élő tényezője) az istenigázó, mágikus hatalmú varázsige s kivételes lelki hatalomhoz juttatja beavatott birto-
kosát: a táltost, a samánt.

*

A másik forradalom mai műveltségünk klasszikus korszakain húzódik át. Azzal kezdődött, hogy az ember fölfedezte a közösség, a *polis* sorshatározó fontosságát. Attól függ az ember élete, jóléte, bukása vagy győzelme, hogy barátságos, vagy ellenséges-e vele szemben a közösség hatalomgyakorlása. Mivel a hatalmat emberek gyakorolják, akár egy, a kényúr személyében, akár a tömeg, mint a nép: meg kell találnom azt az eszközt, amellyel a közösség sorshatározó döntését magamra nézve kedvezővé tehetem. Ez az eszköz csak az élő szó lehet. Az már a rendezés dolga volt, hogy ez a sorsdöntő rábírás egy szinte drámai feszültségű jelenetben játszódjék le. Ott ültek az áreopág, a tribünálok, az országgyűlés szavazó tagjai, vagy a fejedelem és tanácsosai, s akkor előállott a „beszélő ember“, hogy a maga gondolkodását, akaratát rákényszerítse a döntő személyekre. Meghatározott időben, meghatározott helyen, egy ügy, vagy kérdés keretei között ment végbe ez a nagyjelentőségű folyamat.

Megkellett tehát születnie az élő szóval való akarat-elhatározás és rábírás művészetének, amelyet 2500 esztendő óta retorikának nevezünk. Az antik ember gondolkozásában annyira természetesnek látszott az élőszóval való sorshatározás, hogy történetíróik: Livius, Thukhydides és Sallustius szemlélete szerint minden nagy fordulat előtt megjelenik a hős és egy beszédet mond. Ez a beszéd a történelem magva.

Mindannyian érezzük, hogy a beszéd döntő erejét nem önmagából vette. A beszéd csak eszköz, végzetes és titokzatos erők kifejezésére és hordozására. A szóban testet ölthet századok és embermilliók gondolata és indulata. Lehet, hogy a mult kiált segítségért benne, vagy pedig a jövőndő dörömből az ajtón. Megszólalhat benne az ifjúság harsonája, az elnyomott tömeg földalatti nyögése, a boldog birtokolók gőgös lármája. De a szó alkalmas arra, hogy meglevő érzéseket ismétlődő kifejezésekkel hihetetlenül megerősítsen; alapmeggyőződéseket még mélyebbre cövekелjen; kételyt és gyanut ébresszen, s ezzel megakassza az elhatározást; áradatával új medret vágjon és más irányba terelje a cselekvést. Minden szónoklat, személyes viszony, nász és bírkózás a beszélő és hallgatósága között. A szónok erkölcsi súlya, szellemi fölénye, népszerűsége és vakmerősége rendkívüli módon érvényesülhet benne, s a tömeg változó hangulata, érzéseinek kifejezése, tetszése és nemtetszése, úgy erősítheti és fokozhatja a beszélő magánszólamát, mint a görög tragédiákban a kar a monológot. Beleveggyül egy csomó kiszámíthatatlanság, s kockázatosná teszi az egész vállalkozást, amelyet hevít a kaland izgalma és vidít a játék öröme. Ennek az egész szellemi forgetegnek csak anyaga és közege a szó, mint a viharnek a vízpára, de villáma, szivárványa, özönvize és termékenyítő hatása rajta kívül álló tényezőtől függ. A szónoklás, hogy — a tárgyhoz illendően — a régiek kifejezését használjam, csak ratio cognoscendi-je és nem ratio essendi-je az Eseménynek.

Ezt a régiek nem látták, mert hiányzott belőlük a szellem-történeti és néplélektani tapasztalat. Azt gondolták, hogy mind-ezt a gyümölcsöt a retorika a maga erejéből termi. Belejátszhattott ebbe valami visszamaradt hiedelem a szó mágikus erejéről is. Azt hitték, hogy a beszédnek, mint mesterségnek, a tökéletesítésével biztosabbá, sőt csálhatatlanná válik a lélekvezetés is. Azt hitték a kard nyeri meg a csatát és nem a hős, s nem tudták, hogy még a katona hősiessége is a közösség hőslélekűségé-

től függ. A kor legnagyobb szellemei azzal foglalkoztak, hogy elméleteket írtak, eljárási szabályokat csiszoltak, szónoki iskolákat alapítottak. Híres tanítómestereket fogadtak fel, — csak Quintilianusnak 24.000 aranykorona fizetés adtak — s abban a meggyőződésben éltek, hogy az ifjúságot meg lehet tanítani a szó bűvészetére: a retorikára.

Természetesnek találjuk, hogy a legkomolyabb elmék: Platon, Tacitus, Pál apostol, Kant felemelték szavukat a szó-mágia ellen. A retorikát megbélyegezték, rendszeres visszaélésnek nevezték a gondolat kifejezés szentségével avégből, hogy az embereket jobb belátásuk ellenére félrevezessék, s ezt a megtevesztést a maguk hasznára gyümölcsöztessék. Épúgy megvetették a kényurat magasztaló dicsőítő beszédet, mint a véres-szájú demagógiát. Így lett a nemtőből — kerítő.

*

A harmadik forradalom akkor indult meg, amikor megszületett a *betű*. Parányi jószág volt, de átalakította a világot. Az írás az előszót láthatóvá tette. Az időből a térbe helyezte át, s ezzel pillanat-lényének századokra szóló állandóságot biztosított. A beszélőt és hallgatót, az én és a te személyes kapcsolattá, szétválasztotta, s középük odaiktatta a hatalmas harmadikat, a csodálatos és titokzatos sekinah-t, istenséghordó-ládát, a *művet*. A betűből, a tekercsből, az írásból, a könyvből nőtt ki az az óriási világfa, amelyet *irodalomnak* nevezünk.

A látható nyelv roppant forradalmából minket most csak egy ágazat érdekel: a *sajtó*. Minden reggel sokmillió ember, százszázmillió betűn keresztül olyan ihletéseket és indításokat szív fel magába, amelyek életét döntően irányítják. Ez az a roppant munka, amelyhez csak a csendes-óceáni korallszigetek képződése fogható: közvéleményalakítás az időszaki sajtó útján.

Az eszköz más, de a lelki folyamat ugyanaz, amit a retorikánál látunk: ember szól emberhez, mint a pillanat ura és kitevője. Tájékoztatja, s ezzel vezeti, kiszolgálja és urává lesz. Nem az újságírók találják ki az igazságokat éppen úgy, mint ahogy a rétorok sem maguk találták ki. De ők váltják aprópénzre, s ők vesztegetik meg vele a sokaságot. Finom érzékük van aziránt, hogy merre haladnak a születő eszmeáramlások, s úgy kapnak rá a zúgó, dagadó, messze gyűrűző hullámokra, mint a sirályok. Ha a modern rétor, az újságíró, erkölcsi súlya nagy, személye sokonszenves, s legmagasabbrendű szellemi értékek szolgálatá-

ban áll: a korszak legnagyobb nevelője, s egy jobb világ próféta-ja lehet. De az írott szóval épűgy vissza lehet élni, mint az élűszóval. A sajtó útján való rábírásnak, a nagy tömegek írás-beli vezetéseének és félrevezetéseének épűgy kifejlűdik a maga technikája, mint a szónokok megvásárlásának és irányításának. A sajtó épűgy függ a hatalomtól, a pénztől, a tömegtől, a divat-tól, mint ahogy függött a rétor. Nem lappang-e néha a köztudat-ban az az alaptétel, hogy ami az ujságban van, éppen azért nem igaz? S más-e ez, mint a Talleyrand ötletének alkalmazása: a szó arra való, hogy gondolatainkat elrejsűk?

A sajtónak van két fiatalabb testvére, kiket a maga képére nevel, de egyszer fölfogják falni nénjűket. Ez a rádió és a film, mint a közvélemény alakításának új gépi eszköze. Bámulatos eredményeket lehet elérni velűk, kiváltképpen beláthatatlanul nagyobb tömegeket lehet hatás alá vonni. Mindkettű leegyszerűsíti a lelki életet, de amit mond, azt azon a nyelven egyetemessé teszi. Leszállítja a színvonalt, de a közűs élményekben nagy egységeket terem. A rádió gépiessé teszi a gondolatközlést és sokszor kiűli az áhítatot az önmagát kinyilatkoztató igazság elűtt. A film leszoktat a gondolkozásról, problémamentessé teszi az életet és elsekélyesíti az emberi szellemet. Mindkettű jelképes eszköze és kifejezője annak a kornak, amely sok egyforma lényből építi fel az egyetlen egyéniségét, a közösséget. A rádió a beszélű ujság, a film az eljátszott riport. Mi lesz még belűlűk, a gépesített és iparosított retorikából, ma még nem tudjuk.

Az emberi művelűdés az eszközkeresés története. Prometheus tűzétűl Attila kardjáig, a bölcsék kövétűl a rádiumig, a kűbaltátűl a Diesel-motorig eszkűt keres az ember, hogy úrrá legyen a világh felett. A mi korszakunk azt a fölfedezést tette, hogy a legnagyobb világhátalakító eszkű: a *kűzakarat megszervezése*. Mint János vitéz az óriást, úgy akarja hatalmába ejteni a legnagyobb erűt: az egyyévált emberi akaratot. Rendszeresen, egyetemesen, módszeresen kívánja ezt a hódítást keresztűlvinni, s ezért egy *világhnézetet* alakít ki, amelyben összefoglal, s a maga célja szerint használ fel minden gondolatot, érzést, vágyat és érdeket. Ma már minden közösség ezt csinálja, Japán, Oroszország, az Angolszász birodalom épenűgy, mint a mi nagy szövetséges népeink. Fájdalom, ez az óriási szervezés nem lehetett egységes. Nemcsak szembeállnak egymással a világhnézetek, hanem a történelem legnagyobb és legvéresebb háborűját vívják.

Az emberi lehetőségek, erőfeszítések és indulatok húrjai a végsőig fokozódtak, s a humánus határába véres fejük itt is, ott is beleütközik. Mi lesz a végső megoldás, ma még nem tudjuk.

De azt érezzük, hogy az akaratelhatározó, célzatos, rábíró emberi szó mellett, amely most, íme, egy összeroppanó világ-mindenség robajáig fokozódott, meg kell szólalnia egy halk, tiszta hangnak. Ez a hang nem azért beszél, hogy valakit megnyerjen, rábíron, valami célt elérjen: önmagáért szólal meg a csodálkozástól és az elragadtatástól, az örömtől és a szent szomorúságtól, mert szépet látott, s nem tudja elhallgatni. Ez a tiszta költészet, a beszéd, mint öncélú művészet.

Ez a legnagyobb forradalom, az örök forradalom, a beszéd birodalmában.

Aforizmák

Irta: Bán Aladár

1.

LIRA ÉS EPIKA.

Hogyha dalolsz, röviden mondd el, mi nyitotta meg ajkad:
Érzés lángja hamar fellobog s percre kihúny.
Hogyha mesélsz, fukaron ne bánj a játszi szavakkal:
Képzeletünk sasként messze csapongva röpül.

2.

NÉPKÖLTÉS ZET.

Alma terem nyugaton, keleten s dél, észak övében,
Ámde különféle mindben a szín, a zamat.
Néprege, néphagyomány ugyanaz sok nép ajakán bár,
Mindeniken más szív, s elme sugára ragyog.

3.

EREDETISÉG.

Új utakat ne keress, menj bizton a célhoz előre.
Új ösvényt az igaz nem keres, ámde talál.

4.

MŰALAK.

Költő és művész gyémántköszörűsre hasonló:
Nyers anyagot nemesít és ragyogóra simít.
Költőnek s művésznek szól a római mondás:
Forma dat esse rei — művet a forma teszi.

5.

A HARC ÉRDEME.

Meg ne ijedj bajtól, s ne kerüld a harcot, a küzdést:
Kardot a rozsdá eszi, hogyha hüvelybe' hever.

6.

KAPZSISÁG ÉS TAKARÉKOSSÁG.

Ellensége igaz rendnek, aki kincsre vadászik
És betevő falatot elszed a gyöngé elől;
Ámde nem ily vétkes, ki követ természeti törvényt
S máért küzdve, szemét messze jövőre veti.
Bár a vadállatnak nincs gondja jövőre: reád tör,
S a takarékos méh édes öröme fogad.

7.

IFJÚKORI EMLÉKEK.

Ifjúkorod faluját ne keresd, ha vigaszra sóvárogsz,
Nem leled ott soha fel úgy sem a régi derűt.
Ám e csalódásért ne okold a falut, sem a népet;
Tenszived az, amiben alkonyat árnya borong.

8.

KÉT ANYA.

Néped meg ne tagadd, ha talán romlásba merült is,
Hitvány az, ki szülőt megvet a sorsa miatt.
Porba bukásának bár ő maga volt okozója,
Könny illet s szeretet nemzetet, édesanyát.

9.

EMLÉKEZÉS.

Multad sírdombján húnyt szemmel hogyha merengesz,
Fölkel a mélyből sok egykori drága alak.
De a szemed nyílik s ismét a világba tekintesz,
És nem látsz senkit... könny lepi bús szemedet!

10.

A HALHATATLAN.

Tengerek és folyamok kiapadnak, szikla, hegy omlik,
Elhal mind, aki él, zsarnoki végzet alatt;
Városok és falvak, kertek helye zord temető lesz.
Egy nem hal soha meg — a neve néki: Halál.

A RÉGI ZONGORA

IRTA: BABAY JÓZSEF

Esténként ott a kicsiny, de mindig szerelmes mosolyú óbudai parkban német, szerb és bolgár hajóslegények sétálgattak, a vizen élő ember örökös borszomjával a torkukban. Hajóikat gyengén ringatta a Duna; Béctől a Feketetengerig bolyongtak, álmuk mindig mély volt, tekintetük a végtelenbe látott, négy ország dalait ismerték, de legjobban szerettek dalolgatni itt, Óbudán. Különös mesélő szavú emberek ezek a dunai hajósok, a kormányosokra hallgatnak leginkább, úgy élnek mint a testvérek, de rettenetes az, ha előnti őket az indulat s ha verekedni kezdenek valami kis kikötőváros piszkos csapszékében.

Itt, Óbudán sohasem verekedtek.

A dunaparti kis park mögött, a Lajos-utca egyik csempesarkán vendéglő várta őket. Két elvénült lépcső vezetett fel a söntésbe, a söntésből öreg mintás, itt-ott repedezett, üvegfalajtó a belső, boltíves szobába, ahol erős székekkel körülrakva, tarka-abroszos asztalokra hordták a kadarkát, ezt a csendes dalokat született italt, amely úgy ömlik a kedély boldog inyén, akár eső a tikkadt homokon, szünni nem akaró szomjúságú pusztán...

A szoba jobbsarkában, ferdén felakasztott tükör alatt fektedett a zongora. Nevezzük inkább így: kis, kopottbillentyűs pianino. Ez a hangszer az egész környéken híres volt. Szerették a zsoldnapokon kimenőt kapott vidám folyamőrök, szerette Lupek úr, a potrohos és gazdag óbudai pék, szerette Tomasek, a helyi verklis, aki csak a jobbszemével tudott sírni, mert a bal-szeme üvegből vala... Szerette Lear király és három leánya, — a szemben lévő kis színház művészei, akik felvonás közben teljes királyi és családi pompában át-átszaladtak egy piros fröccsre, hogy enyhítsék a pálya gyötrelmeit...

De szerette a kocsmát Szinbád úr is, a nagy és csodálatos író, akinek megjelenésekor ünnepélyessé vált a hangulat s a dús boltívek alatt csendes lett a belépés perce. Folyamőrök, pékek, félszemű verklisek, német, szerb, bolgár és román hajóslegények érezték, hogy Isten különös gyermeke lépett be közéjük, árnyékában ott lebeg az álomlátás titka s gondolatai úgy ragyogják be homlokát, mint színes templomablakot a vasárnap délelőtti napfény... De szerették azt a kocsmát híres másolók is, akik mind közönségesen a gondolataikat másolták naponta, hogy szellemi eledellel lássák el ujságjaik igen tisztelt előfizetőit.

A zongoránál este héttől éjjel egyig alacsony, szélesvállú, csúnyaarcú fiatalember ült. Szakadatlanul mosolygott. Önmagán s az egész világon. Csak olyankor komorodott el, ha valaki óbor-ízű, szomorú nótát rendelt. Igen, ilyenkor megkeményedett erős és redős arca, dunántúli tájak selymét viselő szeme azonban ragyogni kezdett, egészen közelhajolt a kopott klaviatúrához, játszott és énekelt:

*Magyarok, magyarok,
Hogy mondjam ei néktek.
Irdatlan nagy erdő
A Ti szenvedéstek ...
Bú a takarótok,
A párnátok átok,
Az az igaz Isten
Mikor néz már rátok,
Mért nem tekint rátok? ...*

*Magyarok, magyarok
Bízzatok csak benne ...
Nincsen olyan nagy éj,
Hogy reggel ne lenne ...
Bú a takarótok,
A párnátok átok,
Az az igaz Isten,
Majd csak lenéz rátok,
Majd csak lenéz rátok ...*

A verklis többször megfigyelte, hogy ilyenkor elfordítja bozontos fejét és könnyezik. De aztán, — nem törődve a gazdag pékkel, Lear király söntésező családjával, bábsütőkkel, óbudai borimádókkal, a letört, éhező, idevetett életű faszobrasszal, — valósággal belecserdített a zongorába, s zuhogtatta belőle a csárdást:

*Ritka nádas
Ritka fagy,
Mondd meg babám
Hogy ki vagy?
Bánat vagy-e, vagy öröm,
Sej-haj kutyaánat
A szívem összetöröm!*

Így élt a kocsmá éveken át, mikor egy csendes őszi napon búcsút vett a zongorista a pianinótól, üzenetet hagyott hátra a legényeknek, a gyári hetibéreseknél, pékeknek, ripacsoknak, leányoknak, verkliseknek, bábsütőknek s a másolóknak is, akik gondolataikat rajzolták papírra örök, kódexes barátokként, a szív, az elme s az Ábc törvényei szerint. A legények és a többi népség, sokan a katonaság közül is, megsiratták. A zongora néma lett pár napra s megcsendesedett a vendéglő is.

— Hova lett az én kedves jó kollegám? — faggatta a vendéglőst a verklis s a hetedik fröccs után úgy gyászolta távollétét, hogy sírt még az üvegszeme is.

— Pestre utazott szegény, szerencsét próbálni a másoló urak között, — mondotta az öreg óbudai korcsmáros, aki már húsz esztendeje nem járt Pesten.

Azután elutazott a vendéglős is, messzebb utazott, mint Pest, az óbudai temetőbe kísérték ki vendégei.

Azután elutazott a sok vihart átvészelt kis zongora is, megvették, s pokrócokkal megrakott kocsi jött érte, hogy elvigye ismeretlen utcákon át valahova messze...

Új tulajdonos jött, új zongora.

De elutazott közben Szinbád úr is, és a neves szerkesztők mint pesti vendégek más csapszékek vidámító jármát vették a nyakukba, a hajóslegények megnősültek, vagy előregedtek, s meghúzódtak valamerre a Feketetenger öbleibe, vagy a Duna deltája köré, bogozgatván estente óbudai emlékeiket, s idézván néha a zongorista arcát, s pár, halkán nevetgélő gyári munkás-lány feledhetetlen ölelését a Dunán pihenő nagy, sötét uszályokon...

A volt zongorista járt ki csupán néha, de nem szerette az új zongora szavát. A régít vágyta, amellyel egykor kenyerét kereste. Beült a kocsmá sarkába, hallgatta a káder pirosától színesedő beszédet, ivott is kevéskét, de aztán intett a csaposnak, hogy hozzon taxit. Kihajtatott a római légiók lábanyomát őrző kőúton a temető felé, köszönetet a régi vendéglős sirja irányában, s már ment újra Pestre. Elég jól kereső emberré vált, pedig nem csinált mást, csak írt és gondolkodott.

II.

Egy sugaras világot vidítgató nyárdélután, éppen szelíd Anna-napon, magányosan sétált a volt zongorista a budai Vár-

ban. Abban a kis utcában, ahol még egyetlen kapu, s amelyben évszázados csend tart misét. A neve Hajadon-utca.

Lassan járt. Álmodozott. Gondolkodott. Néha rímek ülték meg a szíve pitvarára kitett padocskát. A rímecskékhez néha sorok szaladtak, ilyenek:

*Oregnyárfa, kicsi ér ...
Gólyahír meg pipitér ...
A szívemen kis kilincs,
Aranyból van. Kicsi kincs ...
Tedd reá a kezedet
Ajtót nyit ő teneked ...*

Voltaképpen nem volt értelme ezeknek a rimeléseknek, de azért szerette. Költők és más vándorlegények megértik ennek titkát és többen a mélyen tisztelt nagyközönség soraiból is.

Egyszerre csak zongoraszó édesedett ki az egyik emeleti ablakszobából. A volt zongorista felfigyelt. Aztán elfehéredett az arca, a homlokától állig.

Átszaladt a tulsó oldalra s felkémlelt az emeletre, vajjon melyik ablak van nyitva? Miután megállapította, a sarokra rohant, a sarokról tovább, megkerülte a házmalmazt és sikerült a kaput megtalálnia. A házmeister némi aprópénz ellenében szívesen szolgáltatta ki a titkot, hogy ott, az első emeleten van zongora, a nyugalmazott postatanácsoséknál. Igen, régen vették, úgy „kéz alatt“. Ő még emlékszik arra is, hogy egylovas teherkocsi hozta pokrócokkal volt bebugyolálva. Apróhirdetés útján vették.

A volt zongorista felsietett az első emeletre. Csengetett. Nehezen engedték be. Azt hitték őrült. Hát csoda? Megjelenik egy kissé már elgyötört arcú, de egyébként megbízható külsejű úriember s az a kívánsága, hogy megsimogathassa a zongorát.

Nos, beengedték.

A volt zongorista szeme könnyekkel telt meg, akár a régi kereszteslovagoké, akik, kiállván pestist s az éhség és szomjúság tébolyát, végül mégis megpillanthatják a Szent Sírt. Símogatni kezdte a sárga billentyűket, s szerette volna megölelni is. Elővette zsebkendőjét és törölgetni kezdte a sebet, amelyet egy részeg pesti tangoharmonikás szódásüvege ejtett a kottatartón. Aztán leült és játszott. Ő, ezúttal Chopint játszott, csendesesen és ünnepélyesen idézvén Fridrich párisi fájdalmait és George Sand

haja székeségét, aki Balzacnak is felajánlotta teste és szelleme szerelmét. Később halott édesanyja nótája jutott az eszébe, s miközben a nyugalmazott postatanácsosné szelíd mosollyal bólogatott, zokogtatón játszott:

*Elmegyek a templom mellett,
Jaj de szépen énekelnek...*

Amialatt játszott, szeme becsukódott. Ő, ugye, felismerte a régi társat az utcáról is. Felismerte a hangszert, amely annyi kínjának volt tanuja. Itt ül megint előtte és játszik. S a hangszer is felismerte őt. Milyen gyönyörű a hangja.

— Mi van ezzel a zongorával? Sohse szólt ilyen szépen... — mondotta az ősz tanácsosné, de a volt zongorista nem szólt semmit. Lehunyódott a szeme és játszott. Látta Lupek urat, a péket, aki a Bob-herceget szerette játszani. Hallotta, ahogy rekedtkésen kollega úrnak szólítja a verklis, látta a nagy hajólegényeket, barna arcukon az óbudai lányok csókjának emlékével, mert a lányok mindenütt a világon szeretik a hajósokat, és csókjaikkal boldoggá teszik a kikötőket. Látta a meggörnyedten ballagó Szinbádöt, akinek bánatából kizokog a Nyírség. Látta a másolókat, közöttük a kis, kövér Diót, hallotta éles beszédét s a választ a kérdésre, hogy mennyi is az idő? Mert a csodaeszü Dió szerkesztő úr, ha megkérdezték tőle a kocsmában, hogy mennyi az idő, így válaszolt:

— Háromnegyed tizenkettő mult négy fröccsel...

Aztán felkelt, kezecsókolta a postatanácsosnének és kipirult arccal sietett le az utcára, boldogan, mint egy gyermek, aki megtalálta régi játékszerét és újra játszik, feledve teret, időt és világot...

Versek

Irta: v. Bodor Aladár

Almafa a temetőben

Pörbeszállott a rossz sorssal,
A szomszéddal s a Marossal,
A bíróval s két papjával,
A kereszttel s buzogánnyal:
Így végezte nagyapám.

Úgy rendelte: sírja felett
Kopjafa vagy kereszt helyett
Ültessenek s oltassanak,
Soha veszni ne hagyjanak
Egy bőtermő almáját.

Telt az idő, zordult, fordult,
Új világ jött, gyászos, bódult,
Várost, falut és temetőt
Nem úgy hívnak, mint azelőtt.
Új ország jött s új parancs.

S az almafa a sír fölött
Csak virágba öltözködött,
Csak terem, csak hajt új lombot,
Ő nem ismer gyáva gondot,
Színt és törvényt ő nem vált.

Letéphetik ágát, lombját,
Virágport hint, mikor lopják,
Gyümölcseit orozhatják,
Kiköphetik a zamatját: —
Csak terem, hajt, mosolyog.

S ha dűlják is, ha gázolják,
Ha törzsét is tövig dűlják,
Tűztől, vastól el nem romlik,
Újra kihajt, szépül, bomlik
Bő és termő gyökere.

S ha kitepik gyökerét is,
El nem pusztul mégis, mégis,
Mert egy szív ott lenn a földben
Istenébe költözött
Örködik és fölüzén.

A kínai fal

Ki belül él, meg se látja,
Zabláját ott visszarántja,
Ott megfordul s nem is tudja,
Hogy falnak ment volna útja.

Ki volt, aki építette?
Cseppkő-könnyek örök cseppje,
Ősök, hősök, Lelkek, vagy a
Nagy magyar Isten maga.

Száz mérföld fal a Fertőnél,
Erősebb a határkőnél,
Égig ér a magassága,
Tán még azt is kettévágja.

Áll keserűn, áll kevélyen,
Lábát veti a fűvényben,
Mint a nyáját védő bika,
Ama Porta Hungarica.

Kínai fal, védő, konok,
Nem jut rajta túl a homok,
Se szél, se szó se virágmag,
Itt a vége a világnak.

Rajta titkos rovásírás,
Nem jut rajta túl a sírás,
Sem a szívünk, sem az ajkunk,
S parancs: itt kell élnünk-halunk.

Akár sírva, akár írva,
Csak magunknak sírva-ríva,
Akármilyen nagyot tárva:
Öleletlen, örök-árva.

Míg itt benn élsz, ne hájg rája,
Meg ne átkozd, mikor fájna,
Siratófal: ejts rá könnyet,
Úgy se lesz a szíved könnyebb.

Ha öklöznéd: kimarjulsz,
Ha döntenéd: visszahullnál,
Ezren hulltak, ezer évig,
Temető a töve végig.

S ha múlni kell: békecsébe,
Temetkezz e fal tövébe;
Temesd melléd lovad, bárdod,
S furcsa, titkos mosolygásod.

TÖMÖRKÉNY ISTVÁN

ÍRTA: GYÖKÖSSY ENDRE

A „Petőfi Társaság“ egy-egy élő tagja, a Társaság nemes nagyománya szerint, meg szokott emlékezni időnkint a Társaság egy-egy olyan elhunyt tagjáról, akit a rohanó élet mintha maga mögött hagyna, lassan-lassan elfelejtene. Ez az oktan felejtés nemzetszegényítés.

Úgy érzi a „Petőfi Társaság“, hogy nem árt, ha olykor-olykor felmutatja az irodalom egy-egy ilyen félig-meddig félretett kincsét az újabb nemzedékeknek is. Én most egyik könyve rövid ismertetésével Tömörkény Istvánról akarok megemlékezni. Tömörkény Istvánról, aki 75 évvel ezelőtt született. Ismertetésre kiválasztott könyve pedig most karácsonykor volt 30 éves.

*

Tömörkény István 30 éves könyvét olvastam el. Húsz írást. A könyv címe: „Ne engedjük a madarat s más holmik.“ A kíváncsiság izgalma ültetett az 1911-ben, a „Franklin Társulat“ szép nyomásával, pompás külsőben, igen finom papíron kiadott Tömörkény-könyv mellé.

Ugyan él-e még Tömörkény? Ha él: hogy él? Nem fakult-e szürkére? Nyelve ízes-e ma is? Embereinek sorsa érdekli-e a mai olvasót?

Mert 30 év nagy idő. — Harminc év már bizonyosságot tehet az író mellett, vagy az író ellen. Ennyi év után már sejteni lehet: divatos író volt-e valaki, vagy író. Író, akinek nem árt az idő. Író, aki az élet nyelvén szólt hozzánk, tehát 30 év multával nem kell újra fogalmazni mondatait.

Meggyőződéssel hirdetem: Tömörkény István él. Frissen, fiatalon, virulón.

A 280 oldalas, vaskos könyvben 20 írás sorakozik egymás mellé. A legrövidebb írás is legalább 10 nyomtatott oldal. Tehát nem a mai papír-szegény idők nyúl-farknyi ötlet-tárcái a Tömörkény-írások. Terjedelmükben is rendes elbeszélések. Tartalmában minden írása a mese, leírás, megfigyelés, emberábrázolás, jóízű humor, mosolya derítő csipkelődés művészi keveréke. Mestermű valamennyi. Színe zöld és piros, mint a mező és a vér; íze fűszeres, mint a jó magyar konyha főztje; hangulata zavartalan, mint augusztusban a csillagszóró pusztaszeri ég és megbízható, mint a

rozsort, krumplit, barackot, almát, szőlőt, paprikát, bort termő szegedi homok és a bárányt, tehenet, lovat nevelő dorozsmai legelő.

Emberei pedig testvéreink. Ma és mindörökké élő magyarok. Szeretném őket sorra megölelni. Megdícsérni, vagy meginteni. Bízgatni, vagy megállítani.

A hajóslegény Joó Lőrincel én is föl szeretnék kiáltani: ne engedjük a madarat! A másik hajóslegény, Porkoláb Ignác madarát, a „borzasztó szépen fütyülő“ feketerigót. Mert mi lesz a hajóval majd a tavaszon, meg a nyáron a Vaskapu alatt, vagy Galatznál, ha nem fütyüli már a „tágvakkot“, a „generálmarsot“, a „capistrángot“ a rigó, mert megveszi a szervián Pájó 18 forintért a téli szegénységben sínylő Porkoláb Ignáctól. Joó Lőrincnek csak 9 forintja van és a bormérő Szücs nem ad kölcsön hozzá másik 9 forintot. Már hogy is adna, mikor az a feketerigó nem a Kossuth-nótát fütyüli. Így vesztette el a város a madarat, mert a politika „a művészi kérdésbe ártotta magát“.

Megértem a talpást is, a birkát terelő pulit, hogy úri házban úri módba kerülván, csak addig felejtette el a pusztát, pásztorát, puli testvérét, míg egy holdas estén be nem sirt az új gazda úri házába a tilinkó. Ekkor abba hagyta az evést, nagyot vonított, átrepítette magát a kerítésen és „az úri szolgaságból visszament a puszta rideg szabadságába, ahogy a tilinkó parancsolta“.

Drága magyar atyámfia öreg Dobó Mihály, aki sehogy se értette: miért kell neki a királlyal történt levelezés után az „elengedett“ 3 napért 75 koronát fizetni, mert egy surbankót bottal kergetett le a vagyonáról, mikor katonakorában neki csak 6 krajcár napidíjat fizettek.

A lefokozott kis kadéttal is barátságot kötünk; sajnáljuk, hogy novibazári száműzetése se tudta új emberré formálni és egy kisebb „szokványos osztrák vendéglő“ muzsikás pódiumán kellett kikötnie, míg hegedűje mellett a halálba nem köhögi magát.

A Mária-látás népi hitét milyen meleg keretbe tudja állítani Tömörkény! Milyen áhítatossá tudja festeni az odakocsikázás napját. Milyen szeretettel szólítja elibünk a kocsiról a szegedi homok drága fiait, akik a Pálinkás-erdő Máriáját keresik. Nem retten vissza attól sem, hogy a babona fátylát tolja félre finom soraiban a történetről, mert így magyaráztatja meg egy magyar-

ral a Mária árokperti megjelenését: — Hát hogyné volna igaza, mikor még a zsidó boltos is hiszi. De mért ne hinné: azóta négyakkora a forgalma.

A holtakat látó csépai ember története remekmű. A kisemberek lelki problémáinak keresztmetszete. És az egész történet együtt él a földdel, vízzel, éggel, állatokkal és emberekkel: a tanyákkal, a jegenyékkel, a Csépára sűrűn kocsizó Muladival, az eszes fuvarossal. Megrendít egy-egy hang bennünket, mikor az élet a halálba torkollik és a halál visszanéz az életbe.

A tanyák békességét őrző csendőrt tündöklő történetben vezeti elénk Tömörkény. Szinte mi is segítünk a ház falát kiásó Fejedelem Ferenc kezére kulcsolni a láncot a meglopott Sóspál gazda örömére.

A homok élettanát és lélektanát tanuljuk meg a „Homokból élők“ c. elbeszéléséből. És megszorítjuk kemény kezét a homokot hajózó marcona, mégis vidám hajóslegényeknek, Baráczius Illés bokorgazdának, Csábrádi Szilveszternek és Tapodi Pistának a partkocsmáltató hajósgazda bormérésében.

Minden rendes magyar ember jól tudja, hogy a szőlőt ősszel betakarják, tavasszal kinyitják, aztán metszik, majd legalább háromszor megkapálják, közben többször permetezik, karózzák, kötözik; éréskor a fürtöket takaró leveleket ritkítják, szüret előtt a pincét és a hordókat rendbe hozzák. De ahogy a „Buckai bor születése“-ben ezt a munkarendet megírta Tömörkény: elandalító. Magyar embernek felejthetetlen élmény. A legizgatóbb történeteknél érdekesebb.

Csiklandó humorral és csípő gúnnal kíséri elénk az osztrák-magyar hadseregben vergődő fajmagyar újjonc Johann Nagy No. III. kínját, míg betanulta, hogy kell kérnie Wolhinyaczký se magyar, se lengyel, se német kapitánytól „németül“ a bakancstalpat... Persze, belezavarodik infanteriszt Johann Nagy No. III. a mondókába. Erre keserűen kiált fel „magyarul“ Wolhinyaczký osztrák-magyar kapitány: — Na, én mil sok iskoláztatás megtétem a téli hónapokba bele és mégis vagyok az a számár. Hogy aztán ebbe a „nemzeti vívmány“-ba bele-nevet a rapporton álló einjährg Freiwilliger Mediciner Ladislaus Koltóssy von Tenke et Érmihályfalva: érthető. De érthető az ezért járó 6 napi egyes is. És az a három csárdás is, amit a szakaszvezető úr utalt ki Johann Nagy No. III.-nak, akit napokig hiába tanított, hogy „pitikézze a csuzollt“.

A „Kolonía-élet“ a Bosznia-ba és Hercegovina-ba vetett magyar katonák kemény, keserű-komisz életének tükre; a Georg Tóthok vergődése és okatlan — dühös neki szaladása takarodó után az őrségnek.

A „Közigazgatási vályú“-ból megtudjuk, hogy kerül a falusi csorda új vályúja 17 forint helyett sok kiszállás után 147 frt. 40 kr.-ba. Még a szolgabíró úr is sokalja ezt az összeget, de a bíró azzal nyugtatja meg, hogy ezt a vályút az a híres-neves Vá-lity Pája ács csinálta, aki a gerendára ragasztott bankót úgy vágja le a gerendáról, hogy semmi baja sem történik. Ebben aztán a szolgabíró is megnyugszik.

Fölföldi Mihály Pirók tehene érzőbb, mint sok rossz ember. Nem rajta múlt, hogy nem tudja megmenteni az anyátlan csecse-mőt, akit nagyobb testvérei az eperfa tövében felejtettek. De senki se siratta meg az ártatlant Pirók tehén-nél forróbb szenvedéssel.

Finomabb és drámaibb szerelmi történetet alig olvastam a „Figura csinálók“-nál. Pedig egy szó sincs benne szerelemről. De ahogy belenyilazza a homokhányó Gergőbe másik talicskás társa, névszerint nevezve Vadlövő Pál, hogy a partról lekiabáló fiú talán nem is édesfia Gergőnek, ha Mészáros Ilus is az anyja, mert ez a gyerek barna, a többi „gyerök meg mind szőkét vetött“ —: Gergővel együtt az olvasót is szíven üti a szó. És megértjük a vállát rángató és gyerekére többé rá se néző embert, mikor csendesesen mondja: — Talán orozva került a család-ba.

Bájos történetke a szobában kitelelt és nyilvántartott léggel és két szunyoggal barátkozó „Katalin bogár“. A tavaszi nap öröme repdes az emberben is, nemcsak a négy bogárkában.

A pipára gyujtás művészetét is pompásan írja meg Tö-mörkény. A dohányzacskó bontástól a köröm, a kisujj, a középső-ujj használásig, majd a meg-nem-gyult gyufa haszontalanságáig és a meggyult gyufa tüzének eredményéig, a kékes füst meg-születéséig.

Kardhordó Wooden Endre kadét, majd hadnagy élete és története drámává izmosul és a végén legendává szépül. Az öreg cselédek hűsége, a szerető, de büszke édesanya öröme és szenvedése és a könnyelmű fiú összecsuklása és eltűnése, majd sejtelmes híradása ismeretlen asszonyáról és gyerekéről, az unoká-ról: a mai idők hig tolla alatt regénnyé hömpölygött volna.

Hibás Szélpál Antal Lőrinc fiának története is mindig új marad és mindig meglepő lesz. A lány miatt egymásra rontó fiatalok halálos verekedése. A börtönbe törettetés. A szülőket nazarénussá rontó szenvedés. A kitett gyereket felszedő és hazahozó, szabadult fiú első vacsorája a bűnhődés után a szülői háiban. Nem lehet azt elfelejteni soha.

Van még a könyvben egy rövid párbeszédés történet is. Jelentéktelenebb írás. Pedig a történet magja halhatatlan csírával gazdag. A szülőket megbántó és megtagadó ember büntetése az ellene forduló gyerekekben. Úgy látszik, a párbeszéd szétmorzsolta a témából kivirágozható szépségeket. Tömörkény István elbeszélő.

*

Tömörkény szíve, lelke, eszejárása ép és magyar. Minden gondolata a magyar földre és a magyar népbe kapaszkodik. És hogy Tömörkény mennyire élő író ma is: üde nyelve, színes képei, ízes szólás-mondásai is igazolják.

Ilyen mondatok tarkálnak ki könyvéből:

„Szó nélkül áll fel s kimegy a partra, igyekező az ajtót csendesen csukni be, minél fogva becsapja.“

„Bolond magasan laknak ezek a városi emberek; tanyán csak a ló szokott ilyen magasan lakni, az is csak esett korában, mikor a bőrét száradni a padlásra viszik.“

„— Miért fizetöm én 50 esztendő óta azt a röttentő sok adót?“

— Mert lélezkzik kend. Ha nem hiszi kend, próbálja meg. Mihelyst abba hagyja kend a lélekezést, mindjárt nem fizet adót.“

„A szegény alföldi baka sóhajtván kérdezte, hogy ha ennyi áll ki belőlük (t. i. a hegyekből) a földből, mennyi lehet még a négytalpából a földben?“

„Olyan kicsi szögényes ház, hogy majdnem egy helyen van, mind a két sarka.“

„Azt mondják, hogy nagy a homok. Pedig nem nagy, hanem igön apró. Csak sok van belüle.“

„Nem úri lónak való a fuvar. Az úr a lóban is úr. Az fáradalmakat sportból bír csinálni, nem pedig közönséges napimunka gyanánt.“

„Ameddig szívárványt láthat az embőr, nem lesz vége a világnak.“

„Leginkább olyan dolgokról beszélnek, amikhez nem értenek, mert amihez értenek, azt úgys mindnyájan tudják; az arról való beszéd fölösleges.“

*

Tömörkény Istvánnak nem ártott az idő. Az emberek életéből a maradandót leste meg és mesélte írásaiban. Az élet nyelvéen szól hozzánk; nem kell ma sem újra fogalmazni mondatait.

Tömörkény István ma is él. Frissen, fiatalon, virulón.

Nagy kár, hogy a 24 éve, 51 éves korában meghalt író 14 könyvéből most csak kettő kapható, a „Jegyenék alatt“ és a „Népek az ország használatában“ című.

A Tömörkény István írói értékét őrző és hirdető, a Tömörkény István hervadhatatlan szellemében és hallhatatlan lelkéért dolgozó szegedi „Tömörkény Irodalmi Kör“ legégetőbb feladata, nagyszerű munkaprogramja, hogy minél hamarább a magyarság kezébe adja, új kiadásban, Tömörkény István másik 12 könyvét is.

Ha ezt a pompás feladatot megoldja: a maga életét is a dicsőséges élet rangjára emeli.

És egyúttal a magyar irodalomnak is nagy sikere lenne ez a siker!

Versek

Irtó: Falu Tamás

Jó volna újra kezdeni

Jó volna újra kezdeni,
Tág szemeket mereszteni,
Állni bezárt kapuk előtt,
S hinni az el nem hihetőt.

Jó volna újra kezdeni,
Magamat megtéveszteni,
Jeleket látni itt, amott,
S remélni mára holnapot.

Mert ki már nem tud kezdeni,
Az nem tud mást, csak veszteni,
Az élet zord törvénye ez:
Ki már nem kezd, az befejez.

Basszus

Az óceánban örök dal van,
Végzetetlen és halhatatlan.

Kottavonal a hullám fodra,
Lengő hangjegy a sok vitorla.

A basszus lenn van, lenn a mélyben,
Az örök sírban, örök éjben.

Itt van, akit elnyelt a zátony,
S kik alászálltak vad csatákon.

S míg fenn az élet dala szárnyal,
Ők lenn zúgnak örök sírással.

Tanyai gyerek

Messziről jár iskolába,
Távol lakik egy kis tanyán.
Ő kell inkább a tudománynak,
S nem ő neki a tudomány.
Kopott, foltos ruha van testén,
A fején öröklött kalap,
Tarisznyájában naív játék,
Kiskönyv és zsiros irkalap.

Iskolában ebédel mindig,
Jó a szalonna, rozskenyér,
Meleg levest kap vacsorára,
Ha esthajnalra hazaér.
Egy végtelen nagy palatábla,
Amelyen járogat, a rét.
Ha összeadjuk lépéseit,
Kiszámítottuk életét.

CSICSÓKA

IRTA: TERESCSÉNYI GYÖRGY

A mi hátulsó kerítésünk egy vizenyős portára szolgált. Tavaszunként fel-felbuggyant ott a nedvesség, meg is hordatta apám azt a részt jó vastagon földdel. De a túlsó oldal, mintha egy másik ország elválasztó határa lett volna, süppedékes, saras, ismeretlen terület. Ide, a palánk hegyibe szökve vizsgáltuk a hátulsó világot. Süvegék, Jóék, Vérék házatáját. A túloldalon azonban sohasem mertünk lebecsájtkozni a mélybe. Nem a mocsártól féltünk, hanem a saras gizgazban tanyázó mindenféle kígyó-békától.

Hányszor lestem, órákon át, a kerítés túlsó tövében a surranó gyikokat, a kérészekre vadászó varancsagos békákat. Volt ott még szalamandra is, meg gugorabárány, amit ha véletlenül vízzel lenyel az ember, megnő és vertyogni kezd a hasában.

Ebben a pocsolyás kertvégben, minden áldott tavasszal kihajtott egy érdekes növény.

Karcsú, két-három méteres szára a napraforgóéhoz hasonlít, a levele is, de a levelek kisebbek és lombosabbak. A virágja olyan, mintha apró tányérrózsákat kötöttek volna csokorba, de a szirma még annál is sárgább-sárga színű. Hát még a gyökere s azon a gumója. Ez a gumó olyan, mint a kiflikrumpli, csak vize nyösebb, édeskésebb s üvegesebb törésű.

Ez a növény a közönséges csicsóka. Mit lehetne még elmondani róla? Lám, milyen parlagi, kicsit cigányos, nevetséges magyar neve van s csak később tudtam meg, hogy Linné, velünk ellentétben különösképp megtisztelte, amikor a *Helianthus tuberosus*, a tubarózsavirágú napraforgó-elnevezést adta neki.

A mi kerítésünk túlsó tövében, abban a latyakos talaj-fakadásban, minden áldott tavason kihajtott a tubavirágú tányérica. Sűrű, zöld fal emelkedett a deszkák fölé s nyár derekán már kinyitották sárgapillás-barnabogyójú szemüket, hogy átleselkedjenek a mi udvarunkra.

Amikor felkapaszkodtam és belefúrtam fejemet ebbe a sűrűségbe, egy kissé mindig megszédültem. El nem mondhatom, miféle illat volt az. Annyi év után néha most is elkap a szimatom néhány hasonló szagot. A fanyar, a nyers, a harsogó-zöld, a nedves és keserűedés, visszahozhatatlan ifjúság illata az.

Csicsóka!

Élt abban a szomszéd kertben, a szappanfőzőék portáján egy vén napszámos ember. Úgy hívták, hogy Hegyesi bácsi. Amolyan favágó, barkácsoló, kútász-madarász volt már abban az időben. Özvegy is, ha jól emlékszem és a napáéknál lakott, egy kis benyiló-kamrában.

Dolga végeztével, esténként sokszor elvonult ide, a csicsóka hűvösségébe, a kerítés alá. Pipájának keserű füstje nyomban odacsalt s dobogó szívvel másztam fel a hevederekre. Akkor beszélgetni kezdtünk, — vagyis ő beszélt, én meg ámulva hallgattam — nagyon-nagyon érdekes dolgokról.

Istenem, be sok mindent elfeledtem már azokból a szépségekből. Hadd mondok el mégis ezt a csikókáról szólót. Úgy, ahogy ő motyogta, szopogatta kifelé a pipaszárból és változtatta füstté a kék levegőben úgysem tudom utána csinálni.

— Hát aztat tudod-e, — kezdte — mi a kúdúsembőr krumplija-kenyere?

— Nem tudom, — súgtam le a magasból, mert hát mikép is tudhattam volna?

Így kezdte mindig. Majdnem versben, mintha előbb formálta volna ki a szájában s a nyelvével alakította volna gömbölyűre a gondolatokat.

— Ez az itt, ládd. Ez az ócska csicsóka. Enélkül be sok szögényembőr pusztulna el éhön. Ű' tudd mög, hogy ez a jelös gumó az Isten burgonyája, Illés ültetvénye. Ilyent vitt neki a fehér holló a fekete pusztaságba. Elébe potyogtatta a csicsókát, Illés mögötte s így maradt életben. Nem is köll ez másnak, mint az igazán szögény embörnek. Olyannak, mint neköm. Olyan ám pedig a béle, mint a parázs: valóságos gesztönye. Bár akár nyersen ödd mög, egyet se csuklasz tüle.

Avval fölhúzott maga mellől egy tövet (ősz volt már akkor), leszedte a bogyókat, megtörülgette, meghámozgatta s fölhajított nekem is néhányat.

— Kapd el, ödd mög, ha nem ízlik, köpd mög!

Egy másik alkalommal megint felkínált egy kalaphorpadásnyit.

— Vidd anyádnak, kóstoljátok valahányan.

— Köszönöm, Hegyesi bácsi.

Akkor megint leült a hűvösbe s rágyujtott kénbűdös pipájára, tovább mesélte a csicsóka históriáját.

— Szent Pétör egyszer el akart hencögni az Űrnak, hogy

az emberek kicsoda érdekösségeket fundáltak ki a földön, miúta-
uk másfelé jártak.

— Ne ballagnánk le, Uram, hisz olyan régön nem jártunk
már odalenn?

— Mönnyünk, csak mög ne bánd, — felelte neki a Föl-
ségös Pásztor.

Avval elindultak. Möntek, mündögéltek, de igöncsak
éccaka merésködtek jární, mert féltek a rohangáló automobílok-
tul. Egy köröszútton azt mondja a Mindönök Tudója:

— Te, Pétör, sehogyse teccik az énnéköm, amit ezök itten
műveltek. Drótok, vasak, hídak, utak... mindönféle zsílipök,
gátak, töttésök, hangárok. Vasdarazsak a levegőben, acélhalak a
tengörök méhiben, tárnák a högyek gyomrában. Lehordják ezök
mán a szíklák sapkáit, eltöttik a vőgyek gödreit, mögmérgezik a
levegőt, elpossasztják a csermelyöket.

Azonban Pétör a célszörű újdonságok pártjára kelt. Káp-
ráztatta szömeit a sokféle igyeközet, mög az emböri jelös ki-
tanálás.

— Micsinájjanak, Uram, — védte öket. — Hisz halanni
köll nekik a korral!

— No, akkor mink is halaggyunk, Pétör, — így szólott az
Úr és tovább lépdelték az esti homályban. Egészen egy pusztá
kokojszás lápig. Ott Jézus kimutatott a sötétségbe.

— Mi az a barna csík ottan? — kérdözte.

— Nem látok sömmit, — válaszolt Pétör.

— De csak vigyázd mög jobban! — intötte.

— Leginkább csak egy csomó csicsóka.

— Odamögyünk.

Odamöntek, a szívárgó martjára. Ott Jézus kihúzott vala-
hány tüvet és a gumókat kupacba simította.

— Most csinálj tüzet, — bízatta a társat.

Csípös őszi szél siránkozott a pusztában, de Pétör hamar
összecsípködté a szükségös galyat-töreköt. Tüzet is tött ügyesen,
úgy várta a további parancsolatokat.

— Takard a parázsba.

Pétör úgy cselekedött. Leültek aztán és mögvacsoráztak.

— Jó-e? — kérdözte amattól az Égi Király.

— Löhető, — böljintott rá a szent. — Azé' öttem mán
jobb mazsolás palacsintát is.

— Telhetetlen a poklod, Pétör! — mondta neki akkor, de még mindig szőliden. Egy kicsinyég csöndesen csámcsogtak, akkor aztán fölemelte a hangját és nagy erővel szólott a Mindenség Fejedelme:

— Ameddig van csicsóka, addig még nincs hiba! Amég csicsókát löhet tanálni és ingyen vacsorázni, addig egy kis nyugalom mindig lössz ezön a világon. De, amikor ez is elfogy, akkor nagy inség-keserűség támad és fogaknak szörnyű csikorgatása...

Eddig van a mese.

Az öreg Hegyesi régen nem él már és annyi év után most hirtelen szívenütött ennek az együgyű mesének mély értelme.

Mert, íme, mostani híres világunkban végkép elfogyott a vizek mellől a szabad csicsóka. A lápok és szotyogókat lecsapolták, értékesítették és tagosítottak minden területet. Ha felverné is valahol karcsú szárát a csicsóka, bizony kitepnék, kiszántanák, kitaposnák könyörtelen. Néhány évtizede még annak, amikor a szegény ember, ha már mindene elfogyott, összegyűjtötte a gazdátlan csicsókát s azon élt. Termő lápok széleiben, a sömlyékek partjain annak virított s annak adta gyümölcsét, aki hozzányúlt s elvitte. Hízott rajta a szegények malackája, de még piacra is jutott belőle: úgy szerették a városi népek. Ma már ez nincsen. Kár? nem kár? nem tudom. Hogy a kultúrának s a haladásnak fordított függvénye éppen a csicsóka veszte volna, nem bizonyítható.

Éppen csak el akartam mondani ezt a naív történetet.

Az Ismeretlen megvigasztal

Irtó: Agyagfalvi Hegyi István

Isten. Birkózik véle az elmém.
A nagy Ignó. Nem szól, csak a titkok nyelvén.
Bevallom: néha lázadok. Századok
Keserve ég bennem s a máglyák
Csipős füstjét ma is szemembe vágják
Éles bőjti szelek.
A Láthatatlannal perelek,
Míg bennem a koroknak
Fűrészelt csontjai ropognak
S kinom kiáltja:
„Hol vagy, szeretet királya?“

... Elmúltak a multak,
De a keservek kinyultak
S mint egy véres filmszalag, velem
Úgy rohan tova a történelem.
Velem jön a tegnap, a ma s a holnap.
Velem jönnek a vérezők, s a holtak,
Velem jönnek a könnyek,
Dübörgése a rögnék, —
Futunk mind az árnyékos oldalon ...
S Isten szemének napsütése
Hová hull azalatt? A Vénuszra, a Marsra?
Vagy szétfoszlik az űrbe, a térbe, a vaksötétbe?
Keresem s kinom konokul kiáltja?
„Hol vagy, szeretet királya?“

A nagy király hallgat ...
Beszélek, akár a falnak.
Hiába kérdek,
Felvetett fejjel, vagy térden:
Nem jön a vigaszos válasz ...

De a föld alól mégis hallok egy hangot.
Talán a Halál az.
Véle izen az eltakart arcú Nagyúr,
Kit nem ismernek, csak a csillagok,
A bölcsők s a hantok ...
Feszülten figyelek:
Igen, igen, a koporsók nyelvén
Zeng az isteni izenet:
„Nálam nincs frázis!
Mondásom, mint a köszirt, áll is!

Mit holtan vetítnek ócska emberklisék;
Szabadság, egyenlőség, testvériség,
Nálam örökre él, a porban!
A föld alatt, testvérekké sodortan
Koldus- és királycsontok hevernek!
Egyformán bölcs itt az öreg s a gyermek,
Tanulni mind, mind idegyertek!

Ember! Kezedbe adtam a kincset,
Amelynél nincs szebb: az életet!
De tévedett, ezerszer tévedett
Ez a kéz, mely világokat varázsolt a ködből,
Mikor azt hitte, hogy szent örökködből
Te megépítetted a jövőt!
Dús királyi ajándékommal, az étellel
Te rútul visszaéltél! Markodban minden jó rosszra vált!
Ezért küldöm rongy életed helyébe a bölcs halált!
Ez megtanít a föld alatt
Arra, amit a föld felett
Megtanulatlanul maradt!
Te a nagy gyűlölködő, Kain-ivadék,
Felebarátodra vadászó,
Nyelvvél, ököllel s kifent késsel örökké hadonászó,
Két lábon járó dúvad, tanácsolom neked,
Hogy ne hullass itt krokodil-könnyeket
A vérszűretért, melyben gyönyörködöttél,
Hisz legfőbb szerved már az ököl
És nem a szív és nem az agy . . .
Farizeus vagy! Képmutató!
Ezért fizetsz most: a halál adó
És egyben iskola! Ha feljutsz majd egykor a porból
Elmélkedvén ezeken pár százezer évet,
Ha majd az ajkad „mea culpa“-t mormol
S megfürdesz a szeretet szent vizében:
Akkor, de csak akkor lész a fiam igazán
A halhatatlanság tavaszán! . . .

Így szólt hozzám a nagy Ismeretlen
A halál titkos nyelvén.
És már nem birkózik tovább az elmém,
Hogy miért ítelt így felettem,
Feletted s az egész hazug világ felett . . .
Érzem; a mi bűnünk, hogy Istentől messzi kerültünk,
Hogy meghalt a szeretet, a romokon . . .
De tudom azt is: kiűjul majd, túl a hamun, a porokon . . .
Porba görbed a homlokom,
De a poron át az égi koronát,
S a vigasztaló hitet csókolom . . .

SZINITANODA

Vígjáték egy felvonásban.

IRTA: IFJ. HEGEDÜS SÁNDOR

Személyek: Tanár, Topracsek Péter (báró Sásdy), Ritkási Lilla, I. fiúnövendék, II. fiúnövendék, III. fiúnövendék, I. leánynövendék, II. leánynövendék, III. leánynövendék.

(Hely a szinitanoda egyik tanterme. A növendékek gyülekeznek a tanteremben.)

I. fiú *(a második fiúhoz)*: Téged is elkergettek a Vallonezredből?

II. fiú: A segédrendező legyintett és azt mondta ... Menj innen! Vallon, mi lehet ennek az oka?

III. fiú: Még egy ilyen szójáték és leütlek.

I. fiú: Vallon, miért?

I. leány: Hagyjátok abba. Ez a Wallenstein-trilogia olyan, mint az influenza: napokig tart. És a Kapucinus beszéde, vakmerő szójátéokra biztat benneteket.

II. leány: Tudod-e a nagy jelenetet?

III. leány: Súly után majd csak el tudom mondani.

I. leány: Súly nélkül én sem tudok beszélni!

III. leány: Hát ez ki? *(Fejével Topracsek felé néz.)* Milyen csinos úrigyerek.

I. leány: Ismerős ... Megállj! ... Hol is láttam. Ja! Igen, tudom már, a multkor Lillával sétált a körúton.

III. leány: Minek jött ide, mit keres itt?

Topracsek: *(körülnéz, Lillát keresi, de nem látja a lányok között és ekkor bemutatkozik a többieknek.)* Hölgyeim és uraim, engedjék meg, hogy bemutatkozzam, a nevem Topracsek Péter, most iratkoztam be.

I. fiú: Rétházy vagyok, örülök. De miért van neked, olyan helyremagyar neved?

Topracsek: Gondoltam arra, hogy Tárházy lesz a művésznevem. De higgyétek el, nem a név teszi. Idegen hangzású névvel is, kitűnő művész lehet az ember.

II. fiú: Párkány vagyok. De azért Tárházy mégis jó.

III. fiú: Szervusz, Tárházy.

I. fiú: Lányok, egy új kolléga. Tárházy Péter, hős és szerelmes. *(Ekkor lép be Lilla és Topracsek, amint meglátja,*

rövid meghajlással elsurran a többiektől és otthagyja az egész társaságot.)

Topracsek: Kedves Lilla, engedje meg...

Lilla: Hát maga hogy kerül ide?

Topracsek: Elég olcsón. Tizenöt pengőbe került, mert ennyi a beiratkozási díj. Nevem különben Topracsek Péter és egy félórája első éves szini növendék vagyok. Művésznevem egyszerűen Tárházy, csinos mi? (*Vigan nevet.*)

Lilla: Nahát, nahát... ez már egy kicsit sok!

Topracsek (*vidáman*): Ne aggódjék drága, lesz ez még több is.

II. leány: Ugye mondtam (*társaihoz fordulva*), hogy láttam őket a körúton.

Lilla (*félrevonja Topracsekot*): Idehallgasson. Én most komolyan beszélek magával. Ennek a bolondságnak semmi értelme.

Topracsek: (*kedvesen félbeszakítja*) Nagyon sajnálom, de ebben ellent kell mondanom, mert a mai világban, csak a bolondságnak van értelme.

Lilla: Semmi értelme annak, hogy ilyen feltűnő módon tolakodik, hírbe hoz és ebből csak kellemetlenségek lesznek... Ez az a nagy szeretet?

Topracsek: Szeretetről szó sincs, csak szerelemről drágám, forró, örök szerelemről.

Lilla: Megmondtam, hogy várnunk kell. Szüleink beleegyezése nélkül, semmi szín alatt nem vagyok hajlandó a maga felesége lenni.

Topracsek: Lássá ez az, amit én nem tudok megérteni. Elvégre nem a szüleim veszik magát feleségül, hanem én.

Lilla: Amíg nem sikerül a félreértést közöttük kiküszöbölni, amíg gyűlölséggel vannak egymás irányában, mondom, amíg szüleim ki nem békülnek, addig nem vagyok hajlandó semmiféle újabb bonyodalmat felidézni.

Topracsek (*nevetve*): Úgy beszél, mint egy drámai szende. Csókolom és csudálom.

Lilla: Magában nincs egy garasnyi komolyság sem. Magával nem lehet okosan beszélni.

Topracsek: Azért mondja ezt, mert talán megpróbálta?

Lilla: Idefigyeljen, a legkomolyabban megkérem arra, hogy menjen innen. Badarság volt a maga részéről feljönni ide.

Topracsek: Ez majd elválik. Ne ítéljünk elhamarkodottan.

Lilla: A tanár úr minden percben itt lehet.

Topracsek: Legyen szerencsém! Mivel elhatároztam, hogy maga lesz a feleségem, vagy senki más. Ezért csak természetes, hogy egy úton haladunk az életben. Ha maga színésznő, akkor én meg fölcsapok színésznek. Ha maga tanul szerepeket, én is tanulok!

Lilla: Majd megőrül ennek az édesapja... Szegény anyját, hogy sajnálom.

Topracsek: Na nézd, csak nézd. A jó színész nem rossz és különben is az évek folyamán kiderülhet rólam, hogy én nagyon tehetséges vagyok...

Lilla: Értesítette már szüleit erről az újabb, ragyogó ötletéről?

Topracsek: A szüleimnek nem kell mindent tudni. Van nekik elég gondjuk és bajuk otthon. De jó, hogy szólt, éppen ma kaptam hazulról levelet. (*Keresgél a zsebében és elővesz egy lezárt borítékot.*) Itt van!

Lilla: És mit írnak? Hisz fel sem bontotta.

Topracsek: Hiszen nem kell azt felbontani. Hát nem tudja, hogy nekem Röntgen-szemem van. Én a lezárt levelet sokkal jobban tudom elolvasni, mint más a felbontottat.

Lilla: Hóbortos!

Topracsek: Nem hiszi, hát nézzen ide (*előveszi a lezárt borítékot, rámereszti szeméit, mialatt ezt mondja*): Kedves fiam, itt az ideje, hogy végre megjöjjön az eszed. Éppen elég bánatot okoztál eddig is nekünk. Utoljára figyelmeztetlek, hogy ne erőszakoskodj, mert mi sohasem egyezünk bele abba, hogy te a mi szomszédunk lányát feleségül vedd, ez eltökélt határozásunk és neked ebbe bele kell nyugodnod. Anyád is így gondolkozik. Ölel apád.

Lilla: Úgy látszik, maga föl bontotta ezt a levelet, aztán újra leragasztotta. Mert különben hogyan tudná ilyen pontosan elmondani, hogy mi van benne. (*A levelet elveszi, megforgatja és azután a tarsolyába rejti.*) Nahát magának igazán nem érdemes levelet írni... Föl se bontja.

Topracsek: Eddig hatot föl bontottam. Mind a hatban

szó szerint ugyanazt írták. Ez most a hetedik. Miért bontsam föl, mikor ugyanaz van benne...

Tanár *(ezalatt belép, a növendékek elhelyezkednek a padokban. Lilla az első sorban a lányok között, Topracsek az utolsóban a fiúk között. Tanár a katedrára megy, a növendékek felállással üdvözlők. Körülnéz)*: Tessék leülni. A többiek hol vannak?

I. fiú *(feláll)*: Azok még statisztálnak a Wallenstein próbáján.

Tanár: Ja, Wallenstein, nagy úr! Na nem baj...

— A mult órában szó volt arról, hogyan fejezi ki a színész a szív legszebb érzelmeit. Figyelmükbe ajánlottam azt, hogy még mikor a legnagyobb elragadtatás hangján beszélünk is a színpadon, igyekezzünk egyszerűek, őszinték és közvetlenek lenni. Ne mondjunk soha betanult szöveget. Hanem a belső átélés adjon szavainknak meggyőző erőt. Természetesen ezt könnyű így mondani... *(Körülnéz és nagyot kiált.)* Rétházy, mit csinál maga ott, miért nem figyel ide?

I. fiú *(felugrik)*: Följegyeztem azt, amit a tanár úr mondott.

Tanár: *(leszáll a dobogóról és nagy léptekkel a fiúhoz megy)*. Úgy, keresztretjtvényeket fejt. Ezért ugyan kár idejárni, ezt sokkal nyugodtabban elvégezheti másutt.

I. fiú: Bocsánatot kérek, tanár úr, nem volt más papírom és így a lap szélére akartam... *(Fiúk és lányok összevihnak.)*

Tanár: Igen, maga a lapszélére akarta. Hát jó. Alkalmadtán majd én is a lapszélére akarok... ismételje meg, amit fel akart jegyezni.

I. fiú: Kérem... izé... a művész legyen mindig őszinte és... és... ne mondjon el a szövegből semmit. *(Fiúk és lányok jóízűen nevetnek.)*

Tanár: Önöknek ez mulatság. Én bizony ezen nem tudok nevetni, mert ez nagyon szomorú és szálnalmas. A művészet szent és komoly dolog. Legalább nekem az. Tudja, Rétházy, most maga alaposan elvette a kedvemet attól, hogy magukkal foglalkozzam.

Növendékek *(fölváltva mondják)*: Ne tessék haragudni... Tanár úr, kérem, mi figyelünk... Tessék tovább magyarázni.

Tanár *(előremegy és megáll az első padnál)*: Az csak maguknak jó, ha figyelnek. Mert még nagyon sok dolgot kell

tanulniok. Na de mindegy. Vegyük elő az anyagot. Romeo és Julia, II. felvonás, 2. szín. Na, Lillácska, jöjjön fel a dobogóra, mondja szépen el Julia nagy jelenetét.

Lilla (*felmegy a dobogóra, a tanár leül az első padba. Lilla egy ismert színésznőt utánozva, affektálva elkezd a monológot*):

„Ó, Romeo! Miért vagy te Romeo?

Tagadd meg atyádat — és lökd el neved...”

Topracsek (*az utolsó sorból*): Bravó, bravó...

Tanár (*dühösen hátrafordul*): Csönd legyen ott... Kérem, Lillácska, kezdje újra. És kérem, *ne mondja a szöveget*... Hanem beszéljen közvetlenül és őszintén. Több érzést a szavakba... Érzést. Bugyogjon az érzés. Na, kezdje!...

Lilla: Óh, Romeo, miért vagy te Romeo?

Tagadd meg atyádat és lökd el neved!

S ha nem akarnád: esküdjél hívemmé,

S én nem leendek Capulet tovább!

Tanár (*súgja, mint Romeo*): Várjak-e még, vagy szóljak erre már?

Lilla: Neved csak ellenségem, csak neved.

Te, csak te vagy...

Tanár: Megálljunk, kérem, megálljunk. Amikor Julia azt mondja: „Te csak, te vagy!” ebben a színésznő kifejezi annak a fiatal leánynak minden vágyát, epedését, szerelmét, rajongó lelkét, egyetlen sóhajtasban. Így... (*mondja*): Te csak, te vagy. (*A növendékek vihognak, a tanár dühösen a padra üt öklével.*) Csend legyen. Viselkedjenek tisztességesen, ügyeljenek és tanuljanak. Egyik tehetségtelenebb, mint a másik. Ripacsok! Maga ott hátul, mit csinál?

Topracsek (*feláll, a zsebkendőjével a szemét törli*): Sirok, tanár úr, sirok.

Tanár: No, no, fiatalember, no, no. Majd Filippinél találkozunk.

Topracsek: Nagy örömmel, tanár úr kérem, csak tessék megmondani, mikor, hány órákor és hol legyenek. (*Növendékek újra vihognak.*)

I. fiú (*súgva a másiknak*): Jó pofa ez a Topraházi.

Tanár: Jöjjön csak ide!

Topracsek (*előrejön*).

Tanár: Azt hiszem, én magát most látom először.

Topracsek (*udvariasan meghajol*): Boldog vagyok, hogy a tanár úr nem emlékszik rám. Új növendék vagyok. Nevem Topracsek, de ha az nem tetszik, akkor Tárházy...

Tanár: Tárházy!... Nahát akkor meg éppen menjen a helyére.

Topracsek: Gyönyörrel, tanár úr.

Tanár: Ez a borzasztó, hogy mindenki színésznek készül, ha van tehetsége, ha nincs. Menjünk tovább. (*Leül.*) Kezdjük újra... Hát csináljuk, csináljuk... Kezdjük előlről.

Lilla: Oh, Romeo, mért vagy te Romeo. (*A tanár takust ver, Lilla pedig folytatja.*)

Tanár: Csak úgy, mintha dallam volna, úgy fújja.

Lilla: Tagadd meg atyádat és lökd el neved! (*Mind hangosabban, a végül már majdnem ordítva.*) Ha nem akarnád, esküdj hívémmé s én nem leendek Capulet tovább!

Tanár: Elég, elég! Jaj! Fülem, fejem! Hiszen ez rettenetes! Kislány, magának halavány fogalma sincs, hogy itt mi történik. Gondolkozzék kissé... gondolkozzék. — Kit ábrázol maga most? Capulet Juliát... Ki ez a Capulet Julia? Egy előkelő olasz család fiatal leánykája. Hol van ez a Capulet Julia e pillanatban? Nem a tanteremben, ugye, nem, hanem Veronában, a Capulet-ház erkélyén. És mikor van ott ez a Capulet Julia?... Éjszaka van ott! Egy gyönyörű olasz nyári éjszakán... És ki ordít torkaszakadtában éjszaka, a részeg, csak a részeg... Amitől a környék kutyái mind vonítani kezdenének. De nem Capulet Julia ordít, mert ez a Capulet Julia, kérem szeretettel, kimegy az erkélyre és az éjszaka bűvös hatása alatt tódul ajkára, szinte túláradva, öntudatlanul ez a sóhaj és azt suttogva kiáltja, szinte ordítja, hogy úgy mondjam, suttogva ordítja: „Oh, Romeo, miért vagy te Romeo!” És ennek a sóhajtnak hangján száll ki belőle továbbá mindaz, ami édes fájdalom, vagy töprengés. Remélem, megértett... Tehát kezdjük újra.

Lilla: Kérem szépen, tanár úr, mindig csak újra kezdeni... És mindig csak újra kezdeni.

Tanár: Úgy van! Mindent, mindig újra kell kezdeni az életben és a művészetben. Hiszen ha maguk nem volnának olyan éretlenek, akkor szívesen elmagaráznám, miben egyezik az élet a művészettel és miben tér el a művészet az élettől. De okosabban teszem, ha ehelyett szitán vizet merek... Banda! Rajta, kislány!

Lilla:

Ó, Romeo, miért vagy te Romeo.
Tagadd meg atyádat és lökd el neved!
S ha nem akarnád, esküdjél hívemmé
S én nem leendek Capulet tovább!
Neved csak ellenségem: csak neved.
Te csak, te vagy, ha Montague vagy is,
Mi Montague? Nem kéz, se láb, se kar,
Sem arc, sem ember, semmi része nem.
Végy más nevet föl. Óh, de mi a név? ...

Topracsek (*hátról, az utolsó padból felkiált*): Topracsek!

Tanár (*a padra ül*): Mars ki! Mars ki, Topracsek! Hát ez már mégis csak sok. Most dugta be az orrát ide először és máris garázdálkodik? Miféle fajta ember maga és honnét kerül ide?

Topracsek: Bocsánatot kérek, tanár úr, de azt hittem, hogy a kisasszony nekem szól. (*A növendékek megint vihognak.*)

Tanár: Ez hülye. Hát ez tökéletesen hülye. Mondja csak, fiatalember, mi a fészkes fecskének iratkozott be a színészképzőbe? Mi akar lenni?

Topracsek: Szerelmes színész.

Tanár: Erre a szerepkörre készül? (*Végignézi rajta.*) Tudja, nekem elég jó képzelő tehetségem van, de nem tudom magát elképzelni, mint Romeót.

Topracsek: Azért iratkoztam be, hogy azt megtanuljam.

Tanár: És különben is, készült már erre? Végzett már előtanulmányokat?

Topracsek: Óh! Romeót... mindig el tudom játszani.

Tanár: El-e? Akkor menjen a helyére. (*A növendékek vihognak, Topracsek grimaszt vágva leül a helyére.*)

Lilla (*a dobogón leplezi jókedvét, hogy a tanár ne lássa*).

Tanár (*Lillához*): Most egy kicsit jobban mondta. Tehát suttogva ordítva, érzéssel és bensőséggel, azt is mondhatnám magának, hogy itt a szöveg *nem is fontos*, egészen mindegy, hogy mit mond, fő az, hogy éreztesse a nézővel, hogy itt egy fiatal leány első, igaz szerelme válik tudatossá! Ehhez a hangot kell megtalálni, kisleányom Azt a meggyőző, igaz hangot, mely perzsel, a szenvedélyes szerelem forró lehelletével. Tehát kezdjük. Ó, Romeo...

Lilla: Óh, Romeo, miért vagy te Romeo... (*Most nagyon szépen mondja, megkapóan.*) Tagadd meg atyádat és lökd el neved, S ha nem akarnád: esküdj hivemmé, S én nem leendek többé Capulet.

Tanár: Most a szöveget mondja lejjebb.

Lilla: Óh, vesd el neved és ami helyette úgysem lényeges, Fogadd el lényemet.

Tanár és Topracsek (*súgva, mint Romeo. Topracsek is fölkiált, majd nem egyszerre*): Szavadon foglak, nevezd tiednek!

Tanár: Csend legyen! Láttak már ilyet? Topracsek, Topracsek, ebből baj lesz. (*A tanár leül a helyére.*) Nagyon jó volt, kisleány. De ez nem elég. Nézze, a művésznek biztosnak kell lenni a dologban. Nem elég a hangot *egyszer* helyesen megütni, hanem mindig és a nap *bármely* szakában és különösen este, előadáskor. Pontosan úgy kell megszólalni tudni, ahogyan azt a szerep kívánja. Ami a gyakorlatban annyit jelent, ha tízszer kell elmondani, hogy Óh, Romeo, miért vagy te Romeo... Akkor is pontosan úgy kell mondani, ahogy most elmondta. De ha lehet, akkor még *ennél* is jobban. Tehát, kezdjük újra...

Lilla (*szepegő hangon*): Óh, Romeo... Miért vagy te Romeo...

Tanár (*tenyerével a padra üt*): Hát most miért pityog... Ez nem dédó. És nincsen rá semmi oka. Csinálja úgy, ahogy legutóbb. Na, kezdjük újra. De ne pityogjon, hanem érzéssel kérem, érzéssel...

Lilla (*sirva*): Óh, Romeo, mért vagy te Romeo,
Tagadd meg atyádat és lökd el neved!
S ha nem akarnád: esküdjél hivemmé
S én nem leendek *Capu-pu-let* tovább.

(*Előveszi zsebkendőjét és kifújja az orrát.*)

Tanár: Rémek, látja, mennyi érzés árad magából. S ez az orrfújás nagyszerű! Így nem fújtak *Duse* óta orrot színpadon, reveláció. És az is grandiozusan szép gondolat volt, hogy szerelme nevét *nem* mondta ki egyszerre, hanem szent hevületben dadogtagolásban *Ca-pu-pu-let*. Ez az önfeledt „pu-pu“ az átélés teteje! Egy szerelmes lélek vibrálása! Valósággal lelki csúcspont! Szenzáció! (*A növendékek vihognak.*) Látják, a színi pedagógia hogy vezeti a növendéket a helyes útra? ... Ő megtalálta önmagában

most Juliát. Most már csak Romeo kell mellé. Az egészen mindegy, hogy ki az. Lehet egy bikfic, akár tökfilkó. Jöjjön csak ide maga, Topracsek!

Topracsek (*előrejön*): Tessék, tanár úr.

Tanár: Menjen csak föl a dobogóra.

Topracsek: Nagyon szívesen, tanár úr kérem.

Tanár: Álljon oda a kisleány mellé.

Topracsek: Nagyon szívesen, kérem.

Tanár: És most figyeljen, vigyázzon, mert ezt a jelenetet ketten fogják csinálni. Most maga lesz Romeo. Maga pedig kisleány ne hagyja magát zavarani ettől a nyakigláb fiatalembertől, mert a pályáján igen gyakran megeshetik, hogy a partnere csak a színlapon lesz Romeo, a színpadon pedig rossz lesz ránézni. Ez azonban magát ne zavarja. Éppen ez a művészet, mert az igazi Julia egy seprőnyélnek is el tudja mondani szerelmét és *azzal is* el tudja hitetni nagy epedését. Megértett, kisleány? Most csináljuk onnan, hogy Romeo megfogja Julia kezét és azt mondja: „Ha megfertőzi tán e durva kéz, e drága oltárt...”

Lilla (*súgja Péternek*): Na, most benne van a szószban, hogy fog ebből kimászni?

Topracsek: Csak bizza rám, szívem csücske. (*Egy lépést visszalép, kihúzza két kezét, színpadias mozdulattal megfogja Julia kezét és igen tehetségesen, meleg hangon mondja, hibátlanul a szöveget.*) Ha megfertőzi tán e durva kéz, e drága oltárt, bűnömnek bocsánat. Két ajkam e két piruló zarándok, az érintést csókkal lemosni kész. (*Megcsókolja Lilla kezét.*)

Lilla (*mint Julia*): Kegyes kezedet nagyon is megbántod, hisz az csak ájtatot mutatni kész. A szentnek is van keze jó zarándok és szent csókja: kézbe kéz.

Tanár: Bravó! Ez nagyon szép volt... Mondja csak, izé... Topracsek, maga azelőtt is járt színésziskolába?

Topracsek: Hogyne, az élet iskolájába.

Tanár: Ötleteit tartsa óra utánra, menjünk tovább.

Topracsek (*mint Romeo*): Szentnek és zarándoknak nincs ajka szinte.

Lilla: Van ám, de annak imádsága tiszte.

Topracsek: Hagyd drága szent, az ajknak mit a kéz tesz, Add meg, mit esd, ne hadd hitét kétségben.

Lilla: A szent nem mozdul, bár kérést megadhat.

Topracsek: Ne mozdulj hát, míg elveszem az adottat. *(Átöleli és forrón megcsókolja, aztán újra megcsókolja és újra csókolja, de nem mond szöveget.)*

Tanár: Na... Nahát, mi ez itt? Mi ez? Népünnepély? *(A növendékek tapsolnak. „Remek, remek!”)*

Lilla *(kibontakozik Topracsek karjaiból)*: Mit csinál, megőrült?

Topracsek: Maga tudja a legjobban, megőrültem a szerelemtől.

Tanár: Ez nincs benne a könyvben, kinek a fordítása ez? Micsoda szöveg ez?

Topracsek: Ez, tanár úr kérem, ez az eredeti, az igazi.

Lilla *(elsirja magát)*: Ez már mégis csak sok, hogy mit csinál velem, így szégyenbe hoz.

Topracsek: De drága Lillám, hogy mondhat ilyet?

Tanár: Hát mi történt magukkal? Itt most Romeo és julia párfajelenetéről van szó és nem magánjelenetekről. Ez mégis csak sok, hallatlan!

Lilla: Bocsánatot kérek, tanár úr, én igazán nem tehetek róla. Fogalmam sem volt erről a betörésről.

Tanár: Miféle betörésről?

Lilla: Hát hogy Péter ide betolakodott a színészképzőbe. *(Megint könnyezni kezd, kinyitja a retiküljét, kihúzza a zsebkendőt és akkor a levél is, amit előbb Pétertől elvett, kiesik a földre, éppen a tanár elé.)*

Tanár *(lehajol, fölveszi a levelet és nézi a címzést)*: Mi ez? Bárá Sásdy Péter úrnak. Hát ez ki?

Topracsek: Nini, az én levelem.

Tanár: Ez a maga levele, Topracsek? Hogy kerül a maga levele Ritkási Lilla kisasszony retiküljébe?

Topracsek: Nagyon egyszerűen, én adtam oda neki.

Tanár: Ez nem is olyan egyszerű, fickó! Hogyan kerül magához a bárá Sásdy Péternek címzett levél?

Lilla: De kérem tanár úr, hiszen ő...

Tanár: Nem magát kérdeztem, kisleány, elég nagy szája van ennek a Topracseknek, feleljen ő.

Topracsek: A postás hozta és ide adta nekem.

Tanár: Ahá! kezdem már érteni. Maga civilben, mikor nem készül színésznek, a Sásdy Péter bárá úr inasa és elsikkasztja

annak a levelezését. Amint megláttam magát, tudtam, hogy gyanus alak. Az én szememet nem lehet megcsalni!

Topracsek: (*morogva súgja Lillának*): Pedig pont olyan, mint egy tökfilkó.

Tanár: Mit mond, nem értettem.

Topracsek: Pedig azt igazán könnyű megérteni. Hisz láthatja a tanár úr, hogy az a levél, még nincs felbontva.

Tanár (*nézi a borítékot*): Tényleg, tudja mit, ezt a levelet majd én el fogom juttatni a címzetthez. Pár sorban megírom hozzá a történeteket.

Topracsek: Kár a benzinért, mert a címzett biztosan tudja ennek a levélnek a történetét és azért nem bontotta fel, mert ugyancsak pontosan tudja, hogy mi áll a levélben.

Tanár: És maga is tudja, hogy mi van a levélben?

Topracsek: Hogyne, egészen pontosan. Parancsára elmondom: „Kedves fiam! Itt az ideje, hogy végre megjöjjön az eszed, éppen elég bánatot okoztál nekünk. Utoljára figyelmeztetlek, hogy ne erőszakoskodj, mert mi sohase egyezünk bele abba, hogy te a mi szomszédunk lányát feleségül vedd. Ez eltökélt határozásunk, neked ebbe bele kell nyugodnod. Anyád is így gondolkodik. Ölel apád.

Tanár: Na most minden ki fog sülni! Én most ellenőrizni fogom magát, hogy valóban így van-e ez? És elolvasom a levelet! (*Feltöri a levelet és olvassa*): Kedves fiam, örömmel tudatjuk, hogy a béke szomszédunkkal helyre állt. Ritkásiékkal mindenféle félreértés elsimult. Az öregek már itt is voltak nálunk. És ők is beleegyeztek, hogy ti egymáséi legyetek. Azért gyertek mielőbb haza. Mind a négyen tárt karokkal várunk benneteket. Ölelnek szerető szüleitek . . . Na Topracsek, mit hazudott maga itt összevissza. Hát így tudta maga könyv nélkül, hogy mi van ebben a levélben. Maga Röntgen-szemű szélhámos. Rendőrt hivatok! csaló!

Topracsek: Pardon egy szóra, professzor úr. Egy vallo-mással tartozom önnek (*magához öleli Lillát*), Topracsek, ez a művésznevem, amelyet ezennel leteszek. Valójában báró Sásdy Péter vagyok én, ennek a bájos kislánynak körömszakadtáig boldog vőlegénye, és ha az Isten is úgy akarja, nemsokára hites férje. Mindketten köszönjük tanár úrnak a velünk való fáradozását, azt a gyöngédséget, hogy tudatta velünk szüleink beleegyezését. A mi jelenetünk ezzel véget ért. Mi búcsúzunk. Romeo és Júlia, most

engedelmével hazamegy falura, kilép a festett világból a való életbe! *(A tanítványok felállnak és tapsolnak.)*

Tanár: *(most már ő is kedves hangon)*: Ez már más. Most már értem. Ez Romeo és Júlia története, boldog bevégezéssel. Ezek után nincs más hátra, minthogy a két főszereplő fogadja az én szerencsekívánatomat. *(A növendékek újra tapsolnak, Topracsek és Lilla karonfogva elhagyják a termet.)*

Tanár *(elgondolkozva)*: Lehet, hogy nekik van igazuk! De ez nem ide tartozik! Üljenek le. Csend legyen. Az óra tovább tart. Vegyük elő az anyagot, gyakoroljunk! *(Int az I. számú leánynak.)* Kérem, menjen föl a dobogóra kisleány és kezdjük, kezdjük talán most a változatosság kedvéért ott a szöveget, hogy ... „Oh Romeo, mért vagy te Romeo!”

F ü g g ö n y.

SZÉLJEGYZET EGY VILÁGIRODALOMTÖRTÉNET MAR-GÓJÁRA. Az idei könyvpiacra jelent meg Szerb Antal hatalmas háromkötetes világirodalomtörténete. A kétségtelenül hosszú évek szorgalmas gyűjtésével, megfigyeléseivel és sok olvasottsággal készült munka irodalomtörténeti és világnézeti megállapításaival most nem kívánunk foglalkozni, hiszen a könyv megjelenése óta már több helyen kellő bírálat hangzott el ezekkel a kérdésekkel kapcsolatosan. Szóvá kell azonban tennünk, hogy az író igen mostohán, barátságatlanul, sőt, igazságtalanul bánik el a kis népekkel ebben az irodalomtörténetben. Maga is érzi, hogy itt nincs valami rendben és könyve bevezetőjében hangsúlyozza, hogy a kis népek irodalomtörténetét kénytelen volt mellőzni s inkább csak azokkal a nemzetekkel foglalkozott, amelyeknek szellemi termékeit egy-egy világnyelv népszerűsíti öt világrészen keresztül. Eltekintve attól, hogy ez a rendszer igazságtalan és logikátlan, mert hiszen a legkisebb nemzetek fiai is alkothatnak olyan remekeket, amelyekre a sokmillió népek is kénytelenek felfigyelni és amelyek az egész világirodalomtörténelemben előkelő helyet foglalnak el, e logikátlan rendszer követésében sem következetes Szerb Antal, mert igen is, foglalkozik kis népek irodalmi nagyságaival, hogy csak a finneket, dánokat, norvégeket, portugálokat említsük és éppen csak rólunk, magyarokról feledkezik meg, illetve az egész magyar irodalomnak a világirodalom történelemben való bekapcsolásáról csak utalások után emlékezik meg.

Ez az eljárása nemcsak tudományos, hanem magyar szempontból is kifogásolható. A magyar nemzet soha sem arrogálta magának azt, hogy egyenlő mérce alá kerüljön a világ nagy nemzeteivel, de különösen a múlt század irodalma termelt olyan magyar nagyságokat, mint *Vörösmarty*, *Arany*, *Petőfi*, *Jókai*, vagy *Madách*, akiket a szerző az egyetemes világirodalomtörténetről szóló munkájában nem hallgathat el. Itt nem faji vagy nemzeti érzékenységről van szó, hanem tudományos igazságtalanságról. Mert ha a szerző arra hivatkoznék, hogy Vörösmarty költészetét és irodalmi munkásságát, Arany János csodálatos magyar nyelvét és munkáit eléggé nem ismeri a művelt emberiség, nem mondhatja el ezt például Jókairól, akinek regényei az összes világnyelvekre le vannak fordítva, nem mondhatja Petőfiről, akit Európában, Amerikában, a messzi Japánban és még Tahitiban is ismernek és nem mondhatja Madáchról, akinek Tragédiája legalább is Európában mindenhol ismert és elismert.

De szorítsuk még szűkebbre a kört. Ha Vörösmartynál, Arany-nál, Jókainál és Madáchnál még el is fogadhatnók, mint ahogy nem fogadhatjuk el Szerb Antal logikátlanságát, egyenesen tiltakoznunk

kell az ellen a felelőtlenség ellen, ahogy Petőfit kezeli. Szerb Antal már magyar irodalomtörténetében is igen fölényesen emlékezett meg a legnagyobb magyar lírikusról, akit a német *Grimm* az emberiség öt legnagyobb zsenije között sorol fel, *Homeros*, *Shakespeare*, *Goethe* és *Mistrál* társaságában, azt állítván, hogy az istenség ötször öltött emberi testet minden nemzetek gyönyörűségére és gyönyörködtetésére az öt felsorolt költő műveiben. A magyar nemzet, a magyar irodalom és tudományos világ éppen a mai körülmények között nem engedheti meg magának azt a luxust, hogy a legnagyobb magyar lírikust, a világ egyik legismertebb költőfejedelmét, egy magát magyarnak tartó tudós ilyen hüvös szerénykedéssel hallgassa el. Ha volt költő, aki a magyar irodalmat bekapcsolta az egyetemes világirodalomba, ez éppen Petőfi volt s a Petőfi-Társaság úgy érzi, hogy tiltakoznia kell Szerb Antal ilyen tudományos módszere ellen, amely a kis népeket egyszerűen mellőzi s a kis népek sorában kifelé, a művelt nemzetek felé a magyarságot megfosztja Petőfi értékeitől.

Nemcsak tudományos rendszerek és tudományos érvek vannak a világon — amelyek ismételjük, más kis népeknél sem állják meg a helyüket —, hanem nemzeti szempontok is. És amikor azt tapasztaljuk, hogy körülöttünk nem egy kis nép a maga álnagyságait felfújva, a propaganda minden eszközével állítja a világérdeklődés középpontjába, nemcsak a tudományos tárgyilagosság ellen vét az, aki a magyar nemzet világszerte ismert nagyságait elhallgatja, hanem a nemzeti lelkiismeret ellen is, amely a legegyszerűbb képzettségű magyar emberre épp úgy kötelező, mint a tudósokra. Szerb Antal háromkötetes hatalmas munkája cseppet sem károsodott volna meg azzal, ha a nagy magyar lírikusnak, az egyetemes emberi kultúra egyik legnagyobb értékének méltatására legalább egy oldalt szán. Petőfi neve nem egyszer nyitott ablakot a művelt emberiség felé a magyarság számára. Ma, amikor a magyar kérdések még a második világégés kellős közepén is a világérdeklődés középpontjában állanak, Szerb Antal olyan mulasztást követett el, amely igen súlyosan kifogásolható s amelynek jóvátételét egyenesen elvárjuk tőle.

Gáspár Jenő.

DR. BENDEFY LÁSZLÓ: KUMMAGYARIA. Kevés nép van a világon, amelynek eredete és őstörténete annyi tudóst foglalkoztatott volna, mint a magyaré. Ezek a kutatások két úton haladnak. Az egyik a nyelvészeté. Ez kemény, ide-oda nem csavargatható szögyökerekkel van kirakva. Ez a konkrét bizonyítások útja, mely a laikus előtt szürke, érdektelen, de a beavatott előtt annál érdekesebb, mert folyton újabb és újabb távlatokat nyit a valóságnak eddig nem ismert, meglepetésszerűen föltáruló tájai felé. A másik a történeti kombinációk útja, mely gyakran délibábokat mutat és keresztúttra csalogat, hol az ember nem tudja: jobbra vagy balra forduljon-e, s néha csak az út végén veszi észre, hogy eltévedt. Ma már tudjuk, hogy nyelvészeti kalauzolás nélkül a történeti kutatás nem vezethet biztos eredményre.

Ezt csak általánosságban mondjuk, mert reméljük, hogy Bendefy, a szorgalmas és képzett kutató is az első úton fog járni, midőn ez előkészítő mű után a tudományos világ elé lép, itt megígért nagyobb művével, mely a fölvetett témát forrásművek bizonyosságával fogja támogatni.

Bendefy pár évvel ezelőtt derekas könyvben megírta Julianus domonkosrendi szerzetes életrajzát. E keleti tárgyú munkája közben kezére került XXII. János pápának egyik, 1329-ből származó bullája, melyben szó van Jeretán (a szerző szerint Gyeretyán) ázsiai „magyar” királyról, aki kat. püspököt kér fővárosába: Magyar-ba. Ez az adat buzdította őt, hogy keresse: kik, mik voltak ezek a magyarok, hol és mily módon éltek? Hét évi leltári kutatásai és irodalmi tanulmányai alapján jött létre ez a könyv, mely — saját szavai szerint — nem bizonyító célzatú összefoglalása kiderített eredményeinek. Ilyenformán nem merülhetünk bele a könyv állításainak érdemleges bírálatába, csupán felhívjuk erre az érdekes kérdésre olvasóink figyelmét.

A szerző történeti bepillantással rajzolja a magyarságnak kivonulását Levediából 889 táján és a bessenyők véres támadása következtében. Ám a magyarságnak csak egy része kelt útra mai hazánk felé; a másik fele ott maradt a Kaukázus vidékén s a Kuma folyó mentén szép és hatalmas fővárost épített, melyet Magyar-nak (Madzsar) neveztek. Országuk neve Kummagaria (azaz Kuma-Magyarország) volt, melyet Klaproth, ki 1808-ban járt azon a tájon, térképén „Gudamaqari” formában jelez. Bendefy szerint Guda-Kuma, maqari pedig = magyar. E tartomány magyar lakosai felett kultúrális életet éltek kb. 1400-ig, midőn Timurlenk hordái teljesen földúlták, az ottani róm. kat. magyar nép pedig elszéledt és idő folyamán beolvadt a szomszédos népekbe. A könyv legérdekesebb része ez állítólagos magyar testvérnép életének és műveltségének eleven és tanulságos rajza, mely a Kaukázusvidéki népek viszonyainak alapos ismeretére vall. Az érdekességet és érthetőséget emelik a szakszerű illusztrációk és a szerző tervezte és rajzolta térképek. Az Utószóban a szerző megjelöli a magyar tudományosság további teendőit e tárgyalt kérdés tanulmányozására és teljes megoldására. Érdeklődéssel várjuk az említett nagy munka mielőbbi megjelenését!

Dr. Bán Aladár.

A MAGYAR TOLL, A MAGYAR KARDÉRT. Ennek a folyóiratnak hasábjain nemegyszer foglalkoztunk a magyar rádió irodalompolitikájával, amikor arra szükség volt s ha kellett, kifogásainkat igen határozottan hangoztattuk. Éppen ezért nem hallgathatunk arról az örvendetes változásról sem, amely azóta következett be a Magyar Telefonhírmondó és Rádió r.-t. szellemi irányításában, amióta *vitéz Náray Antal* vezérőrnagy lett elnökgazgatója ennek a nemzeti szempontból annyira fontos hírszolgálati és propaganda-szervnek. Az új elnökgazgató bemutatkozása után egy hírlapi nyilatkozatban a leghatározottabban leszögezte a maga álláspontját és hitvallását a nemzeti porapaganda szükségességéről és örömmel lát-

juk, hogy ezt a katonás őszinteséggel hangoztatott nyílt, egyenes állásfoglalást az elmúlt hetek alatt is már keresztülvitte. A Petőfi-Társaság s annak egyes tagjai eddig sem panaszkodhattak a Rádió vezetőségére, hiszen nemzeti irodalmunk képviselőjében tagtársaink elég gyakorta szerepeltek a mikrofon előtt, de a nagy rendszerváltozás óta olyan örvendetes eseményeknek vagyunk tanúi, hogy örömteljes meglepődésünket nem hallgathatjuk el. Nemcsak arról van szó, hogy a magyar rádió március 16-án Petőfi-emlékestet rendezvén, a Petőfi-Társaság képviselőjében *Herczeg Ferencet*, *Kornis Gyulát* és *Gáspár Jenőt* juttatta szóhoz a mikrofon előtt, s *Ághy Erzs* és *Szabó Sándor* interpretálásában magát Petőfit, hanem arról is, hogy a mostani idegfeszítő és lelki erőpróbát kívánó időkben a magyar tollat a magyar kard szolgálatába állította a Rádió vezetősége.

A *Magyar toll a magyar kardért* irodalmi sorozatot a Petőfi-Társaság tagjai nyitották meg. Petőfi verseit *Pataky Jenő* interpretálta és Társaságunk tagjai közül *Havas István*, *Agyagfalvi-Hegyi István*, *Szathmáry István*, *Gyallay Domokos*, *Jankovics Marcell* és *Terescsényi György* prózában és kötött formában szolgálták a szép gondolatot január 31-én. A Petőfi-Társaság előadóestjét azóta követte a Kisfaludy-Társaság előadóestje és már a programtervezetekből meg lehet állapítani, hogy a magyar rádió tovább akar haladni a megkezdett jó és szép úton. A magyar nemzet ezeréves történelme azt tanúsítja, hogy a magyar toll és a magyar kard egymást kiegészítve dolgozott mindig s a mai történelmi időkben nemcsak a mi, hanem sokkal nagyobb nemzetek és birodalmak példája is igazolja, hogy nem a kard és a fegyver dönti el egyedül a nagy kérdéseket, hanem a fegyverek mögött álló országok közvéleménye is. A közvélemény irányításának és lelkesítésének pedig legfőbb részese a toll, amely éppen úgy a honi földben gyökerezik, mint a kard. Most, hogy a legelső és legfőbb propagandaszervünkénél, a magyar rádiónál a magyar toll és a magyar kard egymásra talált, hisszük és reméljük, hogy ez a jövőben is így marad és éppen ezért üdvözljük örömmel a Rádió új elnökgazgatójának személyén keresztül a rádió új szellemét.

(—r—ő.)

IRODALMI TÜKÖRKÉPEK

BABAY JÓZSEF: KÖRTÁNC

Több mint négy évvel ezelőtt írtam ezt a darabot. Azt kell mondanom, *irodalomi* kíváncsiságból. Vajjon tölem, aki addig ábrándos képű szerelmesként csak a pannóniai tájakon bolyongtam írásaimbán, hogyan fogadnának egy nagyvárosi, komor drámát?

Most, hogy a Madách Színházban színrekerült, — a sajtó nem fogadta szívesen. A közönség? A közönség megértette mondani-valóimat.

Drámám, helyesebben „nagyvárosi életkép“-em egy, a mai nagylányszabadságát szabadon élvező leány lelki és testi tragédiája. Egy lány, akinek mindent szabad, rájön arra, hogy sokkal boldogabbak voltak a „régí“ vagy régebbi világ leányai, akik a szülői ház és szülői gond édes börtönében éltek...

Egy pesti bérház négy emeletének keresztmetszete a darab. Az első emeleten él a kereskedőcsalád. Férj és feleség. S velük Edith, a lány, a kereskedőné unokahúga.

A második emeletet a Szépasszony bérlí, aki nem igen becsüli meg dolgos, rohanó férjét.

A harmadik emelet egy modern, erőszakos Don Juan, egy ügyvéd szerelmi vára.

S a negyediken lakik a küszködő, szegény festőművész.

Edith bevallja nagynénjének, hogy másállapotban van. Az ügyvéd csábította el innét, a harmadik emeletről. Kétségbeesésében felrohan az ügyvédhez, hogy elmondjon neki mindent s kérje: legalább nevet adjon a gyermekének. De — izgalmaiban feljebb szalad egy emelettel s a festőhöz nyit be. A festő boldogan fogadja. Mert halálosan szereti Edithet. Edith szörnyű belső vívódásában megmondja a festőnek, hogy kár reá pazarolni érzéseit... Neki gyermeke lesz... Az ügyvédtől.

Ebben a pillanatban menekül be hozzájuk az ügyvéd. A Szépasszony férje elől menekül. Mert az ügyvéd úrnak viszonya van a Szépasszonnyal is. S rájuk nyitott a férj.

Ezen az éjszakán lelövik az ügyvédet.

Gyanus a festő, gyanus maga Edith, gyanus a Szépasszony férje, A rendőri nyomozás megállapítja, hogy a festő a gyilkos.

Az utolsó képben azonban kiderül, hogy Edithék üzletének se-gédje a gyilkos. Ez a férfi is szerelmes a lányba. S véletlenül tudta meg, hogy az ügyvéd elcsábította Edithet.

A lány az ártatlan és becsületes festőművész szerelméhez menek-
kül. S átkozza azt a nagy szabadságot, amely oly sok „mai“ leány tra-gédiája.

HARSÁNYI LAJOS: ÉGI ÉS FÖLDI SZERELEM

A margitszigeti királyleánynak, Boldog Margitnak életét Tar-
czay György, Gárdonyi Géza, Kodolányi János és mások is igyekeztek
regényirodalmunkban életre kelteni. Mindegyik a maga elképzelése szer-
rint alkotta meg hétszázév kódébe veszett imbolygó alakját. Az egyik
romantikus „hallgatag lilium“-ot látott benne, a másik „condrás szol-
gáló“-t és lélekfáni elmerüléssel vizsgálták földi áldozatossága és égi
szerelme rugóit. Ady is egyik legtörékenyebb finomságú, borotvaélén
járó versét írta róla, aki szerinte „Álom-leány volt. Egy fojtott
sikoly.“

Miután kiváló történetkutatók, Böle Kornél és Lovas Elemér
szerzetes-atyák a szenttéavatás céljára teljesen kiderítették a szent
királyleány életének titkait, ezek alapján a teljes történeti hűség szem-
meltartásával írtam meg az új Margit-regényt „Égi és földi szerelem“
címmel. Hogy azonban könnyebben meg tudjam értetni áldozatos éle-
tét és égi jegyese iránt érzett olthatatlan szerelmét, a földi szerelem
problémáját is felvettem és *párhuzamot vontam a kettő között*. Kere-
tes regényt írtam a hétszázéves királyleány égi és egy mai modern
angol leány földi szerelméről, aki napjainkban a margitszigeti Pala-
tinusban nyaral és egy magyar fiatalemberbe lesz halálosan szerelmes.
Ez a fiatalember igyekszik magyarázni az angol hercegisasszonynak
az égi és földi szerelem lényegét, az előbbinek tartósságát, az utóbbi-
nak hervatag virág-életét. A két szerelem nem áll szemben egymással.
Az élet nagy ajándéka mind a kettő. De az égi nagyon háttérbe van
szorítva, a földi viszont mindenben uralkodni látszik. Amint az ember-
ben is a test fölébe szokott kerülni a léleknek, noha az utóbbi értéke-
sebb az előbbinél.

Hallom, heves viták folynak itt-ott a két szerelem ilyen beállí-
tása miatt. Egyesek sokallják, mások keveslik, amit a két szerelemről
és azok értékéről mondok. Én viszont örülök a vitának, mert azt
látom, sikerült felkeltenem az érdeklődést Boldog Margit életregényé-
vel kapcsolatban a két örök érzés helyesebb értelmezése iránt.

Azt mondják, hogy az író nyugodtan alhatik, ha az olvasók
vitatkoznak.

P. JÁNOSSY BÉLA: FÜLEMILE A VIHARBAN

Az olvasó, aki végig gyönyörködni vagy végig kínlódja magát egy könyvön, önkéntelenül arra is gondol néha, hogy mi adta az ötletet a könyv megírására a szerzőnek. Saját elképzelése-e, amit megír, vagy volt-e valami kis tárgyi adata, amire támaszkodhatott, ha nem kifejezetten történelmi témáról van szó.

Ennek a könyvnek, amely a fenti címet viseli, nem ötlete, hanem története van. Az a története van, hogy annak a bizonyos Gyiloki nemzetes úrnak, aki nemzetes társai körében nem örvendett túlságos rokonszenvnek, csakugyan méhkast akartak nyomni bosszúból a „fejébe“. A történetet magát harminc évvel ezelőtt hallottam egy öregúrtól, aki gyermekkorából még elevenen emlékezett az esetre.

Azt természetesen nem mondom meg, hogy a történeti valóság magván kívül mi az, ami még a történethez tartozik, s mi az, amivel fantáziája révén az író cicomázta körül. Erre már az olvasó igazán nem kíváncsi. Egy könyvnél nem az a lényeges, hogy mit kapott, s ahoz, amit kapott, mit tett hozzá az író, hanem az, hogy a kettőt hogyan keverte egybe, miként formálta és sütötte azzá a lelki vagy szellemi kenyérré, amiből az olvasó vagy karéjt tör le magának, vagy egy-két morzsával is megelégszik, aszerint, amilyen kenyérfogyasztó. Mert vannak, akik a hamupogácsát is megeszik.

Én magam, magyar búzakenyérnek szántam ezt a könyvet. A magyar szabadságharc leveretését követő abszolutisztikus időkben sodródik a történet, s azt akartam benne megmutatni, hogy ezek a rabtartó idők nem tudták a magyar lélekből kilugozni a szabadságra való törekvés eltemethetetlen vágyát. Hogy az emberek akkor is tudtak lelkesen és hűségesen szeretni, s hogy akkor is meg tudott a magyar ember a magyar embernek bocsátani, ha belátta az ádáz túlekedések hiábavalóságát. Hogy, ma, az abszolutisztikus idők után 75 évvel, hogy tudunk szeretni és hogy tudunk egymásnak mi, magyarok megbocsátani, — arról beszélni nem nagyon kíváncsok.

Aki elolvast a könyvem, az igazat ad nekem. Aki pedig nem olvasta még, az vegye meg és olvassa el. Végre is a magyar író nem Libéria szabad néger köztársaság színes társadalmának, hanem az új öntudatra ébredt keresztény magyar közönségnek írja a könyvét. S hogy az esetleg érdeklődők dolgát megkönnyítsem, azt is elárulom, hogy a könyvet egyszerű és nemes formában a Szent István Társulat adta ki.

TÖRÖK SÁNDOR: SZAPPANBUBORÉK

A Szappanbuborék egy ember regénye, aki rájött arra, hogy ő voltaképpen már rég nem hiszi azt, amit csinál. Nem hiszi a hídakat és gépeket, — mérnök — nem hiszi a vasat, az acélt és nikkelt, általában *elmúlt a hite az anyagban*. Ellenben — kikérdezve önmagát — megtudja, hogy ő voltaképpen *játszani akar*. Például: szappanbuborékot fujni.

S nem hagyják játszani! Annyira eléje áll minden és mindenki, aki és ami tiltja a játékot; az ilyen játékot — konvenciók család, barátság, üzlet, szerelem és minden, — hogy végül tiltakozásukkal „rögeszmévé“ érlelik benne azt, ami csak könnyed és könnyen beteljesíthető, végigélhető vágyakozás volt. Most már hajlandó akár „bolond“-dá is lenni, csak hogy játszhasson. De itt most már nem állhat meg: tovább kutatja önmagát s megtudja, hogy az anyag mögött, az anyagtalan és játék mögött — Istent keresi.

— Hagyni kellene az embereket egy kicsit — mondja egy „okos ember“-nek, akit azért küld a család, hogy őt „észretéritse“. — Ha halálraítélt volnék, azt kérném a kivégzés előtt, hogy hagyjanak egy kicsit játszani és imádkozni. Ezt a kettőt nem végeztem el. Hagyják, hogy megtanuljak cigánykereket vetni és hagyják, hogy tisztességgel végig gondoljam a Miatyánkot!

Tréfa ez, mind csak tréfa — erre próbálják őt rávenni, de megcáfolja:

— Nem tréfálok! Istent is játékosan szolgáljuk, szavakkal, mozdulatokkal és dallamokkal. Könnyítésül adta ezt, mert oly nehezen érünk el a gondolatig s a tétlig. De ha elfogadja a játékot közelítő eszköznek, akkor biztosan szereti. Hiszen gyermekek vagyunk még jóformán, tudatunk alig ébredezik s hosszú az út a szellemig. A játék, amit akartam, talán Istenné nőtt volna bennem!...

Most már végkép bolondnak hiszik „az okosok“ s ő vállalja — ezt a játékot. Maga marad, hogy megfejtse mindazt, amit így ad föl magának:

— Értetni kellene a felhőket, a madarakat, az almafát, a kavicsokat... *érteni, hogy meddig terjed a hazánk, az ember hazája, s tudni a rokonokat, szerte a közös hazában.* Végig kell gondolnom a fészületeket, amint állanak az utak szélén...

A PETŐFI-TÁRSASÁG ÉLETE

TISZTÚJÍTÓ KÖZGYŰLÉSÜNK

A Petőfi-Társaság 1942 február 26-án délután 5 órakor tartotta a Magyar Tudományos Akadémia képestermében ezévi közgyűlését, amely egyben általános tisztújítással is járt. A három évvel ezelőtt megválasztott tiszttikar mandátuma lejárván, a Petőfi-Társaság *Jankovics* Marcell rendes tag indítványára, aki a februári zárt ülésen a régi. tiszttikar megválasztását indítványozta, ismét a régi tiszttikart választotta meg egyhangú lelkesedéssel.

A tisztújító közgyűlés *Petri* Mór kor-elnöklésével nyílt meg, aki először az elnökválasztásra rendelte el a titkos szavazást. Megállapította, hogy a közgyűlés határozatképes, minthogy huszonegynél több rendes tag és tiszteleti tag van jelen. A leadott szavazatok megszámlálása után kihirdette az eredményt, hogy a Petőfi-Társaság közgyűlése egyhangú lelkesedéssel ismét *Kornis* Gyula m. kir. titkos tanácsos, tiszteleti tagot választotta meg a Petőfi-Társaság elnökévé. A távollévő elnök meghívására küldöttség küldetett ki, amely meghívta a közgyűlésre *Kornis* Gyulát. *Petri* Mór korelnök igen meleg szavakkal köszöntötte az újonnan megválasztott elnököt, rámutatva arra, hogy eddigelé is vezetésével a Társa-

ság milyen nagy sikereket ért el. Rámutatott arra is, hogy a Társaság bizalma ismét egyhangú volt.

Kornis Gyula újonnan megválasztott elnök megköszönte *Petri* Mór korelnöknek az elnökválasztás levezetését, majd a következő szavakkal foglalta el elnöki székét:

— *Mélyen Tisztelt Társaság!*

— Öszintén meghatva mondok köszönetet azért a kitüntetésért, hogy újból egyhangúan a Petőfi-Társaság elnökévé méltóztattak választani.

— Megvallom, először némi aggodalommal foglaltam el az elnöki széket: hogyan legyek vezetője a költőknek, a *genus irritabile vatum*-nak? A tudás szellemi alkátának egyik főjegye a kritikai magatartás: a tudós a szerény mimóza és a szűrő sündisznó keverékének tartják, de az utóbbi tüskéinek túlnyomóságával.

— Eddigi elnökségem ideje meggyőzött arról, hogy nagyszerű összhangban lehet együttműködni az érzékeny lelkű írókkal és költőkkel. Melegen éreztem mindenkor, hogy az a szeretet, amely lelkemből feljűk sugár-

zik, őszinte viszonzszeretetre talál. A mi társaságunkban *cor ad cor* mindig közvetlenül szól egymáshoz: egyik lélek a másikon gyúl meg, mint fáklya a fáklyán.

— Ebben az újabb megválasztásomban megnyilvánult bizalom arra buzdít, hogy Társaságunk feladatait még fokozottabb erővel szolgáljam: a Petőfi-kultuszon keresztül a nemzeti öntudat kimunkálását, a magyar közlélek esztétikai formálását. Úgy érzem, hogy itt egymást megértő olyan rokonlelkek szövetkeztek erre a feladatra, akik az irodalmi felelősség tudatát a nemzet nagy művelődési érdekei szempontjából mélyen átérzik.

— Ez a társaság nem elvénhedt, elkorhadt, idejétmúlt, szokványos intézmény, hanem friss életerő lüktet benne, szellemi érverésének gyors üteme van. Amikor ülésről ülésre annyi szép költemény s novella hangzik el Társaságunkban, ez fényes bizonyossága annak, hogy népünk formaereje még elhasználatlan. Ezt a népi erőt iparkodunk fokozni s Petőfi szellemében diadalra juttatni: ez Társaságunk programja. Ennek szándékában — meg-

köszönve a korelnök úr kedves üdvözlő szavait — az elnöki széklet újból elfoglalom.

Az elnökválasztás után a közgyűlés programszerűen zajlott le. Megválasztották egyhangú lelkesedéssel az új tiszti kart is. Alelnök lett újból: Havas István és Kállay Miklós, főtitkár és a Petőfi-Ház igazgatója Gáspár Jenő, titkár: vitéz Bodor Aladár és Agyagfalvi Hegyi István, pénztáros Bán Aladár, ellenőr Falu Tamás. Átterve a tagválasztásra, a Petőfi-Társaság titkos szavazással egyhangúlag rendes tagjává választotta Erdélyi Józsefet, majd meghallgatta Bán Aladár pénztáros jelentését a pénztár helyzetéről és elfogadta a jövő évi költségvetést, meghallgatta az ellenőr és a számvizsgáló bizottság tagjainak jelentését és megadta a felmentvényt. Az elkövetkező 1942/1943. évre számvizsgálóknak újból megválasztotta Gyökössy Endrét, Jankovics Marcellt és Lázár Bélát. Végül meghallgatta és elfogadta a közgyűlés, a Petőfi-Ház igazgatójának jelentését a Petőfi és Jókai ereklyemúzeum állapotáról. A közgyűlés még letárgyalta az esedékes folyóügyeket is.

HATVANHATODIK NAGYGYŰLÉSÜNK

A Petőfi-Társaság 1942 március 15-én délelőtt 1/211 órakor tartotta a Magyar Tudományos Akadémia felolvasótermében hatvanhatodik nagygyűlését. A nagyteremben ezidén nem lehetett ülést tartani, mert a nagyterem kályhái elromlottak és a háborús viszonyok következtében, anyagihiány miatt, a kályhákat egyelőre nem lehetett kijavítani, viszont fűtés nélkül a nagygyűlést a nagyteremben megköcskáztni nem volt tanácsos. A nagyterem kályháinak elromlása miatt a Kisfaludy-Társaság is kénytelen volt nagygyűlését a heti felolvasó kisteremben tartani. A Petőfi-

Társaság sajnálattal értesült az Akadémia főtitkárságától, hogy a nagyterem használhatatlan, mert tudta jól, hogy idei nagygyűlését is nagyszámú közönség fogja látogatni és végigtapasolni. Valóban ki kellett nyitni a felolvasóteremmel szomszédos termeket, hogy a közönséget el tudjuk helyezni, mert most is zsúfolásig megtöltötte az előadótermet és a jobbról-balról szomszédos termeket.

Az előkelőségek sorában ott volt vitéz József Ferenc királyi herceg, gróf Bethlen István belső titkos tanácsos, volt

miniszterelnök, *Fabinyi* Tihamér m. kir. titkos tanácsos, volt pénzügyminiszter, *Ravasz* László m. kir. titkos tanácsos és családja, özv. *Pekár* Gyuláné, *Némethy* Károly fővárosi tanácsnok a székesfőváros képviselőtében, *Asztalos* Miklós a kultuszminisztérium képviselőtében és még igen sok irodalombarát. Az elnöki emelvényen a középen *Kornis* Gyula elnök foglalt helyet, mellette *Herczeg* Ferenc m. kir. titkos tanácsos, tiszteleti elnök, kétoldalt a két alelnök, *Havas* István és *Kállay* Miklós, valamint vitéz *Bodor* Aladár és *Agyagfalvi Hegyi* István titkár. Igen nagy számban jelentek meg a tiszteleti és rendes tagok is.

Az elnöki megnyitót *Kornis* Gyula tartotta *Nietzsche* *Petőfi-dalai* címmel. A felolvasás egész anyaga nyomtatásban a *Budapesti Szemlében* jelent meg és valószínűleg különlenyomatként is meg fog jelenni és rámutat azokra a rokon lelkihatásokra, amelyek *Petőfit* és *Nietzsche*t összekapcsolták és amelyek a nagy filozófust még arra is ihlették, hogy őt *Petőfi-dalt* megzenésítsen.

A nagysikerű elnöki megnyitó után a hivatalos elfoglaltsága miatt távollévő *Gáspár* Jenő főtitkár jelentése következett, amelyet *Agyagfalvi Hegyi* István titkár olvasott fel. A jelentés a következőképpen szól:

Tekintetes Társaság!

— A *Petőfi-Társaság* fennállása óta LXVI-ik irodalmi esztendejét kezdjük meg mai irodalmi nagygyűlésünkkel és az új irodalmi év küszöbén kötelessége a főtitkárnak, hogy beszámoljon az elmúlt esztendőről. Már harmadik esztendeje tépi az emberiség idegeit az új világháború, amelyben nagy szövetségeseink oldalán résztvesz a magyar nemzet is. Bár ez a terem a muzsák csarnoka, s távol áll minden fegyverzajtól, mégis úgy érezzük, hogy

erről a helyről is köszönetet kell mondani az egek Urának, hogy a magyar nemzetet három világháborús év szenvedései között megőrizte, sőt a mult esztendőben újabb területvisszatéréssel gazdagította. Diadalmas honvédségünk fegyverei visszaszerezték az áldott Bácskát, a baranyai háromszöveget s a Muraközt, Szent István koronájának egy-egy ékkövét. Hála és köszönet szálljon a nemzet vezére, vitéz nagybányai *Horthy* Miklós, Magyarország kormányzója felé, akinek bölcs kormányzása alatt immár negyedízben gyarapodik az ország és köszöntsük tisztelettel vitéz nagybányai *Horthy* István kormányzóhelyettes urat, aki a nemzet bizalmából nemrégiben állt tetterős fiatalságával atyja oldalára. És köszöntsük a testvériség gondolatával s a fegyverbarátság őszinte érzésével mindazokat a népeket, amelyek az egész európai kultúrát fenyegető vörös veszedelemmel szembeszálltak nagy szövetségeseink, Németország és Olaszország oldalán, elsősorban is vitéz északi testvéreinket, a finneket, a fölkelő nap országának csodálatraméltó népét és a baráti Bulgáriát azokat az országokat, ahol mindig és ma is, élt és él a mi nagy szellemi vezérünknek, *Petőfinek* tisztelete és virágzó kultusza.

Azok a nehézségek, amelyek útjába állanak a világháború kellős közepén a nemzetközi érintkezéseknek, természetesen erősen gátolják azokat a hírközléseket, amelyek eddigelé az egész világon elterjedt és eleven *Petőfi-kultuszról* szoktak beszámolni. Ilyen körülmények között meg kell elégednünk azokkal az eredményekkel, amelyeket a mai országhatárok között tarthatunk nyilván. *Petőfi* örök korszerűségét nem kell bizonyítani, de mégis örömdetes, hogy a mi nagy költőideálunk népszerűsége — ha szabad ezt mondani — folytonosan nő s a mai idők-

ben előadótermek és a rádió nyilvánosságán keresztül az előadók egész serege folyamodik Petőfi örökértékű költészetének kincsházához. A Petőfi-Társaság, mint a Petőfi-kultusz hivatott őre, maga is jópéldával kíván előljárni akkor, amikor minden egyes ülésén a Nemzeti Színház neves művésznői és művészei szólnak közönségünkhöz Petőfi nyelvéen. Igyekeztünk gyarapítani az elmúlt irodalmi esztendőben is a Petőfi-Ház ereklyetárát s mozgalmat indítottunk arra, hogy a kiskőrösi szülőház kis múzeuma is egyre gazdagodjék. Mind a két múzeumunk a budapesti és a kiskőrösi is, nagy látogatottságnak örvendett az elmúlt évben is. Sikerült a Petőfi ereklyetárát egy olyan értékes Petőfi-ereklyével gazdagítani, amelyről még a nagy nyilvánosság előtt nem számolhatunk be. Az ereklyetárgyat külföldről szereztük meg s megőrzésére a magyar kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr hivatalosan is a Petőfi-Társaságot kérte fel. Hálás köszönetet mondunk erről a helyről is a nemes adakozóknak s mindazoknak, akik az ereklyetárgy Magyarországra kerülését előmozdították. Külön köszönettel kell megemlékeznünk Szendy Károlyról, Budapest székesfőváros polgármesteréről és Némethy Károly tanácsnok úrról, akik ebben az esztendőben is a főváros részéről bőkezűen gondoskodtak a Petőfi-Múzeum épületének fenntartásáról. Ugyancsak köszönettel tartozunk a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak, aki több folyóirat megrendelésével és könyv megküldésével gazdagította a Petőfi-Ház könyvtárát és Társaságunkat ezévben is 500 pengő államsegélyben részesítette.

Az elmúlt esztendőben fájdalmas vesztések is érték Társaságunkat. Tiszteleti tagjaink közül eltemettük Reményik Sándort, Erdély nagy költőjét, aki Végvári néven örök időkre beköl-

tözött a magyar szívekbe és a magyar költészet nagyjai közé. Rendes tagjaink közül elvesztettük Szécsi Ferencet és Zádor Tamást, kulitagjaink sorából pedig Balázs Árpádot, a felejthetetlen dalköltőt, annyi sok Petőfi vers megzenésítőjét és Lux Elek szobrászművészt, Petőfi nagydíjainak tervezőjét. Idei közgyűlésünk február 26-án volt, amikor lejárván az eddigi tisztikar mandátuma, új tisztikart választottunk. Egyhangú lelkesedéssel elnökké újból Kornis Gyula tiszteleti tagunkat választotta meg a Petőfi-Társaság, alelnökké Havas Istvánt és Kállay Miklóst, főtitkárrá és a Petőfi-Ház igazgatójává Gáspár Jenőt, titkárrá vitéz Bodor Aladárt és Agyagfalvi Hegyi Istvánt, pénztárossá Bán Aladárt, ellenőrré Falu Tamást. Ugyanez a közgyűlés rendes taggá választotta meg Erdélyi Józsefet, az újabkori magyar költészet egyik legkiválóbb képviselőjét. Taglétszámunk a következő: tiszteleti tagunk van 15, rendes tagunk 49, kulitagunk Magyarországról és külföldről 38.

Tagjaink az elmúlt közgyűlési esztendőben is nagy buzgalommal és odaadással vettek részt a Társaság munkájában, egy nagygyűlésen és 8 rendes havi ülésen. Tagjaink irodalmi sikereiről rendes havi felolvasó üléseinken számoltunk be, itt csak azt említjük meg, hogy tagjaink közül az elmúlt esztendőben Nemzetvédelmi Keresztrel tüntette ki Horthy Miklós kormányzó Raffay Sándor tiszteleti tagot, Baja Mihály, Gáspár Jenő, Gyallay Domokos, vitéz Somogyváry Gyula, Vályi Nagy Géza rendes tagot, Dvortsák Győző kulitagot és Váradí Jenő jogtanácsost. Most negyven éve, 1902 március 15-én jelent meg Debrecenben öt fiatal költő első verseskönyve, a Bokréta. Ezt a költői társaságot tagtársunk, Gyökössy Endre alapította. Tagjai voltak Baja Mihály, Gulyás József, Gyökössy Endre, Madai Gyula és Oláh Gábor. Gulyás

József fiatalon, mint a Békésmegyei Közlöny szerkesztője halt meg, a másik négy költőt érdemes írói és költői munkásságukért Társaságunk tagjai közé választotta. Madai Gyula, kiváló tagtársunkat most négy éve veszítettük el. Ma a Bokréta negyven éves jubileuma napján él még Baja Mihály, Gyökössy Endre és Oláh Gábor, akit negyven éves írói munkássága és jubileuma alkalmából és hatvanadik születésnapján, március 1-én ünnepeltek Debrecenben. A szép ünnepi alkalomból szeretettel köszöntjük kedves tagtársainkat s hisszük, hogy nemzeti irodalmunkért még sokáig dolgozhatnak friss erővel és jó egészséggel.

Társaságunk hivatalos közlönye a Koszorú négy ív terjedelemben az elmúlt esztendőben is megjelent negyedévenként, beszámolva tagtársaink működéséről, élénk figyelemmel kísérve a legaktuálisabb irodalmi kérdéseket. Pártoló tagjaink hatalmas táborra folyóiratunkon kívül az elmúlt esztendőben is tíz kötetből álló könyvsorozatot kapott s a sorozatban igen sok tagtársunk nagysikerű könyvét, a Singer és Wolfner Irodalmi Intézet kiadásában. Itt fel kell még említenünk, hogy az Irodalmi Intézet néhai elnökünk, Pekár Gyula két hatalmas történelmi regényének, a Tízezer mérföldes sárkánynak és az Attilának minden szerzői jogát visszaadta Pekár Gyula özvegyének, s a kegyelmes asszony az így visszanyert szerzői honoráriumot alapítványként átengedte a Petőfi-Társaságnak magyar történelmi tárgyú regények jutalmazására. Az említett Irodalmi Intézet vállalta mind a két regény új kiadását s reméljük, hogy legközelebb már az alapítvány kamataiból meghirdethetjük az első pályázatot. Fogadja úgy özvegy Pekár Gyuláné öccsellenciája, mint az Irodalmi Intézet ezért a nemes gesztusért hálás köszönetünk kifejezését. Köszönettel tarto-

zunk még a Magyar Tudományos Akadémiának, amely az elmúlt esztendőben is rendelkezésünkre bocsátotta helyiségeit üléseink megtartására, az Országos Földhitel Intézetnek, amely pénzalapjainkat őrzi, Váradi Jenő úrnak, Budapest székesfővárosi tisztifőügyész helyettesének, aki mint jogtanácsosunk, évek óta lelkes barátunk, a Petőfi-Társaság ügyvezetésében és legvégül annak a megértő és lelkes közönségnek, amely hónapról-hónapra hűségesen látogatja felolvasó üléseinket és minden márciusban nagygyűlésünket.

Ezzel évi beszámolóunk végére is érkeztem. A Petőfi-Társaság azonban úgy érzi, hogy ünnepi nagygyűlésünkön több évre szóló országos felhívással kell fordulnia a magyar közönséghez. Száz évvel ezelőtt, 1842-ben egy fiatal költő indult el a halhatatlanság felé. Ebben az évben lesz száz éve, hogy egy húszéves pápai diák első versei megjelentek az akkor legtekintélyesebb magyar folyóiratban, Bajza József Athenaeumában. Az első költemény, amelyet a szigorú kritikus, Bajza József a nagyközség elé engedett, «A borozó» című volt s alatta ez a név állt: Petrovics Sándor. A másik költemény novemberben jelent meg az Athenaeum hasábjain «Hazámban» címmel s az aranykalásszal ékes rónaságot, az azóta a világirodalomba is beköltözött magyar rónát köszöntötte benne a költő. Ez alatt a vers alatt jelent meg először a Petőfi Sándor név, hogy azóta is tündököljön a világ legnagyobb költőfejedelmeinek egén. Még egy Petőfi-vers jelent meg 1842 decemberében az Athenaeumban, a «Bujdosó» s ennek az évnek nyarán született az első Petőfi-dal, amelyben a költő az ifjúkor útkeresései után megtalálta igazi énjét, a népdalt, a hortobágyi látogatás emlékére a «Hortobágyi kocsmárosné angyalom». A mostani esztendő azonban nemcsak a költő elindulásának száz-

éves évfordulója, hanem megnyitója egy olyan centennárius évsorozatnak is, amely évről-évre Petőfi nagyságát hirdeti, azt a meteorszerű kirobbanást és égre-szökkenést, amely aztán 1849 július 31-én olyan hirtelen kihúnyt a segesvári csatater alkonyatában.

A Petőfi-Társaság erről a helyről és holnap este a rádióban tartandó Petőfi-emlékest alkalmából, — amikor *Herzeg* Ferenc tiszteleti elnökünk, *Kornis* Gyula elnökünk, *Gáspár* Jenő főtktár, *Ághy* Erzsi, a Nemzeti Színház örökös tagja és *Szabó* Sándor a Nemzeti Színház tagja szolgálja az éter hullámain keresztül Petőfi nagyságának kultuszát, — a magyar rádió nagy nyilvánossága előtt meghirdeti a most kezdődő Petőfi-centennáriumok hat és fél esztendő ünnepségeinek sorát. Kérjük a magyar közönséget, hogy a mai néhez időkben és még a ránk váró megpróbáltatások között Petőfi örökké világitó lángszellemének sugárzásában találjon egymásra minden magyar, minden társadalmi réteg s az egész ország

népe. A Petőfi-Társaság majd minden esztendőben gondoskodni fog arról, hogy az egymás után következő jubiláris évek Petőfivel kapcsolatos legkimagaslóbb eseményei méltóképpen megünnepelessenek ország-világ előtt, mert Petőfi olyan kincse nemcsak a magyar nemzetnek, hanem az egész kultúremberiségnek is, hogy mindenben méltó az ünnepi tüzek gyújtására. Lobogjanak tehát ezek az ünnepi lángok a magyar szívekben, országhatárokon belül és országhatárokon kívül, mindenhol az öt világrészen keresztül, ahol most az emberiség a vérnek és vasnak új tűzkeresztségében vajdik. És hirdessék ezek az ünnepi tüzek a kicsiny és testvértelen magyar nép nagy-nagy gazdagságát, mert belőle született az a költő, aki alig húszéves korában el merete zengeni önmagáról a világ legnagyobb szíve: jósátát:

*Anyám, az álmok nem hazudnak,
Takarjon bár a szemjödél,
Dicső neve költő fiadnak,
Anyám soká, örökkön él!*

CSATHÓ KÁLMÁN KAPTA A MADÁCH-NAGYDÍJÁT

A főtktári jelentés után *Kállay* Miklós alelnök, mint nagydíj-kancellár olvasta fel jelentését az idei nagydíjról, mint Madách-nagydíjról. A nagydíj odaítélésére kiküldött bizottság tagjai rajta kívül még *Gyallay* Domokos és *Jankovics* Marcell voltak. A bizottság jelentését a február 26-i közgyűlés elfogadta s megbízta *Kállay* Miklós alelnököt, hogy a nagygyűlésen a döntést ismertesse. *Kállay* Miklós jelentése a következőképpen szól:

— A Petőfi-nagydíjat ebben az évben, mint Madách-nagydíjat az utolsó négy év legjobb, legsikerültebb darabjának ítéli oda a Társaság. Nem volt ez könnyű feladat s a jutalomra érdemes mű kiválasztása valóban kemény próbára tette a javaslatételre kiküldött

bizottságot. Szinte magától értetődő ez, ha meggondoljuk, hogy a Társaság tagjai sorában együtt vannak a mai színpadi irodalom legkiválóbb munkásai s hogy a lefolyt négy évben is a budapesti színházak magyar műsorának legjelentősebb hányadát s az elért siker oroszlánrészét a Petőfi-Társaság tagjai szolgáltatták.

— Fokozta a döntés nehézségét az is, hogy bár a nagydíjat az utolsó négy évben bemutatott darabnak kell a szabályok szerint odaítélni, mégis lehetetlen számba nem venni a jutalmazandónak egész drámairodalmi munkásságát, amelyben esetleg az évkörben előadottnál értékesebb, magasabbrendű s talán nagyobb sikerű darabok is találhatóak.

— Az ebben az évkörben előadott darabok sorában volt például *Herczeg Ferenc Utolsó tánc* című darabja, ez a finom lélektani tragikomédia, egy öregedő szépasszony ráeszmélése arra, hogy már eljárt fölötte az idő. Örök és egyben izgatón mai probléma, amelyet a szerző a jellegzetes mai típusok egész sorának tündöklő galériájában, kiegyensúlyozott életbölcességének nemes derűjével vitt színpadra. Herczeg Ferenc ma utolérhetetlen tökéletességű mestere a színpadi szerkesztés biztonságának s a párbeszéd csillogó eleganciájának. A főlényes mesterségbeli tudás a legkifinomultabb ízléssel és tiszta irodalmisággal párosul nála. Színpadi művének ez az egyik legkitűnőbb alkotása csak azért nem volt számbavehető, mert Herczeg már egyízben megkapta a Madách-nagydíjat s így a szabályok értelmében újból nem volt jutalmazható.

— Az évkörnek legszorgalmasabb, legtermékenyebb drámaírója kétségtelenül Bókay János volt. Az utolsó négyes évkör során öt darabját mutatták be különböző fővárosi színházak, köztük a Nemzeti és a Vígszínház. Bókay egészen könnyű, szórakoztató játékokkal kezdte, de becsúgya egyre magasabbrendű feladatok megoldására sarkalta. Legutóbbi darabjaival már a legnemesebb, legválasztékosabb eszközökkel dolgozó vígjátékok színvonalára emelkedett. A *Négy asszonyt szerettek* című kitűnő, eredeti ötletre épült s szemfényvesztő színpadi ügyességgel keveri a finom jellemkomikumot a kacagtató helyzeti humorral. De különösen kiemelkedik darabjai közül a *Feleség*, amelyben az elhagyott asszony a női ravaszság kedves töreinek mesteri módon font hálójával hódítja vissza a hűtlen férjét s legfőképpen a *Hazudj nekem*, amelyben az öregedő férfi, aki viruló fiatalasszonyt szeret, saját hazug kívánságával dönti magát tragi-

komikus dilemmába. Ez a darab a legnemesebb szerző vígjátékok sorába tartozik. Színpadi feszültsége lankadatlan. Eszközei végig a legelkelőbbek. Talán csak egy hiányzik még Bókay műveiből s ez az egyetemes nemzeti vagy elmélyült emberi gondolat.

— *Harsányi Zsolt*, a magyar színpadnak szintén termékeny és nagysikerű mestere. *Grófhissasszonya* elbűvölő kedvességű szerelmi története, amelyben a budai romantika halk szentimentalizmusa muzsikál. A *Bolond Ásvayné*-ben megírta az utóbbi évek legbravurosabb szerepvíjátékát. Remek a darabnak magyar ózontól üde levegője is. Kár, hogy a tiszta vígjátéki tónus sokszor kabaré-elemekkel keveredik benne. *Galamb Sándor* két darabbal is szerepel az évkör munkásságában. Történelmi színműve az *Első diadal*, az ifjú Hunyady Mátyás alakját viszi színpadra. A diadalt Mátyás önmagán veszi, amikor az országos érdekek feláldozza első szerelmét. A finom lélekrajzzal, jó technikai készséggel megírt dráma hatásosan illeszkedett be az ötszázados Mátyás évforduló ünnepi hangulatába. Másik darabja a *Sorompó*, azt az eszmei problémát veti fel: húzhat-e valaki sorompót maga körül? Élhet-e elszigetelten, függetlenül korától. A darabban szereplő tudósnak ez a kísérlete azon bukik meg, hogy nem számolt az emberi szenvedéllyel. A probléma megfogalmazása kétségtelenül gondolkodóra vall, eredeti és érdekes is. A szerző azonban túlmotiválta darabját s a megoldásnak kissé groteszk kicsengése nem tudott közelférközni a közönséghez.

— *Bónyi Adorjántól*, az *Elcserélt Ember* szerzőjétől, méltán vár színpadunk új meg új érdekes megnyilatkozásokat. Ebben az évkörben *Milliomós* című színművét mutatta be a Magyar Színház. A tárgy felvetése magában kitűnő írói ötlet. Egy pénzszerzésbe

belefáradt milliomos tisztos és emberi szegénységben szeretné leélni élete végét. Egész vagyonát közcélra adja és családjának semmit sem juttat. Ezzel kapcsololja életéből a szeretetet, amely nélkül a szegénység éppen olyan sívár, mint a vagyonszerző hajszától kietlen gazdagság. A darab nemes tendenciája, hogy az élet igazi értelme a szeretet. Kár, hogy megmotiválása nem támasztja alá mindig elég meggyőző erővel ezt a nagy tanulságot, jóllehet, az alap gondolat mély emberi igazsága és a megírás gondossága az idei évad egyik értékesebb alkotásává avatja Bónyi darabját.

— *Babay József Furulyászó* című népeletképe kedves falusi komédiát ad néhány igen ízes, igen meleg derűjű jelenettel. *Mariay Odön, Győri kalandja* mulattató, könnyed történelmi vígjáték, amely főleg a régi magyar vidéki kúriák levegőjét tudja színpadon megteremteni. Fínom, de kisebb igényű írói munka mindkettő, amely azt a hivatását, hogy a közönséget választékosabb eszközökkel szórakoztassa, tökéletesen elérte, de a Madách-nagydíj kiadásánál nagyobb súllyal szóba nem jöhetett. A Társaság mindezeket figyelembe véve, úgy döntött, hogy az idei Madách-nagydíjat, mint az évkör legjobb, legsikeresebb darabjának, *Csathó Kálmán Fűszer és csemege* című társadalmi színművének ítélte oda. De döntésénél gondolt Csathó Kálmán egész gazdag, ízig-vérig magyar, finom szellemességű színházi oeuvrejére is.

— *Csathó Kálmán Mikszáth Kálmán* magyar társadalomszemléletének folytatója és színpadra átültetője irodalmunkban. Főleg a vidéki kúriák, a birtokos osztály életének belső rugóit keresi, ennek az érdekes, bár kissé zárt világnak légkörében otthonos. Ezt tudja csodálatos életteljességgel megteremteni színpadon, talán nem azzal a keserű kicsengéssel, mint Mikszáth, mégis, lát-

szatra ugyan kesztyűs kezű kritikai lélel, de a szereteten átosillanó, kedvesen csipkedő iróniával. Sokszor elég mély gyökerű magyar problémák is megbujnak játékos könnyedségű darabjaiban, amelyekben a legfinomabb szatíra hangján szemlélteti az összeütközéseket a megcsontosodott hagyomány s a mai idők haladásának fonák túlzásai közt. Hangulatromantikája mellett tehát mindig korszerű is.

— *A Fűszer és csemege* című darabjában tágitott tárgykörén. Kritikája is elmélyült, hangja tisztábbá higgadt, tömörebbé acélosodott. A mai magyar életnek egy igen fájdalmas és súlyos jelentőségű problémájához nyúlt. A legmeggyőzőbb erővel fogalmazta azt a színpadra s megoldásában rámutatott a megoldás lehetőségeire és annak helyes útjaira is. A magyar munkás polgári osztály újabb nemzedékeinek gyilkos kórsága, az apák mesterségét lenéző és elhanyagoló úrhatnamsága ez a probléma. A darab egy patriciusi fényű, régi kereskedőcsalád válságát viszi színpadra, amely egyben társadalmi és osztályválság is. Teljes tárgyilagossággal és művészi elmélyedéssel boncolja ezt a kérdést s egyben a leghatásosabb esekelmény keretében mutat rá minden részletre. A régi kereskedő család egy fiatal sarja úrhatnám csillogás, gentryskedő magatartás, felszínes hívságok kedvéért áldozatul dobja a család régi erejét, világi jólétének biztosítékát, a komoly munkát s ezzel nemesak a saját üzletét juttatja a tönk szélére, hanem veszni hagyja a nemzeti vagyonnak egy darabját is. Igazán szellemes, eredeti és elmélyedő bölcsességről tanuskodik Csathónak a darabból tanulságként kicsendülő megállapítása is, hogy nem az úri magatartás összeférhetetlen a kereskedői hivatással, hanem a darab úri léhűtői azért nem lehetnek jó kereskedők sem, mert lélekben nem igazi úriemberek. *A Fűszer*

és csemege nemcsak nagysikerű darab, hanem egyik legjobb alkotása Csathó egész drámai életművének. Igen sok írói finomság és emberi melegség nyilatkozik meg benne. De nemcsak lebilincselő, tökéletesen és elegánsan szer-

kesztett színpadi mű, hanem mélyebb eszmei tartalmánál, becsületes társadalmi kritikájánál és nemes célzatánál fogva építő erejű irodalom is. Mindenképpen méltó tehát a Madách-nagydíjra.

RAVASZ LÁSZLÓ T. TAG SZÉKFOGLALÓJA

Kállay Miklós nagydíj-jelentése után Kornis Gyula elnök átadta a Madách-nagydíjat jelképező Petőfi-plakettet, Lux Elek néhai kültagunk művészi munkáját Csathó Kálmánnak, a nagydíj nyertesének. Csathó Kálmán meghatva mondott köszönetet azért, hogy a társaság írói pályáját most másodszer koszorúzza meg, minthogy már a Jókai-nagydíjnak birtokában van. Kijelentette, hogy annál jobban esik a kitüntetés, mert íróktól kapja. A közönség sokáig, hosszasan ünnepelte a nagydíjnyertes Csathó Kálmánt.

A nagydíj-jelentés után Gyökössy Endre r. tag olvasta fel néhány finom veretű költeményét, majd ifj. Hegedűs Sándor r. tag adta elő *Színi-tanoda* című egyfelvonásos vígjátékát. Ezután Nadányi Zoltán r. tag költeményei következtek, majd Ravasz László t. tag tartotta meg székfoglalóját *Forradalmak a szó birodalmában* címmel. A székfoglaló előadást, amely mindvégig lekötötte a közönség figyelmét folyóiratunk mostani számának vezető helyén közöljük. A székfoglaló után Kornis Gyula elnök a következő beszéd kíséretében avatta taggá Ravasz Lászlót.

— Mély tisztelettel üdvözlöm Nagyméltóságodat, mint a Petőfi-Társaság tiszteleti tagját. Örvend Társaságunk, hogy a magyar szellemi-irodalmi élet egyik legkimagaslóbb vezérét magáénak mondhatja.

— T. Tagtársunk szónoki és egyéb

irodalmi műveiben mély és kristálytisza gondolatait nagyszerű képeivel fantáziáinkat felgyújtó stílus ragyogja be. Valóban nem tudjuk, mi a nagyobb génuszában: a mélyen és rendszeresen gondolkozó filozófus-e, vagy a legmagasabb régiókba szárnyaló költő, a lelkeknek legkisebb fodoródásába is behatoló lélekbuvár-e, vagy a szépség sugarait tudatosan felfogó esztéta? Mindig mindenben a maradandót, a lényegest, az időfeleltit, az örökkévalót keresi, de úgy, hogy mindez *hic et nunc* a legfinomabb érzéki konkrét formába tudja öltöztetni: a lelkeket hangjának a gondolatokhoz simuló lejtésével s szívbeszökő sugallatával, képzeletének a szivárvány minden teli színében ragyogó káprázatával, az érzelmeket s az akaratot új viselkedésre indító apostoli lehellettel kapja meg. Minden művében anyagát új és eredeti műformába önti plasztikus alakító erejével, írói művészetének titokzatos varázsával, a gondolatok belső feszültségének szellemi dialektikájával, míg végül diadalmasan legyőzi az eszmék ellentétét és zavarát s ezzel lelkünket megtisztítja és meggazdagítja. Hatalmas tudós fogalmi készséget éppúgy rendelkezésére áll, mint az élet áramát belülről megragadó közvetlen intuición.

— Gazdag szelleme a magyar léleknek két legjellemzőbb ősi művészi kifejezését nagyszerű összhangban egyesíti magában: a szónoklatot és a költészetet, a rábírás nemes pátoszát és a

szívbemarkoló közvetlen lírát. Kivételes szónoki képessége, amely nem természetlen formai-retorikai, hanem az életbe közvetlenül belépő s vele egy ütemben lüktető dinamikus erő, mintegy visszavívta ebben a magát agyonolvasó világban a látható nyelvvel szemben a hallható nyelvnek, a beszédnek igazi jogát, az optikus irodalmi forma egyeduralmával szemben az akusztikai lélekformálás ősből és mélyebb hatásának kiváltságát. Tisztelt Tagtársam egyik tanulmányában azt követeli, hogy «hallóvá kell tenni a világot, mert siketté vált a lelke». Fülbeszökő és elmeerjesztő retorikájának ez sikerült

is: az ARS HUNGARICA-nak varázslatos művésze, akinek ajkain ezerek és ezerek csüngnek. Jobb és szebb életre ihleti és ugyanakkor szolgálja őket. Termékeny forradalmat keltett a magyar szó birodalmában.

— Engedje meg, hogy igaz nagyrabecsülésünk jeléül a Petőfi-Társaság tiszteleti tagsági oklevelét átnyújtsam.

Rávasz László néhány meghatott szóval köszöntö meg Kornis Gyula üdvözlő beszédét, majd a nagygyűlés befejezése képpen Kiss Ferenc tiszteleti tag, a Nemzeti Színház örökös tagja szavalta el *Petőfi Nemzeti Dalát* nagy lelkesedés kíséretében.

BABAY JÓZSEF SERLEGBESZÉDE

Délben 1 órakor a Duna-palotában voltak, félelmetesek, terhesek. Tavaszunk méhében mindig megtermékenyült az új jövő, — de nem volt felette olyan csillag, amilyen volt egyszer Bethlehem felett... Mi pástörök, s egyben Nyugat kapujának örököst vérző királyai, — mert bőven, dáriusi erekekkel optottuk a vérünket Nyugatért, mióta csak megjelent e tájon a Kereszt, — mi árva nép leginkább az utolsó évtizedekben kerestük a csillagot. A márciusit, Azt amelyre valamennyien, öregek, apák, anyák, testvérek, ifjúság, rokonok, urak, szolgák, fazekasok, szoborvésők, zenét csinálók, térvényt megérezők és aztán megalkotók, tagadók és Miatyánkosok, ezerféleségek, de benn, a magban mind, mind a földet imádók felnézhetünk. Űristen, hogyan történhetett, hogy ott villogott a csillag, ott, az örök kupolának azon a helyén, amely Segesvár felett ködlik, kéklik, vagy villogón sugárzik, s mi időnként még sem vetjük észre? Pedig minden márciusi törvény, minden megújult nemzeti evangéliumunk benne van, csak el kell nevezni Petőfi Sándornak s tudni kell,

— 1848 március óta egyetlen tavasz sem hasonlított annyira Petőfi Sándor Talpramagyarjának tavaszához, mint ez a mai. A magyar író és költő nem csak itt, a Petőfi-Társaság keretein belül, de mindenütt, ahol csak magyar rög melegedik fel a szívig, tudja ezt és egyetlen eszményben találkozik: Petőfi Sándor szellemében. Ez a találkozás egyesüléssé erősödve a lélek gyémántjaival kirakott vaspánt, amely szét nem szakítható, be nem csorbítható, — mert Petőfi Sándor sorsot és jövődőt látó lelke kovácsolta a mai március számára.

— Az utolsó évtizedek márciusaiban a tavasznak zendülő magyarság, a pattonán fiatal lelkek, a pusztaságon balagó paraszt várta a márciusi új csillagot. Ezek a tavaszaink különösek

hogy a fiatal és örök poéta mit hitt, mit tanított és hogyan tette rá vére piros pecsétjét csodálatosan magyar tanaira. Ürsten, hogyan történhetett, hogy az önmagát kereső magyar lélek egyszer-egyszer mégis elzuhant a segesvári fénytől?

— Hiszem és vallo, elért az áldás engem, látom a csillagot! Én tudom, hogy a magyar föld ma, 1848 nagy márciusának ezen az ismétlődésén meg fogja mutatni Petőfi Sándort! Magyarok, márciusban hívők, feljeljete, hát ki fényesebb csillagunk ebben az *utolsó* szabadságharcunkban mint Petőfi Sándor?

— Magyar volt, költő és katona. Magyar volt és forradalmának lelke. Költő volt, a «Talpra magyar!» rímekbeverője. Katona volt, aki ott rogyott össze Segesvárnál, orosz gyiloktól, katona volt és hősi halált halt. Kereshetünk-e a Nemzeti Szentháromságra szebb Háromságot, mint Petőfi belső és külső alkotójának összetevői? Hát nincs ennek a csillagnak háromszínű fénye? A feltépett husából ömlő *piros* vér, a költői lélek *fehér* tisztasága, a *zöld* mezőket, erdőket, zsenge búzaföldeket szemlélő magyarság? Hát kérhetnénk az Úrtól szebb csillagot, vezérlebb fényűt, csodálatosabbat és valóbbat?

— Látom! Felismerem minden csillag között, Őt áhítom, Őt hiszem, példáját követni óhajtom, verseit imádságként suttogom, vagy ordítózom, Ő éltet, Ő emészt, Ő tart és nem enged el soha! Orosz fegyver oltotta el a legnagyobb magyar költő utolsó leheltetének lángját.

— Micsoda irgalmatlanul őszinte útmutatása a sorsnak, hogy megint a Petőfi Sándort halálba küldő nép az, amely belelő ifjaink testébe, s amely ismét új Segesvárt akart teremteni! Aki nem látja a magyar sors intelmét ebből a rideg történelmi s megint je-

lenvaló fényből, az vak! Vak belől és vértetzellen kívül! Aki nem érzi, hogy a vezérlő márciusi csillag csak Petőfi Sándor lehet, az még azért magyar, de nem intelmeket s időket megőrző!

— Mit lehet mélyebben szívni e márciusi levegőből, mint az Ő 1848-as rokonmárciusát. Ugye hogy Ő magyar óriás, akinek feltámadási húsvétja márciusban vagyon, ugye, hogy Ő a magyar poezis tiszta és ifjú prófétája, aki korbácsolt frizeusokat hirdetett, gyönyörű szerelmet, új evangéliumot írt drága társaival 12 pontban, és megfeszítettett a harctér halálkeresztjén, fiatalabban, mint maga Jézus, akinek áldassék szent neve.

— Ébredjünk rá, hogy Petőfi Sándor a magyar Bethlehem szülötte! Ébredjünk rá, hogy Hruz Mária s a jó öreg kocsmáros ringató kezében az Ő bölesője is szinte jászolosan vala egyszerű. Ébredjünk rá, hisz a magyar jelen mutatja: ez az 1942-es március igenis halálosan, tán halálosabban nagyobb felelősséget riasztat élénk, mint az 1848-as! Őt hívjuk hát, azt a köz-katonát és később holtan lerogyó őrnagyot, Bem apó tisztjét, aki megváltotta vérével az örök magyar lírát, s a Szabadság fogalmát!

— E naptól kezdve, hogy az Ő ünnepnapja vagyon, próbáljunk mindannyian Petőfi Sándorokká válni! Hiszen magyarok vagyunk, mint Ő volt és maradt. És költők. Mert a szántóvető fogván az eke szarvát, ha vet és dalol, költő.

— A törvény alkotója, ha viaskodik a törvény benső erejének paragrafusain, — költő. A szobrász, aki szépséget vés márványba, — költő. A kerész, aki könnyezik elfagyott rózsája bimbaja felett, költő. A pap, akinek imája Isten zsámolyáig emeli lelkünk, költő... A kopott kis szabósegéd, aki szívére borult mosollyal viszi haza kenyérkére a heti keresetet, ő, nem köl-

tő-e, ahogy megcsókolja otthon az aszszonyát? A színész, mondván Tiborc rögzős és verejtékes keservét, szárnyat s az ére zenéjét adván a megírott szónak, ugye, költő.

— És nem vagyunk-e valamennyien boldogan és bármikor katonák? Viseljük hát Petőfi benső és külső Háromságát, legyen Ő a csillag, most, hogy derékig harcban áll a nemzet!

— Petőfi Sándor idézem zsenidet, idézem gyönyörű magyar büszkeségedet, idézem ferences szegénységedet, élete-

det és halálot, idézem, jelenj meg márciusi lelkünk ámbitusán és hagyd, hogy Tereád, Te Csillag, új diadalmas Magyarországodra, ez édes Hazánkra, népünk Kormányzó Urára és Családjára, s e Téged hívó és hirdető nemes Társaságra emeljem e szent serleget, s benne a Te magyar tájdnak borát!

A nagysikerű serlegbeszéd után *Jan-kovics* Marcell köszöntötte *Kornis* Gyula elnököt és az újonnan megválasztott tisztikart, majd *Falu* Tamás üdvözölte a nagygyűlés szereplőit.

TAGTÁRSAINK KITÜNTETÉSEI ÉS IRODALMI SIKEREI

Kornis Gyula elnökünk az Aradi Szövetség október 6-i emlékülésén ünnepi beszédet mondott az aradi tizenhámról.

Babay József rendes tagunk *Csodátükör* című mesejátékát nagy sikerrel mutatta be a Fővárosi Operett Színház. *Babay* Józsefnek egyébként új könyve is jelent meg *Édesanyám* címmel.

Baja Mihály rendes tagunkat *Horthy* Miklós kormányzó a Nemzetvédelmi Keresztrel tüntette ki.

Vitéz Bodor Aladár rendes tagunknak és titkárunknak *Virrasztó* címmel jelent meg legújabb verseskönyve.

Dutka Ákos rendes tagunk október 1-ével a *Friss Ujság* főszerkesztője lett.

Gyallay Domonkos rendes tagunkat *Horthy* Miklós kormányzó a Nemzetvédelmi Keresztrel tüntette ki.

Gyalui Farkas rendes tagunk Kolozsvárott sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta *Ujfalvy Sándor emlékiratait*. *Ujfalvy* Sándor, *Wesselényi*, *Kossuth* és *Széchenyi* kortársa, a mult század közepének erdélyi és magyarországi közéletéről emlékezett meg.

Kosáryné Réz Lola rendes tagunk fordításában most jelent meg *Ina Seidel*

német író *Das Wünschkind* című regénye, *Hivtalak* címmel.

Dvortsák Győző kultagunkat *Horthy* Miklós kormányzó a Nemzetvédelmi Keresztrel tüntette ki.

A *Szabolcsi Szemle* c. folyóiratban *Kiss* Margit tollából kimerítő tanulmány jelent meg *Czóbel Minka és a Nyírség* címmel, amely *Czóbel Minka* tagtársunknak és szülőföldjének lelki kapcsolatait tárgyalja.

Bókay János rendes tagunknak *Megvédtem egy asszonyt* c. vígjátékát nagy sikerrel mutatta be a berlini Kammer-spiele. A *Feleség* berlini sikere után az egész német sajtó nagy elismeréssel emlékezik meg *Bókay* János újabb darabjáról.

Kornis Gyula elnökünk *Széchenyi* és a költészet című legújabb munkája a *Franklin Társulat* kiadásában jelent meg. Az ízléses kötet a kiváló esszé-írónak a *Széchenyi-jubileummal* kapcsolatosan végzett tanulmányait tartalmazza.

Falu Tamás rendes tagunk legújabb regénye *Járásbíróék* címmel jelent meg a könyvpiacra.

Galamb Sándor rendes tagunk átdolgozta *Csiky* Gergely volt tagtársunknak, akinek most ünnepeltük halálát 50-ik évfordulóját, *Mukányi* című bo-

hózatát, amelyet október 8-án este mutatott be nagy sikerrel a Nemzeti Színház, ugyancsak Galamb Sándor rendezésében.

Galácsy Irén tagtársunkat Budapest székesfőváros irodalmi munkásságáért a Kazinczy-éremmel tüntette ki. Ezt a kitüntetést a kiváló író nő a magyar történelmi regény műveléséért kapta meg. Csaknem a kitüntetéssel egyidőben jelent meg újabb hatalmas két-kötetes regénye *Jezabel* címmel, amely a háromkötetes, Nagy Lajosról szóló regénynek a folytatása s a nagy király halálát követő zavaros esztendőknak adja keresztmetszetét.

Gyalui Farkas kolozsvári tagtársunk most ünnepelte 75. születésnapját. Társaságunk úgy határozott, hogy a szép évforduló alkalmából üdvözlí Gyalui Farkast.

Ifj. Hegedüs Sándor rendes tagunk legújabb regénye *A lélek búvár* címmel most jelent meg.

Nyirő József kolozsvári tagtársunkat az a kitüntetés érte, hogy meghívták Weimarba a német birodalmi írói kongresszusra, mint a magyar irodalom képviselőjét.

Vitéz Somogyváry Gyula tagtársunk ünnepi ódájával avatták fel a képviselőház Széchenyi emléktábláját. Ezt az emléktáblát *Kisfaludy-Strobl* Zsigmond kültagunk mintázta.

Dr. Váradi Jenőt, Társaságunk jogtanácsosát a kormányzó úr Nemzetvédelmi Kereszttel tüntette ki.

Herczeg Ferenc tiszteletbeli elnökünk híres tragédiája, a «Bizánc» már az író életében klasszikus magasságra emelkedett. A Bizánccal kapcsolatban érdekes terv merült fel. Még annak idején *Abrányi Emil*, a nagy költő, operaszöveg-tervezetet készített a Bizáncból, de a mű befejezését halála megakadályozta. A költő fia, ifjú *Abrányi Emil*, a kitűnő zeneszerző, az Operaház volt igazgatója, a «Monna Vanna» és több

más sikeres opera szerzője, vállalkozott most arra, hogy az operaszövegre átalakított Bizánctól megzenésíti. *Herczeg Ferenc*, az illusztris író engedélyét ehhez a tervhez megadta.

Csathó Kálmán tagtársunknak legújabb könyve: «*Divat-nemdivat*» most jelent meg.

Gáspár Jenőt, Társaságunk főtítkárát *Horthy Miklós* kormányzó Nemzetvédelmi Kereszttel tüntette ki.

Harsányi Lajos tagtársunk legújabb történelmi regénye «*Égi és földi szerelem*» címmel most jelent meg.

Nadányi Zoltán tagtársunknak «*Bocssáss meg*» címmel most jelent meg legújabb verskötete.

Kéky Lajos tiszteleti tagunkat, a Színművészeti Akadémia nyugalombavonult tanárát *Horthy Miklós* kormányzó nyugalombavonulása alkalmából Signum laudissal tüntette ki.

Ravasz László tiszteleti tagunk, dunamelléki református püspök most ünnepelte püspökségének húszéves évfordulóját.

Nemrégiben elhunyt tiszteleti tagunk, *Végvári-Reményik Sándor* emlékére tiszteelői december 11-én este emlékestet rendeztek a Zeneakadémián. Az emlékesten tagtársaink közül *Raffay Sándor* és *Voinovich Géza* tiszteleti tagunk működött közre.

Babay József rendes tagunk *Körtánc* című színművét december 12-én este mutatta be nagy sikerrel a Madách-színház.

Földi Mihály rendes tagunk legújabb hatalmas regénye *Magánügy* címmel jelent meg.

Gáspár Jenő főtítkár új novellás könyve *Aranylegenda* címmel a Singer és Wolfner Irodalmi Intézet kiadásában a karácsonyi könyvpiacon jelent meg.

György Lajos rendes tagunk legújabb munkája *A magyar regény előzményei* címmel jelent meg a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában.

Harsányi Zsolt rendes tagunk új regénye *Whisky szódával* címmel jelent meg.

Kosáryné Réz Lola tagtársunk Evelyn Eaton amerikai író nő legújabb regényét *Várj reám!* címmel fordította le.

Vitéz Somogyváry Gyula rendes tagunk legújabb regénye *A pirossapkás kisleány* címmel most jelent meg.

Kállay Miklós alelnökünk november 11-én Katona József születésének 150. évfordulóján a Petőfi-Társaság megbízásából megkoszorúzta a Nemzeti Színház előcsarnokában a Bánk bán költőjének szobrát.

Gáspár Jenő főtítkárnak január 18-án a győri Dr. Kovács Pál irodalmi és közművelődési Társaságban olvasott fel.

Kiss Ferenc tiszteleti tagunkat a Turul Szövetség ünnepélyes keretek között magisterévé avatta, mint a Színművészeti Akadémia újonnan felállított, Egressy Gáborról elnevezett főiskolai törzs magisterét.

Harsányi Zsolt tagtársunknak a «Boland Ásvayné» című színművét nagy sikerrel mutatta be a Nemzeti Színház.

Iffy Hegedüs Sándor rendes tagunknak *Egy brácsa eladó* c. hangjátékát a múlt héten mutatta be a rádió.

Kosáryné Réz Lola tagtársunknak «Morzsáék» című könyve ugyancsak most jelent meg a könyvpiacra.

Bán Aladár rendes tagunk nagysikerrel olvasott fel a Gyóni Géza Irodalmi Társaságban.

Vályi Nagy Géza tagtársunknak vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó Nemzetvédelmi Kereszttel tüntette ki. Egyidejűleg Vályi Nagy Gézát a szolnoki Versegly Ferenc Kör dísztagjává választotta. Ebből az alkalomból Vályi Nagy Géza nagysikerű előadást tartott Szolnokon.

Kornis Gyula elnökünk *Elemi pszichológiai kísérletek* című munkája má-

sodik bővített kiadásban most jelent meg.

Babay József rendes tagunk *Haláltánc* című filmjét nagysikerrel forgatják egyik budapesti mozgóképszínházban.

Bókay János rendes tagunk lefordította *Birabeau Kit szeretek?* című vígjátékát, amely a Víg színháznak nagysikerű műsordarabja.

P. Jánossy Béla *Fülemile a viharban* című könyve, most jelent meg.

Nyirő József rendes tagunkat Udvarhely vármegye képviselőjévé hívták be az országgyűlésbe. Nyirő József egyébként nagy sikerrel képviselte a magyar irodalmat Szófiában.

Harsányi Zsolt rendes tagunk *Magdolna* című regényéből film készült, amely ugyancsak Magdolna címmel pedig egyik fővárosi mozgóképszínházban.

Szitnyai Zoltán rendes tagunk *Sinek mentén* című novellájából nagysikerű film készült, *Az 5-ös számú őrház* címmel.

Török Sándor rendes tagunk legújabb könyve most jelent meg. A könyv címe: *Szappanbuborék*.

POSTHUMUS MUNKÁK.

Volt illusztris tiszteleti tagunknak, gróf Apponyi Albertnek most jelent meg egy posthumus munkája *Világnézet és politika* címmel. Apponyi Albert ezt a munkát német nyelven fogalmazta és irodalmi hagyatékában fedezte fel Kornis Gyula elnökünk, akinek buzdítására Faragó László a munkát lefordította magyarra s a *Magyar Filozófiai Társaság* a Filozófiai Értekezések sorozatban közreadta. Az érdekes és Apponyi Albert gróf lelkivilágára annyira jellemző munkához Kornis Gyula elnökünk írt bevezetőt *Apponyi és a filozófia* címmel.

Még egy posthumus munkáról kell beszámolnunk, amely egyben hatalmas.

a magyar irodalomtörténet egész múltját és jelenét felölelő munkának befejezése; ez *Pintér Jenő* volt tagtársunk nagy irodalomtörténetének befejező két kötete. *Pintér Jenő* a köznyelven «Nagy-Pintérnek» nevezett hétkötetes irodalomtörténetét fejezi be a most megjelent többszáz oldal terjedelmű két hatalmas kötettel, amelyet a nagy tudós még életében a «Nagy-Pintér» nyolcadik kötetének szánt, de kiderült a hátramaradt kéziratokból, hogy egy kötetben nem fér el a hatalmas anyag: a magyar irodalom a XX. század első harmadában. Két hatalmas kötet, 1420 oldal lett tehát a legújabb magyar irodalom története, amely egészen a harmincas évekig adja a ma élő írói nemzedék munkásságát. Így most már a monumentális munka teljes. A kilenc kötetes «Nagy-Pintér» olyan rendkívüli méretű alkotás, amellyel kapcsolatban a túlvilágról is elmondhatja magáról volt tagtársunk, a nagy tudós: «exegi monumentum aere perennius». *Pintér Jenő* két hatalmas könyve legszebb bizonyítéka annak, hogy az igazi értékes, mérföldköveket jelentő írói alkotások «sub specie aeternitatis» örökké élnek. Meleg elismerés jár *Pintér Jenő* özvegyének, *Batlay Borbála* úrasszony-nak, aki igazi sírontúli hűséggel viselte gondját férje legnagyobb alkotása kiadásának.

Pekár Gyula, volt elnökünk legújabb posthumus munkája a *Singer és Wolfner Irodalmi Intézet* kiadásában jelent meg. Címe: «*A nő szabadságharca*». A kötetet özvegy *Pekár Gyuláné* állította össze férje irodalmi hagyatékából.

HALOTTAK NAPJA A PETŐFI-TÁRSASÁGBAN.

Az idei halottak napja alkalmából a Petőfi-Társaság eddigi kegyeletes szokásához híven megkoszorúzta a kerepesi temetőben a Petőfi-család sírját,

továbbá *Pekár Gyula* elnökünk sírját, s ugyancsak koszorút helyezett el *Császár Elemér* elnökünk a Farkasréti temetőben levő sírjára.

PETŐFI KULTUSZA.

Dr. Tarcsay Izabella egyetemi tanársegéd, a Petőfi-Ház könyvtárának ajándékozta *Alexander Fischer: Petőfi's Leben und Werke* című munkáját.

Március 16-án este 7 óra 55 perckor *Petőfi-émlékest* volt a rádióban. A 40 perces műsor keretében *Herczeg Ferenc* tiszteletbeli elnökünk, *Kornis Gyula* elnökünk és *Gáspár Jenő* főtítkár olvasott föl. *Aghy Erzs* Nemzeti Színház tagja. *Petőfi: Minck nevezzelek?*, *Látom kelet leggazdagabb virányit* című költeményeit szavalta el, majd a *Szeptember végéig*, *Szabó Sándor*, a Nemzeti Színház tagja pedig *Petőfi: Két ország ölekezése és A magyarok Istene* című költeményét. Március 31-én este 20 óra 50 perckor a Petőfi-Társaság tagjai *Magyar toll a magyar kardért* címmel rendeztek irodalmi estet a rádióban, félórás műsor keretében. *Agyagjalvi Hegyi István*, *Havas István* és *Szathmáry István* tagtársunk egy-egy költeménnyel, *Gyallay Domokos*, *Jankovics Marcell* és *Terescsényi György* egy-egy prózai felolvasással szerepelt a műsoron. *Pataky Jenő*, a Nemzeti Színház tagja *Petőfi Csata-dal*, *Csatában* és *A székelyek* című verseit mondotta el.

A Petőfi-kultuszhoz tartozik még egy híradás, amely a *Kecskeméti Közönlönyben* látott napvilágot. Eszerint *Kiskőrösön*, Petőfi szülőhelyén, megtalálták azt a keresztelő korszót, amelyet Petőfi Sándor keresztelésekör használtak. Sikerült fellelni Petőfi édesapja volt mészárszékének rajzát is. A Petőfi-Társaság örömmel értesül ezeknek az új Petőfi-relikviáknak felbukkanásáról.

Nagy veszteség érte Társaságunkat. Február 1-én délben váratlanul elhunyt Zádor Tamás tagtársunk, aki 1926 óta volt rendes tagja a Petőfi-Társaságnak. Zádor Tamár 1882 október 10-én született Budapesten. Előbb a Magyarország, majd 1908-tól tizenhat évig a Kolozsvári Hírlap munkatársa volt, 1916 óta pedig a 8 Csaí Ujság belső munkatársa. Irodalmi munkásságával 1907-ben tűnt fel, amikor több érdekes, történelmi tárgyú novellája jelent meg a fővárosi és vidéki lapokban. 1912-től kezdve három éven át szerkesztette Kolozsváron a Haladás című szépirodalmi folyóiratot és a Színház című hetilapot. Főleg a történelmi regényt és novellát művelte. Első könyve Modern Bizánc című regénye volt 1909-ben. Erősen vonzotta a történelmi dráma is. Ezen a téren a következő munkák jelölik írói fejlődését: Néró, A Romanovok alkonya (egyfelvonásos), Az Anjou liliom, Hegedűszó és Dajkamese című egyfelvonásosok, amelyek Nagymagyarországon címmel kerültek színre a Várszínházban. A Romanovok alkonyát Kolozsváron mutatták be. 1925-ben jelent meg novelláskönyve «Át a fekete vizeken» címmel, majd 1926-ban a «Szent milliárdos» című és ezután «Távol az istenektől» című hatalmas történelmi regénye.

Mint író, a nagy történelmi tudás és elmerülés jellemezte. Történelmi regényeinek alapvonása a Messiás-keresés. Vergilius IV. Eclogaja-nak mosolygó gyermekét kereste az egyiptomi gúllak tövében, Hellas kék ege alatt és a római aranykor márványtemplomainak árkaídjai alatt. Utolsó nagy alkotása, amely kéziratban maradt meg, befejezése annak a hatalmas történelmi trilógiának, amelynek első pillére a «Távol az istenektől» című történelmi regénye volt, amely a történelmi kutatások, a

vallásfilozófia és a reincarnatio segítségével igyekszik megoldani és történelmi távlatokba kivetíteni a Krisztust megelőző évezredek Messiás-várvágyát.

Élete utolsó korszakában sokat szenvedett. Látása és hallása egyaránt erősen meggyengült. Betegségére minden esztendőben a mosolygó latin kék ég alatt, a tenger sós párájában keresett gyógyírt s hónapokat töltött Itáliában mindaddig, amíg a mai háborús viszonyok ezeket az utazásokat lehetlenné nem tették. Betegsége természetesen a magába és a történelmi multba való elmélyülésre készítette és ezért bűvárolta nagy alapossággal a világtörténelem különböző korszakait és a magyar történelmet. Eredetileg családi neve nemes Stettner volt. Abból a nemes Stettner családból származott, amely a szabadságharcnak még egy vértanút is adott. Ő maga is katonai pályán indult el s a pécsi hadapródiskola növendéke volt, ahonnan erős magyarsága miatt távozott.

A váratlan halál, amely 60 éves korában percek alatt végzett vele, nemcsak egy kitűnő tagtársunktól fosztott meg bennünket, hanem igaz barátunktól is. Temetése február 4-én volt a Kerepesi temetőben a Budapest székesfőváros által adományozott díszsírhelyen. Temetésén Társaságunk tagjai közül megjelent Szász Károly tiszteleti tag, Gyökössy Endre rendes tag és Gáspár Jenő főtitkár, aki meleg szavakkal búcsúzott a koporsónál elhunyt barátunktól.

OLÁH GÁBOR ÍRÓI JUBILEUMA.

Március 15-én volt 40 esztendeje, hogy őt lelkes debreceni póéta megalakította a Bokrétát. A Bokréta megalakulásával összeesik Oláh Gábor rendes tagunknak, a debreceni költőnek 60-ik születésnapja, amelyet Debrecenben a Csokonai Kör szép ünnepség ke-

retében ült meg. A Déri-múzeum dísztermét teljesen megtöltötte az ünnepi közönség. Először *Pap* Károly egyetemi tanár, a Csokonai Kör elnöke, Társaságunk tiszteleti tagja üdvözölte a jubiláris pótát, akinek írói pályáját *Móricz* Zsigmond méltatta. *Csobán* Endre a Csokonai Kör főtítkára Oláh Gábor és Debrecen egymáshoz való viszonyáról tartott előadást. Oláh Gábor költeményeit *Kulin* Ilona, *Zách* János, *Juhász* Iza és *Biró* Janka szavalta. Ezután került sor az üdvözlésekre, majd *Pap* Károly elnöki zárószava után, *Pap* Károly, *Péterffy* László és *Csobán* Endre küldöttségileg felkeresték a belgyógyászati klinikán betegen fekvő költőt s átadták hódolóinak és tisztelőinek nevében a kettős jubileumra készült ezüst koszorút. Oláh Gábor a betegágyról meghatva mondott köszönetet és kedvesen elbeszélgetett a küldöttség tagjaival.

A Petőfi-Társaság megleghangú levelében üdvözölte a jubiláló költőt, aki levéllileg mondott köszönetet a megemlékezésről. Úgy érezzük azonban, hogy ezen a helyen is meg kell emlékeznünk Oláh Gábor irodalmi munkásságáról, amelynek 40 esztendeje lírában, drámában és essay-irodalomban egyaránt gazdag. Bár egész pályafutása alatt Oláh Gábor irodalmi működésén érezhető volt valami keserűség, amely mellőztetést sejtetett, s bár nem egyszer kicsendült munkáiból a főváros irodalmi központja iránti vágyakozás, erős lelkialkata vissza tudta tartani a száműzöttség érzésétől s debreceni magányában is tudott alkotni. Irodalmi munkásságát kedvezően befolyásolta Debrecen színmagyar környezete s erős magyarsága segítségére volt, hogy ne roppanjon össze Tomijában magyar Ovidiusként. A Petőfi-Társaság, amely már 1910-ben tagjaiként választotta, ezen a helyen és meleg szeretettel köszönti kettős jubileuma alkalmából.

FEOLVASÓ ULÉSEINK TARGYSORA.

A *Koszorú* januári számának megjelenése óta a Petőfi-Társaság a következő üléseket tartotta:

Február 15-én délelőtt 1/211 órakor a M. Tud. Akadémia felolvasótermében rendes havi felolvasó ülés, a következő tárgysorozattal: 1. *Megnyitó: Kornis* Gyula elnök, 2. *Főtítkári jelentés: Gáspár* Jenő főtítkár, 3. *Elbeszélés: Gyallay* Domokos r. tag, 4. *Költemények: Bán* Aladár r. tag, 5. *Petőfi franciaországi követe* (Emlékezés Jean de Bonnefon kultagra) *Birkás* Géza vendég, bemutatja *Gáspár* Jenő főtítkár, 6. *Petőfi költeményeiből: Major* Tamás, a Nemzeti Színház tagja.

Február 26-án délután 5 órakor a M. Tud. Akadémia képestermében évi rendes közgyűlés.

Március 15-én délelőtt 1/211 órakor a m. kir. Akadémia felolvasótermében nagygyűlés a következő tárgysorozattal: 1. *Megnyitó: Nietzsche* *Petőfi-dalai: Kornis* Gyula elnök, 2. *Jelentés a Társaság munkájáról: Gáspár* Jenő főtítkár, 3. *Jelentés a Madách-nagydíjról: Kállay* Miklós alelnök, 4. *Költemények: Gyökössi* Endre r. tag, 5. *Színitanoda* (vígjáték 1 felv.): *iff. Hegedüs* Sándor r. t., 6. *Költemények: Nadányi* Zoltán r. tag, 7. *Forradalmak a szó birodalmában* (Székfoglaló): *Ravasz* László t. tag, 8. *Petőfi: Nemzeti dal.* Előadja: *Kiss* Ferenc t. tag, a Nemzeti Színház örökös tagja.

Április 12-én délelőtt 1/211 órakor a M. Tud. Akadémia felolvasótermében rendes havi felolvasó ülés a következő tárgysorozattal: 1. *Megnyitó: Havas* István alelnök, 2. *Főtítkári jelentés: Gáspár* Jenő főtítkár, 3. *Költemények: Agyagfalvi Hegyi* István r. tag, 4. *Petőfi centenáris évei. Gáspár* Jenő r. tag, 5. *Költemények: Dutka* Ákos r. tag.

Jávori József áll. felvigyázó, Bánréve. Székely Ferenc tanár, Marosvásárhely. Székely Sándor, Nagyszalonta. Schenk Adolfné, Tornóc. Kovács Lilla, Budapest. Teneyi Kálmán körjegyző, Barsfűs. vitéz Gáll Sándorné, százados neje, Marosvásárhely. nemes Fülöp Endréné, Ujpest. Guttmann Tibor, Nagyszalonta. Özv. Halász Gyuláné, koronaőr ezredes özvegye, Csopak. Ordas Antal áll. tanító, Gyimesbükk. Szántó Gyula igazgató-tanító, Avaspaták. Dr. Erdős Mátyás ny. bírósi elnök, Csákgörbő. Butyera Károly, Nagybánya. Dr. Grünwald Ernőné, Szerencs. Schrauf Ernő, Csikostóttos. Baboss István gazd. isk. igazgató, Bánffyhunad. Özv. Baróti Lajosné ny. igazgató, Budapest. Bosnyák István Máv. intéző, Szolnok. Bata József magántisztviselő, Budapest. Bánó Ivánné földbirtokos, Felsőmocsolád. Bense Józsefné áll. tanítónő, Végegyháza. Csepeli Lajosné főmérnök neje, Budapest. Özv. Csizsár Lajosné Máv. nyugdíjas, Albertfalva. Czelder Piroska, Kispeszt. Dienes Pál posta főellenőr, Apatin. Dobsa Sándor Máv. intéző, Zombor. Fazakas Ferencné, Váralmás. Fülöp Lajos, Mátyásföld. Br. Györffy Pálné, Kraszna. Hajnal Lajos, Polgár. Harmath Nelly, Budapest. Hegyi Sándor, Zalasabar. Dr. Istók László tanügyi fogalmazó, Nagyvárad. Ivanovits Ferenc, Csonoplya. Kápolnás József kántortanító, Dunaszentgyörgy. Kézdivásárhelyi János Margit, Tiszaróff. Özv. Kéry Jánosné, áll. tanító özvegye, Balatonfüred. Kőhegyi Nándor, Kovácsréti. Lénárt József, Jádvolgy-kitérő. Létmányi István gyógyszerész, Nagylény. Ligday János gépészmérnök, Tatabánya. Madarász Erzsébet ny. áll. óvónő, Budapest. Nagy Jenő, Balatonfüred. Nagy Lajos ny. igazgató-tanító, Bucs. Nagyszebeny Rudolfiné ezredes neje, Pécs. Dr. Novák Istvánné egyet. főorvos neje, Szeged. Oláh István

városi tisztviselő, Losonc. Pap Dénes áll. tanító, Leordina. Péter János vezérigazgató, Kunszentmiklós. Punkászy Éva tisztviselő, Budapest. Ripszky István Máv. forg. díjnok, Hajduszoboszló. Rózsa Béla, Kolozsvár. Saksó Erzsébet, Budapest. Dr. Szemere László, Budapest. Tóth Sári postamester, Balatonfenyves. Újvári Jenő kántortanító, Magyarok. Vargha Ilona, Baja. Vágallai Ede, Cegléd. Várkonyi Antal, Budapest. Vutskító Viktorné, Munkács. Armós Zsigmond ref. lelkész, Hírip. Bánay Eta, Nagyvárad. Erőss Mária, Szerencs. Farkas Vilma, Nagykáta. Kovács Gyuláné, Csikjenőfalva. Ruttkay Miklián Ödönné, Budapest. Dr. Szabó Katalin orvos, Sepsiszentgyörgy. Békéssy Irma tisztviselő, Bácskerekstúr. Fischer Dezső, Verebely. Halászné Veress Mária áll. tanítónő, Újvidék. Jó Imre áll. tanító, Gálgó. Szűts Róza, Cegléd. Dr. Várady Brenner Ferencné, Ungvár. Bakk Kálmán Máv. tiszt, Kisbér. Pálmai Magdolna okl. tanítónő, Rákosszentmihály. dvereci Kontsek György földbirtokos, Nagysurány. Pravda Jenő kereskedő, Csonoplya. Hasák József, Ungvár. Szitty Ilona, Budapest. Berecz Béla, Pécs. Szőke Erzsébet, Szabadszállás. Léway István, Nyíregyháza. Gärtner Gábor tanító, Kerény. Amstadt Jakab közs. pénztáros, Kerény. Schneider Antal aljegyző, Kerény. Mayer Miklós, közs. tisztviselő, Kerény. Ehrlich Henrik tanító, Kerény. Eichhorn József tanító, Kerény. Dr. Schlachter Ádám orvos, Kerény. Wölfl Péter főjegyző, Kerény. Menger Károly tanító, Csonoplya. Hang Antal róm. kath. plébános, Csonoplya. Ilg László gyógyszerész, Apatin. Hauk János polg. isk. tanár, Apatin. Lippert Kátó áll. óvónő, Apatin. Stiglitz Ferenc tanító, Apatin. Kohler Antal árm. társ. titkár, Apatin. Speiser József földbirtokos, Apatin. Wahl Ignác, bankpénztáros, Apatin.

A szerkesztő bizottság elnöke:

KORNIS GYULA.

A bizottság tagjai:

GÁSPÁR JENŐ, HAVAS ISTVÁN, LAZAR BÉLA.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: GÁSPÁR JENŐ.

Szerkesztőség: Budapest, VI., Bajza-utca 39.

Kiadóhivatal: Budapest, VI., Andrássy-út 16.

A PETŐFI-TÁRSASÁG

országos mozgalmat indított

a nemzeti irányú irodalom ujjaélesztésére.

Ezt a célt szolgálja, amikor a Petőfi-Társaság pártoló tagjai részére járó illetményköteteket nagy gonddal válogatja össze, a magyar irodalom legjava terméséből.

*

1942. évi illetménykötetekink:

JANUÁR—FEBRUÁR

Koroda Miklós: Megvilágosodott már (Két kötet)

Batsányi János életének regénye. A magyar felvilágosodás korának, irodalmunk újjá születésének s a Martinovics-szövetkezésnek nagyszabású freskója.

MÁRCIUS

Ifj. Hegedüs Sándor: Ezeregy mese. Első gyűjtés.

A kiváló író legújabb novelláinak gyűjteménye. Tömören megfogalmazott, finoman jellemző, érdekes történetek.

ÁPRILIS

A Petőfi Társaság költőinek antológiája

Legismertebb és legkedveltebb költőink válogatott verseinek gyűjteménye. A gazdag kötet csaknem teljes keresztmetszetét nyújtja a legutóbbi évtizedek magyar lírájának.

MÁJUS

Bónyi Adorján: Az idegen fiatal-ember

Bónyi Adorján egyike a legszínesebb tollú, legkedvesebb hangú és legszórakoztatóbb elbeszélőknek. Új regénye is csupa frissesség, derű és hangulat.

JÚNIUS

Kosáryné Réz Lola: Aranykapu
Egyszerű emberek egyszerű életé-

A Petőfi-Társaság az 1942. év folyamán TIZ KITÜNŐ MAGYAR KÖNYVET és folyóiratát, a „Koszorú“-t eljuttatja a Társaság pártoló tagjaihoz.

A köteteket kiadóhivatalunk:

Budapest, VI. kerület, Andrásy-út 16. sz. küldi el.

A belépési szándék is itt jelentendő be!

A Koszorú, a Petőfi-Társaság közlönye egy irodalmi évben négyszer jelenik meg: október, január, április és június hónapokban. Előfizetési ára egész évre 4 pengő.

A Koszorú kiadóhivatala: Budapest, VI., Andrásy-út 16. Távfeszélfő: 126—683.

Felelős kiadó: Gáspár Jenő.

Budapesti Hírlapnyomda és Kiadó R.-T. Felelős vezető: Nedeczky László igazgató.

nek költője Kosáryné Réz Lola. Új regénye egyike legmélyebb, leglíraibb, legemberibb írásainak.

SZEPTEMBER

Havas István: Opálygyűrű (Regény)

A Petőfi Társaság alelnökének, a finom tollú költőnek prózai írása is elárulja a lírikust. Története gondosan csiszolt és emberi tanulságokban gazdag.

OKTÓBER

Majthényi György: Urifü

Egy különös szerelem és egy különös házasság története. A nyárspolgári miliőnek s a kicsinyes emberi vetélkedéseknek mulatságosan szatirikus és művészi rajza.

NOVEMBER

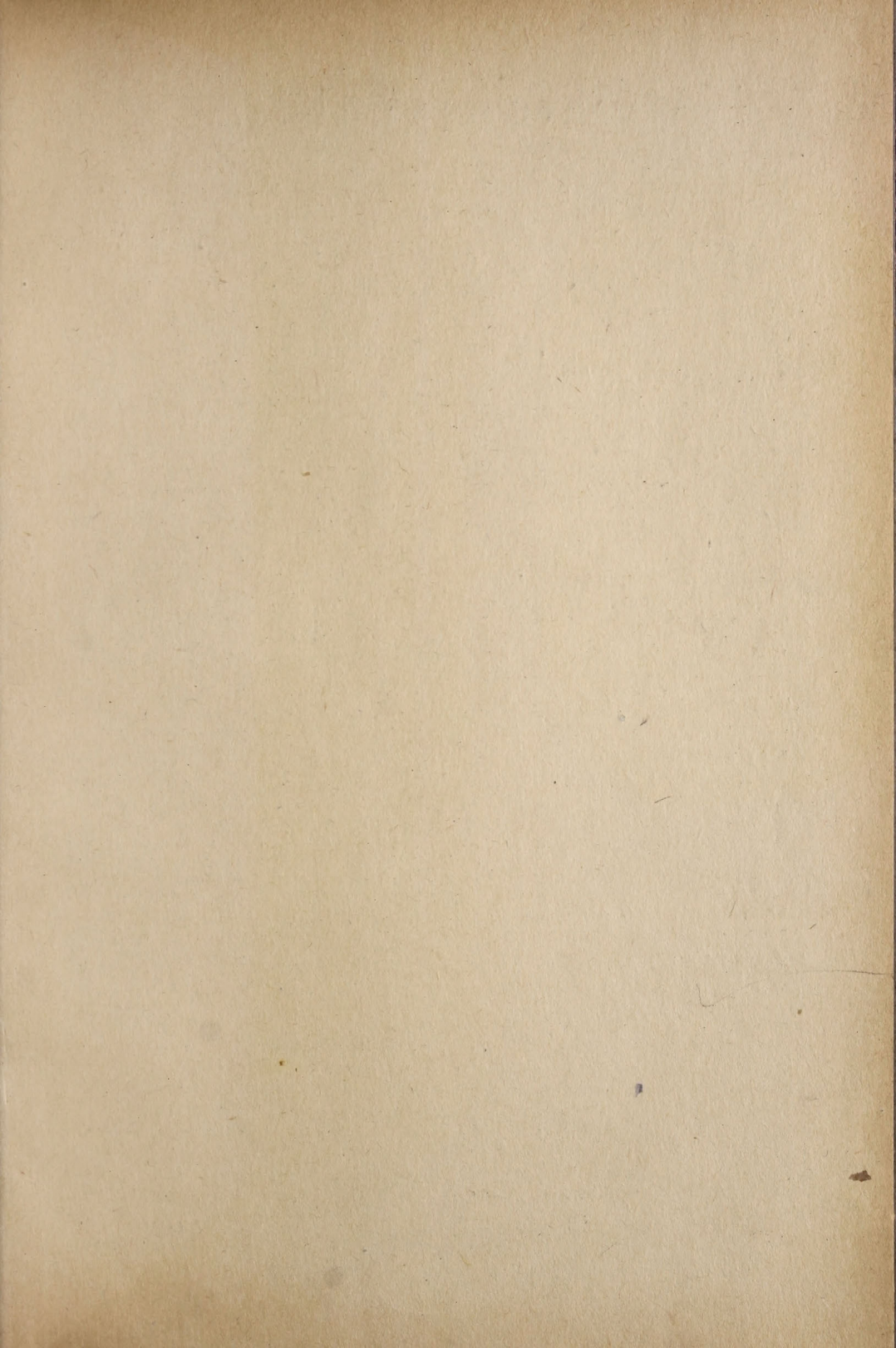
Lázár Béla: Kis írárok nagy művészekről

A kitűnő esztétikus finoman megrajzolt és pompásan jellemző művészi és emberi portréi a legkiválóbb magyar képzőművészekről.

DECEMBER

vitéz Somogyváry Gyula: Szilveszter

A kiváló írónak, a Rádió népszerű Gyula diákjának a Rádióban elhangzott nagyhatású szilveszteri köszöntői. Így csokorba kötve különös erővel éreztetik olvasóival az utóbbi évek magyar Szilvesztereinek hangulatát és értelmét.

IKOSZORÚ

A PETŐFI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE

TARTALOM

<i>Gáspár Jenő: Petőfi centenáris évei.</i> (Tanulmány.)	193
<i>Baja Mihály: Kőrösi Csoma Sándor.</i> (Költemény.)	199
<i>Janikovics Marcell: Lelkek találkozás.</i> (Tanulmány.)	201
FIGYELŐ: Könyvnap után. (G. J.) — Rózsa Sándor, mint népi ideál? (—ő.)	241

IRODALMI TÜKÖRKEPEK: (<i>Gáspár Jenő és Havas István: A Petőfi Társaság költőinek antológiája. — Ifj. Hegedűs Sándor: Ezeregy mese. — Gyökössy Endre: Győzelem. — Gáspár Jenő: Aranylegenda.</i>)	244
A PETŐFI TÁRSASÁG ELETE	247

ÚJ FOLYAM
*
VIII. KÖTET
*
4. SZÁM

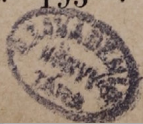
BUDAPEST
*
1942 JÚNIUS
*
ÁRA 1 P

PETŐFI CENTENÁRIS ÉVEI

ÍRTA: GÁSPÁR JENŐ

Száz esztendővel ezelőtt egy szöghajú, sápadt, hosszúnyakú, nyurgalábú s feltűnően rövid törzsű diák járt a pápai kollégium logikai osztályába. Alig 19—20 éves és máris tömérdek élmény és szenvedés van a háta megett; sok helyen diákoskodott, vándorszínész, katonáskodott a „zöldhajtókás, sárgapitykés“ regimentben Soprontól egész Károlyvárosig, amíg egy jószívű katonatorvos meg nem szánta és vissza nem küldte a polgári életbe. A sors a boldogságot nem igen mérte két kézzel számára s éppen ezért aránylag nagyon jól érezte magát a pápai kollégiumban, ahol baráti szívekre talált. Itt is sok baja volt az iskolával, hiszen a poetikai osztályt még nem fejezte be s ezért külön vizsgára is utasítottatott ebből az osztályból s míg vegyes eredménnyel végezte a logikai osztály studiumait, le kellett vizsgáznia az előző év anyagából is. Előmenetele meglehetősen hullámozó, majdnem azt mondhatni, szeszélyes. Kitűnő a német s a magyar nyelvből és a földrajzból, jeles a vegytanból s elsőosztályú minősítése van a mértan számtani részéből, s a latin irodalomból és második osztályú a görög nyelvből. Ez a bizonyítvány a második félévben romlik; elsőosztályú a vegytan anyagának második részéből, első az utolsók közül — minősítésű a tértanból, a gondolkodástanból és a görög nyelvből s első és második osztályú a növényismeretből. Magaviselete mindig elsőosztályú. A diák evangélikus vallású és születési helyének Kiskőrös van bejegyezve. Neve az anyakönyvekben Petrovics Sándor.

Sokkal fényesebb eredményekkel szerepel a pápai kollégium úgynevezett Képzőtársaságában, ahol két vezércsillaga van: a színészet és a literatura. Szaval, bírál, saját verseit olvassa fel és évfolyamtársai közül a legtöbb jutalom aranyat nyeri el. A képzőtársaság elnöke Tarczy Lajos tanár, aki Pápára érkezésekor szívesen fogadja s beajánlja Horváth István ügyvédhez, kinek Lenke nevű leánykáját tanította koszt és pár forint havi fizetés fejében. A képzőtársaság alelnöke Eöry Szabó Sándor másodéves jogász, jegyzője Demjén Ferenc V. éves akadémiai hallgató. Petrovics Sándor a Képzőtársaság 55 ülése közül 19-en szerepel. Az első ülés, amelynek jegyzőkönyvében nevét olvashatjuk, november 7-én volt. Ezen az ülésen *Tünődés*, *Zsarnok* és *Eskü* című költeményeit olvasta fel. Ezeket a költeményeket a novem-

ber 10-i ülésen *Demjén* Ferenc bírálta meg. A *Tünődés* c. költeményről a következő bírálat hangzott el: „A versben költői nyelv, lírai érzelem található, melyért érdemkönyvre méltónak ítéltetett, a lírai egységet sértő kifejezések kiigazítása mellett.“ A *Zsarnok* című, egy kényúr gaz érzelmeit festő költeményt, amely drámai monológnak minősítettett, a kritikus dramatizálásra utasította. Az *Eskü* című költeményt érdemkönyvre méltónak ítélték, de azzal a kikötéssel, hogy az egyik részében megnyilvánuló póriasságot elhagyja a költő.

Az első költeményt Petrovics Sándor valóban ki is javította s a január 16-i ülésen ismét felolvasta, ahol elfogadták és a vers bekerült az érdemkönyvbe is s meg is jelent a *Tavaszi* című zsebkönyvben Pápán 1845-ben, *Homonnai* álnévvel. A költőnek a Képzőtársulat érdemkönyvében még a következő művei maradtak meg: *Ifjú a pataknál*, *Hazatérés*, *Pornak esti dala*, *Elégia egy várrom felett*, *Tolvaj huszár*, *Szín és való*, *Lehel*, *Vándordalok*, *Ideál*. A költeményeket a fiatal költő mind sajátkezűleg írta be, azonban aláírását utóbb valaki keresztülhúzta s a költemények alá vagy ezt írta: *Homonnai*, vagy csak e két betűt: *A. B.* A február 27-i ülésen Schiller, Claudius, Matthiesson és Heine fordításait mutatta be, az április 20-i ülésen a *Kuruttyó* című balladát, a *Heliconi* zárándok, *Viszontlátás* és a *Hattyúdál* c. lírai költeményeket. Ezeket a verseket is *Demjén* Ferenc bírálta meg s egyik-másikat átdolgozásra ajánlotta, de az önérzetes fiatal költő a bírálatnak nem vetette magát alá. A június 5-i ülésen *Jolánta* című balladáját és a *Tolvaj huszár* című románcát olvasta fel, amelyeket *Tóth* János bírált meg. Egyik legutóbbi ülésen felolvasott munkáját *Jókainak* adták ki bírálatra, de a Képzőtársulat jegyzőkönyvében nincs róla említés, mi történt a bírálattal. Különös előszeretettel szavalt, *Vörösmartyól* a *Petikét* és a *Szózatot* adta elő nagy sikerrel, aztán *Szemere* Bertalantól és *Vahot* Imrétől. Mint szavaló, nehezen nyerte meg a hallgatóság tetszését, mert meglehetősen színészi modorban adott elő, hangja ilyenkor eltompult s nazális színezetű volt, de volt benne valami gordonkaszerű bűgös, ahogy egyik jegyzőkönyv megjegyzi. *Vörösmarty* *Szózatát* egy alkalommal kritikusai felé némi éllel kritikai megjegyzéseik szellemében oly parodisztikus módon adta elő, hogy ezért jegyzőkönyvi megrovást is kapott. Bírálati működése jelentéktelen volt s későn is választották be a bírálóbizottságba, 1842 május 29-én.

Sokat dolgozik és sokat kísérletezik. A pápai esztendő termése mutatja az útkeresést. Itt írja *Hazatérés* című versét, Heine után németből, az *Ifjú a pataknál* című költeményét, amely Schiller utánérzés, a *Pornak esti dalát*, Claudius után németből, s Matthisson után az *Elégia egy várrom fölött* című versét, a *Tolvaj huszárt*, az *Ideált*, a *Kolmár József emlékkönyvébe* című aforizmáját, a *Lehel* című balladáját két változatban is, a *Szín és való* című háromrészes költeményét, melyet a Szathmáryné iránt érzett diákszerелеm sugalt, de amelynek keserű tapasztalata még sem tudta kiábrándítani a színészetből, a *Dalforrás*, a *Változó ízlés*, az *Ideál és való* című költeményeket. Általában véve húsz éves, forratlan bor. Nyughatatlan, keresi az érvényesülést. Egyik barátja, Kozma Sándor, Leveldi név alatt Garay János *Regélő* című lapjában vidéki leveleket írt a pápai színtársulat előadásairól. A fiatal költő megkérte barátját, hogy három kiválasztott költeményét juttassa el Garayhoz. Garay azonban nem is válaszolt, mire a fiatal, önérzetes költő az *Athenaeumot* szerkesztő Bajza Józsefhez fordult a következő levél kíséretében: „Tekintetes Szerkesztő Úr! Ha csekély munkácskáim megjelenésre érdemesek, kérem őket az Athenaeumban felvenni. Gyenge erőmet továbbra is ajánlva vagyok a tekintetes szerkesztő úrnak alázatos szolgája Petrovics Sándor tanuló.” 1842-öt írtak akkor s ma, amikor visszaemlékezünk a költőre, éppen századik évfordulóját ünnepeljük annak, hogy Petőfi elindult a magyar irodalomban. Levele 1842 május 5-én kelt Pápán s 1842 május 22-én meg is jelent *A borozó* című költeménye az Athenaeumban. Az első verse nyomtatásban. Ez alatt a verse alatt még a Petrovics Sándor név olvasható.

A *borozó* megjelenése határtalan örömmel töltötte el a költőt, aki maga is 1842 május 22-étől számítja költői pályáját. A borozót felvette költeményei gyűjteményébe, míg a többi pápai versét, még azokat is, amelyek jutalmat vagy képzőtársasági dicséretet nyertek, mellőzte. Lelkesedve dicséri Bajzát és biztatja Jókait, hogy most már ő is jelentessen meg valamit. Kozma Sándor barátja révén szóhoz jutott Garay *Regélőjében* is. A Komáromi és Szágfi-színtársulat egyik tagjáról, Szathmárynérol írt kritikát, aki *Scribe Egy pohár víz* c. darabjában lépett fel. A fiatal diák-költő mélyen érdeklődött a színészről iránt, akiben azonban nagyon csalódott s ez a csalódás szülte *Szín és való* c. költeményét. Pápai diákhónapjai meglehetősen kedvező környe-

zetben teltek. Bár Horváth István ügyvédtől, akinél kosztot és kvártélyt kapott, elköltözött, mert kis tanítványa, Lenke még 1841 decemberében meghalt, baráti körében talált vigasztalást. Baráti társaságához tartozott Kozma Sándor, Lantay Sándor, akit még Sopronból ismert, Demjén Ferenc és Ács Károly, Bárány Gusztáv, Kerkápolyi Károly, Kolmár József, Jókai Mór és Orlay-Petrich Soma. E két utóbbi állt legközelebb hozzá. Petőfi a színpadért, Orlay a költészetért, Jókai a festészetért lelkesedett.

De az aránylag boldog pápai tanévnek is vége lett. A záróünnepség július 29-én volt a vármegyeház nagytermében s az ünnepségre felkérték szavalni Petőfit is, aki a Képzőtársaságban különböző pályamunkákkal két aranyat is nyert. Petőfinek *Vörösmarty Liszt Ferenc* ódájával és *Gaál József Ólmosbotok* című költeményével volt nagy sikere. Ezt a költeményt lobogós ingben, pitykés nadrágban, kezében füttyköst forgatva adta elő olyan frenetikus hatással, hogy a jelenlévő gróf Eszterházy Pál még egy arany jutalomban részesítette, úgy hogy a fiatal költő három arannyal zárta az 1841/42-ik tanesztendőt. A sok sikert ősi diákmódra nagy áldomással ünnepelték meg s a három jóbarát, Jókai, Petőfi és Orlay, akik együtt hét aranyat nyertek, a diáksákmányból egy aranyat elmulattak. Minthogy a vizsgák csak augusztus 21-én fejeződtek be, a nyári szünidő is csak augusztus végén kezdődött meg. Petőfi először Jókaiékát látogatta meg Komáromban, majd szüleihez utazott Dunavecserre s ezután Orlay-Petrich Sománál töltött feledhetetlen napokat Mezőberényben. Mezőberényből aztán *Debrecenen*, a *Hortobágyon*, *Jászberényben*, *Cegléden* keresztül Szabadszállásra ment szüleihez. Ez a nyári utazás két verset termelt, az egyik a *Hortobágyi kocsmárosné* c. népdala, mely az első igazi dalszerű költeménye a költőnek, aki külföldi példaképei: Claudius és Matthisson, Lenau és Heine között vergődve, tanári és kritikusai útmutatásai között bukdácsolva, ráeszmélt önmagára. A hortobágyi látogatásnak és első népdala megszületésének az idei nyáron lesz százéves évfordulója. A másik verse a *Hazámban* című, amely Szabadszálláson fogant és 1842 november 3-án jelent meg az Athenaeumban. Ez a verse örökké nevezetes a magyar irodalomban két szempontból. Ez alatt a vers alatt jelent meg először a Petőfi Sándor név, amely azóta a magyar géniust öt világrész előtt a csillagokig emelte s ebben a versben talált magára elő-

ször Petőfi, mikor így köszönti Szabadszállást és benne a magyar Alföldet:

*Aranykulással ékes rónaság,
Melynek fölötte lenge délibáb
Enyelgve űz tündérvjátékokat,
Ismersz-e még? Oh ismerd meg fiad!*

Ebben az évben még egy verse jelent meg az Athenaeumban december 4-én. Ez a vers a *Bujdosó* című külföldi utánérzés volt s a későbbi Petőfi nem is tartotta méltónak önmagához, mert versgyűjteményéből kihagyta. A nyári szünidő után még elmegy Pápára s jelentkezik Horváth István ügyvédnél, de munkát nem kap. Minthogy látta, hogy nem tudja az iskolai évet bevégezni, 1842 november 2-án otthagya a diákvárost, Szeberényi barátjától drámai hangú levélben búcsúzva el. A levélbe bejelenti, hogy ismét vándorszínész lesz. Veszprémen keresztül érkezik meg Székesfehérvárra, ahol Szabó József társulatához szerződött. *Borostyán* név alatt működött a társulatnál. Szabó társulata azonban az év végével felbomlott s Petőfi néhány színész barátjával Kecskemétre utazott. Itt is sokat nélkülözött, de a nélkülözéseket enyhítette, hogy Kecskeméten együtt lehetett két egykori pápai diáktársával, Jókaival és Ács Károllyal. Muzsájához azonban itt sem lett hűtelen s Kecskeméten írja meg huszonhat nappal az 1842-ik esztendő befejezése után *Jövendölés* című költeményét, amely minden nélkülözése és nyomorúsága között ezzel a látnoki versszakkal jósolja meg költői pályáját:

*Anyám, az álmok nem hazudnak,
Takarjon bár a szemfödél,
Dicső neve költő fiadnak,
Anyám soká, örökkön él.*

Ez a néhány villanó fény mutatja Petőfi életében a most következő centenáris esztendők első évét. Mert a mostani jubiláris, 1942-ik esztendőtől kezdve a hátralevő hat és fél esztendő a centenáriumoknak olyan sorozatát adja, az ünnepi alkalmaknak olyan láncolatát, amelyekhez fogható nincs a világirodalomban. Még sok hányódás és vergődés, sok nélkülözés és szenvedés, sok boldogtalanság és kevés boldogság megízlelése van hátra, vándorlások és tapogatódzások a Pápán maga elé kitűzött két életpólus, „a színészet és a literatúra” között, vár még rá a debreceni rettenetes tél és a megváltó megérkezés Pestre, ahol végre ír-

asztalt kap és pódiumot. Most már teljes nagyságában és szépségében kibontakozhatik Petőfi s eléri azt, akit álmaiban kergett, Júliát, s majd fejére teheti a hősök és mártírok koszorúját, amelyet mindig szomjazott.

A Petőfi-Társaság, amely már 66 esztendeje szolgálja idehaza és külföldön Petőfi kultuszát, ez alkalommal is meghirdeti a költővé levés és a teljes költői kivirágzás centenáriumiainak évsorozatát. 1942-től kezdve egészen 1949 július 31-ig hat és fél éven keresztül az ünnepi évfordulóknak olyan sora következik, amelyet nemcsak nekünk, hanem a magyar nemzet minden fiának szívemélyén, otthonában és a nagy nyilvánosság előtt meg kell ünnepelnie. Az isteni Gondviselés, aki 1823. Szilveszter éjszakáján Kiskőrösön a költőt adta nekünk, a mi nemzedékünket ajándékozza meg azzal a szerencsével, hogy most évről-évre végig kísérhetjük Petőfi meteorpályáját, a költői elindulástól kezdve a fejlődés évein keresztül egészen a teljes kibontakozásig s addig a nyári naplementéig, mikor a július és a csillaghullás hónapjának, augusztusnak találkozásánál nemzeti irodalmunknak s egyben a világirodalomnak ez a káprázatos fénycsóvája eltűnt a halandók szemei elől. Legenda volt huszonhat és fél éves élete s legenda volt misztikus halála is. Amit a magyar nemzet kapott tőle, azt semmiféle ünneplés nem hálálhatja meg.

De fel kell figyelni ezekre a most következő ünnepi esztendőkre az egyetemes emberi kultúrának is, úgy, ahogy tizenkilenc évvel ezelőtt a legkülönbözőbb világrészek és országok is felfigyeltek születésének százéves évfordulójára. Egy német tudós, Grimm, állapította meg, hogy a legmagasabb költői ihlet ötször vett testet e földön: először hívták Homerosnak, másodszor Shakespearenek, harmadszor Goethének, negyedszer Petőfinek, ötödször Mistralnak. Ime, az emberiség öt legnagyobb költői szelleme között ott van a kicsiny és társtalan magyar nemzet fia: Petőfi is. Nemcsak név, hanem fogalom is, aki a magyar nemzet legmélyebb és legnagyobb megpróbáltatása idején, mint valami szellemi Botond-bárd a gyűlöletnek és a meg nem értésnek vasfalán az első rést ütötte, mikor a párisi Sorbonneon tizenkilenc évvel ezelőtt ötezer francia ünnepelte a magyar költőt. Az ő neve, amely annyi barátot szerzett a magyarságnak, varázslatos erejével kinyitotta a szívek zárát s felhívta a figyelmet arra, hogy az általa annyiszor megénekelt áldott magyar Alföldön s a Kárpátok koszorújában él egy nép, amellyel ezer éven

keresztül annyi igazságtalanság történt. Az elkövetkező esztendőben a magyarság ünnepe sugározza ismét magasra Petőfi nevét, fordítsa felénk a világ figyelmét úgy, ahogy ő a *Magyar vagyok* című versében olyan önérzetesen mondja:

Magyar vagyok. Büszkén tekintek át
A multnak tengerén, a hol szemem
Egekbe nyuló kősziklákat lát,
Nagy tetteidet, bajnok nemzetem.
Európa színpadán mi is játszottunk,
S mienk nem volt a legkisebb szerep;
Úgy rettegé a föld kirántott kardunk,
Mint a villámot éjjel a gyerek.

Kőrösi Csoma Sándor

Írta: Baja Mihály

Háromszék szülte, de külön nevet
Nem pallérozott híres Nagyenyed,
Ott álmodik a kis székely gyerek,
Kiért a Havasalja kesereg.
Népivadék. Csak gyalogos-nemes
S két világrész, háládra érdemes!

Pap és tudós. De nem elég neki,
Céljára életét is ráteszi:
Indul világgá koldusként, gyalog
S az útja messze földre kanyarog.
Üres a zsebje, ámde kebele
Nagy álmokkal van színültig tele.

Biztatta, csalta tündöklő Kelet,
Átok, meg áldás ebből született.
Oda vágyott, hol fajtánk gyökere
Megeredt hajdan s vérünk bő ere
Lüktető hévvel sarkalta tovább,
Hogy új avarba verje sátorát.

Arab sivatag, perzsa pusztaság
Ködében úszik az álmvilág.
Mesék hazája, lomha India,
Ott vándorol a Székelyföld fia.

Hány nép, hány Isten, nyelvek Bábele?
S a lánglélek nem szédül meg bele.

Tovább! Hitének szárnya még emel:
A Himalája jégcsúcsára fel!
A cél közel s dicsőséggel fizet,
Ám útját állja rejtelmes Tibet.
De rajta túlhan eljut már — haza ...
Ott várja majd az Ugur-őshaza.

Mint szű befúrja kéregbe magát,
Úgy őrlí ezredévek anyagát:
Kolostorok kincsét, szent könyveket,
Hátha a titkok titkára vezet,
Mit ott elrejtett az irgalmas ég:
Hogy merre van az ősi maradék?

Köti idegen érdek kötele:
Tudós elméje nem nyugszik bele.
A büszkeség, hogy ő székelv-magyar,
Nyomorban is kemény szívet takar.
Nincs hatalom, mi eltérítené
S új útra kél a végső cél felé.

De már beteg. Csak sóhajtása van.
Hírnév, babér, már mind haszontalan.
Reménye lángja végsőt lobbanó,
Míg elhal fáradt ajakán a szó.
Magyar csillag volt! Égre szökkenő!
Sorsa: a dardzsilingi temető.

LELKEK TALÁLKOZÁSA

(GIUSEPPE CASSONE LEVELEZÉSE)

ÍRTA: JANKOVICS MARCELL

Leveleket olvastam. Harminckét éve porlad a költő, *Giuseppe Cassone*,* Petőfi fordítója, aki a messze, izzó Szicíliában izzó szívvel írta ezt az 540 levelet és levelezőlapot, a magyar Margitnak, akit sohasem látott színről-színre. A címzett, Hirsch Margit pedig 1941 júliusában költözött el e siralomvölgyből. A mindenkor becsületes tanácsadót, legszigorúbb bírámat, — lelkiismeretemet kérdeztem meg, szabad-e ezeket a leveleket olvasnom? nem nekem írták és nem a címezett adta kezembe. Megnyugszom: olvashatom. A címzett ereklüként megőrizte a költő minden írását, még a tollakat is, melyekkel Cassone írt. A címzett e sok száz levelet megszámozta, kelet szerint sorba rakta, — még egy-egy száradt déli szirmot sem ejtett ki hajtásukból. Utolsó földi üzenetében azzal adta vissza e leveleket Itáliának, honnét e gondolatok és szeretettel teljes érzések a magyar föld felé indultak, hogy ott írók vagy tudósok foglalkozzanak e gondolatokkal, melyek e sárguló lapokon egykoron égtek és melegítettek.

— És olvastam... Hogyha író csapongó képzelete teremtetten volna azt a regényt, amelyet e levelek jelentenek, nem hinnénk a képzeletnek. A *ma* realista olvasói mosolyogva mondanák:

* *Giuseppe Cassone* fordításai külön kötetekben: *Sogno incantato* (Petőfi: Tündéralom), Assisi, 1874. — *Foglie di Cipresso* (Petőfi: Cipruslombok), Noto, 1881. — *Il fiero Stefano* (Petőfi: Szilaj Pista), Noto, 1887. — *L'Apostolo* (Petőfi: Az Apostol), Helfy Ignác előszavával, Róma, 1836. — *Nuvole* — *Il Pazzo* (Petőfi: Felhők. — Az örült), Noto, 1891. — *Perle d'amore* (Petőfi: Szerelem gyöngyei), Noto, 1903. — *Intermezzo lirico* (Heine: Buch der Lieder), Noto, 1871. — *Dal Romanzero* (Heine: Romanzero), Noto, 1877. — *Il Trombettiere di Säckingen* (J. Viktor Scheffel: Trompeter von Säckingen), Noto, 1904. — *Odi e sonetti* (August v. Platen), Noto, 1904. — *Fiori stranieri* (Heine, Platen, Scheffel, Puskin, Musset, Petőfi), Noto, 1904. — *Eugenio Anieghin* (Puskin), Noto, 1906. — *Giovanni l'eroe* (Petőfi: János vitéz), Budapest, Franklin Társulat, 1908.

Cassone személyére vonatkozó némely cikkeik vagy könyvek, melyek Petőfi-fordításaival kapcsolatosak: *Körösi Sándor*: Petőfi Dante nyelvén (János vitéz olaszul), Budapesti Hírlap, 1908 március, 15. sz. Tárcsa. — *Hangay Sándor*: Petőfi Itáliában. Alkotmány, 1909 október 9. sz. — *Palóczy L.*: Petőfi im Ausland. Neues Pester Journal. A Petőfi-ház megnyitására. — *Dr. Erődi Béla*: Emlékbeszéde 1910 szept. 8-án. Megjelent magyarul a Budapesti Szemlében, mondotta a szerző a Kisfaludy Társaság ülésén. Olaszul (Hirsch Margit fordításában): *In memoria di Giuseppe Cassone*. Noto, 1911. — *Avv Gennaro Romano*: Giuseppe Cassone. Noto, 1911. — *Cassone meghalt*. Nekrológ. Magyar Hírlap, 1910 augusztus 2. — *Nekrológok*: *Are-tusa*, 1910 augusztus 14. — *L'Azione*, Catania. 1910 augusztus 9.

ilyesmi lehetetlenség. Hogyha Jókai hallott volna ilyesmiről, elejtette volna a regénytémát, mert ő maga sem hitt volna a képzelet ily merész szárnyalásában. Mióta olvastam e szépszavú írásokat, elhiszem, hogy rajongó, lángoló szerelem forrhat ki két emberi teremtés között is, akik *sohasem látták egymást*.

A férfiú, aki e leveleket 1906 október 12-én kezdi írni, 1843-ban született a siciliai Notóban. 17 éves korában, mikor Garibaldi kiköt Marsalában, siet garibaldistának, mert egységes Itáliáról és szabadságról álmodik. Édesapja aggódik érte. Élő fiút akar nevelni a fiatal Itáliának és nem halott hőst adományozni. Csellel elfogatja fiát és elzárja a világ elől, míg az a híres „marsalai ezer“ északabbra nem vonult. A fiú élete mégis katonai egyenruhában törik ketté. Piemontban hadgyakorlaton napszúrás éri. Megbénul, megsüketül, szeme elgyöngül. Egész életére szobájához láncolt beteg gyomorék. 63 éves, mikor első sorait írja a magyar leányhoz Budapestre. A leány fényképére írt jegyzetből tudjuk, hogy 1879-ben született. Az arckép szerint szépséges fiatal teremtés, okos szemekkel, nemes homlokkal. Szép arcvonásainál is szebb lehetett lelke, mert mint Cassone leveleiből megtudjuk, csodálatos vigasztaló erőt, valósággal az élet és élni akarás szuggesztióját sugározta a siciliai messzeségbe is. Ez a két ember, aki *sohasem látta egymást*, majdnem négy esztendeig és alig egy-két napi időközzel írja egymásnak a leveleket. Írja azzal a közvetlenséggel, mely egyébként csak két teremtés között képzelhető, akik az életben legalább egyszer megszorították egymás kezét és a búcsúzásnál epekedve néztek egymás után. Írják egymásnak a leveleket azzal a rajongó szent szenvedéllyel, mintha nem volna közöttük az adriai tenger és az Apennin hegylánc egész hossza, — de nemcsak a tér, hanem maga az idő is, mert hiszen a férfiú kerek 36 évvel öregebb. Írják biztossággal, mintha nem volna közöttük a szenvedő férfiú négy évtizedes betegsége és a fiatal leány virító egészsége. A nő leveleiből csak egy-kettőt ismerünk, de a férfiú leveleiből tudjuk, hogy kedves, szép, értékes írások lehettek, mert e levelek várása és olvasása lett a férfinak nemcsak kedves öröme, hanem jóformán egyedüli életcélja.

Margit írta az első levelet Budapestről Notóba.

A kis levélkötegek az előzményből csak keveset árulnak el. *Giuseppe Cassone* már pár évtizede fordítja Petőfit. A budapesti „*Fiumei Otthon*“ 1905 március 15-ére levelezőlapon kiadja a

Talpra magyar-t Cassone fordításában. Margit egyik barátnőjének érkezik ilyen lap. Az olasz nyelvtanulmányokat folytató fiatal leányt annyira megkapja a *Canto nazionale* — a Nemzeti dal — fordítása, hogy 1906 októberében meleg levelet ír olasz nyelven a költőnek Siciliába. Cassone kedvesen felel (1906 okt. 12-én): „Nem tudom, kicsoda lehet? hozzám írt levele sejteti velem, hogy fiatal, tanult, rajongásig lelkesedő intellektuel teremtes. Szívből köszönöm, hogy nekem írt. Hogyan cselekedte, hogy nekem az én anyanyelvemen magasröptű levelet küld, amilyent — tudj' Isten, hány olasz hölgy — nem tudott volna megírni... Sietve megküldöm néhány fordításomat nemzeti költőjük verseiből, a Cipruslombokat, — a Szerelem gyöngyeit, — az Apostolt...

— Ki adhatott rólam adatokat? Talán Zambra tanár vagy Erődi, talán Radó? — Mindannyian kedves jó barátaim.

— Én hosszú, hosszú évek óta végtelenül szerencsétlen életem élek és nincs más reményem, mint hogy megvált a halál. Epekedem a Vég után.

— Én így egymagamban megtanultam a magyart és lefordítottam Petőfi összes lírai költeményeit (e fordítások nagy része még kiadatlan). Fordítottam pedig vígaszul rettenetes szenvedéseim között. Vannak fivéreim és nővéreim, — de *egyedül* vagyok és inkább tőlem távol élőkkel élek — levelezéssel, mint a szomszédságomban élőkkel. Így keresem az őszinte, szeretetteljes barátságot, hogy gyámolítsa lelkemet és feledtesse szomorú magánosságomat...

— Bocsássa meg rossz írásomat, de nem ülhetek íróasztalomhoz. Viszás helyzetben, fekvőzsöllémre terülve kell írnom... *Suo affettuoso amico Giuseppe Cassone.*“

Ebből az első levélből tudjuk, hogy Cassone béna, beteg ember, kit nyomorúsága a szobához láncol évtizedek óta. Ezért, mert fizikailag nem bír kiszabadulni környezetéből, levelek segítségével menekül a távolba, az ónos millieuból, kicsinyes körülmények közül.

Ebből a levélből fejlődik a két ember között csodás lelki megértés, kölcsönös bámulat és valami emberfeletti szerelem. Sohasem találkoztak, de Cassone jelszava levelein és azon is, melyet halála előtt két nappal írt: NUNC USQUE ET ULTRA. Most. Mindvégig. Azontúl is...

Aki e leveleket olvasgatja, megérti a két lélek csodás találkozását. Próbáljuk meg először is megformálni e levelekből Cassone egyéniségét...

Cassone egyénisége.

A vágyakozást, hogy szobabörtönéből legalább gondolatait küldhesse messze földre, megmagyarázza Margitnak. Mikor Cassone állapota súlyosodik, Margit szeretne érdeklődni a költő orvos-öccsénél és szeretne nővéreinek is „sok szépet“ mondani, hogy csak jól gondolják a beteget. Erre válaszol Cassone 1907 május elején és bevallja, hogy öccse, az orvos, nem válaszol levelekre, mert egész nap betegeinél jár és éjjelenként számtalanszor fölverik. „Köszönöm, hogy ilyen jóságos irántam, de nővéreim, akik pedig egyébként imádnak engem, akik mindent megtesznek értem, ami csak emberileg lehetséges, Önt meg nem értenék. Ez rejtélynek látszik, — mégis így van. Két hugom elég művelt. Ők nem élnek nálam. Egyik férjnél van. Két gyermeke leköti. A másik, öcsém, az orvos háztartásában él, mióta ennek imádott, fiatal feleségét a halál elragadta. Másik két nővérem — a *nénéim*, nagy szerencsétlenségemre velem laknak. Nincs éppen semmi műveltségük, bizony nincs szegényeknek, hibájukon kívül. Mert abban az időben, melybe beleszülettek, az ily társadalombeli leányoknak a *katekizmuson kívül* mást nem is tanítottak. Most megérti, miért írtam egyik legelső levelemben, vannak fivéreim és nővéreim — és mégis egyedül vagyok. Az én derék nővéreim — akárhogy imádnak is, arról mit sem tudnak, mi megy végbe az én lelkemben...”

Az 1907 július 3-i levélben kesernyés humorral írja le otthona sívárságát is: „Képzelve el a végtelenül szerény vagy 25 négyszögméternyi szobát, mely az összevisszaság raktára. Így kell mondanom, mert már az a kényszerűség, hogy ebben a szobában kell tartózkodnom, és pedig állandóan, hozza magával, hogy itt áll az ágyam, — heverő nyoszolyám, íróasztalom, két könyvespolcom, meg régi bútordarabok, amikben nincs ízlés, mint két otromba diófaszekrény és a fiókos szekrény. Ezekbe raktározzák nemcsak az én köntösömet, hanem nagyrészt nővéreim ruháit is, akik — nemde, furcsa — az én szobámban tartogatják varrógépüket és kalapskatulyáikat is. Mert — nekem, magamnak semmim sincsen. Úgy kezelnek, mint a család *fiacskáját*... Az én akaratom nem számít, — még saját dolgaiban sem.

Nővéreimben meg van az a bizonyos önfejűség, hogy sohasem akartak otthonunkban semmit sem változtatni. Ez onnan ered, hogy valóságos vallásos áhitattal becsülnek meg mindent, amit áldott szüleink hagytak hátra...

Ebben a szeretetteljes környezetben, melyben a szeretet szinte rabtartó formában nyilvánul, többször kitör a szárnyszergettség keserősége, melyet egyre fokoz a szobafogság ónossága. 1908 okt. 7-én Oxfordba panaszkodik Margitnak: „Ha tudnád, mily ellentétben áll az én akaratommal minden, ami bennem és körülöttem van! Ha tudnád, hogy testi fájdalmaimon kívül, melyek gyakran még azt sem engedik, hogy egy negyedóránál tovább ülhessek, — melyeket senkisémmel tud enyhíteni — mondom Neked, mennyi okom van morális szenvedésekre. Ezeket nem is önnönlelkem búbanata váltja ki, hanem mások lelkiismeretlensége. Te, édes, legalább némi időre messze mehettél otthonodtól. És én — jaj nekem! Még saját otthonom lépcsőjén sem bírok letámolyni és itt vagyok, — itt maradok életem utolsó napjáig. arra ítélték, hogy ne mozduljak és ne számítsak többé; — akaratom ne teljesülhessen. hogy úgy kezeljenek, mint a kisdedet, mint valami tárgyat... Hiábavaló minden erős akarat és önuralom... Én nem tudok innen megszökni. Engem itt senki meg nem ért és senki sem mélyed el odáig, hogy megértse lelkem kinszenvedését — és ezért mindenki anélkül, hogy ennek tudatára ébredne, egyebet sem tesz, mint ellenkezik velem, — ugyanakkor, mikor végtelen szeretettel akar kezelni...”

Ebbe a sivár környezetbe toppan be a csodatévő levélkévei Margit szelleme. Majd a leány arcképe és — egyenesen Cassome kérelmére — Margit helyes kis képmása három éves korából. A költő 1906 okt. 24-én már azt írja: „Szinte úgy tűnik, már nem is vagyok egyedül. Nézegetem kedves képemását és beszélgetek a képekkel, mintha Ön valóságban itt volna előttem... Arcképét üveg alá tettem íróasztalomra... Byron, Musset, Heine, Puskin és Petőfi, — az én legkedvesebb költőim mellé...”

Margit arcképe Cassonet szonettre ihleti. Kiadatlan vers. Alljon itt olasz szövege és hevenyészett fordításom:

Alla Signorina Margherita.

Io guardo la tua effigie, o Margherita,

E in un dolce pensier rimane assorta

La mesta anima mia; parmi che in vita

T'abbia altra volta, almen nei sogni scorta.
 Quel terso specchio, la tua fronte porta
 Fulgente l'ideal che t'arde e incita, —
 E la santa bontà che altrui comforta
 Nella sembianza tua tutta è scolpita
 Del Ver, del' Bello, d'Ogni cosa eletta, —
 Per fermo esser Tu devi innamorata,
 De l'inclita Ungheria figlia diletta,
 Io la tua effigie guardo, e'l mio cuor dice:
 Questa gentil di tanti pregi ornata
 Possa tutta la vita esser felice!

8. XII. 1906.

G. Cassone.

Szabad fordításban:

Ah, Margit, nézem-nézem képedet.
 S forr bús lelkemben édes gondolat:
 Találkozám már valahol Veled,
 És élve, vagy álmomban láttalak...
 A fénytükörben homlokod alatt
 Én látok lángra gyult eszményeket,
 És szent jószágod vigaszt osztogat,
 S árcod vonása mindent rejteget, —
 Mi szép s igaz, — mert szíved kincsesbánya, —
 S legyen benn drága gyöngy a szerelem,
 Te szép magyar föld bűbájos leánya!
 — S hogy képed itt most szemben áll velem,
 Szívem verése néked azt kívánja,
 Hogy boldogságod légyen végtelen!

Ez az igénytelen vers nem akar még több lenni, mint kedves alkalmi köszöntés a küldött fényképért, Karácsonyi jókívánság keretében elmondja a benyomásokat, azt, mit lát meg a költő szeme az arcvonásokban. Nem takarékoskodik a bókokkal, — hisz úgy érezzük, ez a vers mégis inkább csak bókok halmozása. Ez a szonett még csak levelet pótol. Ezt annál inkább hihetjük, mert a levélbeli ismeretség is alig két hónapos.

E versnél közvetlenebb Cassone 1906 okt. 22-i levele, tehát a legelső levelek egyike. Így szól: „Arra kérem, küszöbölje ki leveleiből azt az „*Illustre*“ címzést és kezeljen kicsit több bizalmassággal... Én nem azt keresem, hogy megbámuljanak. Én

már tudom, hogy mindez milyen keveset ér. Az én leghőbb vágyam a szeretetteljes barátság. Hiszen betegségem kizárt e világból — és ezért élek a tőlem távol élőkkel (*coi lontani*). A szeretetteljes megbecsülés egyetlen szava jobban vigasztal, mint a megcsodálásnak száz sora...

Cassone korrektségét és józanságát igazolja 1907 januárjában, tehát az úgynevezett „ismerkedés” után alig egy negyedévre írt két levele.

E levelezés elején Cassone őszintén megkérdi Margitot, írhat-e szabadon, úgy, ahogy a szó tollára tolul. Világosan meg is magyarázza, mit tartana a világ e levelekről és viszont kettenük között mi a célja ennek az eszmecserének levélváltás útján. 1907 január 8-án írja: „...írhatok-e én úgy, ahogy szívem sugallja? Átengedhetem-e magamat annak a bensőséges bizalmaságnak, melyet csak a legtisztább vonzalom ihlet? Egyedül Ön olvassa leveleimet, vagy otthonában más személyek szeme elé is kerülhetnek-e? És mi az Ön helyzete? Írhat-e, kaphat-e szabadon leveleket? Mindezt azért kérdem, mert nem akarnám, hogy mikor én minden érzésemmel átengedem magamat tollamnak és szívemet betöltő szenvedélyemnek, — más is mintegy Önnel együtt hallgathassa szavaimat és kimondja rám az ítéletet: *bolond vagyok*...”

Ugyane január 8-i levelét rosszullete miatt csak január 11-én folytatja: „Hosszú, végefogyhatlanul hosszú idők óta vágyakoztam ez után — hasztalanul:

*Oh cara rispondenza di sospiri,
Oh cara rispondenza di desiri
Con un altra lontana anima sola...
(Oh sóhajok kedves cseréje...
Oh vágyak ha szállnak feléje,
Magános másik, a távoli lélek felé...)*

— Ne csodálkozzék tehát, hogy kitalálom az órát, mikor megkapja levelemet. Ne csodálkozzék, ha tudom, mit művel a napnak ebben vagy abban az órájában... Ez azért van így, mert magános szobám egyik vagy mások kuckójában egyre csak arcképére nézek és Önre gondolok. Magamban mondogatom: most zongorázik, most tanul, most étkezik, most indul hazulról... Négy óra délután: lement a lépcsőn. Kifordult a Damjanich-utcából. Végig lépked a Rottenbiller-utcán, — ki a térre.

hogy ott várja a villamost. Most robog a hídon keresztül, mely *nevét* viseli...“ A költő természetesen sohasem járt Pesten, csak mindent megjelenítő képzelete illeszti össze valami kis város-térkép után Margit utait.

Lesznek, kik meglepődnek, hogy valaki, aki már 64 éves és négy évtized óta többet szenved, mint a biblia betege, aki a tó partján várja a megváltó gyógyulást, ily rajongó hangon ír. Csodálkozni fognak sokan, hogyan történhetik, hogy e levelekben, melyek legtöbbször Jeremiás siralmai és panaszkodások ismétlései, Cassone sokszor hirtelen átcsap a platói szerelemnek mégis perzselő ábrándjaiba, vagy bőséggel árasztja bölcs és mégis könnyen ömlő mondatokban érdekes állásfoglalását az ember minden helyzetéről, az élet minden gondjáról, az emberiség minden eszméjéről. Szinte sziporkázik ötleteivel, tudása szikráival. Ennek önmaga megadja magyarázatát: „Talán bennem sem hiányzott a tehetség, hogy magasra emelkedjem. Azonban a rendszeres tanulmányok hiánya, aminek oka végefogyhatatlan kinszenvedésem, — a kényszerű rabság ebben a kis városban, a nagy központoktól elzártan — egyszerűen szárnyamat szegték, hogy csak a porban csúszhassam. Nem vagyok fiatal, hanem megöregedtem anélkül, hogy valaha fiatal lettem volna. A *lelkem azonban megmaradt a fiatalság teljében. Egyszerűen megállott a hús esztendő kapujában.*“ (1907 január 29.)

Csodálatos ez a vallomás. Az az ember, aki nyomorult, mint a szentírás Jóbja, önmaga tanúsítja, hogy lelke megállott a hús esztendő kapujában! Erre csak egy magyarázat van: *a költészet misztikus hatalma.* Ez a vigasz és balzsam az olasz irodalom e bámulatos alakjának. Ő, aki egyetlen nyelv muzsikáját sem hallhatta életében, mert süket, képes a legnagyobb erőfeszítésre. Megtanul magyarul, hogy eredetben gyönyörködhessék Petőfi költészetében. Mikor odáig jutott, hogy már congeniálisan fordítja, Petőfi szellemének izzó élettüze és akarat-szuggesztíója, a *lángsugarú nyár* — visszatartja az öngyilkosságtól. Ugyanúgy, mintahogy a magyart megtanulta, elsajátítja az orosz nyelvet is, csak azért, hogy Puskin „Eugenio Anieghin“-jét átültesse.

Ilyen autodidakta — anélkül, hogy valaha egyetlen szót beszélhetett volna valakivel, — a francia és angol nyelvben. Pompásan fordítja Byront, Wordsworth és Shelley meg Musset

és mások költeményeit. A németet szótárból tanulta, de németül prózai cikkeket is ír és mindenütt bámulatot kelt az „*eleganza*“ — a nyelvi csín, mely írását jellemzi. Nem csoda, mert hiszen ő Heinevel, Platennal, Lenauval, Scheffel-lel beszélget, hiszen az ő műveiket fordítja. Természetesen, a *holt* nyelveket, a latint és görögöt tökéletesen érti, hisz átdolgozza középkori latin írók munkáit is.

Ismertünk félkezű zongoraművészt (Zichy Géza grófot), olvastunk a kezek nélkül született neves francia festőről (Ducornet Caesar, 1800—1836) — de merem állítani, hogy ez a süket nyelvtudós, az ajkak muzsikájának ezerféleségét nem halló Mezzofanti is csoda, mert tudjuk, milyen más és milyen gyors mesterség nyelvet megtanulni a fül után, ott, hol e nyelvet beszélik, — s micsoda Prometheus-mesterség a nyelvet betűkből látni! Fájdalmasan hat, mikor olvassuk egyik levelében (1909 február 24.), hogy nehezőre esik éppen a „carne-vale“ napján, az ő életének hamvazó szerdáján írni: „Egyszerre vége lett a dicsőség utáni vágyakozásnak, ami az én körülményeim között bizony bolond vágy. Valami szerény nevet szereztem magamnak. Nem akarok önmagamnak hízelegni, — mert ez is haszontalan volt. Mi maradt belőle számomra? *Tanulni*, többé nem komoly céllal, hanem a tanulás muló gyönyörűségéért. Én csak ezt tettem. Am ez nem vezet a magasba. Csak te hiszed, hogy oda beérkeztem. Annyi tenger tanulmányból nem maradt másom, mint a készség, megérteni és értékelni tudni bármely műalkotást, — tudni és elképzelni tudni a szépségeket. Ami azonban az alkotást illeti, az nehezemre esik, mert nem tudok többé az ihlet tüzével dolgozni...”

Hogy Cassone igazi költő, a lelkében mélységes költészet magával ragadó ritmusával, azt élénken, néha ragyogóan, — néha meghatóan, máskor megrázóan mutatja csodálatos szerelme, mely egyre perzselőbben árad soraiból anélkül, hogy eszünkbe jutna e szerelem különössége, az öreg, kínos betegségében vergődő embernél, a 36 évvel fiatalabb teremtés iránt, akit sohasem látott. Ő maga sok levelében boldog házasságra biztatja Margitot, hisz 1909 szeptember 11-én így ír: „Hogyan van az, hogy átlépted harminc esztendőt küszöbét — és még mindig hajadon vagy?! Hát Magyarországon mindenki világtalan lett, vagy úgy elzárkózik, hogy soha sem láthat senki?...“ —

Arra nem gondol, hogy csodálatos „telepatikus“ vonzalmával lebilincselte a leányt...

A mai időben, mikor realizmus, naturalizmus, materializmus irányítják a cselekedeteket és közszellem, irodalom, művészet tagadja minden „plátóinak“ létezését, vagy jogosultságát, — éppen különös megrázó erővel kap meg minden gondolkodó és érző lelket Cassone és Margit egymás iránti vonzalmának lehelletszerű finomsága, az egymástól térben és időben távol álló emberpár gondolkodásának szublimis tisztasága.

A majdnem négy évig folytatott levelezésben, kerekén 540 levélben és levelezőlapon a megszólításoknak változatos skálája tanúsítja az érzelmek fokozódását és tanúsítja azt is, hogy e leveleket költő írta. Ennyi kimondhatatlant csak poéta tud kimondani. A levelezés 1906 október 12-én kezdődik a „*gentile, egregia Signorina*“ tiszteletteljes, szokásos megszólításával és végződik 1910 július 28-án, három nappal Cassone halála előtt e megszólítással: „*Margherita mia soavissima, sposa diletta dell'anima mia...*“ (Margitom — talán a *soavissima* jelzöt, a gyöngédség fogalmát, legjobban fordíthatnám a magyar „gyöngye virágszálam“ metaforájával, — én lelkem szerelmes jegyese, vagy párja, — lelki feleségem...)

A legtöbbször használja e megszólítást: *dolcissima amica*. Az utolsó két esztendőben az olasz levél élén magyar szó: *édes Margitom*, — *kedves jó Margitom*. Mintha egy nyelv nem volna elegendő megbecsülését, szeretetét, szerelmét kifejezni. Elmondja olaszul is: *mia perla*, de elmondja németül is: *meine teuerste Perle*. Mikor a fordítások rettenetes nehézségeiről ír, akkor is bele tudja szőni az irodalmi kérdés komoly fejtegetésébe a legnagyobb melegséget. Leírja e szót: *Herzallerliebste!* kedves tréfával búslakodik, hogy ezt a szót csak németül írhatja, mert az olaszban e szónak nincsen párja. 1910 január 23-i levelében így szólítja Margitot: „*madre, sposa, amante, figliola...*“ Anyám, feleségem, szeretőm, leányom. Kétségkívül egyik Petőfi-vers zümmög lelkében. Megható öröme, mikor a János vitéz lefordítása után *tegezni* meri Margitot. Csodának mondja azt, ami e két betűben, a Te szócskában rejlik. Hiszen ez a két betű a nyelv egyik legszebb gazdagsága. Mikor Margit 1909-ben betölti harmincadik életévét, Cassone szeretne külön csodaszép megszólítást találni. Megtalálja. Megtalálta a legtöbbet mondó kifejezést: *Mia Margherita*. Margitom! Ez a kis *birtokrag* töb-

bet mond minden jelzőnél. Közvetlenebb annál, amit az egyre betegbb Cassone 1910-ben, a halála előtti utolsó hetekben meszterként használ: *mia mistica sposa* vagy *sposa della anima mia*. (Misztikus feleségem — vagy lelkem felesége.)

Hogy Cassone milyen költő, azt illusztrálja néhány sor, melyeket találomra jegyzek ide leveleiből. Sorok, melyek nagy vallomások a láthatatlan, az elérhetetlen Margitnak. Ime:

„Hogyan, de hogyan is élhettem eddig e gondolat nélkül! (T. i. hogy van nő e földön, ki őt megérti.) Talán e gondolat utáni vágyakozás tartott fenn. Az a hit, hogy egyszer mégis megtalálalak. És megtaláltalak. Micsoda mélységes miszteriuma és mégis egyúttal realitása a létnek. (1909 május 3.)

„Ki vagy Te? — kérdem magamat álmatlan éjszakákon. Ha még meg volna gyermekkorom jámbor hite, azt hinném, a Paradicsomból szálltál le e földi rögre, mint igazolása a felsőbb lények jóságának... Honnét jöttél? Hol ismertük mi már egymást? Hogyan volt lehetséges, hogy anélkül, hogy valaha is egymást láttuk volna, ekkora vonzalommal láncolódjunk egymáshoz, — megingathatatlanul! Ha magamba szívtam volna a Brahminok, a Buddhisták hiedelmeit, kérdezném: nem találkoztunk-e már más világokban? és csak vándorlunk, hogy újra más életekben találkozzunk, míg eljutunk a tökéletes világba, hol vár a boldogság... (1909 márc. 14.)

„...Hozzád szólok, mintha mellettem állnál. Bizonyos, hogyha valamikor egymásé lehattunk volna, mint két emberi teremtmény a fiatalság és egészség teljében, a boldogságom oly fokra hágott volna, hogy sokkal kevésbé bírtam volna el mindazt, amit kibírtam: a szeretet nélkülözését és a rengeteg fájdalmat. Ebben az állapotban, melyben én vagyok, a kedves álmom, melybe ringattál, az egyetlen vigasztalás. Egyetlen reményem, mielőtt behunyom szememet...“ (Levél Oxfordba, 1908 dec. 18.)

Mikor gyomorgörcsökben „tekerődzik, mint a kígyó“ — megvigasztalja a napfény és Margit eszményítése: „Ez a krízis elmúlik. Ma reggel már becsillan a szépséges napsugár és osztja a jó reménységet... Ha nem érezném a lelked lehelletét, hogy óráról-órára eljön hozzám gyámolítani, ennyi kinnak egy napig sem bírnék ellenállni...“ (1908 dec. 18.)

Mikor Margit félévre Oxfordba megy 1908 júliusában, angol szemeszterre, — majd 1909 elején félévre a Sorbonne-ra, francia irodalmat tanulni, Cassone szinte kétségbeesik, Buda-

pesten „otthonabb“ neki Margit. 1908 jún. 18-i levelező lapján följajdul: „Megkísérlem, hogy gondolatban kövesselek, de úgy érzem, elvesztettelek. Nem tudom, miért, de távolodásod nagy szomorúsággal nyilalt lelkembe...“ 1908 aug. 18-án számolja a napokat. „Ma 64 napja, hogy elúztattál Budapestről...“ Lassan megnyugszik, mikor a notó-i kis ház olaszos erkélyére kívánszorong és ott lesi a postást, ki rendesen reggel 7 kor már ott kopog a kerek macskafejű köveken. A jó ember már messziről muto-gatja, hogy „van ám levél“!

1910 január 1-én Margitot új nevén köszönti: *elettissimo fiore ungherese*. Legpompásabb magyar virágszál...

1910 Vízkeresztjén üdvözlí: „A három királyok menjenek Hozzád, — vigyék Neked legédesebb és legszeretetteljesebb gondolataimat...“

1910 január 16-án vallja: „...Lelkemből lelkedzett lélek, imádlak, mint Dante paradicsomában az angyalok Beatricet...“

1910 július 14-én, vagy két héttel halála előtt, hogy 39 fok afrikai hőségben várja és érzi az elmulást, mikor följajdul: *il letto arde* (ég az ágyam!) — kusza betűivel üzeni: *voglio morire col tuo soavissimo nome alle labbra* — a te gyöngéd neveddel ajkamon akarok meghalni. ...

Hogyha olvasgatjuk e leveleket, Cassone majdnem reánk kényszeríti a hitet a telepátiában. Sokszor meggyőződéssel beszél erről, — máskor csak úgy, mintha maga is szívesen elhinné e misztikus erők távolbahatását.

Kezdetben e telepátiás gondolatokból inkább a költői képzeletet érezzük. Poétikus romantika költői szavakban. Például: „(Cassone a hamuszürke szeptemberi alkonyattal kiül erkélyére és mereng) ...nézek és nézek észak felé, messze, ameddig csak a szem elláthat. Fájdalom, távol vagyunk egymástól (Margit Oxfordban tanul angol diplomáért). Hiszen még a felhő sem bírna elvitorlázni a te egedig... Messze estünk egymástól — és mégis érzem lélekzetedet; Érzem lelkedet, ahogy éppen felém fordulsz. Légy ezért áldott!“ (1908 szept. 15.)

Később a jelenlét érzése Cassonenál és Margitnál is egyre erősödik.

1910 július 6. (három héttel Cassone halála előtt) így ír: „Most a szokottnál is keservesebb kínok között hívlak magamhoz. Igen, szinte minden pillanatban esdekelek érted... És te eljössz hozzám. Érzem jelenlétedet. Hallom édes szavadat. Mond-

hátom, amit a távolból nyújtasz nekem, ez a jótétemény több, mint amit értem tenni tudnál, ha itt virrasztanál fejtől a párnámnál...“

1909 szeptemberében Margit írja Cassonenak, hogy Budapesten, otthonában többször hallotta e suttogó szokat: Margit! Margit! Cassone szept. 26-án felel: „Ezek megmagyarázhatatlan telepatikus tünetek, amiket nem lehet tagadni. Én is gyakran érzem, hogy most és most rám gondoltál. Ilyenkor tüstént, bár illanó pillanatra csak — puha kezedet is érzem homlokomon...“

Mikor Margit megírja, hogy mégis legboldogabb lenne, hogyha Cassone mellett virraszthatna és őt ápolhatná, a költő így felel (1909 nov. 12.): „Hogyha itt volnál mellettem, lelked derűje helyett csak kínlódás lenne az osztályrészed. Igazad van, mikor azt erősítgeted nekem, hogy nem ismerem csodás gondolkodásmódját (*il genio meraviglioso*) annak az ápoló asszonynak, aki szeret. Igazad van. Végtelen szerencsétlenségemre nem ismerem, de el tudom képzelni. Igenis elképzelem abból, amit mondasz, — abból a gyöngéd odaadásból, mely még a távolból is így hat...“

E lelki találkozásokra jellemző Cassone 1908 június 15-i levele, mikor Margit Oxfordba utazik tanulmányai folytatására. „Mikor elhagytad szobádat, a te kis kápolnádat, nem is tudom megmondani, ez micsoda szakadást jelentett szívemben. Mintha az én szobámat hagytad volna el! Már úgy megszoktam, hogy nap-nap után és minden órában hozzád *beléphessek*. Hiszen ismerem szobád minden kuckóját. Hozzászoktam, hogy *letelepedhessem* íróasztalod mellé és minden reggelen én mondjam neked a jóreggelt és minden este a jóéjszakát... Attól a naptól fogva (az elutazás napja) nem tudom, hol találhatlak...“ Másik levelében: „Hol is vagy most? Azt *hiszem*, már Londonban. De az olyan tömérdek város, hogy szinte képtelenség Téged megtalálnom...“

1908 okt. 7-én Oxfordba írja: „Úgy érzem, szobám megtelik fénnel és lelkem kedvetlen borúja elpárolog... (t. i. „társalog“ Margit arcképeivel, legörömostebb a leány gyermekkori képével, melyen a kis 3—4 éves leányka karosszékekben dülöng). Ez immár két éve így van, attól a naptól kezdve, hogy téged megszállt a szerencsés ihlet és írtál nekem. Ki volt? — ki adta neked ezt a szent ihletet? Nem is tudom kimondani, de úgy érzem, oly világból jöttél, mely nem a miénk, — a Szellem

mellől jövől, aki mindent tud! Ahogy levélkédet újra meg újra olvasgatom, szinte felsőbb hatalom kényszerít arra, hogy tüstént válaszoljak és megvalljam neked, hogy kezemben nem földi nő írását tartom...“

E naponkénti telepátikus társalgások és találkozások anynyira szebbek a valóságnál, hogy Cassone az illúziók rajongója lesz és szinte kétségbeesetten tiltakozik ez illúziók megbontása ellen. Ahányszor Margit említi, hogy olasz útra készül és szeretne betoppani Notóba is, a költő hajlékába, — az egyetlen válasz: *Margitom, ne jöjj!*

Cassone és Margit soha sehol sem találkoztak. A költő világért sem akarta, hogy Margit meglátogassa, hogyha esetleg Olaszországba utazik. Tiltakozásai drámai erővel hatnak; — e tiltakozások okai megrázzák az olvasó lelkét.

Az egyik ok, mely miatt sohasem akarna Margittal találkozni, teljes süketsége. Pár sorban megmond mindent: „Tehát nem akarná megtartani a paktumot, amit javasoltam... Ugyan mit is látna szobámban? A sírt, melybe valakit temettek, akit Ön élőnek tart még, pedig — már halott... Szívemet sokkal jobban ismeri távolból, mint ahogy közlelről ismerhetné. Nem gondol arra, micsoda kinszenvedés volna, — talán Önnek is — *ha úgy kezet szoritanánk anélkül, hogy egyetlen szavát megtudná velem értetni.*“ (1907 március 10.)

„Paradicsomi szép nap van. Csak annyi erőm volna, hogy kimehetnék... Drágaságom csak ha tudnék neked egy darabkát küldeni ebből a mélységes azurkék égből... Ha módomban állana azt mondani: jer ide és töltsd itt a telet. Akármilyen hideg volna is, neked szép tavasznak látszanék. Itt is hördül néha az orkán és zsinórokban dől az eső, de egy-kettőre kilép a nap, ez a ragyogó arkangyal és elkergeti a felhőket... Arra ítéltetem, hogy még az én egemet se csodálhassam. Ne szólj közbe, — kérlek, ne! Borzadnék attól, hogy találkozunk. Önmagamtól borzadok, — irtózat a tükörbe nézmem. Megvénültem. Annyira megváltoztam, hogy nem ismerem meg önmagamat. 12 nap mulva 65-ször fordul születésem napja. Eszedbe ne jusson, e napot bármi módon megünnepelni... Nekem ez a 13.-a elég balvégzetű volt...“ (1908 november 1.)

Szinte féltékeny arra az egy esetre, melyről értesül, — arra az esetre, hogy még akadt emberpár a világon, aki szeretete egymást, bár sohasem találkozott. 1910 február 16-án írja:

„Csak a napokban tudtam meg, hogy a mi tiszta szent szerelmünknek volt egy hasonmása... Ez bizonyos mértékig szinte elbúsított. Azt szerettem volna, hogy a miénk legyen az egyedüli e földkerekségen... Talán hallottad is már a derék finomtollú triestei költőnévét, *Gianelli Eldá-ét?* Ő is ilyen szellemi szerelemmel beleszeretett *Cantoni Albertóba*, az ugyancsak írónak készülő tollforgatóba, aki pár éve halt meg. Ők is rajongva szerették egymást sok éven át, anélkül, hogy valaha találkoztak volna. A férfi meg is tiltotta a leánynak, hogy valaha Milánóban meglátogassa. Mikor a leányasszony e tilalmat megszegte és Milánóba utazott, hogy eszményképét megismerhesse, ez tüstént Rómába szökött előle...” Cassone még elmondja, hogy ez nem változtatott plátói szerelmükön, mert mikor a férfi fiatalon elhunyt, Elda remekbe készült síremléket állíttatott neki a milánói nagy temetőben, megvásárolta mellette a sírhelyet önmagának és holtig gyászolta.

A sicíliai poéta, aki önmagáról a legszomorúbb jelzőket használja, mint „*uomo sopravissuto*” (a mindenkit túlélte ember, akit mindenki túlél) „*uomo crocefisso*” (a keresztre feszített ember), „*uomo estinto*” (a kioltott ember) — a plátói szerelemben találja meg egyetlen földi üdvösségét. Mikor 1910 március 20-i levelében azt írja: „*Io fui. Io non sono più!*” (Voltam. Már nem létezem többé) — e keserű mondathoz hozzá tudja még tenni: „Bélőlem már csak a lélek él és a szív, amelyek a természet balvégzetű kegyéből nem vesztik el a fiatalság lelkesedését...” Máskor is próbálja a plátói szerelmet magyaráztatni: „Ígaz, hogy ez a plátói szerelem (t. i. mely még magasabb rendű, mint a melyikről Pláton a Simposionban értekezik) a mithoszok világába tartozik és nem más, mint illúzió. Ezt magam is érzem. Emlékezzél Leopardi soraira (az Első szerelem című versében):

*Al cielo, a voi, gentili anime, io giuro,
Che voglia non mi entro bassa nel petto,
Che arsi di foco intemerato e puro...*

(Az égre esküszöm és rátök, tiszta lelkek, — hogy alantas vágy nem tört keblembé, hanem csak szeplőtlen, szent lángban égtem... (1909 okt. 10.) Saját szerelmének mindenkori elvontságáról is ír: „Nekem nem volt első vagy második szerelmem, hanem csak az egyetleneg, az állandó, a folytonos szerelem,

amit képzeletem teremtet. Erről néha azt hittem, hogy megvalósul egy egy földi teremtes szép szemében. Ilyenkor közleltem feléje, ideált faragtam belőle — és csakhamar csalódtam...

Cassone leveleiben sokat foglalkozik a hit misztikumával. Kétkedő, független, szabad elme, de mégis jámbor. Keresztény a saját felfogása szerint. Dogmamentes hitet keres magának. Mondjuk: *Gárdonyias*, hiszen Gárdonyi is mélységesen jámbor — a saját hite szerint. Leveleiben — már kétségbeejtő szenvedésével kapcsolatban kényszerűen visszatér a hit problémáira, mert Margit megérti töprengéseit. Tömérdék változatban fejtegeti valóságos érzelmeit. Példák:

1907 január 6-án írja: „Nem ismerem Rosadi könyvét (Jézus pere). De olvastam Jézus életét Renantól, Strausstól, Bonghitól. Egyébként is gyakran akartam elmerülni az új szövetség olvasásába és utána töprengeni, gondolkozni. Nagy Isten, milyen törpének érzem magamat e könyv előtt! — az új testamentumon kicsordulnak könnyeim, mert sírni tudok, mint a gyermek. Szinte átkozom tanulmányaimat, melyek elvették egykori vak hitemet... Bocsássa meg, Margitom, — bizonyára katolikus? Én is e vallásban születtem, de nem bírok beleilleszkedni, ahogy viszont a filozófiában sem tudnék a materializmus híve lenni. Nekem föltétlen életszükség, hogy hihessem: van lelkem, mely nem hal meg együtt bomló testemmel. Hova kerül lelkem, nem tudom. De nem hal meg...”

1907 január 29-i levelében visszatér Margit válaszára:

„Szóval, Ön is katolikus, mint én. De mi csak születésünk-nél fogva vagyunk katolikusok, — csak név szerint. Ön is olvassa Lessinget és ami a vallásokat illeti, úgy gondolkozik, mint a bölcs *Náthán*... Pedig Lessing is szkeptikus. Olvassa Spinozát és mindent elhisz, amit ő mond. Pedig Spinoza merő pantheista... Belefáradtam a bölcséleti rendszerek tanulmányozásába. Sokat tanulmányoztam ezeket és időről-időre majd egyiket, majd a másikat tartottam meg magamnak. Végre meggyőződtem, hogy ezek is csak légvárac. Egyik sem elégített ki teljesen. Ami a vallásokat illeti, valamennyit *emberi* műnek tartom. Ám ha az ember alapítja a vallásokat, nem ember teremtetette magát a vallásos érzületet...”

1909 március 20-án megírja Margitnak, hogy valami *BRUNA* álnév alatt író költő, — ahogy mondja „a róm. kat. apostol“, akit egyébként látásból sem ismer, könyvet küldött neki. Ez az adományozott könyv nem kevesebb, mint Szent Ágoston vallomásai: „Hálás vagyok a *BRUNA* név alatt író hölgynek, kinek jó szándéka csak az volt, hogy engem visszahódítson a keresztény hit vigasztalásainak és így tengernyi szenvedéseim közepette újra rezignáció legyen osztályrészem. Csakhogy az egyszer elvesztett hitet nem lehet újra visszaszerezni. Meg azt hiszem, hogy még Szent Ágoston is, hogyha mindazt el kellett volna szenvednie, amit én kínlódtam, több mint 40 év óta, nem zengett volna zsoldárt az égi jóságról, hanem lázongott volna, mint Jób és jajdulva kérdezte volna: Uram, miért is teremtetél?!“

Hogyha Cassone nem is tud megállani a pozitív hitvallás biztos alapján, szembeszáll a különböző filozófusokkal is, kiknek tanait nem szereti. Margitot óvja Spinoza doktrínájától, mely újra divatos kezd lenni. Hogyan is remélhetjük a békét a megsemmisülésben, a nirvánában? „Ilyesmi nem létezik. A béke és a semmi — két fogalom, mely egymásnak ellentmond. A béke állapotot jelent, melyben beteljesül az elégedettség. A semmi meg egyszerűen a semmi, — tagadása mindennek mindenkor. De ma virágvasárnap van — és nem szabad ily szomorú hanghoz visszatérnem...“ (1909 április 4.)

Keményen bánik el Schopenhauerral is. 1907 május elején írt egyik hosszú levelében megjegyzi: „Akármilyen mélységesek a filozófusok aforizmái, a gyakorlatban semmi hatásuk sincs. Ha Schopenhauer mondásaival is kezdjük, azzal végezzük: szavak — és semmi több.“

A Megváltóval sokat foglalkozik. „Valami nagy keserűség marad e könyv után — írja 1907 májusában Rosadi „Jézus pere“ című művének olvasása után — és végtelen irgalom és kegyelet érzése a megfeszített jámborság iránt. Ah, az a papi hydra mindenkor ugyanaz volt.“

Természetes, hogy az ember, akinek élete évtizedeken keresztül csupa fájdalom, akinek a sors magánosságot és igazán mérhetetlen időt osztott ki a töprengésekre, mert sem fizikai munkát nem végezhet, sem a szellemi nem végezheti határozott — mondjuk — termelő céllal, — sokat foglalkozik az élet és halál problémáival. Akármennyire kétkedik, igyekszik valami kiegyenlítő gondolathoz visszatérni. Így 1909 január 18-i levelében, mint

olasz és mint ember fölajdul a szicíliai földrengés borzalmai miatt: „Süt a nap... Szinte irónia ez a napfény, — valóságos inzultus, megbántás elpusztult szép városok romjai, betegek, lerongyolódott hajléktalanok ezreinek feje fölött. És mégis ragyog a szépséges napsugár. A természet gúnyolja ennyi nyomorult keserűt? — És mégis áldjátok a napot, bölcs optimisták, áldjátok!”

Kétségbeesése megrázó: „Íróasztalomnál virrasztok, anélkül, hogy székesemen hátradőlhetnék. Beletemetem homlokomat összekulcsolt kezeimbe és így könyökölök az asztalra. A legszörnyűbb, hogy tétlen vagyok. Nem bírok olvasni, nem bírok írni, — nem bírom elterelni gondolataimat. Gondolkodni és mindig csak gondolkodni, — ez szakadatlan kín és kimerülés, mert egyetlen kérdésre, amit önmagamhoz intézek, nem találok feleletet. A rezignáció tengere voltam és vagyok mindenkoron, de, fájdalom, még a tenger is kiszáradhat...” (1908 július 15.)

A túlvilág problémája tartja vissza, hogy önmagával végezzen. 1909 nov. 12-én írja: „Hirdetést kaptam Milánóból valami legújabban kiadott műről: *Arthur Chambers: La nostra vita dopo la morte*. Életünk a halál után. A tartalomjegyzéket is közlik. Előolvastam és éppen elég volt, hogy megint csak eszembe fúrja azt a szörnyű enigmát, mely mindig kínozott. Pár nappal később meg a Tribunában olvastam a cikket, *hogyan lett Lombroso spiritiszta?* Ez mind elég volt, hogy visszataszítson a nyomasztó búskomorságba...”

Megértjük, hogy földi rabságából szeret az alkotás, az emberi művészetek, a költészet, a szépség sztratoszférájába menekülni.

A két lélek barátsága azért is tart holtig, azért változatlan, mert a közös érzelmességen kívül ritka nagy műveltség is megalapozza. El sem tudnók képzelni 1906 októberétől 1910 július végéig az 540 levelet és levelező lapot, — hangsúlyozom, sűrűn írott, rendszeren 8—12 oldalas leveleket, hogyha az egymással levelező két ember nem állott volna a műveltség páratlan fokán és a levelek színvonala nem maradt volna csodálatraméltó magaslaton. Cassone tudása elképesztő. Ismeri jóformán egész Európa irodalmát. Ítéletei biztosak, csattanóak. Emlékezőképessége döbbenetes. Ő, aki tehetetlenül sinylődik sivár szoba-börtönében, mert a sors megbénította, — mindent maga előtt lát, ami Európában szép és művészi. Ő, aki negyven éve süket, meghallja az emberi lélek minden szép rezdülését. Ha írókról, tudósokról van szó, Cassone, akinek szívárványhártya gyuladása egyre ismétlődik, hihetetlen olva-

sottságról tesz tanuságot. Ismer minden bibliografiát, mintha szegényes otthonában a szerény könyvespolc hatalmas könyvtár volna. Csak néhány szemelvényt jegyzek ide Cassone levélbeli megjegyzéseiből.

Többször tér vissza *Giacomo Leopardi* költészetére.

1907 május 27-én feleli Margitnak: „Ítélete a szegény Leopardiról tökéletesen igazságos. Én az övénél jóval boldogtalanabb életet vonszolok és vonszoltam magammal, mégis az a meggyőződés, hogy önmagát áltatja, aki e tételt hirdeti: az élet csupa fájdalom. Nem, az életnek van öröme és pedig szép számban, — csak éppen nem mindenkinek jut osztályrészül, hogy ezeket az örömeket leszedhesse... Ön is azt írja, nem bírná el az életet lelkesedés, illúziók, kedves vonzalmak nélkül. De hát ki is bírná el? Csak a gyűgék! Talán ők a boldogok, ha boldogság mit sem megérteni, sohasem érezni a gondolkodás, az elmélkedés szükségét. Pedig mennyi titok kínozza annak elméjét, akit örökös gondolkodásra ítétek. Danteval kiáltom: *state contente umane genti al quia...*“ (más variáns: *state contenti, umana gente al quia* = elégedjétek meg, emberek, a miérttel, — vagyis az okkal, a menyit tudtok belőle.)

Máskor meg kénytelen igazat adni Leopardinak. Őt idézi akkor, mikor a rettenetes sicíliai tragédia romba dönti a calabrisi Reggiót és a másik oldalon Messinát. 1909 január 15-én kétségbeesve írja: „Amerre fordulok, mást nem látok, csak fájdalmat, az örökös fájdalmat. Hány kedves jóbarátom veszett el Messina irtózatoss katasztrófájánál... Pedig rokonaik megmenekültek. Anyai nagynéném és hét gyermeke biztos helyen élnek, apró faházikóban. Két unokahugom is megmenekült, mert széthasított lepedőkből kötelet csavartak a második emeletről... És hol van az én kedves jóbarátom, Cannizzaro, a költő,* akihez három évtizedes barátság fűz? — Ezeknek a napoknak borzalmas szerencsétlensége fölriaszt minden álmódzából és felém harsogja, hogy a fájdalom a világ egyetlen törvénye. Mit ér minden kutatás? bölcsek és tudósok, nevezzétek Istennek vagy Természetnek, avagy bármi más néven ezt a hatalmat, mely a mindenség fölött uralkodik, mindenkor ugyanaz a *brutto poter che l'universo*

* *Tommaso Cannizzaro* ugyancsak olasz Petőfi fordító. Nálunk főleg Melzl Hugo ismertette és méltatta fordításait. Szül. 1838. Messinában, — de nem a földrengés idején halt meg, hanem 1916 dec. 16-án, — ugyan-csak Messinában.

impera (az a szörnyű hatalom, mely a mindenségnek parancsol), aki miatt Leopardi kesereg...”

1910 május 25-i levelében újból idézi Leopardit: „De gyönyörűséges volna veled élni valami kis hajlékban, messze a várostól, mérhetetlen erdő közepén, távol az emberektől... *Ma esser tanto felici non consente il cielo o natura mortal...* (De ennyi boldogságba bele nem egyezik maga az ég — vagy a halandó természet...) Emlékezzél az isteni Leopardi e soraira. És mégis — legalább álmodjunk tovább!...”

E levelek sokat foglalkoznak Nietzsche műveivel.

Igy 1907 január 8-án írja: „Ismerem Nietzsche műveit. Ezek közül Ön is tanulmányozza az *„Also sprach Zarathustra“* címűt. Mikor e munka tanulmányozásának szenteltem magamat, tüstént mélységes benyomást tett reám. Csodáltam a szerző szellemét. Sajnáltam háborodottságát. De filozófiája ki nem elégített. Sok ellenmondását észleltem, melyeket ő maga is nagy őszinteséggel igazít helyre. Bizonyos ahnyai, hogy egyik legnagyobb idealista, — az *Übermensch* gondolatának profétája és poétája, ami pedig a valóságban mégis csak merő utópia...”

Mikor 1910 telén Cassone súlyos beteg, újra olvassa Nietzsche műveit. Margit egypár sort lefordít neki olaszra a Zarathustrából. A költő 1910 február 6-i levelében köszöni e töredékeket: „már az egész kötetet olvastam, de visszatérek hozzá, valamint szemem világa engedi. Tudom, hogy igen magasrendű filozófiai költészet rejlik benne, sok különösség között, melyekbe az elsietett első olvasáskor szinte beleütköztem...”

Margit Oxfordból képeslapon ír Cassonenak. A lap Shelley sírját ábrázolja (Shelley Percy Bysshe, költő, Byron barátja, sz. 1792 aug. 4-én, vízbe fult 1822 július 8-án a speziai tengeröbölben). Cassone így köszöni meg a lapot: „Igazán nagyon szép a halhatatlan Shelley síremlékének képe... Nézem, nézegetem. Megsiratom a nagy költőnek siralmas végét és azon töprengök, mire való is az a dicsőség?! Hogyha mindennek véget vet a halál... Örülhetnek-e még az ő hamvai ennek a csodálatos síremléknek? Mindenkor és mindig ugyanaz a nagy misztérium! Ha már mit sem ér a dicsőség az elmúlt nagyoknak, talán ér valamit az élőknek?...“ (1908 okt.)

Margit Oxfordból megküldi Cassonenak az *„In Shakespeare's Country“* című könyvet. A költő örül, hogy Margit élvez-

heti Oxford érdekességeit, „mert azt tudni, hogy valaki, akit szeretünk, jól van a messzeségben és élvezhet valamit, kész boldogság...“ Majd mindenhez hozzászövi szomorú, de áldott képzelete meséit, mert „ha a béna test nem utazhatik, a lélek szabad vándormadár“. Nézegeti a könyvet: „Shakespeare szobájában szabadon szárnyalhat a képzelet, mert a fantázia segítségével minden újra megelevenedik. *Hathaway Anna* háza előtt te is bizonyára azt hitted, hogy az ablak mögött látod árnyékát és látod őt is, a génuszt, ahogy lopva oson a kis ablakhoz és kopogtat. A bájos teremtés feléje fordul és a legédesebb szavakat suttogja... Magam is úgy hittem, hogy mindezt látom... Elfelejtettem, hogy ez a házasság nem volt boldog, hogy Anna bizony a fiatal Williamnál, aki csak 18 esztendő házasága idején, jóval öregebb is volt... De hát az ember a GÉNIUSZ előtt mindezt el is felejt...“ (1908 szept. 15.)

Cassone emlékezete valóságos tárháza az irodalomnak és a tudásnak. Bár gyöngült látása, szemgyulladásokkal kínlódik, néha hónapokig fekete szemüveget kell hordania, rengeteget olvas. Találomra egész sorát értékes olvasmányainak jegyezhetjük ki leveleiből. *Reviczky* verseire megjegyzi: *stupenda poesia* (remek, ragyogó költészet; 1907 jan. 24.). Bár hideg tél volt Siciáliában is és mert kályha nincs szobájában, keztyűben alszik és próbál az „acetilén“ lámpánál olvasni, visszatér *Schiller* költeményeihez és önmagára idézi: „*Auch ich war in Arkadien geboren — Auch mir hat die Natur — An meiner Wiege Freude zugeschworen...*“ (1907 március 10.). Ugyanakkor idéz meg nem nevezett német íróból: „*Wer will und an sein Können glaubt, — wird immer an sein Ziel gelangen...*“ Újra németből fordít valamit, de kesereg, hogy „sokszor, ami a német szófordulatokban szép, olaszra átültetve lapos“ (*volgare*).

Majd bírálgatja *Paul Heyse* Leopardi fordításait és boncolja *Brandes* cikkeit. (1907 május 27.) Pár sorral odább párhuzamot állít korának két legkiválóbb olasz költője között és mérlegre teszi *Mario Rapisardi* és *Giosuè Carducci* költészetét. Közben nagy érdeklődéssel merül el *Harsányi Kálmán* költeménykötetébe, melyet egyik Rómában tartózkodó magyar tisztelője küldött meg neki azzal, hogy „íme, új Petőfi“ született. Szép-szép, de „Petőfi nevével együtt emlegetni senkit sem szabad“. (1907 július 3.) A derék *Sirola* Fiuméből fordításokat juttat hozzá, — epizódokat Zrínyi Miklós „Szigeti veszedelméből“. Cassone jól ismeri ezt a

régi Zrínyiászt. Meg van kis könyvtárában. Összeveti Sirola munkáját az eredeti magyar szöveggel. Hibákat talál a fordításban, — egész versszakok váltak értéktelenné. (1907 július 8.)

Ha valamiről nem tud eleget vagy valamit nem olvashatott, ez a hiány vagy mulasztás neki szinte „fizikai“ fájdalom. Valami ismerőse elhozza neki a *Neues Pester Journal* egyik számát. Ebből a kallódó lappeldányból értesül Mikszáth Kálmán haláláról. Olvassa a nemzet gyászának hírét. Följajdul, mert *szégyenli*, hogy a „nagy magyar író nem ismerhette eléggé. De hát mindent nem lehet elolvasni...“ (1910 június 10.)

Képzelete utolsó napjáig élénk és szárnyaló. Amikor akarja, mindent maga elé terem szerény szobájába, szűk balkonjára. Mikor 1908 júl. 5-én Margitot Londonban köszönti sorával, így ír: „Végre én is tudom, intuíció révén látom, hogy a világ szép, — szépséges szép... Te érted, mennyi keserűség szorul e fölkiáltásba!... Te érted szegény barátod lelkét, aki itt raboskodik elzártan, — akit arra ítelt a sors, hogy négy fal között éljen és e négy falat csak akkor hagyhatja el, mikor e falakat fölcseréli a sírgödörrel...“

Mikor Margit Párizsból képeslapokat küld neki, e szerény nyomtatott lapok elébe varázsolják a milői Vénust, Canova szoboralkotásait, a Louvre kincseit. A röghöz kötött ember, ki négy évtizede nem mozdult ki Notóból, úgy lelkesedik a művészetért, mintha ott állana e szépséges alkotások előtt.

1908 aug. 3-i levelében Margittal végigbolyong Oxfordon és úgy örül a *Bodleian Library* kincseinek, melyeket valamikor 1445—1488. között épült *Divinity School*-ban őriztek, míg ennek leégett része helyébe Sir Thomas Bodley 1598—1602. között alapította az óriás könyvtárat. Végigjár a dr. Radcliffe által alapított *Radcliffe Library* termein; Gondolatban belép a híres *Ashmolean* múzeumba. Mikor sorait olvassuk, úgy érezzük, hogy csak pár napja térhetett haza ez útról... Pedig sohasem fordult meg Oxford közelében sem...

Majd szociális problémákkal bajlódik; „Vagy két hete könyvet olvastam. Ez a címe: Igazság. Névtelen szerző írta. — a szociális élet megoldásait akarta megírni. Az ismeretlen szerző egyik palermói barátom. Volt mersze a könyvet megírni, de ahhoz már nem volt bátorsága, hogy a könyvre nevét is odaírja. Önmaga érezte, hogy paradoxonjai óriásiak...“ (1908 november 1.)

Margit sorsával sokat foglalkozik. Elvonulnak előtte Italia írónői és ezek sorsa. Margit szeretne esetleg Itáliában kenyér után nézni, Cassone nem bíztatja. Fölemlíti neki (1907 július) a híres angol írónőt, Luisa de la Ramée-t, aki *Ouida* név alatt írt s aki vagy 40 éve Firenzében tengődik. Nagy nyomorúságban él. Az olasz közoktatásügyi miniszter utalt ki neki valami kis támogatást. Megemlékszik a két legnevesebb és legnépszerűbb olasz írónőről, *Serao Matilde*-ről, de különösen *Grazia Deledda* nagy sikereiről. „Élő példát vehetsz magadnak Grazia Deleddáról, Sardegna írójáról, aki kezdetben apró vasárnapi lapokba írt kisebb elbeszéléseket. Most meg évente ír egy-egy regényt, melyből 10.000 líránál is több a jövedelme, a fordítás jogán kívül. Már pedig művei csakhamar megjelennek franciául, angolul, németül. Biztosítalak, nem nagy dolgok és nekem nem is igen tetszenek, de megbecsült és keresett írások, mert sajátos lokális színt tudott adni műveinek; megismertette az ő Sardegnáját kegyetlenségeivel és izzó parázsérzéseivel együtt... A jövő — nem is nagyon távoli nemzedékei szolgáltatnak majd neki teljes igazságot.“ (1909 december 18.) Szinte eszünkbe jut némely erdélyi írónk, kit néha nem is e legmagasabb rendű írásművészet tett népszerűvé, hanem a székely nép nyelvének sajátos íze és élményeinek egész különös megvilágítása.

Szeretne Margitnak olyan gondolatot adni, mely a rendkívüli nyelvismerettel, törhetetlen szorgalommal és széleskörű műveltséggel rendelkező fiatal hölgynek nemcsak állandó kérészetet juttatna, hanem emelné önérzetét, munkakedvét és megnyugvást szerezne neki, hogy nemzetének is hasznos szolgálatot tesz. Az ajánlott gondolat szép és merem állítani, ma is aktuális, mert az igazi kultúrkapcsolat legfontosabb művelése. 1909 február 21-én a párizsi Sorbonne-on tanuló Margitot arra bíztatja, hogy írjon havonta egy-egy rövid, tárgyilagos tanulmányt a magyar irodalomról, a legújabb és legjobb magyar könyvekről, azok szerzőinek és a könyvek tárgyának tömör ismertetésével. E legjobb szerzők legjobb könyveinek legtekintélyesebb bírálói vagy bírálatai alapján foglalja össze az irodalom jelenségeit, eszméit, irányait. Cassone kész a cikket olasz stílus szempontjából átnézni és a legtekintélyesebb olasz *Revue*-ben elhelyezni. Ugyanez — esetleg a más nemzetiségű olvasók ízléséhez átdomítva megjelentetnék Párisban a „*Revue des deux mondes*“ ha-

sábjaian. Ide is talán sikerülne Margit ilyen írásait bejuttatni, ép úgy angolul valamelyik tisztesebb londoni havi folyóiratba. Az egész világ megismerné a magyarság szellemi kincseit. Mekkora szolgálat volna ez a nemzetnek, mert jobban megismernék, jobban megbecsülnék!...

Ezekből a tarkán csoportosított idézetekből látjuk, hogy a 40 évnél régebb idő óta szenvedő férfiú lelkét világos magasságokba emelte a költészet és a tudás, hiszen Európa legjelesebb íróival társalgott gondolatban, mikor költeményeiket anyanyelvére fordította. Ez az óriási lelki erő adja meg neki a képességet, hogy tisztán lássa, hányadán van bajával. 1908 október 7-én, — levelezésük kétéves évfordulóján, mikor nagyon súlyos rohamai vannak, mégis bátran ír: „... A betegségtől nem kell megijedni. Ha sejtenéd, a vergődés végefogyhatatlan éveiben hányszor hittem, hogy már a Vég előtt állok és mégis mindig győztem. Mindig előre is láttam, hogy győzni fogok...”

Ez a bizakodó hangnem 1910-ben írt leveleiből eltűnik. Tudja, hogy nemsokára leszalad az ő csillaga. 1910 május 30-án így ír: „Öcsémnek, az orvosomnak nem beszélek szenvedéseimről. Fölösleges panaszkodnom. Nem tud semmit rendelni, ami könnyítene rajtam, ami enyhítené kínlódasomat. Eljön hozzám. Rám néz és — némán távozik.”

Margit végtelen gyöngédséggel követi a távozni készülő költő napjait. Három kis ajándéka többet mond kötetnyi vallo-másnál. 1909 karácsonyára kis földékszített karácsonyfát küld Notóba. A levelek között van a kis fénykép: Cassone törődötten görnyed íróasztalánál és előtte ég a kis karácsonyfa. 1910 július 9-én Cassone nagy csokor „*árvalányhai*”-nak örül. Így írja olasz helyesírással a „haj” szót. Nagyon örül a „*capelli dell'orfana*” eddig ismeretlen, ékes, finom szálainak. Újra még egyszer Petőfire gondol. 1910 július 18-án Cassone reszkető kusza írással köszöni Margitnak a kis albumot, mely csupa, a *Szent Földön* termett virágot tartalmaz, a Megváltó virágait, melyek az ő nyomán serkedtek...

A levelezésnek vége. Cassone, ki e világban is álmodozott, 1910 július 31-én tért meg a másik álmvilágba. Mintha ő maga választotta volna halála napját, a napot, melyen Petőfi, a „leg-nagyobb ismeretlen katona” elesett...

A János vitéz fordítása.

Cassone és Margit levelezéséből sok mindent tudunk meg a János vitéz fordításának és olasz kiadásának körülményeiről. Hogy ez a csodálatosan hű és szép fordítás elkészült, első sorban Margit érdeme. Csak ő bírta rá a béna élet keresztje alatt megrokkánáló költőt, hogy megkezdett művét folytassa. „... Több év előtt elkezdtem fordítani (a János vitézt), de örökös kínjaim elvontak a munkától. Majd másba fogtam és szegény *vitézet* elfelejtettem... Már lefordítottam az első 16 éneket és a XVII-iknél tartok... Mint látja, jó előre jutottam, de ritka napon foglalkozhatom pár órát e munkával és ezért nem is tudom, mikor fejezhetem be. Akar néhány szópéldát vagy szólásmódot, melyeken megakadok? Így például olvasom a XVII. énekben: „jaj, eszem a szívét...” Fordíthatom-e így szó szerinti: „*mangio il cuore...*” És Kertbeny mégis így fordította: „*ich ess' das Herz Euch*”. Majd kicsit odább: „szegény Jancsi bácsi...” Mit is jelent ez a bácsi szó? A szótár csak annyit mond nekem: az öregebbik testvér = *frère ainé*... Bizonyára a fiatal leány ajkán, Jánoshoz intézve — kell hogy bensőséges, népies megszólítás legyen. Miféle megfelelő szót találhatnék az olaszban, ha nem az „*amico*” szóval rokonértelműt? De ez még messze esik az eredetitől. Talán megállhatna a „*compare*”, mert a nép e néven szólítja az ismeretlen személyt is, hogyha barátságosan akar köszönni...” (1907 jún. 23-i levél.)

A halálosan beteg költő, ki egyik orvosi kezelésből a másikba kerül, mégis hihetetlenül gyorsan dolgozik, mert Margit serkenti. 1907 július 8-i levelében, — tehát alig két héttel, hogy újra neki látott az elképesztően nehéz fordításnak, a legmagyarabb elbeszélő költemény átültetésének, már jelzi Margitnak, hogy egykettőre kész e munka. Köszöni távoli barátnőjének jótanácsait egyes népies fordulatok fordításánál és 1907 július 23-án, éppen egy hóval az újrakezdés után már ezt írja: „Most végre tudja, kinek köszönhetem a János vitéz fordítását! Önnek, egyedül Önnek. Említettem, jó ideje fogtam hozzá, de bizony abban hagytam. De Ön akarta olvasni. Újra hozzányultam. Azt hiszem, csakhamar megküldhetem.” 1907 aug. 18-án kelt az alkotás befejezésének boldog üzenete, a levelezőlap e szavakkal: „Ma reggel befejeztem a János vitéz fordítását. Éppen délben írtam az utolsó négy verssort.” 1907 aug. 22-én hosszú levélben

írja, hogy már másolja a János vitézt, — az első, gondosan írt példányt Margitnak. (Ez az a példány, melyet 1910 őszén Margit ajándékozott a Petőfi háznak, — a költő halála után.) Az olasz *Giovanni l'eroe* befejezése adja a bátorságot a szegény bÉna, siket, félvak embernek, hogy e levelében elŐszÖr tegezze Margitot. A levélben tisztesen hozzáteszi, hogy a nyílt kártyákon tovább használja a magázást. Hátha családtagok e tegezés révén bepillanthatnának kettejük mélységes lelki viszonyába; vagy a levélhordó kézbesítés közben az utcán olvasgatná és megÉrtene vagy meg nem Értene e tegezést — és fejét rázná.

Mikor a leány nyáron valahova falura megy, Cassone képelete Petőfi dala nyomán követi. Maga elŐtt látja a pusztát: „...de boldog volnék, hogyha ott a pusztán láthatnálak, ahogy éppen szedegeted az árvalányhaját.” (1907 aug. 27-i levele.) Ugyanebben a levélben vallja: „Te adtad az erőt, az energiát erre a munkára (t. i. János vitéz lefordítására). Biztosíthatlak, hogy Rád gondoltam, ahány verssort, ahány szót leírtam. — Ha akkor ismertelek volna, mikor még képes voltam valamiért felhevülni, — talán magam is valami szépet alkottam volna...” 1907 szept. 9-i levelében újból megerősíti: „Midőn már olvasod az én János vitézemet, jusson eszedbe, hogy minden verssor, minden egyes szó, minden rím, amit leírtam, *Neked* szól. Mert lelkem — mint mindenkor — feléd fordult.”

Cassone most sokat foglalkozik pompás műve sorsával. Boldog, hogy magyar földön jelenik meg könyve. A Franklin társulat adja ki, mert e kiadással akar hódolni Petőfi szellemének Zambra, olasz lektor rendezi a kiadást. Mindent el is követ a költő érdekében, de azért egyik keserű csalódás a másik után Éri az „*uomo crocefisso*”-t a keresztre feszített embert, ahogy önmagát sokszor nevezi leveleiben.

ElŐszÖr is a költőnek könyvére valaki sokkal díszesebb köntÖst ígért, mint amilyenben a kiadás megjelent. Olcsó külső, akár valami egyszerű tankönyvecske. Ígérték neki illusztrált kiadást. Nem tudjuk, ki vagy kik, de — mint írja — ő nem dolgozik haszonért, tiszteletdíjért, de szívesen áldozott volna sajátjából jó pár száz lírát, hogy csinosabb legyen János vitéz és Iluskája szegényes köntöse. Külön bosszúsága, hogy Budapesten elŐre ismertetéseket akarnak írni az ő személyéről. Gúnyolja e fölösleges beharangozást. Az illető cikkírónak megírja: „...nem akarom, hogy akkora zajt csapjanak az én szegény személyem-

mel. Én a legszerényebb ember vagyok és egyszerűen nem akarom, hogy a nyilvánosság piacára kiállítsanak mindenféle jelentéktelenséget. Képzeld, — Margitom, — mit akartak tőlem! Szüleim, fivéreim és nővéreim arcképeit... Szentatyám! Ha én e képmásokat megküldöm... és nővéreim megtudják... Ez lett volna hadd el hadd! Nem is tudom, hogyan bujhattam volna el..." (1908 jan. 7-i levele.)

1908 január 13-án szinte rezignáltan írja: „Nem akarok többet a János kinyomatásával foglalkozni. Zambra (a budapesti olasz lektor) tegyen mindent szabadon belátása szerint. Elismerem, hogy érdekemben a legjobban történt.”

Pedig csak a könyv megjelenésével kezdődik a túsúrássok sora. 1908 április 8-i hosszú levelében bölcs kiegyensúlyozottságba burkolja mérhetlen keserűségét: „...emelkedjünk a világ kicsinyességei fölé, felejtjük el ezeket és ha lehetséges, bocsásuk meg...” E panaszos levelében Cassone nem mond neveket; — én is követem az ő akaratát, tehát minden nevet mellőzök. A burkolt kesergésből megértjük a sértéseket és a sérelmeket. A költő szerette volna János vitéz fordítását nyilvánosan is „Margitnak” ajánlani. Ezt az ajánlást mellőzni kellett a kiadásnál, mert *valaki* ezt kívánta azzal, hogy az olvasóközönség ebből azt olvasta volna ki, hogy Margit... A költő még le sem akarja írni az ostoba szót: *amante*, vagyis mondjuk nyersen: szeretője a fordítónak. A költő fölajdul: „Nagy Isten! hát nem gondol arra senki, hogy fejem ősz és nyomorúságos nyomorék vagyok — és *mi sohasem láttuk egymást!*” Bántja, hogy Margitra az ő személye árnyékot vethetne. Nyomban hozzáteszi: „De ez nem *magyar* gyanúsítás, — nem Magyarország vétke, csak egyvalaki áskálódása.”

A költő másik panasza, hogy mikor ő nem kér tiszteletdíjat, mikor az erre vonatkozó szerződést kifejezetten visszatartatja, — mikor hangsúlyozza maga is, hogy az olasz fordításának kiadása áldozatos cselekmény: a Franklin társulat hódolata Petőfi szellemének — egyetlen kérelmét sem teljesítették. Száz példányt kért magának minden tiszteletdíj helyett — és nem kapta meg! Miért? Érthetetlen...

Azaz némi késedelemmel mégis megkapta a 100 darabot... De másodkézből, azt is megtudja, hogy ezeket a példányokat Margit vette saját keservesen megszolgált keresményéből. Postára adatta egyik könyves bolttal, hogy a költő né is

sejtse a küldemény mögött rejlő gyöngédséget és fölháborodást. E kedves, finom figyelmet nemcsak besűgják Pestről Notóba, hanem még hitvány ürmöt is öntenek a két nemes lélek örömébe. Pesten nyíltan híresztelik, Margit a költő hódolatát „*quattrinó-kal*“ azaz „garasokkal“ akarta kifizetni...

Ime, 35 év előtt sem találták fel az idealizmust és még kevésbé gyakorolták...

Mindezek csak csekélységek. A java még csak következik. 1908 április 26-i levelében Cassone végtelen szomorúan és elkeseredetten ír. Megküldték neki Elek Artur lekicsinylő, bántó ismertetését *Az Ujság* hasábjain. Ez olasz szakos „nyugatos“ bírálónak nem kell a művészi fordítás, mert János vitézt olaszra *prózai sorokban, rímtelen versben* kellett volna átültetni, mert Itáliában csak ez az igazi fordítás... A bíráló kákán is csomót keres, hogy aláhúzhassa saját fontosságát szemben a Kisfaludy és a Petőfi társaság őszinte elismerésével. Cassone már a következő napon hosszú levelet ír (1908 ápr. 27.). Azon töri fejét, ki használta Elek Artur személyét álarcnak? E bírálatot nem tartja tárgyilagosságnak, hanem annyira rosszakaratúnak, hogy ez ismeretést valaki *iratta!* Eddig Petőfit prózában csak *Rina Larice* fordította. Ő ismeri ezt az írónőt. Még prózában sem tudott lelkiismeretes hűséggel fordítani. Csak nem Umberto Norsa Elek Artur sugalmazója? Cassone Norsát is jól ismeri — levelezésből. Norsa fordít „interlinearis“ rendszerrel Petőfi verseiből, sort sorra, szószerint. Talán még sem volt Norsa a felbujtó... Hiszen mikor sorok szerint átültette a „Felhőket“, tiszteletpéldányt küldött Cassonenak és kísérő soraiban ezt írta: „Ha ismertem volna az ön (Cassone) fordítását, az enyémet nyilvánosságra sem hoztam volna...“

„Vagy ezek csak pusztá szavak?“ — jajdul fel Cassone és visszatér a kínzó találgatáshoz. — „Prózára fordítani a költeményt — mint ezt Larice cselekedte, vagy sorok szerint át-palántálni a verseket, miként Norsa műveli, nem művészi feladat. Ez nem több, mint Genovában vagy Napoliban a kikötőbeli tolmácsoknak tudománya, akik minden idegenhez hozzásegődnek és szószerint tolmácsolnak minden szót, ami csak útközben esik...“

Majd meg *Sirolára* gyanakszik. Talán ez a fiumei poéta, ki Zambra lektor helyére vágyakozott Budapestre, lett volna Elek Artur sugalmazója? Lehet. Ez fordítja most a „*Bolond*

Istókot“ olaszra. Cassonenak is versenytársa és a versenytárs mégis csak — versenytárs... Rezignáltan fejezi be töprengését: „Kicsinyes és rosszmájú a világ. Az ember lázadozik. ... És a lázadás? Ki ellen? a végzet ellen? s ki van a sors mögött? Hát az ilyen lázongás éppen olyan hiába való, — mint az imádság...”

Igaz, közben osztályrésze egy-egy nagy öröm is, mely a maradandó alkotások nyomában virágzik. 1908 márc. 16-i levelében beszámol Margitnak nagy örömről: „Tegnap este (éppen március 15-én!) öröm ért. Nyolc óra tájban kaptam a Petőfi-Társaság táviratát, melyben közlik velem, hogy éppen Petőfi ünnepén, március 15-én kapták meg fordításom első példányát és ezt nekem ujjongó örömmel közlik. Én is táviratoztam és reményelem, sürgönyöm e pillanatban már Herczeg Ferenc kezei között van. Tehát fordításom megjelent — és Te erről mit sem tudtál?...”

A távirat boldogítja. Hátha lehetne az ő olasz Petőfi fordításaiból valamit előadni? A dobogón. Hangversenyen. Ugyanabban a *márciusi*, — hangulatában is márciusi levelében írja: „Egyik lapomon kérdeztelek, hogy Te, aki kitűnő zongoraművész vagy, nem foglalkozol-e énekkel? Ime ennek az *indiskkrét* kéresemnek oka: Zambra egyízben megkérdezett, nem volna-e lehetséges az eredeti magyar dallamra énekelni egyik-másik Petőfi-vers fordítását. Azt válaszoltam, ezt lehetetlennek tartom. Még akkor is, hogyha a fordítás versmértéke az eredetiével azonos volna. Viszont megtudtam, hogy báró Pierantonio Tosca mester, néhány melodrájának zeneszerzője, akihez némi barátság is fűz, néhány fordításomat a „Cipruslombokból“ megzenésítette. Kérdést intéztem hozzá és ő mindent tüstént sajátkezűleg lemásolt. A hangjegymásolatokat hozzám juttatta. Zambra mielőbb látni szeretné e dalok jegyeit, hogy Budapesten előadathassa Delladonna Eugenia úrhölgygel, kinek arcképét operai jelmezben nekem már meg is küldötte”.

1908 április 23-i levelében közli Margittal, melyek az ő megzenésített fordításai: 1. Zárjátok be már azt a koporsót... 2. Jaj de bús ez a harangszó... 3. Ha életében... 4. Amott fölnt egy csillag ragyog... 5. Függs már a lant... 6. A hó a holt föld téli szemfedője...

Csodálatos, Petőfi fiatal fájdmának jajszava olasz poéta és olasz zeneszerző hangján nagy tetszést arat a palermói

„Conservatorio Bellini“ művészei között. A konzervatórium igazgatója kiválónak mondja a zenét is.

Míg fordításainak Magyarországi sorsával foglalkozik, józanul és bölcsen mérlegeli a *Giovanni l'Eroe* olaszországi útait. 1908 márius 29-én ezeket írja: „...Minél jobban érzem, hogy rám nehezedik a mélabú, minél többet gondolok életem gyarlóságára és minél inkább vágyakozom a VÉG után, annál melegebben szállnak feléd gondolataim. Ilyenkor hívlak, — feléd kiáltok — és úgy érzem meghallgattál. Eljössz hozzám. Ide telepszél oldalamhoz — és mennyi mindent mondhatok el neked!... Akarod-e tudni, mi az oka ennek a melankóliának, mely engemet szorongat, — melyről már levelem elején beszéltem? Az a fogadtatás, melyet János vitézemnek itt Itáliában várok... E fogadtatás egészen más lesz, mint a minőben Magyarországon részesedett. Itt közömbösen fogják fogadni. Ezt meg kellett neked mondanom, mert nem fogják megérteni és olybá veszik, mint akármiféle mesét.”

„Lásd, egyik barátom, akinek Zambra küldött példányt, már is azt írja nekem, hogy fordításomban *túlságos a könnyedség (troppa facilità)*. Ezt oly formában írja nekem, mintha tudomra akarná adni, hogy ez — hiba! Pedig az én saját ítéletem szerint talán ez éppen munkám legfőbb értéke. Oh, ha sejtené, mibe került nekem ez a könnyedség! Hány ilyféle bírálatot kell majd itthon Itáliában eltűrnöm, hol félkezem ujjain megszámlolhatom azokat, akik fordításom eredetijét ismerik...”

János vitéz nemcsak a franciák harcaiban a törökök ellen győzedelmes, — nemcsak a francia királyleány és szépséges tündérek szívét hódítja meg, hanem parádés olasz köntösében Itáliában is győzedelmeskedik. A költő boldogan számol be Margitnak, mily igazságtalan volt gyanuja a többi olasz fordítóval szemben. 1908 május 6-i levelében idézi Zambra sorait, melyek szerint a fiumei középiskolai tanárok, kik egyaránt beszélnek a magyart és az olaszt, valamennyien „*soddisfattissimi, commossi e grati*” — igen elégedettek, meghatottak és hálásak.

Sirola lelkesedő levelet ír Cassonenak és boldogan ajánlkozik, az olasz *Giovanni l'Eroe* ismertetésére olasz lapokban.

1908 május 8-án Cassone meghatva említi Rina Larice sorait, aki azt írta neki: „...e fordítás egyenesen csodálatos és e mellett lelkiismeretesen hű, ami viszont igen türelmes munkának gyümölcse lehet csupán. Szinte ihletett eredeti műnek

látszik. Szerény erőmhez képest teljes hévvel látok ismertetéséhez...“ Cassone örömeiben 25 rózsaszálat helyez Margit arc-kepe elé...

1908 május 14-én megérkezik Notóba Umberto Norsa levele, mely különösen hízog. E levélből világos, hogy Norsát bosszantja leginkább, hogy Elek Artur csipkedő cikkében éppen Norsát használta takaró paizsnak.

Itáliában is ünnepezték Cassonet. Így G. Baviera „*Le poesie di Petőfi e l'opera di Cassone*“ című cikkében. Rina Larice „*L'eroe Giovanni*“ címmel a Giornale di Udine 1908 május 14-i számában ír lelkes cikket. A római „*Il popolo Romano*“ 1908 május 11-i számában Angelo de Gubernatis méltatja nagy elismeréssel, — az a De Gubernatis, nagy író és tudós, aki 1885-ben magyar földön járt és *La Hongrie politique et sociale* címen nagy munkát írt, melyet a magyar nemzet a tudományos akadémia és a Kisfaludy-Társaság kültagságával hálált meg. De Gubernatis örömmel jósolja: „...ez a fordítás új gyűrüje a rokon-szenvnek, mely összefogja a magyar nemzetet és az olaszt...”

Íme, — így tartotta az örökké élő Petőfi életben a halálos beteg olasz költőt és így tette őt halva — halhatatlanná Itáliában és nekünk — magyaroknak...

Petőfi szelleme valósággal elbűvölte Cassonet. A szerencsétlen ember a magyar költő csodás tüzétől melegedik négy évtizedes nyomorúságában. Petőfi gondolatai mámorossá teszik lelkét, bár sohasem hallhatta a magyar szó csengését, hiszen teljesen siket és nyelvünk neki néma, hiába tanulta meg tökéletesen vizuális módszerekkel. Az egész Petőfit magyarul emlékezetből tudja, mert olasz szövegű leveleiben mindig pontosan és talá-lóan idézi magyarul. Álljanak itt az idézetek leveleiből.

Azt mondhatjuk, Petőfi szelleme tartja életben kétségbe-esése és kinszenvedése között. 1909 ápr. 26-i levelében önmaga tanúsítja: „Szakadatlanul Petőfire kell gondolnom — és az ő költészetére. Ez a gondolat, meg az a törekvés, hogy valamennyi költeményét megismertethessem Itáliában, szinte elfeledtették velem önmagamát és legalább lehetségessé tették, hogy rezignáltan viselhessem fájdalmaimat...” Íme, a magyar költészet csodabálzsam lett a távoli Siciliában és Petőfi, az élő, örökké élő magyar lírikus, igazi jóltevője a másik nemzet beteg költő-jének...

Olasz leveleiben hemzsegnék a magyar szavú Petőfi-idézetek.

1910 február 10-i levelében kesereg, hogy ő az életben semmit sem adhatott Margitnak. Az élet ünnepeinek szépségeiből, a boldogságból egyetlen porszemnyit sem. Legalább nevét adhatta volna! A levélnek belső címet ír, kesernyés ingerkedéssel: *Margherita Cassone* ... Fájdalom, a középkorban fordult elő, hogy a pápa megengedte uralkodóknak a házasságkötést a távolból. Ma még nem tartunk az ily lehetőségnél. A párból az egyik Budapesten él, — a másik Sziciliában ... Pedig — idézi Petőfi Apostolának szavait: „*Együtt maradtak, mint férj és feleség, — Nem pap kötötte őket össze, — Hanem Isten és a szerelem.*“ Mit szólnának az emberek: *direbbero pazzi me e te.* „Örültnek mondanának engem és téged is ...“

Mikor öröm éri Cassonet, akkor is Petőfi szavaival szól. 1910 június 20-i levelében — egy hóval halála előtt — közli: „... tegnap valami kis elégtétel ért, szerény öröm, de én közlöm veled. Eszembe jutnak Petőfi sorai: „*Enyém legyen fájdalomad fele, — S a tiéd legyen minden örömem.*“ Az én szülővárosom tanácsának határozatából megfestették életnagyságú arcképemet és pompás rámában a városi könyvtár képtárában helyezték el. Ki tudja, — ha már én nem leszek és te talán útközben erre vetődnél, megnézni az én szűkebb hazámat és letenni síromra egy szál virágot, csak egy szálát, mely nekem ott is legkedvesebb lesz ... És látni fogod képem mását azok között, akiket itt valaha — megbecsültek ...“

A legtöbb öröm Cassonet mégis csak Magyarország felől éri. 1908 december 18-i levelében még Oxfordba is megírja Margitnak, hogy Ferenczi Zoltán kedvesen köszöni neki a néhány Petőfi-költemény olasz fordítását, „melyek a kiadmány ékességei lesznek ...“ 1909 május 31-én meg Párisba értesíti Margitot, hogy megkapta a Petőfi-almanachot. Örül, hogy megtalálta e kiadmányban fordításait. A szép könyvet szeretné megköszönni, csak-hogy küldőként nem Ferenczi Zoltán szerepel, hanem Apponyi Albertné grófné, mint a „Petőfi-ház hölgybizottság“ elnöke. Mikor Ferenczi kér verseket tőle, az egyik fordítást lemásolja és belecsúsztatja Margithoz írt levelébe (1908 dec. 18), mert tudja, hogy tetszeni fog neki. Ez a „Szülőföldemen“ című vers, melynek bájos refrainje a „Cserebogár, sárga cserebogár ...“ Az olasz cím: *Nella mia terra natale.* Meg nem állhatom, hogy ide ne

írjam e pompásan csengő fordításnak első és befejező versszakát:

*Io qui son nato, qui vicino, sulla
Bassa pianura de la Cumania,
E questa è la città dov' ebbi culla,
V'echeggiò il canto de la balia mia...
E quantunque ormai fioco, te l'odo ancor:
„O scarafaggio, o scarafaggio d'or...”*

*Ma si fa sera; già la squilla suona,
E stanco il cavalier, stanca la canna,
Torniamo a casa. Mi piglia la buona
Mia balia in grembo e fa la ninna — nanna;
Ed io, tra veglia e sonno, ascolto ancor:
„O scarafaggio, o scarafaggio d'or...”*

Petőfi valósággal lebilincselte az olasz költő lelkét.

A boldogság, hogy Margit sorait olvashatja, újra meg újra a magyar költő verseihez ragadja gondolatait. „Mikor olvasom leveledet... Petőfi *Pacsirta* szól című versének sorai jutnak eszembe: *mikéntha bérci hús patak fürösz* — *égő sebet hül-lámival*...” (1909 január 27.)

1907 március 15-i levelét így keltezi: „*Idibus martii*”. Március Idusán. „Úgy rémlík, nyílik szobám ajtaja. Ah, igen, — jöjjön, jöjjön és üljön ide, az én karosszékem mellé. Isten hozta! Áldja meg az Isten! Ünnepeljük együtt ezt a szépséges napot, mely szép hazájának, e haza géniusának emlékünnepe. Kiáltsuk együtt: éljen! — És engedje meg, hogy karjára támaszkodjam. Menjünk a szomszéd szobába. Ott áll öcsém zongorája. Üljön csak a billentyűk elé. Játssza csak — rajta! — azt a darabot... De szép (t. i. a magyar muzsika) — szépséges szép... Istenem, a valóságban én semmit sem hallanék...” E szinte telepátikusan ünnepelt március 15-e több, mint a valóság: a költő *így* képzeletében mindent hall. A valóság süketsége miatt csak néma játék volna.

1909 jún. 20-án közli Cassone Margittal, hogy levelet kapott Hendel Ödöntől, aki arra kéri, hogy gyűjtse részére össze az összes Petőfi-fordításokat Itáliában, mert erről a tárgyról tanulmányt szándékozik írni. Cassone erre nem vállalkozik, mert egészsége nem engedi a szorgos munkát, de Margitot biztatja,

hogy kezdeményezze e munkát ő, mert neki minden adatot, minden fordítást megszerez. De szép volna e munka: *Petőfi in Italia*. Ugyanezzel a gondolattal foglalkozik később is. 1909 július 18-i levelében erőlteti Margitot, hogy legalább írja meg németül valamelyik bécsi lapnak az olasz Petőfi-fordításokról szóló tanulmányt. Azután fordítsa le maga olaszra. Ő, Cassone átnézi, átjavítja és Itáliában megjelenteti. Fájdalom, Margit rendkívüli műveltsége mellett is tehetetlen, — valami csökkent-értékűségi komplexum megbénítja elhatározásait.

Cassone 1909 június 27-i írásából megtudjuk, hogy tulajdonképen Petőfi költészete tartotta életben: „... Június 24-én volt szomorú évfordulója annak a napnak, mikor engem a nap-szúrás leterített. Íme, ennek is már 42 éve... Azt gondolt, gyáva lehettem, hogy alávettem magamat ennyi kínszenvedésnek anélkül, hogy megkísérlejem, hogy egy rövid pillanat alatt távozzam e nyomorúságból. Tévedsz, ha ezt gondolt. Ki mondhatná meg, hogy hányszor járt fejemben ez a kísértés! Hány-szor töprengtem, hogy ezt megtegyem! Mindig győztem, sőt még ma is győzők. Első sorban mindig talpra állított és önuralmamhoz segített a szándék, hogy életemben még valami szép munkát végezhsek. Legtöbbet meg annak a szenvedélynek köszönhetek, melyet Petőfi ihletett a lelkembe...”

Petőfi személye és költészete mindvégig érinthetetlen szentség Cassone szemében. Megköveteli, hogy ehhez a költészethez csak áhitattal közeledhessék fordító, olvasó, festőművész, mindenki. Mikor megkapja Petőfi illusztrált kiadását, melyről Zambra azt írta neki, hogy a könyv közös ajándéka kettejüknek, t. i. Margitnak és Zambrának, Cassone 1907 november 24-i levelében bírálja a képanyagot: „Nagyon szép kiadás, de nem valamennyi kép tetszik nekem. Szerettem volna a képekben több eszményítést (*d'idealità*) és — hogy is mondjam, — kevesebb *materializmust*. Például a János vitéz utolsó képe, melyen Iluska egészen pőrén ül a huszár térdén, egyesén a *Decamerone*-ba való (t. i. Boccaccio *Decamerone*-jába!)... Csak volnának jó szemeim és engedelmes kezem, mint egykoron, — egész új felfogással illusztrálnám János személyét. Mert van-e eszményibb tárgy, mint Iluska és Jancsi a Tündérországbán?...”

Egész életének nagy terve, hogy teljes Petőfi-kiadást rendezhessen sajtó alá olasz nyelven. „Valamint elég jól érzem magamat — írja 1908 február 14-én Margitnak —, újra hozzá-

látok Petőfi lírai költeményeinek végérvényes szövegezésű másolásához, mert tervem, megkezdeni a nyomtatást a közelgő tavasz vége előtt. Itt akarom kinyomatni, saját szemem előtt, azzal az egyedüli céllal, hogy a munka ne maradjon kiadatlan. Tudom, hogy ez Isten háta mögötti kuckóból nem biztosíthatom könyvemnek a nyilvánosságot, melyet szeretnék, de egyrészt nem akarnám alávetni magamat kiadók szeszélyének, másrészt nem is akarok terhére lenni senkinek...“ E boldogító terv álom maradt. A hú Margit 1941-ben megnyitott végrendeletében ugyan-e gondolatot szeretné megvalósítani: „A Reale Accademia d'Italia talán érdemesnek fogja tartani Cassone fordításait egy-egy kötetben kiadni. Fordításai szintén könyveim között találhatók...”

Ebben az 1939 július 24-én kell végrendeletben is megható hűség, — a sírontúli igaz ragaszkodás és a régi rajongás nyilvánul meg. Mi, magyarok, nagy örömmel köszöntenők a régen porladó olasz költő és nemeslelkű eszménye ábrándjának megvalósulását. Petőfit sokan fordították olaszra (*Umberto Norsa, Silvino Gigante, Antonio de Marassovich* — nem is szólva szórványos fordításokról —), de ezek a fordítások mind rímtelen, sorszerinti átültetések. Már pedig Petőfi minden szava dal és ritmus. Ezért talán ma is Cassone rímes, dallamos fordításai csengenek legjobban a magyar fülnek. Nem tévesztettem el a jelzőt, — szándékosan írtam a „magyar“ szót és nem az „olasz“-t. Az a magyar, aki érti a dél „selyemre írt nyelvét“ (ahogy Byron mondotta), — Cassone fordításában valósággal magyarul érzi Petőfit.

Bár valósulna meg a halott költő álma. Az olasz Petőfi újra csak melegebbé tenné az ezeréves barátságot és közelebb hozná egymáshoz a költészetért és szabadságért rajongó két nemzetet...

MARGIT EGYÉNISÉGE.

Hogy Margitnak ki volt Cassone, azt megtudjuk Margit két leveléből, mely ránkmaradt. Nem szándékosan megőrzött levelek ezek. Még megőrzésük módja is bizonyítja Margit nemeslelkűségét, szerénységét, finomságát. E levelek annyira megtetszettek a költőnek, hogy e német nyelven írt írásokat lefordította olasz ritmusos versbe és visszaküldte ezekkel az eredetiekkel együtt kedves levélírójának, hogy az maga ellenőrizhesse e fordítást. Így maradtak meg akaratlanul Cassone levelének borítékában. Az egyik levélből pár sornyi rész:

„Köszönet Neked és hála, ki oly ellenállhatatlanul vonzod magadhoz lelkemet, Te hihetlent műveltél! Befejeztem a könyvet (nem tudjuk, minő könyv volt, — Cassone küldötte neki) — és csodálatos ünnepi hangulat szállt reám. Lelkembe visszatért a béke. Ha most már vértezett vagyok a vihar veszélyei ellen, melyek szívemben tomboltak, — ha soha többé nem vetődöm e veszélyek varázskörébe, ezt egyedül Neked köszönhetem...“ (1908 február 25.)

Csodás rajongással telt Margit másik levele, melyet ismerünk. E levél 1908 március 15-én, e „tavaszi éjjelen“ kelt. A napon, mely Petőfi-lelkesezése révén Cassonenak is örök ünnepe lett. Íme a szinte misztikus hang: „Kedd. Éjfélkor. Hallgató némaságban, hallgatódzó csöndben, mely körülölel, hozzád küldöm gondolataimat. Ablakomon bekandikál a félhold és én megkérdelem: alszol-e vagy virrasztasz, hogy rám gondolsz? Szürke felleg gombolyodik mellette és lusta kényelemmel emelkedik fel hozzá... És most elröppennek gondolataim. Megtalálják az utat fölfelé és kényelmesen rátelepszének a felhőre. A felhő szellők szárnyán ringatózva, délnek vitorlázik. Gondolataim keresztül-ússzák a levegőt, hegyek, völgyek, erdők és dombok, városok és országok fölött, míg odatalálnak, ahová őket küldtem. Odatalálnak a csöndes városkába, annak is egy kis utcájába. Megállanak a hajlék előtt. Nem zajonganak, hiszen olyan csöndes, — csodálatosan csöndes minden... Halkan leszállanak az ablakpárkányra és bepillantanak: ott bent nyugszik szeliden a kék párnán (Margit azért ismeri e fejpárna színét, mert ő hímezte és küldte Cassonenak) — a *KÖLTŐ*. Szemét lehúnyta, — ajkai boldogan mosolyognak. Álmodik. Álmodik az ifjúságról, — a szerelemről, a *gyöngyről*, melyet kiválasztott magának. (Cassone hívja Margitot „*mia perla*“ megszólítással.) ... Álmodik, maradjatok vele hűségesen... Gondolataim, ne zavarjátok, — hagyjátok tovább szenderegni! Zümmögjetez neki dajkadalt, hogy föl ne ébredjen és ne érezze újra, hogyan megcsalt mindkettőnket az a derengő mese a boldogságról... Jó éjtszakát!”

Legszebb és legmélyebb Margit néhány sora, melyet Cassone önmaga olaszul idéz 1910 január 5-i levelében: „A te lelked nekem szépséges könyv, melyet mindannyiszor fölcsapatok, mikor elnehezedik a szívem. Igen, az a könyv, mely nekem megadja mindazt, amit remélhetek: a megnyugvást, a bátorságot, a vigasztalást és mindenek fölött a hősiez példát...”

Csak hozzáfűzhetjük: boldog az, aki szép, nemes lélekben olvashat, akkor is, mikor ez a *legérdekesebb olvasmány* a messzeségben kallódik, szinte túl hetedhét országon...

Ez a Margit mindenképen méltó volt a költő rajongására. A leány-lelkére is — szinte végzetesen lebilincselő hatással volt ez az „írott szerelem“. Kezdetben talán az érdekesség vonzotta: levelezni azzal, aki megértette Petőfi géniuszát és bár sohasem hallott egyetlenegy magyar szót, Petőfi nyelvének egész gazdagságát vizuálisan megtartotta félvak szemeiben és lázas képzeletében, — levelezni azzal, aki a magyar róna akácfáit át tudta ültetni pálmának az Etna mögé. Mikor a levelekből közelebbit hallott az egykori Garibaldista negyven esztendő bénaságáról és testi mártiromságáról, talán még csak az irgalom vezette tollát. A levélkötegek gyarapodásával lekötötte a hódolat és meghatotta, hogy ez az öregedő ember, kinek minden szava jószág, bölcsesség, tudás és a kínok között meg nem tört fiatalság, iránta csupa hála és épúgy foglalkozik az ő sorsával és gondjával, mint ő, ki puha asszonyi szó szelid simogatásával, ritka intelligenciával és óriás műveltséggel vigasztalni akart. Így lett Margit örökre rabja a szerencsétlen olasz költőnek.

Leírhatatlan gyöngédségét Cassone leveleiből ismerjük. Hisz Margit írásából csak az imént idézett három példa maradt ránk. E finom gyöngédséget nemcsak a leírt sorok mondták el a hírt váró költőnek, hanem a leány igazán kedves figyelmei. A jeles napok mindig meghozzák Notóba Margit kis ajándékát. Kezdetben csak kis párna érkezik, — igazi női ajándék. Kézimunka. Később már minden ilyen megemlékezés mélyebb szimbólum.

Egyik első könyvajándék *Reviczky* költeménykötete. Cassone 1907 január 3-án köszöni meg képeslapon, mely a gyönyörű festményt ábrázolja: Francesca da Rimit éppen megcsókolja Paolo. A kép alatt az *Inferno* V. énekéből Dante legismertebb sorai: ... *Galeotto fù il libro, e chi lo scrisse — Quel giorno più non vi leggemmo avante* ... (Galeotto volt a könyv és aki írta — s e napon többé nem olvastunk tovább...) Cassone már első lapozásra megállapítja: *vero alto poeta*. (Igazi nagy költő.) Ez a figyelem még talán csak a nagy fordítónak szól. Margit szeretné, ha Cassone megpróbálkoznék és bemutatná *Reviczky*t is Itáliának.

A költő 1907 február 18-i leveléből tudjuk, hogy a leány megküldte Hauptmann „*Die versunkene Glocke*“ című drámáját. Cassone hálálkodik és figyelmesen olvas: „A lapok szélén itt-ott jeleket vettem észre. Ezek a jelek figyelmeztettek arra, hogy milyen éleselméjű, de arra is, hogy — fájdalom — gyöngéd és túlérzékeny szívét valami bánat marja... És én magam elé mormolom Goethe sorait:

... *Was ich besitze, seh ich wie im Weiten,
Und was verschwand, wird mir zur Wirklichkeit.*“

1908 decemberében Margit érdeklődhetett, hogy mivel szerezhetne pár percnyi örömet Cassonenak karácsony napján? A leány Oxfordban készül angol irodalmi és nyelvészeti vizsgáira. A költő csak ezt feleli: „abban a széles Angliában nincs értékesebb kincs, mint a te vonzalmad egy szava“. Ezért nem kér mást magának, mint a szokott *cordiali parole* ismétlését, a szívélyes szavakat: „Melankóliám tüstént elillan. Úgy érzem, fölkelt a nap... Ez maga a föltámadás... Nem tudom megmondani neked, mennyire szeretlek, hogy egyedül csak érted élek. Hogy jobban szeretlek szemem világánál. Hogy téged boldognak tudjalak, odaadnám nemcsak haszontalan életem nyomorúságát, hanem, ha volna, — ha még megvolna, érted adnám a fiatalság virágát, — mindazt a reményt is, mely akkor még nyílt előtted.“ (1908 dec. 7-i levél.)

1908 január 22-i levelében Cassone hálásan köszöni Margitnak a „magyar Petrarcát“.

1909 február 27-i levelében Cassone hálálkodik azért az örökzöld levélért, melyet Margit küld neki Heine sírjáról. A leány, hogy a Sorbonne egyetemén francia nyelvet és irodalmat tanul, e zöld levéllel küldi a halott költő köszöntését a déli ég alá a másik poétának, aki 1871-ben fordította az *Intermezzo lirico*t (*Buch der Lieder*) és 1877-ben a *Romanzerot*. Köszönetéhez hozzáfűzi: „— Heine sírjáról... kit annyira csodáltam és szerettem és szeretek ma is, a jó, a gonosz (*cattivo* = a rossz, a gonosz) Heinet. Igen, én a gonosz jelzőt is hozzáadom, — és te nem fogsz nekem ellentmondani, — mert az ő igazságtalan költeményei közül arra kell gondolnom, amelyikben rosszmájúan megcsípkedi a szegény Matildot, ki paralízisa hosszú évein át odaadással ápolta, — vagy például a „*Gedächtnisfeier*“ című köl-

teményére gondolok... Nem bírom megbocsátani maró iróniáját... És ő mégis a szerelemnek és fájdalomnak költője volt. Annyira bánatos és szenvedélyes, hogy még halála után is megrezdítette egyik legnemesebb női lélek húrjait, — a szegény meggyilkolt királyné szívét...“

Margit 1908 nyarán Angolországba készül. Távozása előtt sajtáságos emlékekkel lepi meg Cassonet. Megönteti saját kezét Cassone íróasztalára. Margit 1908 május 14-i levele így szól: „Már bizonyára fölbontottad a ládikát és talán meg is csókolta azt a hideg, élettelen kezét, mely ezentúl íróasztalodon fog feküdni. Ez a kéz ugyan hideg és merev, de mégis hű mása az én kezemnek. Tekints e kézre, mint hű öntvénymására a másik kéznek, mely talán Neked a gyönyörűségek kincseit gyűjthette volna... Ez a kéz, mely homlokodról elsimította volna a mély ráncokat, a fájdalom barázdáit, — ez az a kéz, mely Neked naponta a leggyöngédebb szavakat írta, — mely türelmetlenül, reszketve bontotta ki a Te leveleidet...“ Így adta Margit kezét a költőnek, kinek e kezét az oltár előtt nem nyujthatta.

Cassone 1908 május 21-én boldogan köszöni e bronz-kezet és a kísérő szép sorokat. Azt feleli, hogy minden gondolatot Margit az ő lelkéből vett... Csodás az aszonyi szív, mely mindent kitalál...

Margit ötletessége nem ismer határt. Pár napja van még, hogy elutazzék az oxfordi szemeszterre. Tudja, hogy Cassone fiatal, boldog, egészséges korában a tengerparti olajfák alatt szokott ábrándozni és írni. Pesten olajfa-illatot szerez és azzal itatja át sorait... Cassone lelkendezve írja 1908 június 6-i levelében: „Majd azon a napon (t. i. a leány elutazásának napján, mikor reggeli vonattal elhagyja Budapesetet — vagy egy hosszú esztendőre) lelkem már hajnal előtt elszáll szobád kis kápolnájába, homlokodra csókol és kíván Neked... Te tudod, jól tudod, lelkem, mit kíván! Tegnap este azurkék levélkéddel szobámat megtöltötte illattal, — hogy illatpárák felhőiben alhattam és emlékezetembe visszavarázsolhattam bűvös tünemények egész világát. Mikor ifjú voltam, az én szülőföldem kertjeit teleültették olajfákkal (*ulivi speciosi*) — és nyári estén holdvilágnál, a tengerre merengve, árnyékukban szoktam üldögni és merengeni... De a Te olajfaágacska emlékezetemben visszaverte valami szépséges költemény vetületét is, — az ÉNEKEK ÉNEKE poézisét: quasi

cedrus exaltata sum in Libano, et quasi cypressus in monte Sion, et quasi palma exaltata sum in Cades, et quasi plantatio rosae in Jericho, quasi *oliva speciosa* in campis, et quasi platanus exaltata sum iuxta agrium in plateis, Sicut cinnamonum et balsamum aromatisans odorem dedi, quasi myrrha electa dedi suavitatem odoris . . .“

E levelet pár nap múlva távirat követte. Margit akkor kapta, mikor indult az állomásra — idegenbe. E távirat egypár magyar szó volt Szicilia messze sarkából: *Isten áldjon, Margit! Szerencsés utat. Beppo.* Magyarul mégis csak közvetlenebb volt a búcsúüdvözlés.

— Margit utolsó ajándékát is végtelen szeretettel és holtig tartó bánattal küldte a távoli Notoba: 1910 augusztus egyik napján a koszorút magyar virágokból *Dottore Luigi Cassone*, a halott költő derék unokaöccse tette a behantolt sírra.

Mikor szépen számozásuk szerint újra halomba rakogatom, hogy útnak indítsuk e leveleket — két ember történetét, — úgy, ahogy Margit végrendeletében szánta, Itáliába, — tömören végigperereg előttem a két nemes lélek hányódása, csodás lelki találkozása. Megérttem ezt a szép mesét. Előttem fekszik a költő két arcképe. Az egyik a merengő, nagyszemű ifjú, aki meg akart halni az olasz szabadságért, a másik képmás a kiforrott szép sziciliai, fekete körszakállával, akinek arca nemes álarcként titkolja az évtizedekre keseredő kálváriát. Ez az ember nem tud meghalni, bármennyire akar. Ég benne a lélek, a költészet szépsége. Úgy érzem, ez a fiatal ember írhatta e leveleket, ahhoz a bájos arcú, okos homlokú fiatal magyar nőhöz . . . Megértették egymást. Én megérttem őket.

De tökéletesen fordította volna Cassone Arany János versét, ha ismerte volna, — hiszen ő maga is e vers parancsát követte:

*Ha levette gyarló testet,
Úgy, mint ideállá fested,
Lengne hozzád tiszta szárnyán
Ez a szellem: elbocsátnám.
Igy, ne óhajtsd látni szembe:
Ember ő is, törpe, gyenge;
S tán becsét is, ha csalódnál,
Alább tennéd — a valónál.*

(Arany János: Emlékül — Ismerni akarónak, 1864)

KÖNYVNAPI UTÁN. Az idei könyvnapok is befejeződtek, Budapesten, Kolozsvárott, és a visszatért Erdélyben. Az idei könyvnap termése szokatlanul gazdag volt, a hivatalos katalógus szerint 82 magyar szerző művei jelentek meg a júniusi könyvpiacon. Tekintve azt, hogy a könyvkereskedők egyezsége szerint a könyvnapon könyveknek május 15-re már készen kell lenni, ez azt jelenti, hogy már három héttel a könyvnapok megkezdése előtt a 82 könyv, köztük igen vaskosak, mint a két kötet Madách, Tamási Áron novellái stb. már fűzve és kötve álltak a raktárakban. A mai háborús viszonyok között, amikor már a papír is probléma, nem is beszélve a kötésről, ez mindenesetre szép teljesítmény. Vigasztaló a könyvnap termése tartalom szempontjából is, mert néhány igazán szép és tekintélyes, irodalomtörténeti szempontból is értékes könyv díszítette az utcai könyvpölcéket. Felvonultak a szerzők és az autogrammosztogató színésznők. Közéletünk vezetőségei is megjelentek a nevezetesebb sátorokban, mint az erdélyi, a délvidéki, a szlovákiai magyar írók stb. sátora. A vásárlókedv is elég nagy volt, s mégis ebben az esztendőben is néhány kritikai megjegyzés jelenkezik a figyelő toll alá.

E sorok írójának külön véleménye van a könyvnapon könyv árusításról. Kissé groteszknek, majdnem prózainak tartja, hogy a könyv írója ki ül a sátorba s úgy kínálja, kelleti áruját. Ezért még egyetlen egy könyvnapon sem ült ki a ponyva alá, kivéve egyszer, mikor a Petőfi Társaság Petőfi összes költeményeinek kötetét vitte a könyvnapok nyilvánossága elé, s Petőfit ajánlotta az olvasóközönségnek. Petőfi azonban olyan közkincs és olyan szellemi nagyság, hogy ezt a szolgálatot vállalni lehetett. De tekintsünk el az egyéni felfogástól, nézzük az idei könyvnapot abból a szempontból, amelyből, ha jólemlékszünk, a mult esztendőben Herczeg Ferenc, a legnagyobb élő magyar író kritizálta. Herczeg Ferenc is megállapította, hogy író és könyvkiadó egyaránt megteszi a magáét a könyvnapokon, s a közönség egyes rétegei is érzik kötelességüket a könyv iránt, de még mindig nagyon sokan távolmaradnak olyanok, akiknek minden anyagi lehetőségük és tehetségük meg van a könyvvásárlásra. Herczeg Ferenc meg is nevezte azokat a társadalmi rétegeket, amelyek távol szoktak maradni a könyvvásárlástól. Az ő nagy tekintélyének védelme alatt legyen szabad ismét felsorolni a távolmaradottakat.

Nagyon vigasztaló jelenség volt, hogy a könyvvásárlók sorában ott láttuk a kormányzóhelyettes feleségét, a miniszterelnököt, több minisztert és államtitkárt, s a közéleti és politikai világ számos előkelőségét. De a számos még nem mindenki. A magyar közélet jelesei, ha mindnyájan a három könyvnapon felkerekednének és csak egyetlen egy sátrat is meglátogatnának és ott vásárolnának, ezzel igen jó és buzdító példát adnának. De hiányzott ez idén is a magas arisztokrácia, amelynek legalább ez alkalommal kötelessége lenne a magyar írók támogatására sietni. Hiányoztak az ipari és pénzvilág kis és nagy moguljai. Hiányzott a földbirtokos osztály és hiányoztak a közületek, amelyeknek erkölcsi kötelességük volna könyvtáraik részére ilyenkor vásárolni. Lám a Sajtókamara fennállása óta minden esztendőben megjelenik a nagyobb sátrakban, s ezidén is több mint 450 pengő áru könyvet vásárolt a kamarai tagok műveiből. Hány hasonló közintézmény és közület van. Ha csak mindegyik néhány száz pengő értékű könyvet vásárolna, egyhamar kevésnek bizonyulna a minden könyvnapra felvonuló írók serege. Elvégtére a könyvnapnak nem a parádé, nem is a társadalmi felvonulás, a toalettmutogatás, az autogrammggyűjtés a célja, hanem a könyvvásárlás, a magyar író támogatása. Mindaddig, amíg a magyar közönség minden rétege ezt nem érti meg, addig csak nyáreleji parádé lesz a könyvnap, s nem igazi bensőséges ünnepi találkozója az íróknak és az olvasónak.

(G. J.)

RÓZSA SÁNDOR, MINT NÉPI IDEÁL? Egyik magyar írónk elhatározta, hogy trilógiát ír Rózsa Sándorról, a hírhedt betyárról. A trilógia első kötete megjelent az elmúlt esztendőben, a második az idén. Ahogy az egyes elfogult és tulságosan egyoldalú kritikák mondják, bizonyára jövőre meg fog jelenni a harmadik kötet is, annál is inkább, mert az elfogult rajongók túl mennek még az író célkitűzésein is, s Rózsa Sándort, mint a magyar népi elgondolás megtestesülését dicsőítik s hova tovább „ideál“-ként állítják a közönség elé. Hogy egy író kit és milyen beállításban választ könyvének főhőseként ez sem teljesen az író dolga, mert az írói lelkiismeretesség megkívánja, hogy olyan erényeket magasztaljon és állítson be rokonszenvesen az olvasó elé, amelyek valóban erények és nem sértik az erkölcsi világrendet. De hogy azután jöjjön a kritika és túlmagasztalja a hőst azokon a határokon is, amelyeket az író megvont, ez már kissé sok a jóból. Mert ha az író erkölcsi felelősséggel tartozik önmaga és a közönség iránt, a kritikus még inkább. A kritikus azzal, hogy egyes talán elhallgatott vonásokat jobban kiemel, mint ahogy az író akarta és szándékolta, túllépi azokat a korlátokat, amelyeket az író magaelé megvont, s úgy kínálja a könyvet, mint gyanus portékát, ez már megengedhetetlen.

A Rózsa Sándor trilógiával is így történt. Az író a könyvet megírta, s majd az olvasóközönség érdeklődése, vagy hűvös magatartása megadja a kellő kritikát. De, hogy a kritikus elővegye a nagydobot s a vásári trombitát, ez a betyár romantikának olyan tévedése, amely még Rózsa Sándor és Ráday Gedeon korában sem volt elfogadható. Általában írók és kritikusok kezdenek a népi gondolat-túltságosan visszaélni. A népi gondolat jegyében és álarca alatt olyan népi tulajdonságokra hivatkoznak, amelyek a magyar nép nagy zömének egészséges lelki megnyilvánulásai között nem találhatók fel, olyan stílusban kezdenek beszélni és írni, amelyet a magyar falu jóízűsű, egyszerű gyermeke elutasítana magától, s olyan népi ideálokat termelnek, amelyeket a józan magyar falu a legélesebb formában kikérhet magának. Így vagyunk ezzel a Rózsa Sándor komplexummal is. Rózsa Sándor, akármennyi sallangot, árvalányhaját, „mély“ népiséget, honfibús szomorúságot és szociális kiegyenlítődésre való törekvést kevernek is mesterségesen a portréjába, mégis csak közönséges betyár volt, s őt új Toldiként, vagy János-vitézként ünnepelni, népi hősként és ideálként a tömegek elé állítani kissé vakmerő „népi“ elgondolás írótól és kritikustól egyaránt. Itt az idő, hogy ezt egyszer már megmondjuk. A népi gondolat igen szép, szent és közös kincs. Senki sem sajátíthatja ki magának, s különösen nem Magyarországon, ahol a legtöbb ember — hála Istennek! — legalább is második, vagy harmadik nemzedékben a népi talajhoz viszi vissza származását. Épen ezért, igen tisztelt mondva-csinált, vagy álnépi írók és kritikusok, sürgősen le a műcsizmákkal az író és a kritikusi asztalokról!

(—ő.)

GÁSPÁR JENŐ ÉS HAVAS ISTVÁN: A PETŐFI TÁRSASÁG KÖLTŐINEK ANTOLÓGIÁJA

Nyolcvannyolc költőjét mutatja be ebben a kötetben a Petőfi Társaság. Ez a nyolcvannyolc költő a Petőfi Társaság megalakulásától, 1876-tól kezdve a mai napig töretlen vonalban képviseli azt a magyar lírát, amelynek jegyében a Petőfi Társaság megalakult: ápolni a magyar költészetben a nemzeti szellemet.

A kötet két részből áll. Az első részben azoknak a költőknek egy-egy versét közöljük, akik már a halhatatlanság birodalmának lakói. Ebben a részben ötvennyolc költőt mutatunk be egy-egy költeményén keresztül. Több költeményt nem adhattunk tőlük, mert kötötték ennek az Antológiának megszabott keretei. A verseket úgy válogattuk össze, hogy lehetőleg jellegzetesen képviseljék az egyes költőket és azt az irodalmi hitvallást, amelynek jegyében költészetük kivirágzott.

A második részben a Petőfi Társaság ma élő költő-tagjai foglalnak helyet, számszerint harmincan. A költők néhány versen keresztül mutatják meg arcukat a közönségnek. A szemelvényeket lehetőleg úgy válogattuk össze, hogy azok a befejezett vagy még fejlődésben lévő költői pályák útmutató mérföldkövei legyenek s egyben szoros jogfolytonosságot képviseljenek elhunyt tagjaink költészetével. Mert ennek az Antológiának igazi célja az, hogy bemutassa a Petőfi Társaság 66 esztendejének megszakadás nélküli, töretlen és egységes költői vonalát. Az elhunyt tagok költeményeit Havas István válogatta össze, az élőkét Gáspár Jenő.

A Petőfi Társaságnak van egy igen mély jelentőségű szertartása. Mikor az új tag székfoglalóját tartja, a Petőfi Társaság elnöke baráti kézszerítással fogadja a tagok sorába. Ez a kézfogás szimbolikus jelentőségű, s hasonlatos ahhoz a kézrátételhez, amellyel az apostolok és utódaik adják és veszik át a szent hivatás hatalmát. Első elnökünk, Jókai Mór adta át ezzel a kézfogással a Petőfi Társaság hivatását Herczeg Ferencnek, a második elnöknek, Herczeg Ferenc a harmadik utódnak, Pekár Gyulának, Pekár Gyula a negyediknek, Császár Elemérnek és Császár Elemér Kornis Gyulának, jelenlegi elnökünknek, s a mindenkori elnök a tagoknak. A hivatás-átadás

nak és hivatásátvételnek ezt a töretlen láncát akarja bizonyítani ez az Antológia is, amelyben halottak és élők egyetlen költői egységben lépnek az olvasóközönség elé. Kívánjuk, hogy a magyar olvasóközönség átértse ennek a gondolatnak nagyságát és szépségét, azt, hogy ebben a kötetben minden költő Petőfi katonája.

IFJ. HEGEDÜS SÁNDOR: EZEREGY MESE

Ez a gyűjtemény, melynek ez az első sorozata; — *Kiliameron* akar lenni, ezer elbeszélés megtoldva eggyel, mint az ezeregy éj meséi. Most már csak az a kérdés, hogy megérem-e ennek a megjelenését? Nem az elbeszélések hiányzanak, de a háborús viszonyok miatt a lehetőség esélyei csökkentek, melyek a könyvek megjelenését lehetővé teszik. Mert negyven év alatt ezer novellát megírni nem is túlságosan nagy dolog, hisz egy évre csak huszönöt jut, vagyis egy hónap alatt kettőt kell megírni. Ilyen gyűjteményes könyv elkészítésénél fő a rendszer, amely abból áll, hogy szívósan és célirányosan kell napról-napra dolgozni, hogy az eredmény kijöjjön. Ezelőtt negyvennégy évvel voltam hosszabb ideig az Egyesült Államokban és ott kezdtem írni. Mint mérnök mentem oda, és mint író jöttem vissza. Két első könyvem Amerikáról szólt, az első „*Az óriások világa*” és a második „*Alakok a ködhomályban*”. Mindkettő az Új Világrészről szól. Elbeszélését csak később kezdem írni. Eleinte egyetlen egy hónapban, de aztán mindjobban az elbeszélések felé fordultam és volt olyan év is, hogy közel százat írtam. Ezekből van összeválogatva ez a gyűjtemény. De volt hozzá útmutatóm és ez pedig nem volt más, Jókai kis *Dekameronja*, melyet egyszer karácsonyra kaptam tőle dedikálva emlékül. A nagy romantikus elbeszélései! Sokszor végigolvastam őket, de ezidőben Maupassant kedveltem meg nagyon és ma is őt tartom a novellaírás királyának. Ebből a Jókai—Maupassant társulási gondolatkörből jöttem rá arra a gondolatra, hogy egy realiztikus geenre-ben írott „*Kiliameron*”-t írok. Negyven évig lebegett előttem az eszme, és én szívósan mentem a cél felé, amely most kezd a megvalósulás alakjába lépni, azzal a valórávált ténnyel: hogy a „*Kiliameron*” első sorozata a közönség elé lép, a Singer és Wolfner-cég kiadásában.

GYÖKÖSSY ENDRE: GYŐZELEM

A magyar diákságnak, a katona-korig, a kenyér küszöbéig eljutott ifjúságnak írtam ezt a kis regényt. A Soli Deo Gloria lapjában jelent meg néhány éve az iskolai esztendő 10 hónapja alatt folytatásokban. Most a „Magyar könyvek” sorozatában 20.000 példányban adták ki olcsó, füzetes kiadásban. Ez a könyvsorozat fel akarja venni a harcot a mérgező-romboló ponyva ellen.

A szarvasi öreg scola és a körösparti gimnázium diákjainak életét akartam a század első nyolc évéből a mai diákok elé rajzolni egy faluról elindult s jeles érettségiig eljutó szegény fiú meleg történetében.

A munkáról akartam regényt írni az ifjúságnak. A küzdelmes munkáról, mely keserű csalódások, sűrű botladozások után is — győzelemmel jutalmazza meg azt, aki hű hozzá.

A magam vergődését, álmait, bűneit és hitét is beleírtam a kis regénybe. Ezért nagyon közel érzem magamhoz ezt az írásomat. Szeretem. Boldog volnék, ha az ifjúság is megszeretné, mert akkor megszeretné — a munkát is. Az egyetlen komoly kincset.

GÁSPÁR JENŐ: ARANYLEGENDA

Huszonhárom történelmi elbeszélést gyűjtöttem össze *Arany-legenda* című könyvemben, amely a Singer és Wolfner Irodalmi R.-T. kiadásában jelent meg. A történelmi elbeszélések részben világtörténelmi, részben magyar történelmi háttérrel igyekeznek hatni az olvasóra. A huszonhárom elbeszélés közül egy Augustus császár korában játszódik, egy a keresztény középkorban, a többi mind magyar probléma, a honfoglalástól egészen napjainkig. Mondhatná valaki, hogy talán a sok történelmi téma nehézkessé teszi a könyvet. Valóban változatosabb skálájú elbeszéléskötetet állíthattam volna össze a rendelkezésre álló anyagból, de úgy gondoltam, hogy a mai súlyos időkben, amikor nemcsak világrészek, hanem világnézetek is állanak egymással szemben a fizikai világháború és a propaganda minden eszközével, stílusosabb, ha az író a komoly időkhöz illő komoly témákkal áll a közönség elé.

A mostani világháborúból sem maradhatott ki a magyarság. S ha az első világháborúban is kockán forgott a magyarság léte, úgy talán most még inkább s ezért vezérelt az a gondolat, hogy a magyar nemzet történelmét apró miniatűrökben a honfoglalástól kezdve Trianonig, sőt, egészen a mai napokig bemutassam: tanulságul, vigasztalásul és erőtadásul. Hogy az elbeszélések között vannak olyanok is, amelyeknek kicsengése lírai, ezt senki sem róhatja fel, hiszen az egyéni sorsok a nemzet problémáival ma teljesen azonosak és szorosan összefüggenek. A kritika végig az egész vonalon nagy elismeréssel, szinte hízelgő módon fogadta elbeszéléseimet. Mikor köszönetet mondok kritikusaimnak azért, hogy megértették írói célkitűzéseimet, szeretném hinni, hogy az olvasóközönség is kötetem mellé áll és szintén megérti: vannak idők, amikor az írónak nem lehet pusztán a csevegés és a szórakoztatás a célja, hanem a komoly elmélyülés és a nemzeti öntudat ápolása.

A PETŐFI-TÁRSASÁG ÉLETE

PETŐFI KULTUSZA

Egy éve már, hogy a Petőfi-Társaság egyik ülésén bejelentettük azt az irodalomtörténeti és kultúrtörténeti eseményt, hogy a Petőfi-Társaság Weimarból megkapta *Nietzsche* Petőfi-dalait. A dalok felbukkanása akkor nagy érdeklődést keltett, de több megoldatlan problémát is vetett fel. A Petőfi-Társaság már akkor elhatározta, hogy *Nietzsche* dalait bemutatja a nyilvánosság előtt. Ez végre meg is történt június 8-án este 8 órakor, *mikor a rádióban elhangzottak Nietzsche-nek a magyar közönség előtt ismeretlen dalai*. A *Nietzsche*-probléma felbukkanása azóta igen beható és kimerítő tanulmányt termelt. Társaságunk elnöke, *Kornis Gyula*, az idej nagygyűlés elnöki megnyitójában ismertette *Nietzsche*-vel és *Petőfivel* kapcsolatos kutatásait s a tanulmány azóta a Franklin Társulat kiadásában meg is jelent *«Nietzsche és Petőfi»* címmel. A tanulmány lényegét ismertette röviden *Kornis Gyula* elnökünk a június 8-i rádióbemutató előtt, *Nietzsche*-t a zeneszerzőt *Papp Viktor*, a Kisfaludy-Társaság tagja, a kitűnő zenecsztétikus mutatta be a rádió közönségének, a *Nietzsche* által megzenésített négy *Petőfi*-dalt *Rössler Endre*, a m. kir. Operaház tenoristája énekelte, a dalok szövegét pedig *Apáthy Imre*, a Nemzeti Színház tagja mondotta el.

A *Nietzsche*—*Petőfi*-dalok bemutatása nemcsak irodalomtörténeti és zenei esemény volt, hanem egyben véglegesen tisztázta *Nietzsche* és *Petőfi* egymáshoz

való viszonyát is, valamint a *Nietzsche*—*Petőfi*-dalok keletkezésének idejét és körülményeit. *Kornis Gyula* tanulmányában megmutatja azt az utat, amelynek segítségével a fiatal *Nietzsche* *Petőfit* megismerte. *Kornis* szerint *Lenau* magyar vonatkozású költészete, valamint *Liszt Ferenc* egyéniségének és zeneköltészetének romantikája fordította először a gimnazista, majd az egyetemhallgató *Nietzsche* érdeklődését a magyar lélek felé. *Lenau* és *Liszt Ferenc* hatása főleg a magyar életben és életmegnyilvánulásokban jelentkező romantika segítségével férközött a fiatal *Nietzsche* lelkéhez, akit nemcsak az ismeretlen magyar pusztá bűvölt meg, hanem az a hősi erő is, amely a magyarságnak egyik jellemvonása. A fiatal *Nietzsche* költői témáiban egyre másra jelentkezik a magyar szilajság és harciasság s innen csak egy lépés volt *Petőfi* megismerése és átélése az *Opitz*- és a *Kertbeny*-fordítások révén. *Kornis Gyula* kimutatja, hogy bármennyire is dőcögős és erőtlen *Kertbeny* *Petőfi*-fordítása, mégis alkalmas volt arra, hogy a lefordított *Petőfi*-dalok pesszimizmusa révén megfogja *Nietzsche* lelkét. *Nietzsche* összesen négy *Petőfi*-dalt zenésített meg. Saját kézzel írt kottáit egyéb zeneszerzeményeivel együtt a weimari *Nietzsche*-Archiv őrzi. A dalokat *Georg Göhler* adta ki *Musikalische Werke von Fr. Nietzsche* címmel Lipcsében 1924-ben. *Petőfi* dalain kívül ebben a kötetben található *Nietzsche*-nek *Klaus Groth*,

Friedrich Rückert, Hoffmann von Fallenstein, A. v. Chamisso, A. Puskin, és Byron verseire írt zenedarabjai is, amelyeket 1862—64 között szerzett. Ezek az ifjúkori dalok mind elégikus hangulatúak. A kötet egyetlen dala való optimista korszakból, 1882-ből, Lou Andreas-Salomé versszövegére.

Ez a munka öt, Nietzsche által megzenésített Petőfi-dalról beszél. Az első a *Felhők* ciklusból való, címe *Nachspiel*, magyar címe *Szeretném itt hagyni...* G. Göhler, aki Nietzsche zeneműveit sajtó alá helyezte, ezt a dalt tartja a legtekélyesebbnek. A második Petőfi-dal: *Ereszkedik le a felhő*, Kertbeny fordításában a *Ständchen* címet kapta. A harmadik elégikus Petőfi-dal a *Cipruslombokból* való, *Te voltál egyetlen virágom*, amelynek Nietzsche a *Derwelkt* címet adta. Mind a három Petőfi-dal pesszimista hangszínezésű. Kissé elüt ezeknek hangszínétől a negyedik Petőfi-dal, amely Júliadalok közül való, *Te vagy, te vagy barna kislány*, amelynek a német fordító nyomán Nietzsche a vers utolsó szaváról az *Unendlich* címet adta. G. Göhler kottakönyve az ötödik Petőfi-dalnak az *Es winkt und neigt sich* című dalt mondja, de erről Kornis Gyula megállapította, hogy Nietzsche-nek 1866-ból fennmaradt feljegyzései szerint a vers szövege magától Nietzsche-től való. Nietzsche-nek ez az 1866-ban kelt feljegyzése megemlíti még egy Petőfi-verset, a *Bilincset*, amelyet Nietzsche Kertbeny fordításában *Die Kette* címmel zenésített meg. Ez a dal azonban elveszett. Így valóban öt Petőfi-szöveget zenésített meg Nietzsche, amelyből azonban csak négy maradt ránk. Nietzsche 1864 novemberében és decemberében, húszéves korában, mint bonni egyetemi hallgató komponálta a Petőfi-dalokat. Kornis Gyula azt is megállapítja, hogy Nietzsche ismert ugyan néhány magyar zenemotívumot

Lisztből és Schubertből, de mint zeneszerző inkább a német dalszerzők, Schubert, Schumann és Brahms stílusában dolgozott.

Ennyit akartunk elmondani Nietzsche és Petőfi dalainak kapcsolatairól. A Petőfi-Társaság örvend annak, hogy Nietzsche Petőfi-dalainak felfedezésével és bemutatásával, amelyekről először Barabás Ábel, Petőfi és Nietzsche első kutatója tett említést 1910-ben, ezt az egész kérdést tisztázta és Kornis Gyula *Nietzsche és Petőfi* című tanulmányával véglegesen le is zárta. Kornis Gyula említett tanulmánya nemcsak zenetörténeti szempontból fontos, hanem kimutatja azokat a mélyebb rokonsági szálakat is, amelyek a nagy lírikus és a nagy filozófus lelkületét összefűzték. Így többek közt a tanulmány igen érdekes és eredeti módon von párhuzamot Petőfi *Apostolja* és Nietzsche *Zarathustrája* között.

*

Igen értékes könyv jelent meg az elmúlt napokban a *Corvina* kiadásában. A könyv címe: *La Fortuna di Petőfi in Italia*, szerzője Giovanni Cifalino. A könyv Petőfi olasz pályafutását ismerteti s amellet az olasz Petőfi-irodalom részletes Petőfi bibliográfiáját is adja. Az első Petőfi-fordítás 1868-ban jelent meg Olaszországban s azóta a mai napig 26 fordító szolgáltatta meg olasz nyelven vagy a teljes Petőfit, vagy az egyes ciklusokat, vagy egyes nagyobb költeményeit, mint a *Tündéralom*, az *Örült*, *Cipruslombok*, *Szilaj Pista*, az *Apostol*, *Felhők*, *Bolond Istók*, *Szerelem gyöngyei*, *János Vitéz*. A 26 Petőfi-fordítás között természetesen bőven akad antológia is. Petőfivel, a költővel három monográfia foglalkozik, az Umberto Norsáé, a Silvano Gigantéé és Antonio de Marassovich könyve. Végül 14 szemelvényt kapunk Petőfi olasz fordításából, mégpedig

Emilio Tezatól, Pier Giuseppe Maggitól, Pier Emilio Bollatól, Paolo Emilio Pavolinitól, Camillo Sapienzától, Francesco Sirolától és Giuseppe Cassonetól.

*

Kedves ajándékban részesült a Petőfi-Ház. A Bajza-utcai polgári leányiskola IV/c. osztályának növendékei, nemrégiben tanulmányi kiránduláson voltak a Petőfi-Házban és ott annyira megtetszett nekik a költő eredeti bútoraival berendezett úgynevezett Kiskőrösi-szoba, hogy elhatározták, virággal díszítik fel a két kis ablakot. A tanulólányok megtakarított pénzükön négy cserép muskátlit vásároltak és eljuttatták az Új Magyarország szerkesztőségének, hogy küldje el a Petőfi-Házba. A négy cserép muskátlit a szerkesztőség el is küldötte a Petőfi-Múzeumba, ahol a Kiskőrösi-szoba két kis ablakában már ott díszlik a Bajza-utcai polgári leányiskola növendékeinek hódolata a költő emléke előtt.

*

A Bölcsészeti doktori értekezések c. sorozatban, amelyet a Pázmány-Egyetem bölcsészettudományi kara ad ki Vájlók Sándor «Petőfi a tótokról» című doktori értekezése jelent meg. Az ötvenhat oldalnyi értekezés «Egy század

a magyar-tót viszonyból» alcímet viseli. A fiatal tudós azt mutatja ki értekezésében, hogy a tót Petőfi-kérdésnek magyar viszonylatban kettős jelentősége van. Az első a költő útja és sikere a tótok között, a másik, ami az elsővel szorosan összefügg, a magyar-tót viszony alakulása egy századon keresztül, tehát a nemzetiségi kérdés. Vájlók Sándor maga mondja könyve előszavában, hogy nem Petőfi költői hatását, epigonjait, utánzóit akarja feltalálni és felkeresni, hanem Petőfi bírálatát, s fogadtatásának nemzetpolitikai körülményeit ismerteti. Tárgyilagosan kívül akar állni a nézeteken és megállapításokon. Kimutatja, hogy Petőfi először a középeurópai népekhez, a németekhez és a szlávokhoz jutott el. A szlávok közül először a szerbek, azután a csehek karolták fel a Petőfi-kultuszt. Csak a tót irodalom zárkózott el a költő elől, bizonyára elfogultságból, de maga a nép nem. A tót írói rend felfogását a nép nem tette magáévá, sőt ellenkezőleg, rajongott érte. Ezt a kettősséget a fiatal tudós a múlt századbéli tót értelmiségi és népi felfogásbeli különbséggel magyarázza, amely egyben titka is a magyar-tót viszony kialakulásának.

PETŐFI ÉS JÓKAI SZÁZÉVES PÁPAI DIÁKSÁGÁNAK EMLÉKEZETE

Irodalomtörténeti jelentőségű ünnep volt május 30-án a pápai református főiskolán. Nagyszabású összejövetellel emlékeztek arra a tényre, hogy a magyar irodalmi megújulás két halhatatlanja, Petőfi és Jókai 1841–42-ben együtt tanultak itt. Kora reggel hálaadó istentisztelet volt a pápai új nagytemplomban. Tóth Endre dr. teológiaiakadémiai professzor prédikált.

— A főiskola — mondotta — azért tudott létrejönni, fennállani négy szá-

zadév viharában, azért tudta kiheverni az üldöztetést, száműzetést, anyagi romlást, mert feladatát és létének alapját abban látta, hogy megtartója a Krisztus által megismert Isten volt. Ezért valljuk az Igével: láttuk és hallottuk őseink életében Krisztus evangéliumának erejét; és ezért tudtuk megtartani hitünket. Ezért tudtunk nemzetünk szolgálatára adni diákokat, akik nagy államférfiak, nagy tanítómesterek és hősök és ama két nagy költőirást is,

— mindannyiuk nagyságának alapja a főiskola evangéliumából táplálkozó szeleme volt.

Tóth professzor azzal végezte prédikációját, hogy ünneplésük akkor igazi ha a mai pápai diákok is megőrzik a főiskola örökségét.

Az ünnepen *Pongrácz* József dr., főiskolai igazgató megnyitójában hangsúlyozta: a főiskola szellemét úgy akarják becepegetni a diákokba, hogy meglássák: az iskola nemcsak leckét feladó intézet, iskolatermek tömkelege, hanem évszázadok tanárainak, diákjainak és pártfogóinak, alapítványtevőinek közös munkájából, fáradságából, szerető áldozatkészségéből és imádkozó hitéből tevődik össze.

A pápai kollégium láthatatlan család, amelyben az iskola mindig a szívén át nézi, mit csinálnak volt és mostani diákjai: örül, ha azok megállják helyüket a nemzet, az egyház életében és becézgeti, megsímogatja őket.

A Főiskolai Énekkar örömkórust adott elő *Szabó* Sándor tanár vezetésével, *Eőri Szabó* Lenke tanítónőképzős növendék, *Sziji* Zoltán gimnázista és *Somogyi* Gyula papnövendék Petőfi pápai költeményeiből szavalt, *Szathmáry* Lajos református gimnáziumi tanár «Petőfi és Jókai Pápán» címmel tartott igen érdekes előadást. A pápai főiskola Ifjúsági Képzőtársaságában már száz évvel ezelőtt is élénk irodalmi élet folyt, s Jókai és Petőfi itt szerepelt először önálló művekkel.

Jókai itt nyerte első írói honoráriumát: két aranyat és Petőfi mint pápai képzőtársasági tag került be az irodalmi életbe azzal, hogy az «Athenaeum» című folyóirat közölte versét.

— Mit kaphatott Petőfi és Jókai útravalóul a pápai kollégiumból? — vetette fel a kérdést Szathmáry professzor.

— Lelkesedést az akkor «legmodernebb» magyar irodalom iránt, szellemi frissiséget az idők igéinek befogadására és terepet a szellemi izmok ifjakhoz méltó edzésére az érvényesülésre.

— Kétségtelen, hogy egyik összetevő erőnek Pápa is beleépült mind a két költőóriás életébe, mert a főiskola volt az a kirepítő fészek, amelyből világgá szállott az első Jókai-novella és az első nyomtatott Petőfi-vers...

Szathmáry tanár előadása után a református gimnáziumi vegyeskar népdalt és Bárdos-kórust énekelt, majd a Főiskolai Képzőtársaság örömmünnepe következett és a Főiskola Zenekar száma után a Szózat eléneklésével végződött a szép megemlékezés.

Ezután a diákság tanárai vezetésével megtekintette a pápai főiskolán őrzött Petőfi- és Jókai-ereklyéket.

Őrzi a főiskola Petőfinek azt a levelet is, amit Pápán írt: «*Belőlem filiszter nem lesz: aut Caesar, aut Nihil!*» Jókai több diákkori rajza, tanárok arcképe is féltett darabja a múzeális gyűjteménynek. A két Legnagyobb Diák emlékét szobor hirdeti a pápai kollégium előtt.

KÖRÖSI-CSOMA SÁNDOR CENTENÁRIUMA

Április 11-én volt száz esztendeje, hogy *Körösi-Csoma* Sándor, az egykori nagyenyedi székely diák, a tibeti nyelv, irodalom és a buddhizmus úttörő, világjelentőségű feltárója, közel Tibet határához, a Himalája alatt, az indiai Dardzsillingben meghalt. *Körösi-Csoma*

Sándor, az azóta már világhírré emelkedett «székely-magyar» tudós 1784-ben született a háromszékmegyei Csomafalván, egy egyszerű székely határőrkatonai fiaként. Tanulmányait az ősi nagyenyedi Bethlen-kollégiumban végezte. 1815-ben a németországi göttin-

geni egyetemen folytatta tanulmányait. Nagyenyeden és Göttingenben született meg benne a terv, hogy elmegy Ázsiába és megkeresi a magyarok rokonait. Göttingenből 1818-ban került haza Nagyenyedre, ahol aránylag kényelmes tanári állás várt rá, de a diákkori álom tovább űzte. Rövid időre Délmagyarországba ment, hogy a szláv nyelvekben gyakorolja magát. Akkor már tudott latinul, görögül, héberül, németül, franciául, arabul és angolul. 1819 végén végleg búcsút vett Nagyenyedtől s gyalogszerrel a Balkánon keresztül megindult Ázsia felé. A Balkánról hajóval Alexandriába utazott, majd Kis-Ázsiába, Aleppon és Moszulon keresztül Bagdadba, majd Teheránba. Az volt a célja, hogy Mongolországba, a kínai határvidékre megy, mert az volt a hite, hogy ott megtalálja az ujjur népet, amelyben a hunok leszármazottjait és a magyarok ősrökonait sejtette. El is jutott Bocharáig, de itt a háborús hírek miatt nem ment Turkisztán felé, hanem Afganisztánon át Indiába. Indiából akart Mongolországba eljutni, de anyagi lehetőségei kimerültek és így arra kényszerült, hogy ott maradjon. Angol megbízatásból a tibeti nyelvvél és irodalommal kezdett foglalkozni s hol mint Skander bég, hol mint egyszerű lámatanítvány a különböző lámakolostorokban folytatta tanulmányait. Közben 40.000 tibeti szót gyűjtött össze. 1831-ben Kalkuttába ment, ahol az angol kormány megbízásából sajtó alá rendezte a tibeti nyelv szó-

tárát és nyelvtanát. 1834-ben jelentek meg munkái s az egész tudományos világ általános elismeréssel kísérte munkásságát.

Aránylag most már jó sorsban élt Kalkuttában, ahol könyvtárosi állást kapott, de még mindig hajszolta az ifjúkori vágy és 1842-ben ismét elindult Tibet felé, de a Himalája tövében megkapta a maláriát, amely 1842 április 11-én hajnalban Dardzsilingben végzett vele. Nemcsak a világ-hírű tudóst ünnepeljük benne, akinek emlékét Kalkuttában szobor is hirdeti, s akit a japánok a buddhizmus szentjei között is tisztelnek, hanem azt a nagy magyar álmodót, amilyen nem egy volt a magyarság ezer évében. Ő is annak a nagy magyar századnak volt gyermeke, amelynek a magyar szellemiség annyit köszönhet s úgy érezzük, hogy a Petőfi-Társaság nemzeti és irodalmi kötelességének tesz eleget, mikor halálának százéves évfordulójáról megemlékezik, idézvén annak a nagy magyar tudósnak és álmodónak szellemét, akinek alakját oly csodálatos színekkel rajzolta meg a nagy mesemondó, Társaságunk első elnöke *«És mégis mozog a föld»* című regényében.

Itt említjük meg, hogy Pest vármegye orszáگزázslót ajándékozott a háromszékmegeyi *Csomakőrös* községnek, *Kőrösi-Csoma Sándor* szülőfalujának. Az orszáگزázslót *Gáspár Jenő*, Társaságunk főtitkára avatta fel a Szabadság-téren szép ünnepség keretében.

GYÖKÖSSY ENDRE ÉS BAJA MIHÁLY NEGYVENÉVES ÍRÓI JUBILEUMA

A Rákospalota-újjvárosi református egyház és a MÁV. lakótelepi templom-építő egyesület május 2-án délután 6 órakor az Istvánteleki főműhely kaszinójának nagytermében nagyszabású művészeti keretében ünnepelte Gyökössy

Endre tagtársunk negyven éves írói jubileumát. A Petőfi-Társaság nevében *Gáspár Jenő* főtitkár köszöntötte a jubilánst. Ünnepi beszédében megrajzolta Gyökössy Endre írói arcképét és közéleti szereplését, rámutatva a negy-

ven évvel ezelőtt Debrecenben megalakult Bokréta poétai szövetezés jelentőségére. A beszéd a következőképpen hangzott:

— Negyven évvel ezelőtt öt fiatal debreceni poéta költői. társaságot alapított *Bokréta* névvel. Az öt költőt nemcsak a fiatal évek meleg barátsága fűzte össze, hanem a közös világnézet és irodalmi hitvallás is, s mikor első gyűjteményes verseskönyvük ugyancsak Bokréta címmel megjelent, felfigyelt rá az egész irodalmi közvélemény, mert az öt új névvel együtt új hang is jelent meg a magyar irodalomban. Akkor élte Magyarországon aranykorát a liberalizmus s a századforduló irodalmi harcái közepette merész dolog volt, hogy az öt fiatal debreceni poéta elsősorban is magyarságát hangsúlyozta ki s azt a hitvallást, amely a magyar földben és az ősi debreceni talajban gyökerezett. Az öt költő *Baja* Mihály, *Gulyás József*, *Gyökössy Endre*, *Maday Gyula* és *Oláh Gábor* volt. Az öt közül ketten nem érték meg a mostani negyvenéves jubileumot. *Gulyás József* mint fiatal vidéki lapszerkesztő hűnyt el, *Maday Gyula* mint országgyűlési képviselő és a magyar középiskolai tanármozgalom egyik vezető egyénisége. A három életbenmaradott közül *Baja* Mihály ma debreceni református lelkész, *Oláh Gábor* debreceni középiskolai tanár, s *Gyökössy Endre*, akit ma itt ünneplünk, nyugalmazott MÁV. igazgatóhelyettes, országos nevű közéleti ember és költő. Az öt Bokréta közül négyen a Petőfi-Társaság tagjai közé emelkedtek és ez is mutatja, hogy irodalmi elindulásuk jó csapáson kezdődött és pályájuk megkapta az irodalmi habért.

— *Gyökössy Endre* már mint diák eljegyezte magát az irodalommal. A szarvasi gimnáziumban Szabolcska Mihály utódként a *Vajda-Önképzőkör* lapjának szerkesztője, majd Debrecen-

ben a *Debreceni Főiskolai Lapokat* szerkeszti s a Bokréta egyik lelkes megalapítója. Mikor felkerült Debrecenből Budapestre, itt is hamarosan előre ugrott az egyetemi hallgatóság körében, az *Egyetemi Lapok* főmunkatársa, a *Bethlen Gábor Kör* alelnöke, majd a *Kossuth Szövetség* elnöke. Megszerzi az államtudományi doktorátust, de beiratkozik a bölcsészeti fakultásra is. Az egyetem elvégzése után az Államvasutak szolgálatába lép, előbb Érsekújváron, majd Dunakeszi-Alagon és a Nyugati-pályaudvaron teljesít szolgálatot. 1916-ban került be az Államvasutak igazgatóságába, a tanügyi osztályba, amely osztálynak 1919 óta vezetője, sok MÁV.-iskolát, internátust és árvaházat szervezett és mint igazgatóhelyettes került 1941-ben nyugdíjba. Nemcsak a vasutas társadalomban vívott ki magának előkelő közéleti szerepet, hanem országos viszonylatban a református egyházban is s így szűkebb hazájában, Rákospalotán, amely érdemei elismeréséül éppen most választotta díszpolgárai sorába. Mindenki az igaz magyar, az önzetlen közéleti embert szereti és tiszteli benne s ezenkívül az egyik legszebb erénnyel dicsekedhetik, amely pedig önző korunkban olyan ritkaság: a szó-szoros értelmében vett igaz és melegszívű jóbarát.

— A bensőséges jóbaráti viszony, amely engemet hosszú évek óta *Gyökössy Endréhez* fűz, mindezt csak előljáróban mondotta el velem. Az én tulajdonképpen igazi szerepem ezen az ünnepségen az, hogy írói arcképet rajzoljak *Gyökössy Endréről*, nemcsak mint író társa a magyar nemzeti irodalom művelésében, hanem mint főttkára is annak a Petőfi-Társaságnak, amelynek *Gyökössy Endre* egyik büszkesége. *Gyökössy Endre* negyvenéves írói pályáját 39 könyv jelzi, mint szellemi mérföldkő. Ebből a gazdag termésből 10 verseskötet, 14 regény, 15 ifjúsági és

gyermekkönyv s ezenkívül daloskönyvekben s a legelőkelőbb fővárosi napilapokban, szépirodalmi folyóiratokban olvashatja műveit, szerte e hazában, sokezer olvasó. Mint költő és író az újabbkori magyar irodalom művelője kötött és prózai formában egyaránt. Új utakon indult el és új utakon járt, de sohasem szakadt el azoktól a nemes hagyományoktól, amelyek nélkül nincs igazi jogfolytonosság a magyar irodalomban. Kora gyermekkorától kezdve szerette és tisztelta a Bibliát, egyházának ódon és zamatos magyar nyelvét, Vörösmarty, Petőfi és Arany írásművészetét. Ezek voltak és ezek ma is tanítómesterei. És a századforduló, amely annyi tehetséget adott a magyar irodalomnak, megajándékozta őt is a költői kifejezési mód új eszközeivel, amelyek új iskolát nyitottak. De Gyökössy Endre sem neveltetésénél, sem tanulmányainál fogva nem volt a tartalom nélküli újítás híve s ezért költészete mindig megtartotta az elődök nemes gondolat- és érzéstartalmát. Így új köntösben a régi nagyok tanítványaként lépett a közönség elé s az a 39 könyv, amely költői útját magyar jegyeneként szegélyezi, igazolja, hogy az elindulás és a költői kivirágzás a legjobb irányban történt: visszhangot nyert a közönség szívében. Ezt ma kevés magyar író mondhatja el magáról, Gyökössy Endre írói elindulásán Isten áldása volt, a pálya, melyen haladt, ha rögös is, de sohasem sáros s ezért egyesülünk ma mindnyájan az ő ünnepelésekor abban a tiszta örömben, amely ez a szép és töretlen írói nagyven esztendő méltán meg is érdemel.

— De Gyökössy Endre írói arcképe nem volna teljes még egy szín nélkül. Az írói népszerűség nagyon relatív valami. Vannak írók, akiket felkap pár esztendő szeszélyes divatja, hogy éppen olyan hirtelen el is ejtse és el is feledtesse. Gyökössy Endre

ezen a területen is szerencsés, mert írói munkásságának java része az ifjúságé. Nem a tegnapé, tehát az immár megöregedett nemzedéké, nem is a jelené s benne a jelenlévőké, hanem a jövőé, az egyre és mindig megújuló ifjúságé. Ha igaz Ady Endre mondása, hogy az ifjú szívekben örökké él, Gyökössy Endre is elmondhatja magáról, hogy amíg lesz mese a magyar földön, és mese mindig lesz, amíg lesz derűs cserkészszem, és reméljük mindig lesz, ő is élni fog mindig ifjú olvasóinak szívében. A hivatásos kritika állapította meg, hogy Gyökössy Endre a magyar cserkész-irodalom megindítója. Ő írta az első magyar cserkész-regényt s mi barátai tudjuk, hogy még ma is legszívesebben az ifjúsági irodalmat műveli versben és prózában. Nemsokára harmadik kiadásában jelenik meg Palotai cserkészek című cserkész-regénye, a Győzelem és a Földszerető magyarok, továbbá az Aranysíp című gyermekverseskönyve második kiadása és a Táboroznak a palotai cserkészek, Fiúk fel a fejjel, Ha a cserkész bűnbe botlik című cserkészkönyve. Adhat-e magyar író, akinek fejét már megütötte a dér, kedvesebb és fiatalosabb ajánlékot a magyar ifjúságnak, mint ez a költészet s adhat-e a magyar ifjúság nagyobb ajándékot magyar írónak, mint az a népszerűség, amelynek a Gyökössy-könyvek örvendenek?

— Ez Gyökössy Endre, az író, akit szeretünk és az ember, akit nagyra becsülünk. Adja az ég, hogy a lant, amely már negyven éve zeng kezében, még sokáig hallassa hangjait mindnyájunk gyönyörködtetésére.

A Petőfi-Társaság tagjai közül közreműködött még *Agyagfalvi-Hegyi* István titkáruk, jelen volt *Baja* Mihály, *Bokréta* harmadik életben lévő alapítója, *Hajdu* Anna, *Török* Gizella, *Mikus-Csák* István, *Csizmadia* Imre, *Veress* Endre, *Gyermelyi* Ferenc, *Kör-*

meny Lajos, Murgács Kálmán, Szilvágyi Róbertné, továbbá a *Wolfner Sport Egyesület* *Dalkara* és a dunakeszi *MAV.* elemi iskola növendékei. Megemlítjük még, hogy Rákospalota megyei város az írói jubileum alkalmából Gyökössy Endrét díszpolgárává választotta meg.

A Petőfi-Társaság május 3-i évadzáró ülésén, amelyen felolvasott *Baja* Mihály is, Gáspár Jenő főtktár a következő szavakkal köszöntötte *Baja* Mihályt:

— A negyvenéves Bokréta másik költője, akit Oláh Gábor multkori debreceni és Gyökössy Endre egészen újeretű rákospalotai ünneplése után szintén az öröm ünnepi tüzeivel veszünk körül: *Baja* Mihály. Református lelkész, s mint ilyen, egyike a magyar református papi rend legkitűnőbb és legképzettebb tagjainak. Hosszú és tövises az út, amely a debreceni lelkészséghez vezetett el, még a messze Amerikát is megjárta, ahol évekig lelkészkedett a távoli idegenbe szakadt ma-

gyar kivándoroltak között. De a magyar táj és annak ezernyi édes hangulata, amely annyira átszővi *Baja* Mihály költészetét, visszahozta az akácos Tiszántúlra. *Baja* Mihály elindulásától kezdve szintén töretlen vonalakban haladt a magyar költészetben. Magyar volt mindig, túl az Óceánon is és idehaza is s ez a magyarsága legnagyobb erőssége lírájának. Foglalkozásának és a magyar népnek szeretete cseng át dalain s az élet apró örömeinek szeretete, az a férfias vidámság, amelynek tisztaságát már a görögök is annyira szerették. Költészetét nem egy verseskönyv örökíti meg és őriz meg az utókor számára s amíg a magyar dal élni fog, *Baja* Mihály dalai is csengeni fognak nemcsak a fülekben, hanem a szívekben is. Társaságunk, amely a negyven évvel ezelőtt megalakított Bokrétának rövid időn belül most már harmadik tagját köszönti, örömmel veszi ki részét a Bokréta országos ünnepségeiből és további sikereket kíván *Baja* Mihálynak is.

KOVÁCS SÁNDOR TISZTELETI TAG HALÁLA

Nagy veszteség érte Társaságunkat. Március 31-én néhány napi gyengélkedés után agyvérzés következtében meghalt Kovács Sándor tiszteleti tagunk, akit 1939-ben egyhangú lelkészdíjjal választottunk tiszteleti tagjaink sorába. Hosszú közéleti, tudományos és irodalmi működés előzte meg megválasztását. Kovács Sándor püspöke volt a dunáninnyi evangélikus egyházkerületnek, sámsónházi lelkész, hosszú évtizedeken keresztül az egyháztörténelem és egyházjog tanára a pozsonyi evangélikus teológián, majd később a pécsi Erzsébet Tudomány Egyetem Sopronban székelő teológiai fakultásán, hittudományi díszdoktor, a Magyar Luther Társaság egyházi elnöke. Egyforma tudományos felkészültséggel és

lelkességgel művelte az egyháztörténelmet és az egyházjogot s ezenkívül számos tanulmánya jelent meg nyomtatásban is a magyar irodalmi problémákkal kapcsolatban. A fejérmegyei Nagyvelcen született 73 évvel ezelőtt kisczagda családból. A magyar falu lelkét és zamatot nyelvét mindvégig megőrizte s kevesen írtak és beszéltek olyan szintiszta magyarsággal, mint Kovács Sándor, aki egy hosszú, sikerekben gazdag élet síró-nevető megfigyeléseit utólrhetetlen kedvességgel tudta az immár kiveszőben lévő anekdóta formájában hallgatóinak továbbadni.

A Petőfi-Társasághoz meleg szeretet és barátság fűzte. Gyakran megjelent üléseinken és tagjaink társaságában s ilyenkor ötven esztendő lelkési és ta-

nári működésének tapasztalatait, utolérhetetlen kedvességgel osztotta szét köztünk. Székfoglaló előadását április 12-i mostani felolvasó ülésünkre kívánta kitűzteni s előadásának már a címét is megadta. Székfoglalójának címe *A magyar nőszemély vándorútja* lett volna. Társaságunk a meghívót már ki is nyomatta, de nagykedden bekövetkezett halála miatt ezt az előadást már nem élvezhettük. Temetése nagycsütörtökön délután fél 5 órakor volt a Kerepesi-úti temetőben. A halottasházát és környékét zsúfolásig megtöltötte a végtisztességre összegyűlt tisztelőink tábora. A kultuskormányt Szily Kálmán államtitkár és Jeszenszky Sándor miniszeri tanácsos képviselték, a székesfővárost Szepesváry Pál tanácsnok, a Petőfi-Társaságot Gáspár Jenő főtítkár és Bán Aladár pénztáros, az evan-

gélikus egyházat Radvánszky Albert báró egyetemes felügyelő, Vladár Gábor titkos tanácsos, Samarjay Lajos titkos tanácsos, Mesterházy Ernő, Ostffy Lajos, Träger Ernő, Konkoly Elemér és mások. Képviseltette magát a Debreceni Tisza István Tudomány Egyetem is, amelynek az elhunyt díszdoktora volt és a pécsi Erzsébet Tudomány Egyetem. A koporsó mellett özvegye, Kéler Ida, fia, leányai, menyé és kis unokái ültek s az elhunyt kiscsajda fiverei és fekete fejkendő asszonynővére. A temetési szertartást Túróczy Zoltán tiszakerületi püspök végezte, az egyházi énekkar pedig Weltner Rezső vezetésével az elhunyt egyházi énekeit énekelte. A szertartás végén Kirchner Rezső, az elhunyt püspök titkára mondott imát, a sírnál pedig Kuthy Dezső.

TAGTÁRSAINK IRODALMI SIKEREI ÉS KITÜNTETÉSEI.

Kornis Gyula elnökünk *Nietzsche és Petőfi* című tanulmánya, amelynek egy részét márciusi nagygyűlésünkön felolvasta, könyvalakban most jelent meg. A könyv nemcsak Nietzsche négy Petőfi-dalával foglalkozik, hanem kimutatja azt a nagy lelki hatást is, amellyel Petőfi költészete a nagy német filozófusra volt. Kornis Gyula elnökünk egyébként április 17-én nagysikerű előadást tartott *Aristotelesről*, a Parthenon Egyesületben, a klasszikus műveltség barátainak egyesületében. Elnökünk nagy sikerrel olvasott fel a Magyar Tud. Akadémia idei nagygyűlésén is *«Századunk tudományának szelleme»* címmel.

Földi Mihály r. tagunk *«A század asszonya»* c. regénye a könyvnapok alkalmából új kiadásban jelent meg.

Néhai Pekár Gyula elnökünket Horthy Miklós kormányzó az ellenforradalom idején tanúsított bátor és magyar ma-

gatartásáért a Nemzetvédelmi Keresztel tüntette ki.

Kristóf György tagtársunk legújabb könyve *Tudományos intézetek Erdélyben* 1919-ig címmel most jelent meg.

Márkus Lászlót, Társaságunk tagját, a m. kir. Operaház igazgatóját Horthy Miklós kormányzó a Magyar Érdemrend középkeresztjével tüntette ki.

Galamb Sándor rendes tagunk nagy sikerrel dolgozta át és rendezte a Nemzeti Színházban *Kisfaludy Sándor A Dárdai-ház* című színművét.

Ifj. Hegedűs Sándor tagtársunk legújabb novellás könyve *Ezeregy mese* címmel most jelent meg a Singer és Wolfner irodalmi intézet kiadásában.

Vályi Nagy Géza tagtársunk *«Damjanich a hősök hőse»* c. könyve a *«Magyarok könyve»* sorozatban most jelent meg.

A M. Tud. Akadémia idei nagydíját Reményik Sándor (Végvári) néhai t. tagunk kapta.

A M. Tud. Akadémia Marcibányi mellékjutalmával *Sik* Sándor rendes tagunkat tüntették ki.

György Lajos rendes tagunkat a M. Tud. Akadémia r. tagjává választotta meg.

Franco *Vellani-Dionisi* kultagunk érdekes könyvet írt *«A második bécsi döntőbírósi határozat»* címmel.

Mussolini híres könyvét, melynek *«Brunóval beszélgetek»* a címe Antonio *Widmar* kultagunk fordította le magyarra.

Szinyay Zoltán r. tagunk *«Tánc»* c. regénye a könyvnapok alkalmából új kiadásban jelent meg.

A könyvnapok alkalmából jelent meg a *«Petőfi-Társaság költőinek antológiája»* c. lírai versgyűjtemény, amely a Petőfi-Társaság elhunyt és ma is élő lírai költőinek válogatott verseit tartalmazza. 1876-tól kezdve a mai napig 39 költő vonul fel az antológiában, amelyet Gáspár Jenő és Havas István állított össze.

EMLEKTÁBLA SZABOLCSKA MIHÁLY SZULÓHÁZA HELYÉN.

Tiszakürtön a Magyar Szőlősgazdák Országos Borértékesítő Szövetkezet kezelésében álló állami borpince mellett állt az a ház, amelyben Szabolcska Mihály, a Petőfi-Társaság volt tiszteleti tagja, az országos nevű pap-költő született. A község ezt a helyet emlékművel akarja a mostani bekerített üres területen megörökíteni. Az emlékmű felállítását és jókarbantartását a Magyar Szőlősgazdák Országos

Borértékesítő Szövetkezet vállalta magára s azzal a kéréssel fordult a Petőfi-Társasághoz, hogy az emléktábla szövegének megállapítását vállalja magára.

A Petőfi-Társaság Gyökössy Endre tagtársunkat kérte fel, hogy emléktábla feliratát szövegezzék meg. Gyökössy Endre tanácsai alapján a következő szöveg mellett foglalt állást a Petőfi-Társaság:

Itt állt az a kis ház, amelyben

SZABOLCSKA MIHÁLY

1862-ben született

*s ahova alábbi sorai szerint is
mindig visszavágyott:*

«Nyájas, szelíd falusi élet.

Te vagy, te, az én szívem álma.

Kis házikók, hallgatag utcák,

Lelkem' hozzátok viszi vágya.

Kiszállok a város zajából,

Jó emberek, oda köztetek.

Ha van boldogság a világon,

Tiétek az, csak a tiétek!»

ÉVZÁRÓ ÜLÉSÜNK.

A Petőfi-Társaság 1942 május 3-án, délelőtt 1/211 órakor tartotta évzáró ülését a Magyar Tudományos Akadémia felolvasó termében a következő műsorral: 1. Megnyitó Kornis Gyula elnök. 2. Főtitkári jelentés Gáspár Jenő főtitkár. 3. Költemények Baja Mihály r. tag. 4. Lelkek találkozása (Giuseppe Cassone levelezése) Jankovics Marcell r. tag. 5. Költemények P. Jánossy r. tag. 6. Petőfi költeményeiből Ónodi Ákos, a Nemzeti Színház tagja.

A szerkesztő bizottság elnöke:

KORNIS GYULA.

A bizottság tagjai:

GÁSPÁR JENŐ, HAVAS ISTVÁN, LAZAR BÉLA.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: GÁSPÁR JENŐ.

Szerkesztőség: Budapest, VI., Bajza-utca 39.

Kiadóhivatal: Budapest, VI., Andrássy-út 16.

Budapesti Hirlapnyomda és Kiadó R.-T. Felelős vezető: Nedeczky László igazgató.

A PETŐFI-TÁRSASÁG LEGÚJABB PÁRTOLO TAGJAI

Kolhler Antal árm. társ. titkár, Apatin. Speiser József földbirtokos, Apatin. Lippert Kató áll. óvónő, Apatin. Stiglitz Ferenc áll. el. tanító, Apatin. Ilg László gyógyszerész, Apatin. Hank János polg. isk. tanár, Apatin. Haug Antal rk. plébános, Csonoplya. Stéger Károly áll. tanító, Csonoplya. Wölfl Péter főjegyző, Kerény. Dr. Schlachter Ádám orvos, Kerény. Ehrlich Henrik tanító, Kerény. Eichhorn József tanító, Kerény. Mayer Miklós közs. tisztviselő, Kerény. Schneider Antal aljegyző, Kerény. Amstadt Jakab közs. pénztáros, Kerény. Gärtner Gábor tanító, Kerény. Jungábel Gyula takarékpénztári cégvezető, Kishegyes, Molnár Ernő áll. el. isk. igazgató, Csantavér. Vida Gizella tanítónő, Csantavér. Budinszky Julia tanítónő, Csantavér. Kovács Erzsébet tanítónő, Szond. Dr. Radó Dezsőné tanítónő, Szond. Bácsakai Antal tanító, Szond. Lapányi János tanító, Szond. Burány Árpád «Futura» bizományos, Szond. Galambos Béla állomásfőnök, Szond. Kovács József eukrász, Zombor. Szkorutyák Géza egészségügyi be rendező, Zombor. Timer János árm. társulati tisztviselő, Gombos. Klenáncz Gyula árm. tisztviselő, Gombos. Szerg Ida áll. el. isk. igazgató, Ujszív. Kertész Gyula Máv. áll. vezető, Kerény. Masirevics Milán asztalos mester, Zombor. Heszl Frigyes főjegyző, Uj-Palánka. Onodi Szücs János főellenőr, Hódmezővásárhely. Manojlovics Radivoj isk. igazgató, Szatpár. Gráner Béla kereskedő, Csáktornya. Kelemen Béla kereskedő, Csáktornya. Dr. Viola Miklós orvos, Csáktornya. Dr. Schwarz Lajos ügyvéd, Csáktornya. Grauer Henrik gyáros, Csáktornya. Tomasics Ferenc aljegyző, Csáktornya. Dudás Kálmán gyógyszerész, Csáktornya. Gámentzy Zoltán «Hangya» közp. főnök, Kézdivásárhely. Dr. Kovács Andor OTI főorvos, Kézdivásárhely. Kratochwil Arthur m. kir. gazdasági felügyelő, Kéz-

divásárhely. Bartos Boldizsár gyáros, Kézdivásárhely. Bucs József malomtulajdonos, Kézdivásárhely. Dr. Oláh Béla kir. járásbíró, alelnök, Kézdivásárhely. J. Dienes Kálmán áll. el. isk. igazgató, Kézdivásárhely. Bajnok Jenő gyógyszerész, Kézdivásárhely. Csavar István Emil szesznyakereskedő, Kézdivásárhely. Gál László Máv. int. állomásfőnök, Kézdivásárhely. Kovács Lajos főjegyző, Kézdiszentlélek. Bálint Kálmán fakereskedő, Kézdiszentlélek. Bakesy László tanító, Kovászna. László Gyula Máv. állomásfőnök, Kovászna. Dr. Hadnagy Károly kir. járásbíró, elnök, Kovászna. Baksa Lajos tanító, Lemhény. Farkas Rozália tanítónő, Bereck. Bartha M. Ödön jegyző, Kézdiszentlélek. Kobutniczky Béla tanító, Kézdiszentlélek. Oláh Jakab igazgatótanító, Kézdiszentlélek. Sárvári Alajos tanító, Kézdiszentlélek. Tamás Elek földbirtokos, Kézdiszentlélek. Bárá Gáborné óvónő, Nyujtód. Özv. Gáspár Jánosné földbirtokos, Nyujtód. Jakabos Antal földbirtokos, Nyujtód. Kálmán Ferenc áll. tanító, Páva. Deák Béla igazgatótanító, Páva. Barabás Imre segédjegyző, Zabola. Súlyom Ferenc igazgatótanító, Zabola. Thern Eszter tanítónő, Zabola. Tamás Rezsőné tanítónő, Kézdeszentkereszt. Székely Domokos igazgatótanító, Bélafalva. Dénes Béla tanító, Lemhény. Seress Emma postamester, Szentkatolna. Gyergyói Ferenc igazgatótanító, Szentkatolna. Kovács Ágoston gazdasági intéző, Szentkatolna. Rácz Margit tisztviselő, Kézdivásárhely. Dr. Mágozi Jenő ügyvéd, Kézdivásárhely. Dr. Ferkete András ügyvéd, Kézdivásárhely. D. Tuzson Árpád ügyvéd, Kézdivásárhely. Kovács István ipartestületi elnök, Kézdivásárhely. Zsarnóczky Zoltánné tanítónő, Kézdivásárhely. Kónya Balázs ecetgyáros, Kézdivásárhely. Vitéz Miklós Balázs ny. bankigazgató, Kézdivásárhely. Dr. Súlyom Miklós ügyvéd, Kézdivásárhely.

(Folytatása a borító III-ik oldalán.)

Nagy Ferenc telekkönyvvezető, Kovászna. Sylvester Domokos telekkönyvvezető, Kovászna. Dr. Daday Endre adóhivatali tiszt, Sepsiszentgyörgy. Dr. Péter Antal szolgabíró, Kovászna. Dr. Cseh Zoltán p. ü. titkár, Kovászna. Tulok Bálint p. ü. fogalmazó, Kovászna. Molnár József állampénztári tisztviselő, Kovászna. Fazekas Karola tanítónő, Kovászna. Szász Ferenc isk. igazgató, Kovászna. Dr. Gál Gyula orvos, Kovászna. Dr. Brósz László körorvos, Kovászna. Győrbíró Zoltánné tanítónő, Kovászna. Dr. Száva András kir. járásbíró, Kovászna. Csutak Lajos szövetgyáros, Kovászna. Kovács Gerő segédjegyző, Zabola. Borbáth Sándor tanító, Zabola. Özv. Paul Emilné áll. tanítónő, Zabola. Bogdán Pál kereskedő, Kézdivásárhely. Lukács Péter tanító, Kézdiálmás. Kiss József tanító Bélafalva. Kiss Gyula gazdatiszt, Bélafalva. Szombathy István fakereskedő, Bélafalva. Keresztes Dénes állomásfőnök, Bélafalva. Kerekes Györgyné tanítónő, Bélafalva. Dénes László igazgató-tanító, Lemhény. Dr. Lázár Dávid körjegyző, Szentkatolna. Baka László ny. igazgató-tanító, Szentkatolna. Varga Ilona tanítónő, Szentkatolna. Bogdánné Borbáth Margit igazgató-tanító, Barót. Páll Jenő, igazgató-tanító, Hatolyka. Tóth Balázs ny. bankigazgató, Kézdivásárhely. Moesáry Ernő építész, Kézdivásárhely. Illyés Lajos gyógyszerész, Bereck. Bogdán János közs. tisztviselő, Lemhény. Opra Lajos tanító, Kézdioroszfalu. Hodor Attila tanító, Kézdiszászfalu. Jakabos Zoltán iskola igazgató, Nyujtód. Finta Antal, esperes plébános, Nyujtód. Marthy Imre körjegyző, Kézdiszentkereszt. Vitéz Szülöcsy Albert közs. pénztáros, birtokos, Kézdiszentkereszt. Gáspár Béla plébános, Kézdiszentkereszt. Király Ferenc tanító, Kézdiszentkereszt. Erőss Márton igazgató-tanító, Kézdiszentkereszt. Szabó Dávidné tanítónő, Kézdiszentkereszt. Kerecsi Albert ny. tanító, Kézdiszentkereszt. Özv. Hajkó Lászlóné főgimnáziumi tanár özvegye, Kézdiszentkereszt.

Szalló Imre ny. tanító, Kézdiszentkereszt. Papp István tanító, Kézdiálmás. Retteghy Zoltán főjegyző, Kézdiszentmártonfalva. Kalabér Samu segédjegyző, Kézdimártonfalva. Balogh Miklós igazgató-tanító, Kézdimártonfalva. Kiss Izabella Mária tanítónő, Kézdimártonfalva. Horváth Dénes körjegyző, Kerlés. Kosztándi Jenő közs. tisztviselő, Lemhény. Páll Tibor jegyző, Bereck. Mátyás Mihály közs. tisztviselő, Bereck. Máthé Jenő segédjegyző Bereck. Péterffy István áll. el. isk. igazgató-tanító, Bereck. Bálinth Istvánné tanítónő, Bereck. Ganea János tanító, Bereck. Lászlóffy Anna tanítónő, Bereck. Balázs Gabriella tanítónő, Bereck. Balázs Irén tanítónő, Bereck. Khell László kereskedő, Bereck. Hankó György kereskedő, Bereck. Benke Jolán tisztviselő, Bereck. Izsák Dénes gyáros, Nagyborosnyó. Gábor Dezső Erdőipari rt. igazgató, Kovászna. Mileh Róbert fakereskedő, Kovászna. Balogh Andor tanító Zabola. Rettégi János segédjegyző, Kézdiszentkereszt. Győrffy Tibor főjegyző, Csikkozmas. Kelemen Béla áll. el. isk. igazgató, Csikkozmas. Keresztes Antal áll. isk. igazgató-tanító, Csikszentimre. Özv. Péter Gézáhé áll. ovónő, Székelykeresztur. Fazekas Sándor unitárius isk. igazgató, Székelykeresztur. V. Tóth Mihály gazdatiszt, Árkos. Barabás Gyula rk. plébános, Bereck. Szabó Géza tanító, Bita. Varga Sándor áll. el. isk. igazgató-tanító, Boldogasszonyfalva. Forró Miklós főjegyző, Csikszentgyörgy. Kőszeghy Domonkos igazg.-tanító, Csikszentlélek. Gaál Ilona áll. el. isk. tanítónő, Csíkszereda. Ambrus Ödön András áll. el. isk. tanító, Csíkszereda. Duka János áll. el. isk. igazgató-tanító, Csíkszereda. Özv. Péterné Dávid Margit áll. el. isk. tanítónő, Csíkszereda. Kuna Rozália áll. el. isk. tanítónő, Ditrő. Dobos Áron róm. kath. lelkész, Csíkszereda. Ágoston Mária polg. leányisk. tanárnő, Csíkszereda. Gyarmathy Dénes telekkönyvvezető, Csíkszereda. Cvejánovity Zsófia áll. el. isk. tanítónő, Csurog.

A PETŐFI-TÁRSASÁG

országos mozgalmat indított

a nemzeti irányú irodalom ujjaélesztésére.

Ezt a célt szolgálja, amikor a Petőfi-Társaság pártoló tagjai részére járó illetményköteteket nagy gonddal válogatja össze, a magyar irodalom legjava terméséből.

*

1942. évi illetménykötetek:

JANUÁR—FEBRUÁR

Koroda Miklós: Megvilágosodott már (Két kötet)

Batsányi János életének regénye. A magyar felvilágosodás korának, irodalmunk újjá születésének s a Martinovics-szövetkezésnek nagyszabású freskója.

MÁRCIUS

Ifj. Hegedűs Sándor: Ezeregyéj meséi. Első gyűjtés

A kiváló író legújabb novelláinak gyűjteménye. Tömören megfogalmazott, finoman jellemző, érdekes történetek.

ÁPRILIS

A Petőfi Társaság költőinek antológiája

Legismertebb és legkedveltebb költőink válogatott verseinek gyűjteménye. A gazdag kötet csaknem teljes keresztmetszetét nyújtja a legutóbbi évtizedek magyar lírájának.

MÁJUS

Bónyi Adorján: Az idegen fiatal-ember

Bónyi Adorján egyike a legszínesebb tollú, legkedvesebb hangú és legszórakoztatóbb elbeszélőknek. Új regénye is csupa frissesség, derű és hangulat.

JÚNIUS

Kosáryné Réz Lola: Aranykapu

Egyszerű emberek egyszerű életé-

nek költője Kosáryné Réz Lola. Új regénye egyike legmélyebb, leglíraibb, legemberibb írásainak.

SZEPTEMBER

Havas István: Opágyfürő (Regény)

A Petőfi Társaság alelnökének, a finom tollú költőnek prózaírása is elárulja a lírikust. Története gondosan csiszolt és emberi tanulságokban gazdag.

OKTÓBER

Majthényi György: Ürliű

Egy különös szerelem és egy különös házasság története. A nyársolgári milliók s a kicsinyes emberi vetélkedéseknek mulatságosan szatirikus és művészi rajza.

NOVEMBER

Lázár Béla: Kis írások nagy művészekről

A kitűnő esztétikus finoman meg-rajzolt és pompásan jellemző művészi és emberi portréi a legkiválóbb magyar képzőművészekről.

DECEMBER

vitéz Somogyváry Gyula: Szilveszter

A kiváló írónak, a Rádió népszerű Gyula diákjának a Rádióban elhangzott nagyhatású szilveszteri köszöntői. Így csokorba kötve különös erővel érzetlik olvasóival az utóbbi évek magyar Szilvesztereinek hangulatát és értelmét.

A Petőfi-Társaság az 1942. évi folyamán TIZ KITÜNŐ MAGYAR KÖNYVET és folyóiratát, a „Koszorú”-t eljuttatja a Társaság pártoló tagjaihoz.

A köteteket kiadóhivatalunk:

Budapest, VI. kerület, Andrásy-út 16. sz. küldi el.

A belépési szándék is itt jelentendő bel

A Koszorú, a Petőfi-Társaság közlönye egy irodalmi évben négyszer jelenik meg: október, január, április és június hónapokban. Előfizetési ára egész évre 4 pengő.

A Koszorú kiadóhivatala: Budapest, VI., Andrásy-út 16. Távfeszélő: 126—683.

Felelős kiadó: Gáspár Jenő.

Budapesti Hirlapnyomda és Kiadó R.-T.

Felelős vezető: Nedeczky László igazgató

